

Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

Wrocław, 25 lutego 2014 r.

Spis treści

Wstęp	4
WKŁAD PROGRAMU W REALIZACJĘ STRATEGII EUROPA 2020 ORAZ W OSIĄGNIĘCIE SPÓJNOŚCI GOSPODARCZO-SPOŁECZNEJ I TERYTORIALNEJ	5
Wkład programu w realizację celów strategicznych unijnych i krajowych	5
Uzasadnienie alokacji finansowej.....	19
ROZKŁAD ŚRODKÓW FINANSOWYCH.....	22
Uzasadnienie wyboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych.....	22
ZAŁOŻENIA I OPIS OSI PRIORYTETOWYCH.....	34
Przedsiębiorstwa i innowacje	34
Technologie informacyjno-komunikacyjne	50
Gospodarka niskoemisyjna.....	56
Środowisko i zasoby	71
Transport	87
Infrastruktura spójności społecznej	94
Infrastruktura edukacyjna	104
Rynek pracy	114
Włączenie społeczne	132
Edukacja	143
Pomoc techniczna	158
PLAN FINANSOWY PROGRAMU	161
Środki finansowe z poszczególnych funduszy oraz kwoty na rezerwę wykonania (mln euro)	162
Plan finansowy (mln euro)	163
Tabela z alokacją przeznaczoną na inicjatywę YEI.....	164
Plan finansowy w podziale na osie priorytetowe, fundusze, kategorie regionu i cele tematyczne (mln euro)	165
ZINTEGROWANE PODEJŚCIE TERYTORIALNE.....	166
ROZWIĄZANIA DEDYKOWANE OBSZAROM DOTKNIĘTYM ZJAWISKIEM UBÓSTWA, DYSKRYMINACJI LUB WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO ORAZ NATURALNYMI LUB DEMOGRAFICZNYMI BARIERAMI ROZWOJU	172
SZCZEGÓLNE POTRZEBY OBSZARÓW GEOGRAFICZNYCH, KTÓRE CIERPIĄ NA SKUTEK POWAŻNYCH I TRWAŁYCH NIEKORZYSTNYCH WARUNKÓW PRZYRODNICZYCH LUB DEMOGRAFICZNYCH	176
SYSTEM INSTYTUCJI ZAANGAŻOWANYCH W REALIZACJĘ PROGRAMU	177

Identyfikacja IZ, IC, IA, IP	178
Rola partnerów zaangażowanych w przygotowanie, wdrażanie, monitorowanie, ewaluację PO.....	185
KOORDYNACJA Z INNYMI FUNDUSZAMI I INSTRUMENTAMI	187
WARUNKOWOŚĆ EX ANTE	191
Identyfikacja zakresu stosowania warunków ex ante mających zastosowanie do PO oraz ocena ich spełnienia	191
REDUKCJA OBCIĄŻEŃ ADMINISTRACYJNYCH	195
WKŁAD PROGRAMU W REALIZACJĘ ZASAD HORYZONTALNYCH	198
Promowanie równości szans i niedyskryminacji	198
Promowanie równouprawnienia kobiet i mężczyzn	199
Zrównoważony rozwój	199
ZAŁĄCZNIKI	201
Wykaz dużych projektów	201
Lista partnerów zaangażowanych w przygotowanie RPO.....	201
Diagnoza wyzwań, potrzeb i potencjałów obszarów/sektorów objętych programem.....	204
Wykaz stosowanych skrótów	270

Wstęp

Szanowni Państwo,

rozpoczął się kolejny okres programowania. W perspektywie finansowej na lata 2014-2020 Dolny Śląsk otrzymał ponad 2 miliardy euro. Tak duże środki finansowe stwarzają niepowtarzalną szansę dla naszego regionu na dalszy rozwój i realizację celów założonych w „Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020r”.

Naszym głównym zadaniem jest poprawa życia mieszkańców Dolnego Śląska. Priorytetem będzie zwiększenie konkurencyjności gospodarki. Dołożymy wszelkich starań, aby inwestycje w biznes przełożyły się na stworzenie nowych miejsc pracy, a innowacje podniosły poziom rozwoju w naszym województwie. Dzięki funduszom europejskim powstaną nie tylko nowe drogi, zainwestujemy również w pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych oraz turystykę. Dzięki środkom z Europejskiego Funduszu Społecznego mamy szansę na poprawę rozwoju edukacji oraz na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.

Dołożę wszelkich starań, aby środki unijne zostały wykorzystane w sposób prawidłowy i przyczyniły się do pozytywnych zmian na Dolnym Śląsku.

Cezary Przybylski

Marszałek Województwa Dolnośląskiego

WKŁAD PROGRAMU W REALIZACJĘ STRATEGII EUROPA 2020 ORAZ W OSIĄGNIĘCIE SPÓJNOŚCI GOSPODARCZO-SPOŁECZNEJ I TERYTORIALNEJ

Wkład programu w realizację celów strategicznych unijnych i krajowych

Strategia Europa 2020

Dnia 17 czerwca 2010 r. Rada Europejska przyjęła strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu (Europa 2020). Określono w niej główne cele Unii Europejskiej w zakresie badań i innowacji, zmian klimatu, energii, zatrudnienia, edukacji i zmniejszenia ubóstwa do 2020 r., które powinny zostać przełożone na cele krajowe.

Strategia wyznacza 3 priorytety, których realizacja odbywać się będzie na szczeblu unijnym oraz krajowym: wzrost inteligentny (zwiększenie roli wiedzy, innowacji, edukacji i społeczeństwa cyfrowego), zrównoważony (produkcja efektywniej wykorzystująca zasoby, przy jednoczesnym zwiększeniu konkurencyjności) oraz sprzyjający włączeniu społecznemu (zwiększenie aktywności zawodowej, podnoszenie kwalifikacji i walka z ubóstwem). Efektem realizacji priorytetów strategii Europa 2020 będzie osiągnięcie 5 wymiernych, współzależnych celów, które należy osiągnąć do 2020 r., dotyczących:

- 1) wzrostu wydatków na działalność B+R,
- 2) wzrostu poziomu zatrudnienia,
- 3) wzrostu udziału osób z wyższym wykształceniem w społeczeństwie oraz zmniejszenia odsetka osób wcześniej kończących naukę,
- 4) ograniczenia emisji gazów i osiągnięcia celów 20/20/20 w zakresie klimatu i energii,
- 5) ograniczenia liczby osób żyjących w ubóstwie.

Wybór osi priorytetowych oraz priorytetów inwestycyjnych RPO WD odpowiada przytoczonym wyżej celom strategicznym zdefiniowanym w strategii Europa 2020.

W RPO WD przyjęto także, jako obowiązującą, zasadę komplementarności interwencji EFRR i EFS (na etapie programowania i realizacji) z innymi funduszami WRS 2014-2020 i innymi politykami UE. Zakłada się, że wdrażane priorytety RPO WD zapewnią spójność interwencji z EFRROW (wspólnej polityki rolnej) i EFMR (wspólnej polityki rybołówstwa i zintegrowanej polityki morskiej). Ponadto przedsięwzięcia wspierane z EFRR i EFS w ramach RPO WD będą komplementarne z innymi obszarami polityk UE, takimi jak środowisko, działania w dziedzinie klimatu, edukacja i zatrudnienie, ale również pośrednio w dziedzinach takich jak, np.: jednolity rynek wewnętrzny, a także w ramach instrumentów zarządzanych bezpośrednio przez Komisję Europejską, np. w przypadku Instrumentu „Łącząc Europę” 2014-2020 – w dziedzinie infrastruktury, Inicjatywy „Horyzont 2020” – w dziedzinie badań naukowych i innowacji, Programu „Erasmus dla wszystkich” – w dziedzinie kształcenia i szkoleń, Programu „Leonardo da Vinci” – w dziedzinie kształcenia i szkolenia zawodowego, Programu na rzecz przemian i innowacji społecznych – w dziedzinie zatrudnienia i włączenia społecznego, Inicjatywy na rzecz zatrudnienia ludzi młodych – „YEI” (Youth Employment Initiative) lub Instrumentu Finansowego „LIFE+” – w dziedzinie środowiska i działań w dziedzinie klimatu. Komplementarność zostanie zapewniona także z krajowymi programami operacyjnymi obowiązującymi w Polsce w okresie programowania 2014-2020, w tym w obszarze EWT.

Wdrożenie RPO WD zakłada, na co zwraca szczególnie uwagę Komisja Europejska, możliwość szerokiego wsparcia dla projektów realizowanych w partnerstwie.

Zalecenia Rady z dnia 29.05.2013 r. w sprawie krajowego programu reform Polski z 2013 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na lata 2012–2016 (Aktualizacja 2013)

Co roku Komisja Europejska proponuje konkretne zalecenia dla poszczególnych krajów, które są następnie zatwierdzane przez Radę Europejską. Zalecenia dla poszczególnych krajów są następnie uwzględniane w krajowych decyzjach gospodarczych i budżetowych oraz w Krajowym Programie Reform w roku następnym. Zalecenia dla poszczególnych krajów dotyczące funduszy WRS mają charakter długookresowy i odzwierciedlają podstawowe wyzwania strukturalne, które powinny stać się przedmiotem wieloletnich strategii inwestowania. Niektóre zalecenia Rady mają charakter regulacyjny, a inne zalecenia mają bezpośrednie znaczenie dla obszarów interwencji w ramach funduszy WRS, co wymaga połączenia decyzji regulacyjnych i budżetowych, w tym inwestycji publicznych.

Rada UE w 2013 r. sformułowała 7 zaleceń dla Polski na lata 2013-2014.

Poniżej przedstawiono wybrane zalecenia realizowane przez RPO WD:

Zalecenie nr 3. Zwiększenie wysiłków na rzecz obniżenia bezrobocia osób młodych, na przykład poprzez gwarancję dla młodzieży, większe udostępnienie przyuczania do zawodu i uczenia się poprzez praktykę, zacieśnienie współpracy szkół i pracodawców oraz poprawę jakości nauczania; Przyjęcie projektu strategii na rzecz uczenia się przez całe życie; Zwalczanie ubóstwa pracujących oraz segmentacji rynku pracy poprzez lepsze przechodzenie z zatrudnienia na czas określony do stałego zatrudnienia oraz ograniczenie nadmiernego wykorzystania umów cywilnoprawnych.

Zgodność RPO WD z tym zaleceniem zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

7 (Infrastruktura edukacyjna), 8 (Rynek pracy), 9 (Włączenie społeczne), 10 (Edukacja).

Zalecenie nr 4. Kontynuowanie wysiłków na rzecz zwiększenia udziału kobiet w rynku pracy, szczególnie przez inwestowanie w wysokiej jakości, przystępną cenowo opiekę nad dziećmi i nauczanie przedszkolne, zapewnienie stabilnego finansowania i wykwalifikowanego personelu. (...) Wsparcie ogólnej reformy emerytalnej za pomocą środków zwiększających szanse starszych pracowników na zatrudnienie, tak aby podnieść wiek dezaktywacji zawodowej.

Zgodność RPO WD z tym zaleceniem zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

6 (Infrastruktura spójności społecznej), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 8 (Rynek pracy), 9 (Włączenie społeczne), 10 (Edukacja).

Zalecenie nr 5. Przedsięwzięcie dodatkowych środków w celu stworzenia otoczenia biznesu sprzyjającego innowacjom poprzez skoordynowanie polityki w obszarach badań, innowacji i przemysłu, dalszy rozwój instrumentów odnawialnych i zachęt podatkowych, a także lepsze dostosowanie istniejących instrumentów do poszczególnych etapów cyklu innowacji.

Zgodność RPO WD z tym zaleceniem zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne).

Zalecenie nr 6. Odnowienie i rozbudowę mocy produkcyjnych oraz poprawę wydajności w całym łańcuchu energii. Przyspieszenie i rozszerzenie rozbudowy sieci energetycznej (...) zapewnienie skutecznego i bezwłocznego wdrożenia projektów inwestycyjnych w kolejnictwie; Poprawa gospodarki odpadami i gospodarki wodnej.

Zgodność RPO WD z tym zaleceniem zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), 5 (Transport).

Podkreślić należy, iż CSR będą określane przez Radę względem Polski corocznie. Powoduje to, że przedstawione powyżej założenia i przyporządkowane im priorytety RPO WD mogą ulegać zmianom.

Krajowy Program Reform na rzecz realizacji Strategii Europa 2020 (aktualizacja na lata 2013/2014)

Zgodnie z dokonaną oceną sytuacji polskiej gospodarki w 2011 r. (oraz jej aktualizacją z dnia 30 kwietnia 2013 r.), wyzwani przed jakimi ona stoi oraz istniejących barier wzrostu, Rada Ministrów RP przyjęła, że w Krajowym Programie Reform (KPR) należy skupić się na działaniach, które mają na celu odrabianie zaległości rozwojowych oraz budowę nowych przewag konkurencyjnych w trzech obszarach priorytetowych:

Infrastruktura dla wzrostu zrównoważonego

Działania zaplanowane w obszarze *Infrastruktura dla wzrostu zrównoważonego* bezpośrednio wpisują się w realizację celu strategii Europa 2020 w zakresie klimatu i energii oraz pośrednio pozostałych celów, tj. dotyczących zatrudnienia, nakładów na B+R, edukacji i przeciwdziałania ubóstwu. Dodatkowo wpisują się one w projekty przewodnie: Europa efektywnie korzystająca z zasobów, Europejska agenda cyfrowa. Interwencje w tym obszarze KPR mają na celu przezwyciężenie zidentyfikowanej dla Polski bariery wzrostu dotyczącej niedostatecznego ogólnego poziomu wydatków inwestycyjnych.

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPR zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), pośrednio:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 5 (Transport), 6 (Infrastruktura spójności społecznej), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 8 (Rynek pracy), 9 (Włączenie społeczne), 10 (Edukacja).

Innowacyjność dla wzrostu inteligentnego

Działania zaplanowane w obszarze *Innowacyjność dla wzrostu inteligentnego* bezpośrednio wpisują się w realizację celu strategii Europa 2020 w zakresie zwiększania nakładów na B+R oraz w zakresie edukacji. Ponadto, ich realizacja pośrednio wpłynie na osiągnięcie celów dotyczących energii i klimatu, zatrudnienia oraz przeciwdziałaniu ubóstwu. Podejmowane działania wpisują się w projekty przewodnie: Unia Innowacji, Europejska agenda cyfrowa, Polityka przemysłowa w erze globalizacji i Mobilna młodzież. Interwencje w tym obszarze KPR mają na celu przezwyciężenie zidentyfikowanych dla Polski barier wzrostu dotyczących nadmiernych obciążeń regulacyjnych i administracyjnych oraz niedostatecznego poziomu zdolności innowacyjnych przedsiębiorstw.

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPR zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 10 (Edukacja),
pośrednio:

2 (Technologie Informacyjno-Komunikacyjne), 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby),
8 (Rynek Pracy), 9 (Włączenie społeczne).

Aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu

Działania zaplanowane w obszarze *Aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu* bezpośrednio wpisują się w realizację celu strategii Europa 2020 w zakresie zatrudnienia i przeciwdziałania ubóstwu oraz pośrednio przyczyniają się do osiągnięcia celu dotyczącego edukacji. Dodatkowo ich realizacja wpisuje się w projekty przewodnie: Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia, Mobilna młodzież oraz Europejski program walki z ubóstwem. Interwencje w tym obszarze KPR mają na celu przewyższenie zidentyfikowanej dla Polski bariery wzrostu dotyczącej niskiego poziomu podaży pracy połączonego z nieadekwatną jej strukturą.

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPR zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

6 (Infrastruktura spójności społecznej), 8 (Rynek Pracy), 9 (Włączenie społeczne),
pośrednio:

10 (Edukacja).

Podkreślić należy, iż zgodnie ze strategią Europa 2020, od stycznia 2011 r. każde państwo członkowskie co roku ma obowiązek dokonywania aktualizacji KPR i Programu Konwergencji, uwzględniając coroczne zalecenia Rady UE dla każdego państwa członkowskiego oraz elementy paktu EURO+. Powoduje to, że przedstawione powyżej założenia i przyporządkowane im priorytety RPO WD mogą ulegać zmianom.

Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020

Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020 (AT2020) jest dokumentem określającym ramy polityki ukierunkowanej na działania i służącej wsparciu spójności terytorialnej jako nowego celu Unii Europejskiej. Celem AT2020 jest zapewnienie strategicznych wytycznych rozwoju terytorialnego, wsparcie włączania wymiaru terytorialnego do różnych dziedzin polityki, na wszystkich szczeblach zarządzania rozwojem oraz zagwarantowanie realizacji strategii Europa 2020 zgodnie z zasadami spójności terytorialnej.

AT2020 wskazuje sześć priorytetów terytorialnych dla Unii Europejskiej:

1. Wspieranie policentrycznego i zrównoważonego rozwoju terytorialnego:

Zgodność RPO WD z tym priorytetem AT2020 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), 6 (Infrastruktura spójności społecznej).

Dodatkowo spójność z tym priorytetem AT2020 zapewnią instrumenty terytorialne stosowane w RPO WD.

2. Wspieranie zintegrowanego rozwoju w miastach oraz regionach wiejskich i na obszarach o szczególnych uwarunkowaniach:

Priorytet ten jest w sposób horyzontalny realizowany przez wszystkie osie priorytetowe RPO WD.

Dodatkowo spójność z tym priorytetem AT2020 zapewnią instrumenty terytorialne stosowane w RPO WD.

3. Integracja terytorialna w transgranicznych i ponadnarodowych regionach funkcjonalnych:

Priorytet ten będzie realizowany w ramach programów operacyjnych europejskiej współpracy terytorialnej oraz programów ponadnarodowych.

Dodatkowo, zgodnie z zaleceniami AT2020 oraz mając na uwadze transgraniczne położenie Dolnego Śląska, potrzeba intensyfikacji współpracy ponad granicami została uwypuklona w zapisach nowej SRWD.

4. Zapewnienie globalnej konkurencyjności regionów w oparciu o silne gospodarki lokalne:

Zgodność RPO WD z tym priorytetem AT2020 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

- 1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 8 (Rynek pracy), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 10 (Edukacja), pośrednio:
- 2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne).

5. Usprawnienie powiązań terytorialnych na rzecz obywateli, społeczności i przedsiębiorstw:

Zgodność RPO WD z tym priorytetem AT2020 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

- 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 5 (Transport), 6 (Infrastruktura spójności społecznej), 9 (Włączenie społeczne), pośrednio:
- 2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne).

6. Zarządzanie i budowanie powiązań między ekologicznymi, krajobrazowymi i kulturowymi walorami regionów:

Zgodność RPO WD z tym priorytetem AT2020 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

- 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), 6 (Infrastruktura spójności społecznej).

Podsumowując powyższe zestawienie wskazać należy na fakt, iż zapisy RPO WD realizują wytyczne sformułowane w AT2020 zarówno poprzez skonstruowane osie priorytetowe, jak również instrumenty terytorialne przewidziane do realizacji w latach 2014-2020.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności oraz Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności (DSRK) oraz Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo (SRK) stanowią elementy nowego systemu zarządzania rozwojem kraju.

DSRK jest dokumentem określającym główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmującym okres co najmniej 15 lat SRK jest dokumentem określającym podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym, obejmujący okres od 4 do 10 lat. SRK wskazuje ponadto, w jaki sposób osiągnąć cele strategii Europa 2020, przy uwzględnieniu polskiej specyfiki i uwarunkowań, które przyczynią się do realizacji założonych krajowych celów rozwojowych.

Obszary strategiczne zawarte w DSRK są ściśle i wzajemnie powiązane z ich odpowiednikami w SRK, a zakres wписywania się w te obszary zapisów RPO WD został przedstawiony poniżej.

Obszar strategiczny I DSRK - **Konkurencyjność i innowacyjność gospodarki**, któremu odpowiada obszar strategiczny II SRK - **Konkurencyjna gospodarka**:

Zgodność RPO WD z tymi obszarami DSRK i SRK zapewnią cele i zakres wsparcia wszystkich osi priorytetowych.

Obszar strategiczny II DSRK - **Równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski**, któremu odpowiada obszar strategiczny III SRK - **Spójność społeczna i terytorialna**:

Zgodność RPO WD z tymi obszarami DSRK i SRK zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 4 (Środowisko i zasoby), 5 (Transport), 6 (Infrastruktura spójności społecznej), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 9 (Włączenie społeczne), 10 (Edukacja).

Obszar strategiczny III DSRK – **Efektywność i sprawność państwa**, któremu odpowiada obszar strategiczny I SRK – **Sprawne i efektywne państwo**:

Zgodność RPO WD z tymi obszarami DSRK i SRK zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
2 (Technologie informacyjno – komunikacyjne), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 10 (Edukacja), 11 (Pomoc techniczna finansowana z EFS).

Umowa Partnerstwa

Umowa Partnerstwa (UP) jest dokumentem określającym strategię interwencji funduszy europejskich w ramach trzech polityk unijnych polityki spójności, wspólnej polityki rolnej (WPR) i wspólnej Polityki rybołówstwa (WPRyb) w Polsce w latach 2014-2020. Instrumentami realizacji UP są krajowe programy operacyjne (KPO) i regionalne programy operacyjne (RPO). Dokumenty te wraz z UP tworzą spójny system dokumentów strategicznych i programowych na nową perspektywę finansową. UP określa z jednej strony kontekst strategiczny w wymiarze tematycznym i terytorialnym, z drugiej zaś wskazuje oczekiwane rezultaty oraz obowiązujące ramy finansowe i wdrożeniowe. UP stanowi punkt odniesienia do określania szczegółowej zawartości programów operacyjnych. Programy operacyjne precyzują specyficzne obszary wsparcia

i instrumenty realizacji, z poszanowaniem zapisów UP. Wynegocjowana z Komisją Europejską (KE) UP oraz programy operacyjne stanowią podstawę do realizacji nowej perspektywy finansowej w Polsce.

Realizacja RPO WD 2014-2020 wiąże się ściśle z celami głównymi wyznaczonymi w Umowie Partnerstwa.

Cel główny „Zwiększenie konkurencyjności gospodarki”

Zgodność RPO WD z tym celem głównym zapewniają osie priorytetowe:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 8 (Rynek pracy), 10 (Edukacja).

Cel główny „Poprawa spójności społecznej i terytorialnej”

Zgodność RPO WD z tym celem głównym zapewniają osie priorytetowe:

2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 5 (Transport), 6 (Infrastruktura spójności społecznej), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 9 (Włączenie społeczne), 10 (Edukacja).

Cel główny „Podniesienie sprawności i efektywności państwa”

Zgodność RPO WD z tym celem głównym zapewnia osi priorytetowa:

2 (Technologie informacyjno – komunikacyjne).

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Ramy przestrzenne dla realizacji wszystkich działań rozwojowych tworzy Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030), która jest najważniejszym dokumentem dotyczącym ładu przestrzennego Polski. **Jej celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej (terytorialnej) w długim okresie.** KPZK 2030 kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa.

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności:

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPZK 2030 zapewni przede wszystkim instrument Zintegrowane Inwestycje Terytorialne oraz inne instrumenty terytorialne stosowane w RPO WD.

2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów:

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPZK 2030 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 5 (Transport), 6 (Infrastruktura spójności społecznej),
pośrednio:

9 (Włączenie społeczne),

jak również poprzez instrument Zintegrowane Inwestycje Terytorialne oraz inne instrumenty terytorialne stosowane w RPO WD.

3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej:

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPZK 2030 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia osi priorytetowej 5 (Transport).

4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski:

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPZK 2030 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby),

pośrednio:

5 (Transport).

5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa:

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPZK 2030 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby).

6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego:

Zgodność RPO WD z tym obszarem KPZK 2030 zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

4 (Środowisko i zasoby), 6 (Infrastruktura spójności społecznej),

pośrednio:

5 (Transport).

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, obszary wiejskie

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020 (KSRR) jest jedną z 9 krajowych zintegrowanych strategii rozwoju, odnoszącą się do prowadzenia polityki rozwoju społeczno-gospodarczego kraju w ujęciu regionalnym. Dokument ten określa cele i priorytety rozwoju Polski w wymiarze terytorialnym, zasady i instrumenty polityki regionalnej, nową rolę regionów w ramach polityki rozwoju kraju oraz zarys mechanizmu koordynacji działań podejmowanych przez poszczególne ministerstwa. **Celem strategicznym polityki regionalnej zawartym w KSRR jest efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągania celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym.**

1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:

Zgodność RPO WD z tym celem KSRR zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych: 1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 2 (Technologie Informacyjno-Komunikacyjne), 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 8 (Rynek pracy), 10 (Edukacja), pośrednio: 5 (Transport).

2. Budowa spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych:

Zgodność RPO WD z tym celem KSRR zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych: 5 (Transport), 6 (Infrastruktura spójności społecznej) 7 (Infrastruktura edukacyjna), 9 (Włączenie społeczne), 10 (Edukacja), pośrednio: 2 (Technologie Informacyjno-Komunikacyjne).

3. Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie:

Zgodność RPO WD z tym celem KSRR zapewnią wszystkie cele i zakresy wsparcia osi priorytetowych oraz instrumenty terytorialne stosowane w RPO WD.

Strategia „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko” perspektywa do 2020 r.

Przygotowywana strategia „Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko” perspektywa do 2020 r. (BEiŚ) jest jedną z 9 zintegrowanych strategii rozwoju. Uszczegóławia zapisy Średniookresowej strategii rozwoju kraju w dziedzinie energetyki i środowiska i stanowi ogólną wytyczną dla Polityki energetycznej Polski i Polityki ekologicznej Państwa, które staną się elementami systemu realizacji BEiŚ. Ponadto, w związku z obecnością Polski w Unii Europejskiej, BEiŚ koresponduje z celami rozwojowymi określonymi na poziomie wspólnotowym, przede wszystkim w dokumencie Europa 2020 - Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, wpisując się także w jej kluczowe inicjatywy przewodnie. Celem głównym strategii jest zapewnienie wysokiej jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń z uwzględnieniem ochrony środowiska oraz stworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju nowoczesnego sektora energetycznego, zdolnego zapewnić Polsce bezpieczeństwo energetyczne oraz konkurencyjną i efektywną energetycznie gospodarkę. Realizacja celu głównego ma nastąpić poprzez cele szczegółowe: 1. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska, 2. Zapewnienie gospodarcze krajowej bezpiecznego i konkurencyjnego zaopatrzenia w energię oraz 3. Poprawa stanu środowiska.

Zgodność RPO WD z BEiŚ zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych: 1. Przedsiębiorstwa i innowacje, 3. Gospodarka niskoemisyjna, 4. Środowisko i zasoby.

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020

Strategia Rozwoju Województwa jest dokumentem strategicznym na poziomie regionalnym, który kierunkuje działania władz samorządu regionalnego oraz stanowi podwaliny dla systemowej współpracy wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację polityki rozwoju Dolnego Śląska. Nowa Strategia Rozwoju

Województwa Dolnośląskiego 2020 (SRWD) została przyjęta przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego uchwałą nr XXXII/932/13 z dnia 28 lutego 2013 r.

Wizję i cel główny oraz cele szczegółowe SRWD określono w następujący sposób:

Wizja: **Blisko siebie – Blisko Europy.** Dolny Śląsk 2020 jako zintegrowana wspólnota regionalna, region konkurencyjny, spójny, otwarty, dynamiczny...

Cel główny: **Nowoczesna gospodarka i wysoka jakość życia w atrakcyjnym środowisku.** Dolny Śląsk regionem koncentracji innowacyjnych podmiotów produkcyjnych i usługowych współpracujących z rozwiniętym sektorem badawczym oraz intensywnego rozwoju nowoczesnej turystyki opartej o współpracę międzyregionalną i transgraniczną, tworzących razem atrakcyjne miejsce do życia dla mieszkańców o coraz wyższych kwalifikacjach i rozwiniętej kulturze obywatelskiej.

Cele szczegółowe: 1. Rozwój gospodarki opartej na wiedzy; 2. Zrównoważony transport i poprawa dostępności transportowej; 3. Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, zwłaszcza MŚP; 4. Ochrona środowiska naturalnego, efektywne wykorzystanie zasobów oraz dostosowanie do zmian klimatu i poprawa poziomu bezpieczeństwa; 5. Zwiększenie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych; 6. Wzrost zatrudnienia i mobilności pracowników; 7. Włączenie społeczne, podnoszenie poziomu i jakości życia; 8. Podniesienie poziomu edukacji, kształcenie ustawiczne.

Cel główny i cele szczegółowe RPO WD są zgodne i spójne z celami SRWD. Podczas procesu przygotowywania RPO WD uwzględnione zostały wnioski wynikające z diagnozy społeczno-gospodarczej i przestrzennej (terytorialnej) regionu, jak również analizy SWOT zawartej w SRWD.

Realizacja celów szczegółowych SRWD będzie następowała poprzez wyznaczone Makrosfery, które stanowią zgrupowania kluczowych działań:

Makrosfera Infrastruktura - grupa działań zakładających poprawę dostępności transportowej i powiązań wewnętrznych regionu oraz realizację kluczowych dla województwa inwestycji energetycznych.

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych: 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 5 (Transport).

Makrosfera Rozwój Obszarów Miejskich i Wiejskich - grupa działań zakładająca wzmocnienie węzłowych funkcji i rewitalizację ośrodków miejskich oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich przy ochronie najcenniejszych zasobów rolnych.

Makrosfera realizowana głównie przez oś 4 (Środowisko i Zasoby) oraz oś 6 (Infrastruktura spójności społecznej) w zakresie rewitalizacji zdegradowanych obszarów.

Makrosfera Zasoby - grupa działań zakładających podniesienie efektywności wykorzystania zasobów środowiska naturalnego i kulturowego regionu (w tym potencjału rozwiniętej, policentrycznej sieci osadniczej).

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych: 4 (Środowisko i zasoby), pośrednio: 1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 5 (Transport).

Makrosfera Turystyka - grupa działań zakładających wykorzystanie walorów krajobrazowych, kulturowych i środowiskowych Dolnego Śląska dla zapewnienia rozwoju społecznego i gospodarczego regionu poprzez wzmocnienie przemysłu turystycznego, w szczególności w oparciu o dolnośląskie uzdrowiska.

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 4 (Środowisko i zasoby), 8 (Rynek pracy),
pośrednio:
2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 5 (Transport), 10 (Edukacja).

Makrosfera Zdrowie i Bezpieczeństwo - grupa działań zakładających poprawę jakości i dostępności usług medycznych oraz ograniczenie negatywnych skutków powodzi i innych zjawisk katastrofalnych na Dolnym Śląsku, a także poprawę bezpieczeństwa publicznego i ratownictwa.

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
6 (Infrastruktura spójności społecznej), 9 (Włączenie społeczne).

Makrosfera Edukacja, Nauka, Kultura, Sport i Informacja - grupa zadań zakładająca poprawę dostępu do wysokiej jakości edukacji, kształtowanie postaw obywatelskich, prozdrowotnych, aktywności kulturalnej oraz przygotowująca do wyzwań i potrzeb rynku pracy, a także szerokie otwarcie przestrzeni informacyjnej na potrzeby mieszkańców, firm i instytucji regionu.

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 8 (Rynek pracy), 9 (Włączenie społeczne) 10 (Edukacja).

Makrosfera Społeczeństwo i Partnerstwo - grupa działań zakładających kształtowanie pozytywnej tożsamości i solidarności międzypokoleniowej na Dolnym Śląsku, a także partnerstwa międzyinstytucjonalnego, publiczno-publicznego i publiczno-prywatnego.

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
6 (Infrastruktura spójności społecznej), 8 (Rynek Pracy), 9 (Włączenie społeczne),
pośrednio:
10 (Edukacja)

Makrosfera Przedsiębiorczość i Innowacyjność - grupa działań wspierających rozwój mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, w szczególności umożliwienie implementacji rozwiązań naukowych i patentów oraz transfer wiedzy w relacji gospodarka – nauka.

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRWD zapewnią cele i zakres wsparcia osi priorytetowej:
1 (Przedsiębiorstwa i innowacje)

Projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego (PZPWD)

Obecnie trwa aktualizacja Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, z którym RPO WD będzie zgodne i ściśle powiązane.

Cele strategiczne rozwoju przestrzennego województwa dolnośląskiego:

1) **umocnienie jego wewnętrznej i zewnętrznej integracji przestrzennej**, społeczno-gospodarczej oraz infrastrukturalnej w powiązaniu z sąsiednimi regionami Polski, Czech i Niemiec oraz ukształtowanie Dolnego Śląska jako harmonijnie rozwiniętego, europejskiego regionu węzłowego o wysokim stopniu konkurencyjności i gospodarce opartej na wiedzy;

Zgodność RPO WD z tym obszarem projektu PZPWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 5 (Transport), 6 (Infrastruktura spójności społecznej).

2) **zintegrowana ochrona zasobów przyrodniczo-krajobrazowych** i racjonalne ich wykorzystanie oraz udostępnienie, a także stworzenie spójnego, regionalnego systemu obszarów chronionych oraz planowanie i realizacja działań ochronnych w tych obszarach;

Zgodność RPO WD z tym obszarem projektu PZPWD zapewnią cele i zakres wsparcia osi priorytetowej 4 (Środowisko i zasoby).

3) **zintegrowana ochrona i rewitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego** oraz utrzymanie tożsamości i odrębności kulturowej regionu;

Zgodność RPO WD z tym obszarem projektu PZPWD zapewnią cele i zakres wsparcia osi priorytetowej 4 (Środowisko i zasoby).

4) harmonijny, zintegrowany rozwój przestrzenny i społeczno-gospodarczy oraz integracja **Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego** jako głównego węzła sieci osadniczej województwa;

Zgodność RPO WD z tym obszarem projektu PZPWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacje), 3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), jak również poprzez instrument Zintegrowane Inwestycje Terytorialne oraz inne instrumenty terytorialne stosowane w RPO WD.

5) harmonizowanie rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego i aktywne przekształcanie pozostałych elementów **systemu osadniczego województwa**;

Zgodność RPO WD z tym obszarem projektu PZPWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), 6 (Infrastruktura spójności społecznej).

6) efektywne **wykorzystanie własnych zasobów województwa** dla poprawy jakości życia i standardów zaspokajania potrzeb społeczeństwa;

Zgodność RPO WD z tym obszarem projektu PZPWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby).

7) **ukształtowanie sprawnych, bezpiecznych systemów transportu i komunikacji**, powiązanych z systemem krajowym i europejskim oraz sprawnych, sieci infrastruktury technicznej, zapewniających dostawy wody i energii, właściwą gospodarkę odpadami oraz zapobieganie awariom i negatywnym skutkom klęsk żywiołowych.

Zgodność RPO WD z tym obszarem projektu PZPWD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), 5 (Transport).

W związku z potrzebą wdrożenia zintegrowanego podejścia do rozwoju i skoordynowania ze sobą planowania strategicznego i przestrzennego wraz z przyjęciem nowej SRWD 2020 zintensyfikowano prace nad projektem PZPWD, tak aby wzajemnie i ściśle powiązać ze sobą oba dokumenty. Spójność i wzajemne uzupełnianie się SRWD 2020 i PZPWD pozwoli na racjonalne ukierunkowanie interwencji w ramach RPO WD, która przyczyni się do osiągnięcia wyznaczonych w obu wspomnianych wcześniej dokumentach celów rozwojowych dla województwa dolnośląskiego.

Inne strategie i programy rozwoju szczebla regionalnego

Treść RPO WD, zarówno w części analityczno-diagnostycznej, jak i dotyczącej obszarów wsparcia w konkretnych priorytetach jest spójna z innymi strategiami oraz programami rozwoju szczebla regionalnego, w tym m.in. z:

Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2011-2020

Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2011-2020 (RSI WD) została przyjęta uchwałą nr 1149/IV/11 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 sierpnia 2011 r. RSI WD stanowi narzędzie realizacji polityki innowacyjnej Samorządu Województwa Dolnośląskiego, koncentrującej się na celach związanych z promowaniem i wspieraniem rozwoju, dyfuzji i wydajnego użycia nowych produktów, usług i procesów, zarówno wewnątrz organizacji (niezależnie od tego czy dotyczy podmiotów publicznych czy prywatnych), jak i w ujęciu rynkowym.

Misja RSI WD została określona jako: **Dolny Śląsk - miejscem inspiracji dla innowacyjnego rozwoju**

Cele strategiczne:

1. Wzmacnianie innowacyjnych umiejętności i postaw, kluczowych dla gospodarki opartej na wiedzy.
2. Zwiększenie szansy na sukces innowacyjnych projektów biznesowych.
3. Wzrost potencjału innowacyjnych dolnośląskich jednostek naukowych.
4. Rozwój współpracy w gospodarce w obszarze innowacji.

Zgodność RPO WD z wszystkimi celami strategicznymi RSI WD zapewnią cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacje),
pośrednio:

2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne), 8 (Rynek pracy).

Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego 2012

Celem Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego 2012 (WPGO) jest wprowadzenie nowego, uporządkowanego oraz sprawnie i efektywnie zarządzanego systemu gospodarki odpadami komunalnymi w województwie. Dodatkowo WPGO wskazuje konieczne do realizacji cele i działania w zakresie poszczególnych rodzajów odpadów oraz przedstawia ogólny zarys funkcjonowania całego systemu gospodarowania odpadami na terenie województwa.

Nadrzędnym celem WPGO jest: ***Stworzenie systemu gospodarki odpadami zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju i opartego na hierarchii sposobów postępowania z odpadami komunalnymi.***

Zgodność RPO WD z tak określonym celem nadrzędnym WPGO zapewnią cele i zakres wsparcia osi priorytetowej RPO WD:

4 (Środowisko i zasoby).

Uzasadnienie alokacji finansowej

Cele Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 (RPO WD) są odpowiedzią na wyzwania rozwojowe regionu, określone w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020, strategiach krajowych (m.in. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030, Strategia Rozwoju Kraju 2020, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego) oraz europejskiej Strategii Europa 2020.

Cel główny programu:

Wzrost konkurencyjności Dolnego Śląska zapewniający poprawę poziomu życia jego mieszkańców przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

Cel główny RPO akcentuje wzrost konkurencyjności regionu w aspekcie osiągania sukcesu w gospodarce, krajowej i europejskiej rywalizacji. Podniesienie poziomu gospodarczej i społecznej konkurencyjności regionu oraz poprawa jakości życia mieszkańców musi uwzględniać użytkowanie zasobów naturalnych zgodnie z zasadami ekorozwoju. Z uwagi na konieczność koncentracji postawionych w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020 celów rozwojowych oraz efektywność wykorzystania dostępnych środków, interwencję skierowano na obszary o strategicznym znaczeniu dla rozwoju województwa. Stąd nie wszystkie cele tematyczne oraz priorytety inwestycyjne określone w rozporządzeniu ogólnym oraz rozporządzeniach szczegółowych dot. EFRR oraz EFS będą realizowane. Przy wyborze poniższych celów tematycznych oraz podziale alokacji uwzględniono zasady koncentracji tematycznej oraz ewaluacji ex-ante.

1. Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji (CT 1).

Realizacja celu posłuży wsparciu działalności badawczo-rozwojowej w przedsiębiorstwach, usprawni procesy komercjalizacji wiedzy oraz stworzy warunki dla rozwoju współpracy w obszarze innowacji pomiędzy przedsiębiorstwami, ośrodkami badawczo – rozwojowymi oraz sektorem szkolnictwa wyższego.

2. Wzmacnianie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFMR) (CT 3).

Realizacja celu stworzy warunki sprzyjające rozwojowi przedsiębiorczości i wzrostowi konkurencyjności firm, głównie poprzez działania wspomagające przedsiębiorstwa na rynku lokalnym, krajowym i zagranicznym.

3. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości TIK (CT 2).

Wdrażanie celu pozwoli na rozwój e-usług, ze szczególnym uwzględnieniem usług publicznych. Stymulować będzie również korzystne trendy na rynku i pozytywnie wpłynie na budowę społeczeństwa informacyjnego w regionie.

4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach (CT 4).

Realizacja celu wpłynie na poprawę konkurencyjności gospodarki przy jednoczesnym zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. Zrównoważenie popytu na energię przy spełnieniu wymogów dotyczących ochrony środowiska będzie możliwe poprzez: zwiększenie efektywności energetycznej gospodarki, wprowadzenie nowych energooszczędnych technologii oraz wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych.

5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem (CT 5)

Realizacja celu będzie miała wpływ na poprawę bezpieczeństwa regionu poprzez zapobieganie katastrofom oraz łagodzeniu ich skutków. Dolny Śląsk należy do obszarów narażonych na występowanie klęsk żywiołowych, w szczególności powodzi (tereny górskie, dorzecze Odry).

6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami (CT 6)

Interwencja przyczyni się do realizacji zaleceń Rady dla Polski w zakresie gospodarki wodnej i gospodarki odpadami. Ochrona różnorodności biologicznej oraz ochrona zabytków zapewni zachowanie najbardziej wartościowych zasobów dla obecnych i przyszłych pokoleń, a pośrednio przyczyni się do rozwoju gospodarki regionu.

7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej (CT 7)

Interwencja zwiększy wewnątrzregionalną spójność oraz integrację regionu z resztą kraju i Europą poprzez połączenia do sieci TEN-T. Podniesienie efektywności i bezpieczeństwa sieci transportowej w transporcie drogowym i kolejowym posłuży wzmocnieniu konkurencyjności gospodarki regionu oraz mobilności regionalnej. Konieczne jest zatem rozwijanie przyjaznych dla środowiska systemów transportowych.

8. Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją (CT 9)

Realizacja celu skupi się na poprawie jakości życia regionalnej społeczności oraz podniesieniu konkurencyjności regionu. Niezbędne będą inwestycje infrastrukturalne przyczyniające się do poprawy ochrony zdrowia oraz do poprawy sytuacji gospodarczej i społecznej zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich. Interwencja ma na celu również zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, zmniejszenie ubóstwa w grupach nim zagrożonych, zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, integracji przestrzennej dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjału regionu oraz zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji i promowaniu równych szans.

9. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie (CT 10)

Obszarem wymagającym interwencji jest infrastruktura edukacyjna. Inwestycje realizowane na poszczególnych etapach edukacji, w szczególności na obszarach, gdzie odnotowuje się deficyt tego typu infrastruktury – wpłynie pozytywnie nie tylko na dostępność usług edukacyjnych i wyrównywanie szans, ale także na jakość nauczania i większą efektywność systemu kształcenia m.in. poprzez dostosowanie do potrzeb rynku pracy.

10. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników (CT 8)

Działania w ramach celu przysłużą się aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo oraz poszukujących pracy, uwzględniając indywidualną charakterystykę społeczno-gospodarczą każdego obszaru obejmowanego wsparciem, zróżnicowanie terytorialnie struktury zatrudnienia regionu oraz odpowiadając na potrzeby pracodawców i lokalnego rynku.

11. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie (CT 10)

Realizacja celu przyczyni się do zapewnienia jakości wykształcenia odpowiadającego standardom społeczeństwa opartego na wiedzy, przy równoczesnym ściślejszym dopasowaniu kierunków wykształcenia do wymogów lokalnego rynku pracy. Interwencja obejmie edukację przedszkolną, podstawową oraz ponadpodstawową ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia zawodowego. Wdrożone zostaną również rozwiązania służące pogłębianiu wiedzy, umiejętności oraz kwalifikacji zawodowych zgodnie z ideą uczenia się przez całe życie (life long learning).

Powyższe cele tematyczne będą realizowane zgodnie z politykami horyzontalnymi Unii Europejskiej, w szczególności z zasadą partnerstwa, równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji, jak również zrównoważonego rozwoju.

Cel główny RPO wraz ze strategią jego osiągnięcia przedstawia poniższa tabela:

Cel główny programu	Cel szczegółowy osi priorytetowej	Oś priorytetowa
Wzrost konkurencyjności Dolnego Śląska zapewniający poprawę poziomu życia jego mieszkańców przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju	Wzrost konkurencyjności i rozwój gospodarki regionu w oparciu o badania i rozwój, innowacje oraz nowe rozwiązania dla przedsiębiorstw	Przedsiębiorstwa i innowacje
	Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych w regionie	Technologie informacyjno-komunikacyjne
	Zmniejszenie emisyjności gospodarki oraz wzrost udziału energii wytworzonej ze źródeł odnawialnych i zwiększenie efektywności energetycznej	Gospodarka niskoemisyjna
	Poprawa stanu środowiska oraz zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych	Środowisko i zasoby
	Poprawa dostępności transportowej regionu oraz jakości i standardów transportu na Dolnym Śląsku	Transport
	Zapewnienie infrastruktury dla spójności społecznej i poprawy jakości życia, w szczególności ubogich społeczności	Infrastruktura spójności społecznej
	Modernizacja i wzmocnienie infrastruktury edukacyjnej	Infrastruktura edukacyjna
	Wzrost zatrudnienia i mobilności pracowników	Rynek pracy
	Włączenie społeczne,	Włączenie społeczne

	podnoszenie poziomu i jakości życia	
	Podniesienie jakości i dostępności edukacji	Edukacja
	Zapewnienie sprawnego i efektywnego wykorzystania środków funduszy strukturalnych w ramach RPO WD	Pomoc techniczna

ROZKŁAD ŚRODKÓW FINANSOWYCH

Uzasadnienie wyboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych

Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny	Uzasadnienie
Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji Wzmacnianie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	Wzmacnianie potencjału B+R i wdrożeniowego uczelni i jednostek naukowych (PI 1.1)	Dolny Śląsk cechuje duży potencjał badawczo-rozwojowy bazujący w dużej mierze na wysoko wykwalifikowanej kadrze akademickiej. W regionie w 2011 r. działalność badawczo-rozwojową prowadziło 207 podmiotów (4. miejsce w kraju) z czego 169 w sektorze przedsiębiorstw (3. miejsce w skali kraju). Wśród wszystkich podmiotów prowadzących działalność B+R, wyróżnić można było 38 jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych (w tym między innymi 3 placówki Polskiej Akademii Nauk i 2 instytuty badawcze, 22 szkoły wyższe). W 2011 roku w B+R zatrudnionych było 9 302 osób z czego w szkołach wyższych (6 707 osób). Mimo to województwo charakteryzuje się umiarkowanymi nakładami w zakresie działalności badawczo-rozwojowej. W 2011 roku ich wielkość wyniosła 725,2 mln zł, co daje dopiero 5 miejsce w kraju. W relacji do PKB z 2010 roku (w cenach bieżących) oznacza to, iż stanowią one 0,52% PKB. Ok. 77% nakładów inwestycyjnych na B+R stanowiły wydatki bieżące, a blisko 23% inwestycyjne na środki trwałe.
	Innowacyjne przedsiębiorstwa (PI 1.2)	W 2011 roku nakłady przedsiębiorstw na działalność innowacyjną poniosło w regionie wyłącznie 7,23% przedsiębiorstw z sektora usług o liczbie pracujących powyżej 9 osób i 13,99% z sektora przemysłu, co plasuje region odpowiednio na 10 i 5 miejscu w kraju. Wg danych GUS na Dolnym Śląsku wśród przedsiębiorstw w sektorze usług innowacyjne przedsiębiorstwa stanowią 9,56%, a wśród przedsiębiorstw przemysłowych – 15,04% co plasuje region odpowiednio na 11i 12 miejscu w kraju. Inwestycje o charakterze innowacyjnym stanowią zarówno w usługach, jaki w przemyśle, w pierwszej kolejności nakłady na wszelkiego rodzaju środki trwałe, a w drugiej na działalność badawczo-rozwojową.
	Rozwój przedsiębiorczości (PI 1.3)	W 2012 r. w województwie dolnośląskim w rejestrze REGON zarejestrowanych było 336,6 tys. mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, co stanowi 99,9% wszystkich podmiotów.

		<p>W strukturze MŚP przeważającą część wszystkich podmiotów stanowiły podmioty mikro, o liczbie pracujących do 9 osób (96,2%). Udział małych podmiotów, zatrudniających od 10 do 49 osób, wyniósł 3,0%, a jednostek średnich zatrudniających od 50-249 osób – 0,7%. Sektor MŚP choć przeważający pod względem liczby podmiotów gospodarczych, w zakresie generowanych przychodów i inwestycji nie jest już tak dominujący. W sektorze MŚP pracuje 67,1% ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw. Sektor ten odpowiada za 52,9% przychodów ogółu przedsiębiorstw oraz 50,8% nakładów inwestycyjnych ponoszonych przez firmy.</p>
	Internacjonalizacja przedsiębiorstw (PI 1.4)	<p>Eksport przedsiębiorstw regionu stanowi katalizator wzrostu gospodarczego województwa - stanowi 7,7% eksportu MŚP w Polsce, co lokuje województwo na piątym miejscu w kraju. Rozwojowi przedsiębiorczości, wzmocnieniu i wzrostowi konkurencyjności sprzyja tworzenie sieci klastrowych, które znajdują się, początkowej fazie swego rozwoju. Możliwość wykorzystania korzystnego położenia dla wymiany międzynarodowej.</p>
	Rozwój produktów i usług w MŚP (PI 1.5)	<p>MŚP zaliczane są do filarów rozwoju gospodarki Dolnego Śląska. Ich znaczenie wynika nie tylko z przewagi liczbowej, lecz także z rzeczywistego wkładu w tworzenie miejsc pracy, udziału w tworzeniu PKB, generowania innowacji, udziału w eksporcie, zapewnianiu społeczeństwu alternatywnych wyborów dostarczając produkty regionalne. MŚP umożliwiają najbardziej racjonalne wykorzystanie lokalnych i regionalnych zasobów naturalnych, ludzkich i kapitałowych. W sektorze MŚP pracuje 67,1% ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw. Sektor ten odpowiada za 52,9% przychodów ogółu przedsiębiorstw oraz 50,8% nakładów inwestycyjnych ponoszonych przez firmy. Główną barierą rozwoju MŚP, jest przede wszystkim niedostateczny zasób własnych środków przeznaczonych na rozwój. Nakłady inwestycyjne w dolnośląskich przedsiębiorstwach (bez mikrofirm) w 2011 r. zamknęły się kwotą 12 386,4 mln zł i był to w cenach bieżących wzrost o 25,3%. N (119,7%).</p>
Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny	Uzasadnienie
Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych	E-usługi publiczne (PI 2.1)	<p>70% dolnośląskich urzędów ma elektroniczny system zarządzania dokumentacją, tylko 36 % informowało o możliwości realizacji usługi za pośrednictwem platformy ePUAP.</p> <p>34,7% osób w wieku 16-74 w regionie południowo-zachodnim Polski korzysta z Internetu, by szkolić się i kształcić, 30,8 % by uzupełniać wiedzę.</p> <p>Usługi e-zdrowia są wciąż na etapie rozwoju. 4,2 % osób w wieku 16-74 umawiało się przez Internet w 2012 r. na wizytę lekarską. Badania ankietowe wśród JST sugerują, że barierą dla rozwoju usług on-line na Dolnym Śląsku są ograniczone</p>

		<p>środki budżetowe (50%) oraz słaba infrastruktura (12%). W ramach prac nad Strategią Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego na Dolnym Śląsku do 2020 roku ustalono, że 18% gmin wykorzystywało dziennik elektroniczny w przynajmniej jednej szkole na swoim terenie. Usługę WiFi oferowało 42% szkół podstawowych, 58% gimnazjów i 41% szkół ponadgimnazjalnych. W 2010 r. własną stroną internetową miało 58,2% podstawówek, 64,8% gimnazjów i 71,5% szkół ponadgimnazjalnych.</p>
Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny	Uzasadnienie
Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	Produkcja i dystrybucja energii ze źródeł odnawialnych (PI 3.1)	<p>Obszarem kraju, gdzie w ostatnich latach notowane są największe przyrosty zapotrzebowania na energię elektryczną (powyżej średniej krajowej), jest m.in. województwo dolnośląskie. Podstawowym źródłem energii elektrycznej na terenie województwa jest jedna elektrownia systemowa konwencjonalna wytwarzająca energię elektryczną na skalę przemysłową a podstawowym paliwem jest węgiel brunatny. Niski udział produkcji energii z odnawialnych źródeł energii w ogólnej produkcji energii elektrycznej regionu w 2012 roku 237,7 MW (5,9 %) Województwo Dolnośląskie posiada znaczący potencjał rozwojowy w zakresie: energii wiatru i słońca oraz biomasy (słoma i uprawy energetyczne), jak również energetyki wodnej (geotermia płytka i głęboka), co stanowi o atrakcyjności regionu pod kątem inwestycji w zakresie OZE,)4 miejsce w rankingu Instytut Energetyki Odnawialnej).</p>
	Efektywność energetyczna i użycie OZE w przedsiębiorstwach (PI 3.2)	<p>Zwiększanie efektywności energetycznej MŚP, w świetle ciągle rosnącego zapotrzebowania na energię w tym sektorze przy jednoczesnym, sukcesywnym wzroście jej kosztów, zapewni zrównoważenie popytu na energię przy jednoczesnym spełnieniu wymogów dotyczących ochrony środowiska oraz będzie bogatym źródłem innowacji organizacyjnych i technologicznych (np. wykorzystanie formuły usług energetycznych), które w perspektywie zwiększą zarówno zyski (poprzez zmniejszenie kosztów działalności), jak i zmniejszą obciążenia środowiskowe podmiotów. Wykorzystanie OZE w MSP wpłynie na rozwój energetyki rozproszonej, poprawiając jednocześnie stopień wykorzystania OZE w ogólnym bilansie energetycznym kraju.</p>
	Efektywność energetyczna w budynkach użyteczności publicznej i sektorze mieszkaniowym (PI 3.3)	<p>W bilansie energetycznym ponad 70% energii służy do ogrzewania pomieszczeń, a w około 15% do podgrzewania wody, dlatego tak istotne jest ograniczenie strat ciepła. Ciepło przeznaczone do ogrzewania pochodzi na Dolnym Śląsku głównie ze spalania paliwa stałego (węgiel kamienny), a tylko ok. 12% to paliwo gazowe. W 2011 r. 63,5% ciepła w województwie dolnośląskim wytworzono w kogeneracji. Dolny Śląsk posiada duży potencjał poprawy efektywności energetycznej poprzez m.in. promowanie działań służących</p>

		<p>obniżaniu energochłonności, np. dzięki kompleksowym termomodernizacjom i wykorzystaniu OZE. Istotna jest również promocja nowych rozwiązań technicznych i technologicznych, o wyższej sprawności oraz lepszej regulacyjności. Województwo dolnośląskie znajduje się w grupie regionów o ponad dwukrotnie niższych nakładach inwestycyjnych niż liderzy w tej dziedzinie (województwa mazowieckie i śląskie).</p>
	Wdrażanie strategii niskoemisyjnych (PI 3.4)	<p>Pod względem emisji zanieczyszczeń do powietrza Dolny Śląsk znajduje się corocznie na jednym z czołowych miejsc w kraju (w 2011 r. – 4. miejsce pod względem zanieczyszczenia pyłowego i 6. pod względem zanieczyszczenia gazowego) Najwyższe emisje substancji szkodliwych oraz przekroczenia dopuszczalnych ich norm, są rejestrowane w aglomeracjach miejskich.</p> <p>W tym kontekście ważną kwestią pozostaje podjęcie działań w celu ograniczenia niskiej emisji związanej z ciepłownictwem oraz transportem</p>
	Wysokosprawna kogeneracja (PI 3.5)	<p>W regionie stosunkowo niewielka część (40%) odbiorców ogrzewana jest centralnie w sposób zbiorowy. Ciepło przeznaczone do ogrzewania pochodzi głównie ze spalania paliwa stałego (węgiel kamienny), a tylko ok. 12% to paliwo gazowe. Z systemami ogrzewania, obok szeroko pojętego transportu, związany jest problem tzw. niskiej emisji (czyli emisji pyłów i gazów pochodzących ze środków transportu oraz indywidualnych kotłowni węglowych i domowych pieców grzewczych, w których spalanie węgla, a często też domowych odpadów, odbywa się w sposób nieefektywny i nieekologiczny. Ze względu na dużą koncentrację ludności w miastach i w zwartej zabudowie wiejskiej istnieje duży potencjał do rozwoju ogrzewnictwa układami kogeneracji średniej lub małej o wyższej wydajności i generującej mniejsze straty energetyczne.</p>
Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny	Uzasadnienie
Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	Bezpieczeństwo (PI 4.5)	<p>Województwo Dolnośląskie niemal w całości położone jest w dorzeczu środkowej Odry. Lewostronnymi dopływami są głównie rzeki górskie. Mimo prowadzenia wielu działań dla minimalizowania negatywnych skutków powodzi, nadal istnieje na terenie województwa realne zagrożenie powodziowe. Region charakteryzuje też niezbyt korzystny bilans wodny. Pozytywne efekty retencjonowania wody w środowisku to m.in. poprawa ochrony przeciwpowodziowej, zwiększenie zasobów wód powierzchniowych oraz zasilanie wód podziemnych (co służy przeciwdziałaniu skutkom suszy), poprawa możliwości wykorzystania wód do nawodnień rolniczych i leśnych, hodowli ryb, poprawa czystości wód. Nie bez znaczenia jest również wpływ zbiorników małej retencji na poprawę mikroklimatu oraz walorów przyrodniczo –</p>

Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny	Uzasadnienie
Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami	Gospodarka odpadami (PI 4.1)	<p>krajobrazowych. Z uwagi na specyfikę Dolnego Śląska (tereny górzyste, częste powodzie, itp.) niezbędne jest doposażenie służb ratowniczych, które podejmują akcje ratownicze oraz działania dot. usuwania skutków katastrof.</p> <p>Na Dolnym Śląsku w 2011 roku zebrano 915 tys. ton odpadów komunalnych; Masa wytworzonych w regionie odpadów na 1 mieszkańca wyniosła 367 kg, a zebranych ogółem 314 kg, co stanowiło najwyższy wskaźnik w Polsce. Głównym sposobem unieszkodliwiania odpadów komunalnych w regionie jest deponowanie ich na składowiskach, co jest najmniej pożądaną metodą zagospodarowania odpadów komunalnych. W 2010 r. procesowi składowania poddano 766,8 tys. ton odpadów, co stanowiło 83% wytworzonych odpadów komunalnych. Ogółem w regionie rośnie udział odpadów zebranych selektywnie, jednak wciąż ich odsetek w ogóle zebranych odpadów komunalnych wynosi nieco ponad 7%. Wynik ten jest drugim najniższym w Polsce. Do końca 2020 r. gminy zobowiązane są do osiągnięcia poziomu recyklingu i przygotowania do ponownego użycia odpadów komunalnych na poziomie co najmniej 50% masy wytwarzanych odpadów. W 2011 r. województwo dolnośląskie osiągnęło poziom 41,3% recyklingu odpadów opakowaniowych, co stanowiło piąty najniższy wynik wśród wszystkich województw.</p>
	Gospodarka wodno-ściekowa (PI 4.2)	<p>Zużycie wody w 2011 r. wynosiło 427 hm³ (w tym 120 hm³ na cele przemysłowe), co sytuowało region na 6. miejscu w kraju. Długość czynnej wodociągowej sieci rozdzielczej w 2011 r. liczyła 14 345,2 km. Stopień zwodociągowania miast i terenów wiejskich wyniósł średnio 84%, lecz występowały i nadal występują wyraźne różnice wewnątrzregionalne. Najstąbiej zwodociągowane są gminy południowej części województwa W porównaniu do sieci wodociągowej gospodarka ściekowa wykazuje się znacznie słabszym poziomem rozwoju. 89 na 91 miast odprowadza ścieki do oczyszczalni, z których część jest przeciążona, wymaga modernizacji i dostosowania do wymogów ochrony środowiska. W szczególnie trudnej sytuacji są obszary wiejskie, gdzie w 2009 r. udział terenów skanalizowanych wynosił 22,6%. Stąd też odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków wzrasta powoli (w 2002 r. – 73%, a natomiast w 2011 r. 76,8%). W 2011 r. w niektórych powiatach więcej niż połowa mieszkańców nie miała dostępu do sieci kanalizacyjnej. Ogólnie w miastach z oczyszczalni korzystało 95,2%, natomiast na wsi tylko 34,3% ludności.</p>
	Dziedzictwo kulturowe (PI 4.3)	<p>Dolny Śląsk jest regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa, województwo dolnośląskie posiada łącznie</p>

		<p>ponad 8 tys. obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków. Są to m.in. historyczne zespoły staromiejskie, obiekty sakralne, zamki, pałace, dwory, obiekty przemysłowe i komponowane założenia zieleni.</p> <p>Bogate walory historyczne Dolnego Śląska przyczyniają się do rozwoju turystyki kulturowej zasilającej ważną gałąź regionalnej gospodarki. W tym zakresie za czynniki obniżające atrakcyjność regionu należy uznać zły stan techniczny wielu obiektów zabytkowych.</p>
	Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych (PI 4.4)	<p>Bogate zasoby przyrodnicze, poprzez zapewnienie im właściwej ochrony oraz ich udostępnianie przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju, mogą stanowić także podstawę do rozwoju turystyki. Najcenniejsze siedliska przyrodnicze oraz gatunki roślin i zwierząt zostały objęte ochroną w ramach europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000.</p> <p>W regionie jest 11 Obszarów Specjalnej Ochrony oraz 88 obszarów ochrony siedlisk i gatunków uznanych za ważne dla Wspólnoty (OZW).</p>
Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny	Uzasadnienie
Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	Drogowa dostępność transportowa (PI 5.1)	<p>Województwo dolnośląskie znajduje się w zasięgu oddziaływania Trzeciego Paneuropejskiego Korytarza Transportowego. Sieć drogowa województwa dolnośląskiego jest gęsta, jednak nie jest wydolna z powodu złego stanu nawierzchni, niskiej klasy technicznej, a co za tym idzie ograniczonej przepustowości. Przez wiele lat infrastruktura drogowa na Dolnym Śląsku była zaniedbywana. Dokonano niewielu poważnych inwestycji, które wpłynęłyby na podniesienie standardu sieci. Stan techniczny podstawowej sieci drogowej (szczególnie dróg wojewódzkich i powiatowych) jest zły. Równocześnie stale notuje się wzrost popytu na usługi transportowe oraz przyrost środków transportu drogowego, co powoduje że sieć komunikacyjna w województwie jest niewydolna. Wymagana jest modernizacja dróg wojewódzkich, które efektywnie wspomagałyby generatory ruchu w regionie oraz usprawniały drogowy wewnątrz-regionalny system transportowy.</p>
	System transportu kolejowego (PI 5.2)	<p>Przez obszar Dolnego Śląska w 1999r. przebiegało 2 042 km czynnych linii kolejowych. W ostatnich latach, ze względu na stan techniczny linii i/lub z przyczyn ekonomicznych, długość eksploatowanych linii wyraźnie się zmniejszyła. Pod względem gęstości (8,9 km na 100 km²) sieć kolejowa województwa (stanowiąca 8,8% długości linii w całym kraju), zajmuje trzecie miejsce w Polsce i ten atrybut powinien być wykorzystany. O ile stan linii kolejowych objętych umowami międzynarodowymi jest dobry, o tyle brak nakładów inwestycyjnych na pozostałych spowodował ich znaczną degradację, a w konsekwencji fizyczne zniszczenie.</p>

		<p>Pogorszeniu parametrów technicznych linii kolejowych towarzyszy spadek prędkości przewozowej, co w konsekwencji powoduje odpływ klientów zniechęconych zarówno długim czasem przewozu, jaki i wysoką ceną dostępu do infrastruktury (transport towarowy). Niezbędny jest również zakup nowoczesnego i ekologicznego taboru, który poprawi jakość usług kolejowych w regionie. Wciąż jednak czas przejazdu i dostępność transportowa do linii kolejowych oraz infrastruktury towarzyszącej (dworców i przystanków), nie odpowiada społeczno-gospodarczym oczekiwaniom i nie jest w stanie konkurować z innymi gałęziami transportu. Aby stało się inaczej, regionalne i lokalne linie kolejowe wymagają dalszej gruntownej modernizacji i rewitalizacji rozpoczętej w perspektywie 2007-2013.</p>
Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny RPO WD	Uzasadnienie
Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników	Zapewnianie dostępu do zatrudnienia (PI 8.1)	<p>Region notuje w statystykach niskie współczynniki aktywności zawodowej – 70,9% (Polska -72,1%) i zatrudnienia -65,1% (Polska – 65,4%) oraz wysoką stopę bezrobocia (13,5%) (Polska - 13,4%).</p> <p>Wśród niepracujących istotną kategorią są osoby bierne zawodowo oraz długotrwale pozostające bez pracy (w 2012 r. - 31,9% ogółu bezrobotnych – 6. miejsce w kraju). Bez pracy pozostaje również wiele osób powyżej 50 roku życia (28,1% zarejestrowanych). Problemem jest bezrobocie na wsi, szczególnie na obszarach popegeerowskich. Wartość współczynnika aktywności zawodowej kobiet (46,5%) w porównaniu do mężczyzn (61,9%) wskazuje na potrzebę ich aktywizacji. Podobnie w przypadku osób niepełnosprawnych - pod względem współczynnika aktywności zawodowej oraz wskaźnika ich zatrudnienia Dolny Śląsk zajmuje przedostatnie miejsce w kraju.</p>
	Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy (PI 8.2)	<p>Poziom przedsiębiorczości w 2012 r. w województwie dolnośląskim (12,3%) oraz w kraju był na zbliżonym poziomie (11,9%). Jednak badając wewnętrzne zróżnicowanie Dolnego Śląska w zakresie poziomu przedsiębiorczości w 2012 r., można zauważyć, iż największą liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym zanotowały powiaty grodzkie: Wrocław, Jelenia Góra oraz Legnica, osiągając wartość wskaźnika wyższą od średniej krajowej. Najniższymi wskaźnikami wskazującymi na wysokość poziomu przedsiębiorczości wyróżniały się powiaty peryferyjne (górowski, zgorzelecki, lwówecki). W województwie na koniec 2012 r. zarejestrowanych było 336,9 tys. podmiotów gospodarki narodowej (bez indywidualnych gospodarstw rolnych), w tym 232,1 tys. osób fizycznych prowadzących działalność</p>

		gospodarczą. Jednak sektor MŚP, choć przeważający pod względem liczby podmiotów gospodarczych nie jest już tak dominujący ze względu na generowane przychody i dokonywane inwestycje.
	Godzenie życia zawodowego i prywatnego (PI 8.3)	Województwo Dolnośląskie charakteryzuje ujemny przyrost naturalny. Wyraźnie zaznacza się szybsze tempo wzrostu odsetka osób starszych w porównaniu do osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, co wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Taki układ struktury wiekowej w regionie będzie wpływać m.in. na sytuację gospodarczą, szczególnie na rynku pracy i w edukacji. 61,1% ogólnej liczby osób biernych zawodowo w 2012 r. stanowiły kobiety. Dlatego też należy podejmować działania mające na celu zapobieżenie całkowitemu wycofaniu się z rynku pracy kobiet decydujących się na macierzyństwo. Do najbardziej efektywnych narzędzi pozwalających zapewnić wysoki poziom dzietności przy utrzymaniu wysokiej aktywności zawodowej rodziców (w szczególności kobiet) należy zapewnienie łatwego dostępu do instytucjonalnej i/lub pozarodzinnej opieki nad małym dzieckiem. Tymczasem w 49 z 91 miast nie odnotowano w 2012 r. ani jednego miejsca w żłobkach, czy klubach dziecięcych.
	Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian (PI 8.4)	Popyt na pracowników o określonych kwalifikacjach i umiejętnościach w regionie w istotnym stopniu warunkuje struktura branżowa podmiotów gospodarczych działających na jego obszarze. Wyniki badania przeprowadzonego w 2012 r. wśród 16 000 przedstawicieli przedsiębiorstw z Dolnego Śląska pokazują, że u nowo zatrudnionych pracowników poszukują oni przede wszystkim kompetencji takich jak: zaangażowanie, motywacja, komunikatywność, umiejętności interpersonalne, umiejętność pracy w grupie, samodzielność, umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji. Największy popyt wśród pracodawców w regionie dotyczył robotników wykwalifikowanych, techników i personelu średniego szczebla oraz specjalistów. Jednocześnie w województwie w 2012 r. zidentyfikowano 295 zawodów deficytowych 94 zawody zrównoważone oraz 819 zawodów nadwyżkowych. Dostosowaniu kwalifikacji do potrzeb rynku pracy sprzyjać będzie kształcenie ustawiczne. W 2012 r. stopień upowszechnienia kształcenia ustawicznego w UE 27 wyniósł 9% i zaledwie 4,5% w Polsce.
	Aktywne i zdrowe starzenie się (PI 8.5)	Województwo dolnośląskie charakteryzuje się ujemną wartością wskaźnika przyrostu naturalnego. Wyraźnie zaznacza się szybsze tempo wzrostu odsetka osób starszych w porównaniu do osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym co wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa regionu. Osoby w wieku

		przedemerytalnym często posiadają wykształcenie nieadekwatne do aktualnych potrzeb rynku, są to osoby najmniej mobilne i najtrudniej poddające się przekwalifikowaniu. Istotne będzie również przeciwdziałanie postępującemu wykluczeniu społecznemu osób w wieku senioralnym oraz poprawa stanu opieki zdrowotnej nad nimi, zwłaszcza w zakresie schorzeń geriatrycznych.
Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny RPO WD	Uzasadnienie
Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją	Inwestycje w infrastrukturę społeczną (PI 6.1)	Konieczność wspierania działań niwelujących skutki niekorzystnych trendów demograficznych i epidemiologicznych oddziałujących na obecną i przyszłą sytuację społeczno-gospodarczą. Na Dolnym Śląsku w 2011 r. prowadzonych było 78 żłobków, w których miejsca nie znalazło aż 1 352 dzieci. Biorąc pod uwagę istniejące duże zapotrzebowanie na miejsca w żłobkach niezbędny jest rozwój infrastruktury dla świadczenia usług opieki nad dziećmi do 3 roku życia. Województwo dolnośląskie charakteryzuje się ujemną wartością wskaźnika przyrostu naturalnego. Wyraźnie zaznacza się szybsze tempo wzrostu odsetka osób starszych w porównaniu do osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym co wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa regionu. Wsparcie w tym zakresie będzie się koncentrowało na rozwoju infrastruktury domów pomocy społecznej, dziennych domów pomocy, ośrodków wsparcia, hospicjów oraz innych ośrodków świadczących opiekę paliatywną.
	Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną (PI 6.2)	Na Dolnym Śląsku w 2011 r. swoją działalność prowadziły 72 szpitale ogólne. Stan techniczny blisko 20% budynków i obiektów w których podmioty lecznicze na Dolnym Śląsku udzielają świadczeń medycznych jest mierny lub niedostateczny. Ponad 60% budynków wymaga modernizacji. 15,4% ogółu obiektów wykorzystywanych wyłącznie do realizacji świadczeń medycznych liczy ponad 100 lat. Około 50% sprzętu i aparatury medycznej przekroczyło okres „starzenia technologicznego”, w związku z czym wymaga wymiany lub modernizacji.
	Rewitalizacja zdegradowanych obszarów (PI 6.3)	Zjawisko degradacji obszarów miejskich i wiejskich ma kilka wymiarów, wśród których najistotniejsze to wymiar gospodarczy, społeczny i środowiskowy. Na tych obszarach najczęściej występuje kumulacja negatywnych zjawisk, takich jak ubóstwo, niski poziom aktywności gospodarczej, wysokie bezrobocie, wyższe niż w innych rejonach natężenie występowania zjawisk patologicznych, wysoki stopień przestępczości. Wobec widocznej wieloaspektowej degradacji wielu obszarów miejskich i wiejskich, nasila się potrzeba ich trwałych przeobrażeń. Niezbędne są zatem inwestycje w infrastrukturę, która będzie przede wszystkim

		służyć poprawie warunków życia ubogich społeczności zamieszkujących ww. obszary.
	Aktywna integracja (PI 9.1)	Polska należy do państw o wysokim poziomie zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, który w 2011 r. wynosił 27,2% (przy średniej dla UE 24,1%), jednak notuje się stopniowy spadek wartości tego wskaźnika. Priorytetowe kierunki interwencji publicznej w tym zakresie to zwiększenie aktywności społeczno - zawodowej osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, zmniejszenie poziomu ubóstwa, zapewnienie dostępu i określonych standardów usług, integracja dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, w szczególności obszarów wiejskich. Sfera społeczna powinna objąć działania prowadzące do rozwiązania problemów społeczności wykluczonych, takich jak postępująca pauperyzacja, narastające nierówności, wysoki stopień przestępczości czy niski poziom wykształcenia ludności.
	Dostęp do wysokiej jakości usług w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych (PI 9.2)	Powszechny dostęp do usług publicznych podporządkowany jest zwiększeniu zatrudnienia. Usługi te pozwolą zmniejszyć lub wyeliminować deficyty czy też dysfunkcje uniemożliwiające podjęcie pracy lub też skutkujące podejmowaniem zatrudnienia. Zwiększenie dostępu do usług publicznych związane będzie w pierwszej kolejności z dążeniem do wyrównywania standardów tych usług w terytorialnym układzie regionu, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich i peryferyjnych. Kluczowe jest zapewnienie powszechności opieki nad osobami niesamodzielnymi oraz poszerzenie oferty opiekuńczej, tak aby odpowiedzieć na wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństwa i zapewnić wsparcie rodzinom, w których znajdują się osoby niesamodzielne. Ze względu na starzenie się społeczeństwa i rosnący odsetek osób w podeszłym wieku zapotrzebowanie na miejsca w domach pomocy społecznej będzie rosło. Zapewnienie opieki nad osobami zależnymi umożliwi członkom rodziny aktywizację zawodową i poprawę sytuacji materialnej.
	Wspieranie gospodarki społecznej (PI 9.3)	Ekonomia społeczna to sfera łącząca aktywność gospodarczą z realizacją celów społecznych. Jej kluczową zasadą jest pierwszeństwo działań na rzecz ludzi nad osiągnięciem zysków. Za pośrednictwem podmiotów ekonomii społecznej prowadzone są działania umożliwiające aktywizację społeczną i zawodową osobom zagrożonym marginalizacją społeczną, np. osobom niepełnosprawnym (niepełnosprawność stanowi jeden z wiodących czynników zagrożenia wykluczeniem społecznym). Klasyczną formą podmiotu ekonomii społecznej są spółdzielnie socjalne. Ponadto działalność w obszarze ekonomii społecznej prowadzą centra integracji społecznej, zakłady aktywacji zawodowej oraz fundacje i stowarzyszenia.

Wybrany cel tematyczny	Wybrany priorytet inwestycyjny	Uzasadnienie
Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie	Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, podstawowej i gimnazjalnej (PI 10.1)	<p>Jednym z ważniejszych czynników wpływających na decyzję o posiadaniu dziecka jest powszechny dostęp do opieki nad małymi dziećmi. Dlatego niezbędne jest tworzenie nowych placówek oraz wspieranie powstawania nowych miejsc w już istniejących przedszkolach. Ponadto występują dysproporcje między miastami a wsiami, czego konsekwencją jest ogromna różnica upowszechnienia edukacji przedszkolnej: 80,3% 4-latków w miastach i 38,8% na wsiach objętych jest opieką przedszkolną.</p> <p>Spadek liczebności roczników dzieci objętych edukacją podstawową oraz gimnazjalną zmniejsza zapotrzebowanie na usługi edukacyjne w tych grupach wieku. Skutkuje to likwidacją niektórych placówek, co generuje konflikty społeczne i wpływa na sytuację szkolnictwa na obszarach wiejskich. Analiza wyników egzaminu gimnazjalnego wykazała, że zdecydowana większość szkół wymaga pomocy ze względu na niskie wyniki egzaminacyjne oraz niską efektywność nauczania. Problemem jest również przestarzałe wyposażenie pracowni przedmiotowych w szkołach.</p>
	Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości kształcenia ponadgimnazjalnego (PI 10.2)	<p>Na skutek zmian demograficznych na przestrzeni lat 2004-2011 spadła liczba uczniów szkół ponadgimnazjalnych, w tym również w obszarze szkolnictwa zawodowego. Absolwenci gimnazjów coraz częściej wybierają te ścieżki kształcenia, które dają możliwość nauki konkretnego zawodu, bądź lepiej przygotowują do podjęcia studiów na technicznych kierunkach niż licea ogólnokształcące. Kształcenie na poziomie zawodowym powinno dążyć nie tylko do elastycznego reagowania na zmieniający się rynek pracy, ale także do wyposażania absolwentów w umiejętności praktyczne bez zaniedbywania wiedzy teoretycznej.</p> <p>Niepokojącym zjawiskiem jest relatywnie niewielka efektywność nauczania w liceach ogólnokształcących. Wyniki egzaminu maturalnego są obecnie podstawą rekrutacji na uczelnie wyższe. Problemy te spowodowane są m.in. brakiem dostępu do nowoczesnych technologii, małą liczbą zajęć praktycznych, nieodpowiednimi umiejętnościami kadry nauczycielskiej.</p>
	Poprawa dostępności i wsparcie uczenia się przez całe życie (PI 10.3)	<p>Uczenie się przez całe życie to różnego typu procesy edukacyjne, zarówno o charakterze formalnym (w systemie szkolnym i przedszkolnym), jak i nieformalnym, pozwalające na rozwijanie kompetencji, uzupełnienie posiadanego już wykształcenia oraz poszerzanie zakresu wiedzy. Dzięki uczeniu się przez całe życie wzrasta ogólne zainteresowanie wiedzą, możliwe staje się stałe rozwijanie zdolności, a także zmiana bądź udoskonalanie kwalifikacji zawodowych.</p>

		<p>W Europie kształcenie ustawiczne jest powszechnie uznawane za skuteczną formę dostosowywania się potencjalnych pracobiorców do wymogów zmieniającego się rynku pracy.</p> <p>W 2012 r. stopień upowszechnienia kształcenia ustawicznego w UE 27 wyniósł 9% i zaledwie 4,5% w Polsce.</p>
	Dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy (PI 10.4)	<p>W przypadku szkolnictwa zawodowego kluczowym zagadnieniem jest stworzenie takiej oferty edukacyjnej, która będzie zwiększała szansę absolwentów na znalezienie pracy. Niezbędne wydaje się zatem dokładne rozpoznanie potrzeb rynku pracy i oczekiwań pracodawców względem kandydatów na konkretne stanowiska. W województwie w 2012 r. zidentyfikowano 295 zawodów deficytowych 94 zawody zrównoważone oraz 819 zawodów nadwyżkowych. Wsparcie w ramach Priorytetu będzie koncentrowało się na dostosowaniu systemów kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy, co nastąpi poprzez wdrażanie programów nauczania mających na celu podniesienie jakości kształcenia zawodowego i zapewnienia, iż oferta szkół odpowiada na realne potrzeby i oczekiwania rynku pracy, jak również zostanie zapewniona pomoc uczniom z trudnościami w nauce, w celu umożliwienia im integracji w ramach powszechnego systemu kształcenia, oraz zmniejszanie nierówności w jakości edukacji.</p>
	Inwestycje w edukację przedszkolną, podstawową i gimnazjalną (PI 7.1)	<p>Jednym z ważniejszych czynników wpływających na decyzję o posiadaniu dziecka jest powszechny dostęp do opieki nad małymi dziećmi. Dlatego niezbędne jest tworzenie nowych placówek oraz wspieranie powstawania nowych miejsc w już istniejących przedszkolach. Ponadto występują dysproporcje między miastami a wsiami, czego konsekwencją jest ogromna różnica upowszechnienia edukacji przedszkolnej: 80,3% 4-latków w miastach i 38,8% na wsiach objętych jest opieką przedszkolną. Analiza wyników egzaminu gimnazjalnego wykazała, że zdecydowana większość szkół wymaga pomocy ze względu na niskie wyniki egzaminacyjne oraz niską efektywność nauczania. Problemem jest również przestarzałe wyposażenie pracowni przedmiotowych w szkołach.</p>
	Inwestycje w edukację ponadgimnazjalną, w tym zawodową (PI 7.2)	<p>Zajęcia praktyczne, podczas których uczniowie przyuczani są do zawodu, prowadzone są bardzo często za pomocą przestarzałego technologicznie sprzętu. Zmiany zachodzące w poszczególnych zawodach znacznie przekraczają tempo modernizacji szkół, skutkiem czego absolwenci nie są przygotowani do spełnienia wymagań stawianych w tym zakresie przez przyszłego pracodawcę. Dopasowanie oferty szkół i placówek kształcenia zawodowego do rynku pracy wpływa pozytywnie na atrakcyjność zatrudnieniową absolwentów, zwiększa jednak koszt wyposażenia warsztatów.</p>

ZAŁOŻENIA I OPIS OSI PRIORYTETOWYCH

Przedsiębiorstwa i innowacje

OŚ PRIORYTETOWA 1 PRZEDSIĘBIORSTWA I INNOWACJE

Oś priorytetowa obejmuje 2 cele tematyczne: Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji (CT 1) oraz Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (CT 3), do czego przesłanką jest podjęcie kompleksowych działań na rzecz rozwoju przedsiębiorczości w regionie.

Integracja interwencji ukierunkowanej na poszczególne obszary w zakresie dwóch celów tematycznych (1 i 3), zwiększy jej efektywność. Rozwiązanie to jest zgodne z polityką rozwoju dążącą do stymulacji wzrostu gospodarczego opartego na poprawie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu.

Oba Cele tematyczne przyczyniają się do realizacji tego samego celu głównego Umowy Partnerstwa (UP): „Zwiększenie konkurencyjności gospodarki” oraz realizują jej 2 cele szczegółowe: Podnoszenie jakości i umiędzynarodowienia badań oraz wzrost wykorzystania ich wyników w gospodarce i Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw.

Priorytet inwestycyjny: Wzmacnianie potencjału B+R i wdrożeniowego uczelni i jednostek naukowych

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	1.1 Wzmacnianie potencjału B+R i wdrożeniowego uczelni i jednostek naukowych
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Udoskonalanie infrastruktury badań i innowacji i zwiększanie zdolności do osiągnięcia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności tych, które leżą w interesie Europy
Cel szczegółowy	Rozwój potencjału B+R i wdrożeniowego jednostek naukowych.
Rezultaty	Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie podniesienie jakości badań naukowych prowadzonych w regionie poprzez rozwój infrastruktury badawczej oraz zwiększenie poziomu inwestycji w badania i rozwój . Infrastruktura badawczo-rozwojowa jest jednym z głównych czynników wpływających na poziom innowacyjności regionu. Potencjał badawczy województwa jest powyżej średniej krajowej pod względem nakładów na działalność B+R oraz nakładów na działalność innowacyjną w gospodarce. Na tle Europy, Dolny Śląsk znajduje się w drugiej setce regionów pod względem innowacyjności. Nadal zauważalne są spore potrzeby w porównaniu z innymi ośrodkami europejskimi. Realizacja priorytetu inwestycyjnego przyczyni się do wzrostu potencjału innowacyjnego na Dolnym Śląsku, poprzez inwestycje w infrastrukturę naukowo-badawczą. Działania infrastrukturalne będą skoordynowane ze wsparciem krajowym i skupione na rozwoju regionalnych specjalizacji, które stanowiąc będą dźwignię dynamicznego

	rozwoju.
Kierunki wsparcia	Dofinansowanie będą mogły otrzymać projekty związane z budową i rozwojem infrastruktury badawczej realizowane przez jednostki naukowe i szkoły wyższe w ramach inteligentnych specjalizacji regionu. Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki naukowe i ich konsorcja; • uczelnie/szkoły wyższe i ich konsorcja.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>Wsparcie kluczowej infrastruktury badawczo-rozwojowej realizowane będzie w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym, przy czym głównym trybem wyboru projektów będzie tryb pozakonkursowy. Wsparcie w ramach tego trybu pozwoli na realizację projektów wyróżniających się swoim strategicznym i kompleksowym podejściem, skupionych na rozwoju regionalnych specjalizacji oraz koordynację interwencji z projektami realizowanymi na poziomie kraju. Wybrane przedsięwzięcia strategiczne muszą uzyskać pozytywną rekomendację Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.</p> <p>Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Jednym z czynników branych pod uwagę przy wyborze inwestycji do wsparcia, będzie stopień przygotowania inwestycji, przekładający się na gotowość do jej realizacji. Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizowane w ramach kooperacji; • stanowiące element uzupełniający istniejące zasoby.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Nakłady na działalność B+R w relacji do PKB	%	Region słabiej rozwinięty	0,52	2010		GUS	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba jednostek naukowych ponoszących nakłady inwestycyjne na działalność B+R	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Innowacyjne przedsiębiorstwa

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	1.2 Innowacyjne przedsiębiorstwa
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, rozwijanie powiązań i synergii między przedsiębiorstwami, ośrodkami badawczo-rozwojowymi i sektorem szkolnictwa wyższego, w szczególności promowanie inwestycji w zakresie rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych, ekoinnowacji, zastosowań w dziedzinie usług publicznych, tworzenia sieci, pobudzania popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację, oraz wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów, zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji, w szczególności w dziedzinie kluczowych technologii wspomagających, oraz rozpowszechnianie technologii o ogólnym przeznaczeniu
Cel szczegółowy	Rozwój innowacyjności i działalności B+R przedsiębiorstw z wykorzystaniem potencjału naukowego regionu.
Rezultaty	<p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie zwiększenie nakładów na działalność B+R w przedsiębiorstwach w celu zwiększenia poziomu innowacyjności.</p> <p>Kluczowymi czynnikami decydującymi o atrakcyjności i konkurencyjności gospodarki, zarówno w skali krajowej, jak i europejskiej jest wysoka aktywność innowacyjna oraz efektywne wykorzystywanie osiągnięć naukowych przez podmioty gospodarcze.</p> <p>Na Dolnym Śląsku potencjał innowacyjny przedsiębiorstw wykorzystywany jest w niewystarczającym stopniu. Niski jest udział przedsiębiorstw prowadzących prace badawczo-rozwojowe, a także przedsiębiorstw korzystających z dostępnych wyników badań.</p> <p>Istotnym czynnikiem wspomagającym rozwój przedsiębiorczości w regionie jest</p>

	<p>funkcjonowanie infrastruktury wspierającej tworzenie i rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw oraz korzystanie z potencjału naukowego regionu.</p> <p>Zapewnienie przedsiębiorcom dostępu do sprawnie działającego systemu transferu i absorpcji efektów działalności innowacyjnej i badawczo-rozwojowej, infrastruktury B+R i specjalistycznych usług proinnowacyjnych w regionie pozwoli na aktywne jego uczestnictwo na gospodarczej arenie Europy i świata oraz na rozwój tzw. Autostrady Nowej Gospodarki wskazanej w SRWD 2020.</p> <p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie zwiększenie dostępności środków finansowych na wsparcie wzmocnienia innowacyjności przedsiębiorstw zarówno poprzez bezpośrednie inwestycje jak i usługi IOB do nich kierowane. Rezultatem pośrednim będzie także dostosowanie oferty IOB do bieżących wyzwań gospodarki opartej na wiedzy oraz wzrost poziomu wyspecjalizowanych usług oferowanych przez ośrodki innowacji na rzecz gospodarki. Wsparcie powinno przełożyć się na wzrost dostępności proinnowacyjnych usług IOB, skierowanych do szerszej grupy przedsiębiorstw.</p>
<p>Kierunki wsparcia</p>	<p>Wsparcie będzie się koncentrować na pracach B+R w przedsiębiorstwach, w tym prowadzonych we współpracy z jednostkami naukowymi, szkołami wyższymi, IOB lub podmiotami leczniczymi (np. w obszarach innowacyjnych metod diagnozowania i terapii chorób cywilizacyjnych) oraz w ramach inicjatyw klastrowych, umożliwiających w szczególności realizację regionalnych inteligentnych specjalizacji.</p> <p>Finansowany będzie także rozwój zaplecza badawczo-rozwojowego, służącego działalności innowacyjnej m.in. utworzenie centrów badawczo – rozwojowych np. zakup aparatury specjalistycznej i urządzeń laboratoryjnych.</p> <p>Wsparcie przedsiębiorstw obejmować będzie także wdrożenie własnych lub zakupionych wyników badań naukowych/technologii oraz praw do własności intelektualnej związanej z wdrażanym produktem lub usługą, w tym nowe inwestycje obejmujące zastosowanie nowych, innowacyjnych w skali regionu rozwiązań w szczególności technologicznych w produkcji i usługach, np. prowadzących do zmniejszenia szkodliwego oddziaływania na środowisko.</p> <p>Zwiększenie aktywności innowacyjnej MŚP może być realizowane poprzez instrument typu „Bon na innowacje” (dla projektów o małej skali).</p> <p>Ponadto, zakłada się finansowanie profesjonalnych usług proinnowacyjnych i podstawowych, świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu. Usługi te powinny w sposób kompleksowy przyczyniać się do wspierania procesów innowacji (od badań do komercjalizacji). W ograniczonym zakresie wspierane będą projekty IOB dotyczące rozwoju niezbędnej infrastruktury udostępnianej przedsiębiorcom (w tym laboratoriów) na potrzeby działalności innowacyjnej.</p> <p>Uzupełnieniem przedsięwzięć związanych z rozwojem potencjału B+R będzie finansowanie działań związanych z podnoszeniem kwalifikacji kadr przedsiębiorstw z zakresu wykorzystania infrastruktury B+R, czy realizacji procesu innowacyjnego .</p>

	Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • przedsiębiorcy; • IOB, w tym organizacje pozarządowe; • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • podmioty lecznicze; • podmioty zarządzające klastrami posiadające osobowość prawną; • konsorcja przedsiębiorstw z jednostkami naukowymi lub spółkami celowymi tworzonymi przez jednostki naukowe lub uczelniami/szkołami wyższymi lub podmiotami leczniczymi lub jednostkami badawczo-rozwojowymi.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy stosowany będzie w przypadku projektów o charakterze systemowym i zintegrowanym, oddziaływującym na całe województwo, np. zintegrowanych projektów medycznych dot. rozwoju zaplecza badawczo-rozwojowego oraz w postaci Bonu na innowacje. Decyzja o zastosowaniu ścieżki pozakonkursowej jest odpowiedzią na potrzebę stymulowania i koordynowania kierunków innowacyjności w regionie.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu.</p> <p>Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Projekty w tym priorytecie inwestycyjnym muszą uwzględnić demarkację kwotową, zgodnie z zapisami linii demarkacyjnej pomiędzy programami regionalnymi i krajowymi .</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • w zakresie regionalnych inteligentnych specjalizacji; • których elementem będzie stworzenie etatów badawczych; • realizowane przez konsorcja; • realizowane w ramach powiązań klastrowych.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.

Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.
---------------------------------	----------------------

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Udział nakładów podmiotów gospodarczych w nakładach na działalność B+R ogółem	%	Region słabiej rozwinięty	43,1	2011		GUS	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba przedsiębiorstw ponoszących nakłady inwestycyjne na działalność B+R	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Rozwój przedsiębiorczości

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	1.3 Rozwój przedsiębiorczości
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości
Cel szczegółowy	Zwiększenie możliwości inwestycyjnych przedsiębiorstw.

<p>Rezultaty</p>	<p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie wzrost powierzchni terenów inwestycyjnych oraz poprawa warunków dla rozwoju nowych przedsiębiorstw</p> <p>Przedsiębiorstwa odgrywają ważną rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu, są siłą napędową gospodarki, stanowią główne źródło zatrudnienia, wywierają istotny wpływ na rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności, a tym samym mają kluczowe znaczenie dla zwiększenia konkurencyjności. Sektor małych i średnich przedsiębiorstw w dużej mierze uzależniony jest od sprawnego funkcjonowania systemu instrumentów i instytucji wspierających rozwój przedsiębiorczości. Na Dolnym Śląsku występuje znaczne zróżnicowanie w zakresie poziomu aktywności gospodarczej, mierzonego liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców. Problemy te są ściśle powiązane z lokalnymi rynkami pracy. Realizacja priorytetu inwestycyjnego przyczyni się zgodnie z założeniami Autostrady Nowej Gospodarki wskazanej w SRWD 2020, tworzeniu warunków dla rozwoju przedsiębiorczości, pozwolą poprawić dostępność i jakość usług umożliwiających inkubację przedsiębiorstw oraz terenów inwestycyjnych dla przedsiębiorstw.</p>
<p>Kierunki wsparcia</p>	<p>Wsparcie ukierunkowane jest na tworzenie i wspomaganie rozwoju inkubatorów przedsiębiorczości (w tym akademickich) oraz kompleksowe uzbrojenie terenów pod inwestycje.</p> <p>Możliwe będzie tworzenie nowej infrastruktury inwestycyjnej lub rewitalizacja istniejącej infrastruktury w celu dostosowania jej do nowych funkcji gospodarczych, w szczególności udostępnianej przedsiębiorcom na cele inwestycyjne (w tym uzbrojenie terenu, rekultywacja gruntów, makroniwelacja gruntów, w ograniczonym zakresie budowa/modernizacja dróg w celu udostępnienia ww. infrastruktury).</p> <p>Działania mogą być uzupełnione wsparciem obejmującym rozpowszechnianie informacji o możliwościach inwestycyjnych na terenie województwa w zakresie związanym z realizacją projektu inwestycyjnego.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
<p>Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • uczelnie/szkoły wyższe; • IOB, w tym organizacje pozarządowe; • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst.
<p>Kierunkowe zasady wyboru projektów</p>	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów o charakterze systemowym i sieciowym.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego</p>

	<p>wskaźnika Programu.</p> <p>Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> wpisujące się w obszar interwencji Autostrada Nowoczesnej Gospodarki (zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020).
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca (ceny bieżące) w sektorze prywatnym	zł	Region słabiej rozwinięty	4441	2012		GUS	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Powierzchnia wspartych (przygotowanych terenów inwestycyjnych)	ha	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Internacjonalizacja przedsiębiorstw

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	1.4 Internacjonalizacja przedsiębiorstw
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu umiędzynarodowienia
Cel szczegółowy	Zdobycie nowych rynków zbytu oraz budowanie rozpoznawalności marki Dolnego Śląska.
Rezultaty	<p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie zwiększenie eksportu oraz internacjonalizacji MŚP.</p> <p>Jednym z ważniejszych wyzwań dla dolnośląskich MŚP jest zwiększenie zdolności do zdobywania nowych rynków zbytu. W wyniku realizacji priorytetu inwestycyjnego nastąpi zwiększenie umiędzynarodowienia działalności firm oraz internacjonalizacja MŚP, która wspierana będzie poprzez m.in. działania w zakresie nawiązywania kontaktów gospodarczych oraz tworzenia lub wzmacniania powiązań sieciowych i kooperacyjnych pomiędzy przedsiębiorstwami. Dodatkowym rezultatem będzie wdrażanie w firmach nowoczesnych metod zarządzania oraz promocja przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych.</p> <p>Realizacja priorytetu inwestycyjnego pozwoli wzmocnić wizerunek regionu (w wymiarze zarówno krajowym jak i międzynarodowym) oraz promować jego gospodarcze i turystyczne zasoby.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie koncentrować się będzie na wzmacnianiu międzynarodowej współpracy gospodarczej przedsiębiorstw (w tym grup producentów rolno-spożywczych) oraz zwiększeniu ich aktywności na rynkach zagranicznych.</p> <p>Wspierane projekty obejmą dofinansowanie m.in. wizyt studyjnych i misji zagranicznych, udziału w międzynarodowych targach branżowych, targach i wystawach za granicą, a także w innych ważnych dla wybranej branży wydarzeniach o charakterze międzynarodowym oraz organizację zbiorowych wystaw na terenie działalności przedsiębiorstw - ukierunkowanych na przyjęcie wizyt studyjnych potencjalnych zagranicznych partnerów handlowych.</p> <p>Finansowane będą inwestycje przedsiębiorstw w zakresie internacjonalizacji, np. dostosowanie produkcji do wymagań rynku zagranicznego, tworzenie działów obsługi eksportu, certyfikacji, logistyka.</p> <p>Uzupełnieniem przedsięwzięć związanych ze wzrostem eksportu i zdobywaniem nowych rynków zbytu może być wsparcie doradcze.</p> <p>Realizowane będą działania ukierunkowane na promocję przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych (w tym m.in. branż rolno-spożywczych), a także na wzmocnienie</p>

	<p>wizerunku dolnośląskiej gospodarki, obejmujące m.in. promocję gospodarczą i turystyczną i kulturalną regionu (w wymiarze krajowym i międzynarodowym), w tym również poprzez działania medialne (informacyjne, promocyjne, edukacyjne).</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • MŚP; • IOB; • NGO; • LGD; • podmioty zarządzające klastrami posiadające osobowość prawną; • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • zakłady lecznictwa uzdrowiskowego; • sanatoria uzdrowiskowe; • grupy producentów rolnych; • wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym i pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów o dużym zasięgu oddziaływania oraz strategicznym znaczeniu regionalnym, np. dotyczących wzmocnienia wizerunku dolnośląskiej gospodarki, obejmującej m.in. promocję regionu.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu.</p> <p>Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizowane przez konsorcja.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Wartość eksportu ogółem	mld zł	Region słabiej rozwinięty	69,8	2012		Ministerstwo Gospodarki	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba przedsiębiorstw wspartych w zakresie internacjonalizacji/umiędzynarodowienia działalności	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba wspartych przedsięwzięć informacyjno-promocyjnych o charakterze krajowym i międzynarodowym	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Rozwój produktów i usług w MŚP

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	1.5 Rozwój produktów i usług w MŚP
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Wspieranie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług
Cel szczegółowy	Zwiększenie zdolności przedsiębiorstw w zakresie rozwoju produktów i usług.
Rezultaty	Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie podniesienie konkurencyjności i zwiększenie aktywności inwestycyjnej MŚP oraz wzrost zatrudnienia

	<p>w przedsiębiorstwach.</p> <p>Jak wykazują badania i analizy, główną barierą rozwoju MŚP, jest przede wszystkim niedostateczny zasób własnych środków przeznaczonych na rozwój. Aby nastąpił wzrost gospodarczy regionu i zwiększenie zatrudnienia, należy wspierać działania prowadzące do trwałego rozwoju istniejących przedsiębiorstw. Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie dynamiczny wzrost przedsiębiorstw poprzez wprowadzanie na rynek nowych produktów i usług (w tym opartych na technologiach informacyjno-komunikacyjnych), ze szczególnym uwzględnieniem bazy regionalnych zasobów (w tym turystycznych i kulturalnych) i potencjału wytwórczego.</p> <p>Dla wzmocnienia oczekiwanego rezultatu wzrostu zatrudnienia w przedsiębiorstwach, oferowana będzie również pomoc o charakterze bezzwrotnym, wyłącznie przy tworzeniu wraz z inwestycją trwałych miejsc pracy, w szczególności na terenach wymagających specyficznego wsparcia np. tracących swoje funkcje społeczno – gospodarcze lub o dużym bezrobociu oraz dla nowopowstałych firm w celu poprawienia konkurencyjności rynku pracy.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Interwencja ukierunkowana będzie na wsparcie inwestycyjne istniejących mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.</p> <p>Finansowane będą inwestycje poprawiające potencjał konkurencyjny firm, zapewniające ich rozwój, obejmujące wsparcie inwestycyjne dla nowopowstałych firm (w początkowym okresie ich funkcjonowania).</p> <p>Wspierane będą inwestycje MŚP obejmujące zastosowanie innowacyjnych rozwiązań na poziomie przedsiębiorstwa, prowadzące do wprowadzenia na rynek nowych produktów/usług (w tym turystycznych) lub dokonanie zasadniczych zmian w sposobie świadczenia usług lub procesie produkcyjnym.</p> <p>Wsparcie obejmować będzie rozwój produktów i usług opartych na technologiach informacyjno-komunikacyjnych, w tym sprzedaż produktów i usług w internecie, tworzenie i udostępnianie usług elektronicznych, optymalizację procesów ułatwiających zarządzanie przedsiębiorstwem oraz współpracę pomiędzy przedsiębiorcami poprzez rozwiązania informatyczne.</p> <p>Planuje się również wsparcie inwestycyjne dla przedsiębiorstw z sektora produkcyjnego i usługowego przyczyniające się do zwiększenia ich konkurencyjności, obejmujące m.in. zakup maszyn i sprzętu lub rozbudowę przedsiębiorstwa.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • MŚP (w tym przedsiębiorstwa społeczne); • grupy producentów rolnych; • podmioty zarządzające klastrami posiadające osobowość prawną; • podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia</p>

	<p>do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu.</p> <p>Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • skutkujące zwiększeniem zatrudnienia; • branż o największym potencjale rozwoju / inteligentnych specjalizacji; • partnerskie ukierunkowane na współpracę B2B.
<p>Instrumenty finansowe</p>	<p>Planuje się wsparcie dostępu przedsiębiorstw do kapitału zewnętrznego poprzez rozwój instrumentów finansowych przyczyniających się do zwiększenia konkurencyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Przewiduje się możliwość wykorzystania instrumentów inżynierii finansowej w formie instrumentów zwrotnych i mieszanych.</p> <p>Pomoc o charakterze bezzwrotnym możliwa będzie wyłącznie przy tworzeniu wraz inwestycją trwałych miejsc pracy, w szczególności na terenach wymagających szczególnego wsparcia np. o niskim poziomie aktywności społeczno – gospodarczej oraz dla nowopowstałych firm.</p> <p>Ostateczna decyzja w sprawie zakresu planowanych instrumentów finansowych, zostanie podjęta po przeprowadzeniu ekspertyzy ex-ante.</p>
<p>Planowane duże projekty:</p>	<p>Nie zidentyfikowano.</p>

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Udział produkcji sprzedanej produktów nowych lub istotnie	%	Region słabiej rozwinięty	8,65	2011		GUS	Raz na rok

	ulepszonych wprowadzonych na rynek w ostatnich trzech latach w relacji do wartości produkcji sprzedanej ogółem w badanym roku							
--	---	--	--	--	--	--	--	--

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem w celu wprowadzenia produktów nowych dla firmy	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	Wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						M	K	O	M	K	O		
Produkt	1	Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Produkt	2	Liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem w celu wprowadzenia produktów nowych dla firmy	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Wskaźnik postępu finansowego	3	Wartość wydatków certyfikowanych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która

została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu/ formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno -gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyty na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>
<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	<i>n/d</i>

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
056	29,0
057	10,7
058	48,6
059	30,0
062	20,0
063	3,0

064	10,0
066	10,0
067	102,9
072	81,2
073	2,0
074	8,1
075	8,1
076	8,1
077	8,1
082	20,0
101	1,0

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania

Kod	Kwota (mln EUR)
01	325,8
04	75

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru

Kod	Kwota (mln EUR)
01	99
02	146
03	80,8
07	75

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania

Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)

Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Technologie informacyjno-komunikacyjne
**OŚ PRIORYTETOWA 2
TECHNOLOGIE INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNE**
Priorytet inwestycyjny: E-usługi publiczne

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	2.1 E-usługi publiczne
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Wzmocnienie zastosowań TIK dla e-administracji, e- uczenia się, e-włączenia społecznego, e-kultury i e-zdrowia
Cel szczegółowy	Zwiększenie dostępności e-usług publicznych w regionie.
Rezultaty	<p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie zwiększenie uczestnictwa obywateli w życiu publicznym poprzez poprawę dostępności informacji i zasobów publicznych.</p> <p>Perspektywa finansowa 2007-2013 znacznie przyspieszyła cyfryzację treści i usług publicznych, jednak proces ten jest daleki od zakończenia. Poprawy wymaga zakres oferowanych funkcjonalności oraz poziom „e-dojrzałości” szeregu usług, których migracja do sfery cyfrowej już się rozpoczęła.</p> <p>Rozbudowa i dalsza cyfryzacja usług publicznych świadczonych przez administrację na rzecz obywateli i przedsiębiorców, przełoży się na budowę przyjaznego obywatelowi i przedsiębiorcy otwartego państwa oraz zwiększenie poziomu dostępności i wykorzystania publicznych usług cyfrowych w regionie.</p> <p>Potencjałem Dolnego Śląska jest wyższa niż w innych częściach kraju chęć i umiejętność aktywnego udziału w życiu publicznym za pośrednictwem Internetu, w tym publikowania własnych treści. Realizacja priorytetu pozwoli wzmocnić kapitał społeczny na Dolnym Śląsku, a tym samym przyczynić się do realizacji wizji SRWD 2020 („Blisko siebie – blisko Europy. Dolny Śląsk jako zintegrowana wspólnota regionalna ...”). Efektem realizacji priorytetu będzie wyposażenie administracji w stosowne narzędzia przyczyniające się do jej efektywniejszych działań, pozwalające na przykład na regularne prowadzenie e-konsultacji.</p> <p>Planowane działania pozwolą ponadto rozszerzyć istniejącą ofertę e-usług publicznych w regionie m.in. poprzez inwestycje w e-edukację i e-szkolę, wprowadzenie nowych usług medycznych świadczonych drogą elektroniczną czy budowę systemów obsługujących zasoby turystyczne i kulturalne. TIK oddziaływać będzie także na system bezpieczeństwa publicznego poprzez możliwość zastosowania technologii internetowych dla potrzeb modernizacji systemu ratownictwa medycznego. Szeroka oferta e-usług publicznych stanowi wsparcie działań na rzecz integracji nakierowanych na grupy zagrożone wykluczeniem cyfrowym i powinna przyczynić się do realizacji zapisów Europejskiej Agendy</p>

	<p>Cyfrowej, prowadzących do powstania społeczeństwa informacyjnego.</p>
<p>Kierunki wsparcia</p>	<p>W ramach priorytetu inwestycyjnego przewiduje się wsparcie tworzenia otwartych zasobów publicznych, w tym: dostępu do informacji publicznej, zwiększenia udziału mieszkańców w zarządzaniu gminami, powiatami i regionem (open government).</p> <p>Realizowane będą projekty zakładające rozwój elektronicznych usług publicznych szczebla regionalnego i lokalnego oraz zwiększenie do nich dostępu dla obywateli (w tym oddolne projekty społecznościowe), m.in. projekty z zakresu e-administracji, e-zdrowia, e-edukacji, e-szkoły, e-kultury, e-turystyki, e-bezpieczeństwa i systemów informacji przestrzennej.</p> <p>Finansowanie będą mogły uzyskać także przedsięwzięcia z zakresu digitalizacji zasobów i treści, np. kulturowych, naukowych i edukacyjnych będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego i lokalnego oraz służące zapewnieniu powszechnego, otwartego dostępu w postaci cyfrowej do danych będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego / lokalnego.</p> <p>Ponadto wspierane będą projekty ukierunkowane na tworzenie, rozwijanie i integrację baz danych i zasobów cyfrowych wspomagających komunikację między podmiotami, procesy decyzyjne (e-usługi JST) i upowszechniające komunikację elektroniczną instytucji publicznych z podmiotami zewnętrznymi.</p> <p>Wsparcie będzie ukierunkowane także na zapewnienie infrastruktury służącej budowaniu kompetencji cyfrowych uczniów, poprzez dostęp do wykorzystywania nowoczesnych technologii w procesie nauczania.</p> <p>Wsparcie będzie ukierunkowane także na projekty umożliwiające społeczeństwu korzystanie z zasobów cyfrowych m.in. poprzez zwiększenie dostępu do usług elektronicznych i informacji (w tym informacji publicznej), budowę publicznych punktów dostępu do Internetu z w miejscach publicznych, dostępu do nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych w szkołach.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
<p>Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia ; • jednostki organizacyjne jst; • kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych; • podmioty prowadzące działalność leczniczą w publicznym systemie opieki zdrowotnej; • instytucje kultury, ich związki i porozumienia; • organizacje pozarządowe (w tym organizacje turystyczne); • szkoły artystyczne; • uczelnie/szkoły wyższe, ich związki i porozumienia; • jednostki naukowe; • jednostki badawczo-rozwojowe; • służby zapewniające bezpieczeństwo publiczne; • jednostki organizacyjne Służby Więziennej; • porozumienia w/w podmiotów.

Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów o charakterze zintegrowanym, oddziaływującym na województwo, planuje się go w odniesieniu do działań mających na celu wykorzystanie nowoczesnych technologii teleinformatycznych w e-zdrowiu, e-edukacji i systemach informacji przestrzennej, co wpłynie na polepszenie jakości i zwiększenie dostępu do kompleksowych elektronicznych usług w regionie.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • partnerskie ukierunkowane na współpracę; • gwarantujące interoperacyjność¹ proponowanych rozwiązań; • wdrażające zaawansowane e-usługi publiczne (o stopniu dojrzałości co najmniej 4 lub 5).
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z	%	Region słabiej rozwinięty				GUS	Raz na rok

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 kwietnia 2012 r. w sprawie Krajowych Ram Interoperacyjności

	administracją publiczną ²						
--	--------------------------------------	--	--	--	--	--	--

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości 3 - dwustronna interakcja	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości co najmniej 4 - transakcja	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
3.	Liczba urzędów, które usprawniły funkcjonowanie dzięki awansowi cyfrowemu	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						M	K	O	M	K	O		
Produkt	1	Liczba urzędów, które usprawniły funkcjonowanie dzięki awansowi cyfrowemu	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Produkt	2	Liczba usług publicznych udostępnionych on-line o stopniu dojrzałości 3 - dwustronna interakcja	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Wskaźnik	3	Wartość	szt.	EFRR	Region							System	

² Dane mają być monitorowane na poziomie regionu przez GUS

postępu finansowego		wydatków certyfikowanych			słabiej rozwinięty						monitorowania	
---------------------	--	--------------------------	--	--	--------------------	--	--	--	--	--	---------------	--

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno -gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyt na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>
<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	<i>n/d</i>

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
078	14,40
079	14,00
080	17,00
081	18,00
101	3,00

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	66,40

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	21,30
02	31,8
03	13,3

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)	
Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Gospodarka niskoemisyjna

**OŚ PRIORYTETOWA 3
 GOSPODARKA NISKOEMISYJNA**
Priorytet inwestycyjny: Produkcja i dystrybucja energii ze źródeł odnawialnych

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	3.1 Produkcja i dystrybucja energii ze źródeł odnawialnych
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych
Cel szczegółowy	Zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii w ogólnym bilansie energetycznym województwa
Rezultaty	Rezultatem realizacji priorytetu inwestycyjnego będzie zwiększenie produkcji energii z OZE, co wpłynie bezpośrednio na wypełnienie zobowiązań pakietu 3x20 (zakładającego on m.in. udział odnawialnych źródeł energii (OZE) w ogólnej produkcji energii na poziomie 20%) i międzynarodowych regulacji narzucających konieczność rozwoju energetyki w oparciu o źródła odnawialne. Działania realizowane w ramach priorytetu przyczynią się do rozwoju nowych, nieingerujących w środowisko, prooszczędnościowych i proefektywnościowych technologii w tym segmencie rynku (coraz większa grupa OZE to technologie dojrzałe i sprawdzone). Demonopolizacja i prywatyzacja sektora energetycznego, umożliwiająca budowę źródeł w pobliżu odbiorców końcowych wykorzystujących lokalne zasoby energii, dodatkowo pobudzi rozwój generacji rozproszonej, której wykorzystaniem zainteresowane jest ponad 55 % gmin regionu. Ta tendencja da szerokie możliwości dla rozwoju szeregu technologii produkcji i dystrybucji energii z OZE, w tym mikrogeneracji (małe elektrownie wiatrowe oraz wodne, systemy fotowoltaiczne, mikrobiogazownie), co zaowocuje w przyszłości zwiększeniem roli sektora OZE, jako aktywnie wspierającego rynek pracy w województwie (zatrudnienie na poziomie - 1-5 osób).
Kierunki wsparcia	Wsparciem objęte będą przedsięwzięcia polegające na budowie oraz modernizacji (w tym zakup niezbędnych urządzeń) infrastruktury służącej wytwarzaniu energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, np.: energii spadku wody, energii słonecznej, energii wiatru energii geotermalnej i biopaliw (biogaz, biomasa, bioolej), mające na celu produkcję energii elektrycznej i/lub cieplnej wraz z podłączeniem tych źródeł do sieci dystrybucyjnej/przesyłowej, z wyłączeniem źródeł w układzie wysokosprawnej kogeneracji i trigeneracji. W ramach priorytetu finansowana będzie również budowa i modernizacja sieci umożliwiających przyłączenie jednostek wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych do Krajowego Systemu Elektroenergetycznego. Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.

Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • jednostki sektora finansów publicznych, inne niż wymienione powyżej; • przedsiębiorstwa energetyczne, w tym MŚP i przedsiębiorstwa sektora ekonomii społecznej.; • organizacje pozarządowe; • spółdzielnie mieszkaniowe i wspólnoty mieszkaniowe; • towarzystwa budownictwa społecznego; • jednostki naukowe; • uczelnie/szkoły wyższe ich związki i porozumienia; • organy administracji rządowej w zakresie związanym z prowadzeniem szkół; • PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne; • podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej; • kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych;
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji możliwe jest częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Projekty dotyczące wytwarzania energii z OZE oceniane będą głównie poprzez pryzmat kryterium efektywności kosztowej oraz osiągniętych efektów wpisujących się w cele osi priorytetowej. Jednym z czynników branych pod uwagę przy wyborze takich inwestycji do wsparcia, będzie koncepcja opłacalności, czyli najlepszego stosunku wielkości środków unijnych przeznaczonych na uzyskanie 1 MWh energii lub 1 MW mocy zainstalowanej wynikających z budowy danej instalacji. O wsparciu projektów decydować będą także inne osiągnięte rezultaty w stosunku do planowanych nakładów finansowych (np. wielkość redukcji CO²). Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • partnerskie i zapewniające wysoki efekt ekologiczny; • zgodne z planami dotyczącymi gospodarki niskoemisyjnej; • z zakresu energetyki wodnej; • kompleksowe - obejmujące istotny fragment gminy, czy powiatu, bądź cały ich obszar, np. w formie programów inicjowanych przez jst., obejmujących działania o charakterze prosumenckim, zmierzające do ograniczenia niskiej emisji oraz zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym.
Instrumenty finansowe	<p>Planuje się możliwość wykorzystania instrumentów inżynierii finansowej w formie instrumentów zwrotnych i mieszanych. Ostateczna decyzja w sprawie</p>

	zakresu planowanych instrumentów finansowych, zostanie podjęta po przeprowadzeniu ekspertyzy ex-ante.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem	%	Region słabiej rozwinięty	5,3	2011		GUS	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba wybudowanych/zmodernizowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba wybudowanych/zmodernizowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
3.	Długość nowo wybudowanych lub zmodernizowanych sieci elektroenergetycznych dla odnawialnych źródeł energii	km	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Efektywność energetyczna i użycie OZE w przedsiębiorstwach

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	3.2 Efektywność energetyczna i użycie OZE w przedsiębiorstwach
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Promowanie efektywności energetycznej i korzystania z odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach
Cel szczegółowy	Zwiększenie efektywności energetycznej oraz wykorzystania OZE w przedsiębiorstwach.
Rezultaty	<p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie spadek zapotrzebowania na energię konwencjonalną w sektorze MŚP oraz zmniejszenie zużycia energii elektrycznej w procesach produkcyjnych.</p> <p>Wobec mniejszych ograniczeń środowiskowych dla niewielkich inwestycji OZE, rosnącej podaży technologii małoskalowych oraz rozproszonego potencjału inwestycyjnego krajowych inwestorów, w latach 2014-2020 należy zakładać znacznie większy niż dotychczas udział inwestycji małoskalowych, przy czym znacznie większą rolę niż dotychczas odegrają inwestycje w MŚP. 38% użytkowników OZE wśród przedsiębiorstw zadeklarowało z tego tytułu oszczędności w kosztach utrzymania na poziomie 10 %. W efekcie działań realizowanych w ramach priorytetu, zostanie podniesiona efektywność energetyczna przedsiębiorstw poprzez zmiany w procesach technologiczno-produkcyjnych, termomodernizacje mocno zdekapitalizowanych, starych i bardzo energochłonnych obiektów, będących zapleczem działalności przedsiębiorstw w województwie oraz wykorzystanie OZE. Dzięki wdrożeniu wsparcia, przedsiębiorcy będą w stanie zmniejszyć zużycie energii oraz osiągnąć zadawalające oszczędności, szczególnie poprzez kompleksowe modernizacje energetyczne.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wsparciem objęte zostaną projekty dotyczące modernizacji energetycznej obiektów, w tym także wymiany lub modernizacji źródła energii, mające na celu zwiększenie efektywności energetycznej poprzez zmniejszenie strat ciepła oraz zmniejszenie zużycia energii elektrycznej ze szczególnym uwzględnieniem OZE (z wyłączeniem źródeł w układzie wysokosprawnej kogeneracji). W ramach priorytetu finansowane będą przedsięwzięcia zakładające zastosowanie technologii efektywnych energetycznie w przedsiębiorstwie (w tym modernizacja i rozbudowa linii produkcyjnych na bardziej efektywne energetycznie oraz wprowadzenie systemów zarządzania energią). Warunkiem wstępnym realizacji inwestycji będzie przeprowadzenie właściwej oceny potrzeb i metod osiągnięcia oszczędności energii w sposób opłacalny, tak aby czynnikiem decydującym o wyborze takich inwestycji był najlepszy stosunek wykorzystania zasobów do osiągniętych rezultatów. Obowiązkowym warunkiem poprzedzającym realizację takich projektów będzie przeprowadzenie audytów energetycznych, które posłużą weryfikacji faktycznych oszczędności energii oraz wynikających z nich wymiernych skutków finansowych dla przedsiębiorstwa.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>

Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • MŚP • grupy producentów rolnych; • podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej;
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji (np. gminy uzdrowiskowe) oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Projekty dotyczące efektywności energetycznej oceniane będą głównie poprzez pryzmat kryterium efektywności kosztowej w powiązaniu z osiąganymi efektami ekologicznymi w stosunku do planowanych nakładów finansowych. O wsparciu projektów decydować będą także inne osiągnięte rezultaty w stosunku do planowanych nakładów finansowych (np. wielkość redukcji CO²). Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uwzględniające w swoim zakresie wykorzystanie OZE, • dotyczące głębokiej termomodernizacji.
Instrumenty finansowe	Planuje się możliwość wykorzystania instrumentów inżynierii finansowej w formie instrumentów zwrotnych i mieszanych. Ostateczna decyzja w sprawie zakresu planowanych instrumentów finansowych, zostanie podjęta po przeprowadzeniu ekspertyzy ex-ante.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Zużycie energii elektrycznej na 1 mln PKB		Region słabiej rozwinięty				GUS	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji	m ²	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Efektywność energetyczna w budynkach użyteczności publicznej i sektorze mieszkaniowym

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	3.3 Efektywność energetyczna w budynkach użyteczności publicznej i sektorze mieszkaniowym
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych, i w sektorze mieszkaniowym
Cel szczegółowy	Poprawa jakości powietrza poprzez zwiększenie efektywności energetycznej oraz udziału odnawialnych źródeł energii w budynkach użyteczności publicznej i sektorze mieszkaniowym.
Rezultaty	<p>Rezultatem interwencji będzie poprawa jakości powietrza dzięki zmniejszeniu emisji substancji szkodliwych, oraz zmniejszenie energochłonności w sektorze mieszkaniowym oraz publicznym.</p> <p>W województwie dolnośląskim sektor mieszkaniowy to w dużej mierze osiedla „bloków z wielkiej płyty“, a instytucje publiczne w większości mieszczą się w starych, nieefektywnych energetycznie budynkach. Ogrzanie ich wymaga dużego nakładu energii i powoduje wysokie emisje zanieczyszczeń. Zużycie ciepła grzewczego można zmniejszyć o połowę (do 70- 80 kWh/ m² pow. mieszk./r.) stosując stosunkowo proste i niskokosztowe prace termomodernizacyjne, prowadzące do znacznej redukcji emisji CO₂ oraz pyłów i gazów (redukcja niskiej emisji). W wyniku realizacji działań przewidzianych w priorytecie wzrost zapotrzebowania na energię, spowodowany zwiększającą się liczbą mieszkań (prognoza zapotrzebowania gospodarstw domowych na energię finalną, podana w Polityce energetycznej Polski do 2030 roku, przewiduje dla okresu 2010–2020 wzrost aż o 2,1 %) będzie łagodzony poprawą efektywności jej wykorzystania. Wykorzystanie OZE oraz systemów inteligentnej wentylacji dodatkowo mogą wzmocnić efekt ekologiczny i ekonomiczny prac termomodernizacyjnych. W dłuższej perspektywie realizowane inwestycje doprowadzą do obniżenia kosztów funkcjonowania administracji publicznej i sektora mieszkaniowego, jak również wartością dodaną realizacji projektów może być efekt rewitalizacyjny termomodernizowanych obiektów.</p>
Kierunki wsparcia	Wspierane będą inwestycje podnoszące efektywność energetyczną części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych oraz budynków użyteczności publicznej, w tym przedsięwzięcia termomodernizacyjne, oraz dotyczące wymiany oświetlenia na

	<p>energooszczędne. W ramach priorytetu możliwa będzie również m.in. modernizacja systemów grzewczych wraz z wymianą i podłączeniem do źródła ciepła, systemów wentylacji i klimatyzacji, oraz instalacja OZE (z wyłączeniem źródeł w układzie wysokosprawnej kogeneracji) na potrzeby modernizowanych energetycznie budynków wraz zastosowaniem systemów zarządzania energią.</p> <p>Ponadto, ponieważ warunkiem wstępnym realizacji takich inwestycji będzie przeprowadzenie właściwej oceny potrzeb i metod osiągnięcia oszczędności energii w sposób opłacalny, tak aby czynnikiem decydującym o wyborze takich inwestycji był najlepszy stosunek wykorzystania zasobów do osiągniętych rezultatów, obowiązkowym warunkiem poprzedzającym realizację takich projektów będzie przeprowadzenie audytów energetycznych, które posłużą do weryfikacji faktycznych oszczędności energii oraz wynikających z nich wymiernych skutków finansowych. Zarówno w przypadku budynków użyteczności publicznej, jak i mieszkaniowych nie wyklucza się zastosowania różnych form partnerstwa publiczno-prywatnego przy realizacji projektów biorąc pod uwagę inne dostępne mechanizmy wsparcia tego sektora.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • jednostki sektora finansów publicznych, inne niż wymienione powyżej; • spółdzielnie mieszkaniowe i wspólnoty mieszkaniowe; • towarzystwa budownictwa społecznego; • podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej;
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia. Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. W trybie pozakonkursowym planuje się wsparcie dla projektów realizowanych w ramach Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT).</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Projekty dotyczące efektywności energetycznej oceniane będą głównie poprzez pryzmat kryterium efektywności kosztowej w powiązaniu z osiąganymi efektami ekologicznymi w stosunku do planowanych nakładów finansowych. Poza tym o wsparciu takich projektów decydować będą także inne osiągnięte rezultaty w stosunku do planowanych nakładów finansowych (np. wielkość redukcji CO²).</p> <p>Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kompleksowe - obejmujące istotny fragment gminy, czy powiatu, bądź cały ich obszar, w formie programów inicjowanych przez jst, obejmujących działania o charakterze prosumenckim, zmierzających do ograniczenia niskiej emisji oraz

	<p>zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym.</p> <ul style="list-style-type: none"> wykorzystujące systemy zarządzania energią; zgodne z planami dotyczącymi gospodarki niskoemisyjnej. dotyczące głębokiej termomodernizacji
Instrumenty finansowe	Planuje się możliwość wykorzystania instrumentów inżynierii finansowej w formie instrumentów zwrotnych i mieszanych, szczególnie w odniesieniu do projektów dotyczących sektora mieszkaniowego. Ostateczna decyzja w sprawie zakresu planowanych instrumentów finansowych, zostanie podjęta po przeprowadzeniu ekspertyzy ex-ante.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Średnioroczne stężenie pyłu PM10	µg/m ³	Region słabiej rozwinięty				Opracowania WIOŚ	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Powierzchnia użytkowa budynków poddanych termomodernizacji	m ²	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Wdrażanie strategii niskoemisyjnych

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	3.4 Wdrażanie strategii niskoemisyjnych
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu

Cel szczegółowy	Ograniczenie niskiej emisji oraz obniżenie zużycia energii w ramach kompleksowych strategii niskoemisyjnych.
Rezultaty	<p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie redukcja zanieczyszczeń powietrza związanych szczególnie z niską emisją.</p> <p>W województwie dolnośląskim problem niskiej emisji jest jednym z najważniejszych związanych z jakością i ochroną powietrza. Wymaga on natychmiastowej interwencji w dwóch głównych jej źródłach, jakimi są sektor bytowo-komunalny oraz sektor transportu (czynniki o coraz większym znaczeniu wpływającym na skalę zjawiska) w postaci różnorodnych inwestycji i działań zmierzających do ograniczania emisji pyłu (głównie PM 10) oraz szkodliwych związków (główne zanieczyszczenia gazowe powietrza w skali regionalnej i lokalnej to tlenki azotu (NOx), dwutlenek siarki (SO2), tlenek węgla (CO) oraz wiele różnych węglowodorów (głównie benzo(a)pirenu) oraz sukcesywnej eliminacji jej źródeł i promowania niskoemisyjnych rozwiązań w dwóch głównych jej źródłach, jakimi są energetyka oraz transport (czynnik o coraz większym znaczeniu wpływającym na skalę zjawiska).</p> <p>Działania przewidziane w priorytecie doprowadzą do ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza poprzez m.in. promowanie budownictwa pasywnego oraz rozwój nieszkodliwego, pro-ekologicznego, zrównoważonego transportu. Jednocześnie dzięki wsparciu i ukierunkowaniu transportu miejskiego na komplementarne współdziałanie różnych jego systemów, stosownie do wymagań ekonomicznych i ekologicznych (transport publiczny, pieszy i rowerowy) nastąpi zwiększenie jego dostępności, przy jednoczesnym ograniczeniu indywidualnego ruchu zmotoryzowanego w centrach miast.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wspierane będą wyłącznie przedsięwzięcia wynikające z planów gospodarki niskoemisyjnej (zgodne z tym dokumentem strategicznym), prowadzące do obniżenia emisji zanieczyszczeń do powietrza (niskiej emisji) szczególnie na obszarach, gdzie stwierdzono przekroczenia standardów jakości powietrza.</p> <p>W tym celu wsparciem objęte będą m.in. projekty związane ze zrównoważoną mobilnością miejską i podmiejską dotyczące zakupu niskoemisyjnego taboru szynowego i autobusowego dla połączeń miejskich i podmiejskich a także inwestycje ograniczające indywidualny ruch zmotoryzowany w centrach miast np. P&R, zintegrowane centra przesiadkowe, wspólny bilet, drogi rowerowe, ciągi piesze, itp. Ponadto inwestycje związane z energooszczędnym oświetleniem miejskim oraz systemami zarządzania ruchem i energią. W ramach priorytetu możliwe do realizacji będą również, w ograniczonym zakresie, publiczne inwestycje w zakresie budownictwa pasywnego w budynkach użyteczności publicznej.</p> <p>Wsparcie dla transportu publicznego w przypadku miast wojewódzkich i ich obszarów funkcjonalnych związane ze zrównoważoną mobilnością miejską, realizowane będzie poprzez projekty dotyczące budowy, przebudowy infrastruktury transportu publicznego, w celu ograniczania ruchu drogowego w centrach miast, stanowiące uzupełnienie infrastruktury finansowanej z poziomu krajowego.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • jednostki sektora finansów publicznych, inne niż wymienione powyżej; • przedsiębiorcy – w zakresie transportu zbiorowego;

	<ul style="list-style-type: none"> kościoty, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych; organizacje pozarządowe; spółdzielnie mieszkaniowe i wspólnoty mieszkaniowe; towarzystwa budownictwa społecznego; PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia. Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. W trybie pozakonkursowym planuje się wsparcie dla projektów realizowanych w ramach Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT).</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Projekty dotyczące efektywności energetycznej oceniane będą głównie poprzez pryzmat kryterium efektywności kosztowej w powiązaniu z osiąganymi efektami ekologicznymi w stosunku do planowanych nakładów finansowych. Poza tym o wsparciu takich projektów decydować będą także inne osiągnięte rezultaty w stosunku do planowanych nakładów finansowych (np. wielkość redukcji CO²).</p> <p>Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> w miastach powyżej 20 tyś. mieszkańców; poprawiające dostępność do obszarów koncentracji ludności i/lub aktywności gospodarczej, a także do rynku pracy i usług publicznych; projekty multimodalne uwzględniające połączenie różnych nisko i zero emisyjnych środków transportu. realizowane w miejscowościach uzdrowiskowych.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Średnioroczne stężenie pyłu PM10	µg/m ³	Region słabiej rozwinięty				Opracowania WIOŚ	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba zakupionych lub zmodernizowanych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Wysokosprawna kogeneracja

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	3.5 Wysokosprawna kogeneracja
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Promowanie wykorzystywania wysokosprawnej kogeneracji ciepła i energii elektrycznej w oparciu o zapotrzebowanie na ciepło użytkowe
Cel szczegółowy	Zwiększenie udziału wysokosprawnych systemów kogeneracyjnych i trigeneracyjnych w produkcji energii cieplnej i elektrycznej regionu.
Rezultaty	Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie zmniejszenie emisji i zwiększenie elastyczności produkcji ciepła poprzez zwiększenie wykorzystania energii z kogeneracji w pokryciu zapotrzebowania energetycznego w regionie. Sprawność przetwarzania energii paliwa dla rozwiązań konwencjonalnych (układy rozdzielone) rzadko przekracza 40% (ograniczenia termodynamiczne), stąd konieczność wdrażania rozwiązań kogeneracyjnych lub trigeneracyjnych, cechujących się sprawnością bliską 90%.

	<p>Poprzez inwestycje przewidziane do dofinansowania w ramach priorytetu realizowane zarówno w elektrociepłowniach scentralizowanych dużej mocy, jak również rozproszonych-małej mocy (coraz częściej stosowane), budowanych w pobliżu odbiorcy końcowego osiągnięta zostanie znacząca oszczędność paliwa pierwotnego, co z kolei powoduje niższą emisję zanieczyszczeń do atmosfery zarówno pyłowych jak i gazowych (kogeneracja jest także najtańszym sposobem ograniczania emisji CO²).</p> <p>Dzięki skojarzonemu wytwarzaniu energii elektrycznej i ciepła, zwłaszcza zastępowaniu pojedynczych źródeł większymi jednostkami o wyższej wydajności, które oprócz większej efektywności zazwyczaj posiadają bardziej rozbudowane systemy regulacji i ochrony środowiska, zmniejszeniu ulegnie wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym, co jest jednym z największych problemów regionu, - szczególnie w okresie zimowym (blisko 59% dolnośląskich mieszkań, przy jednoczesnej dużej ich koncentracji, ogrzewanych jest indywidualnie, co powoduje znaczne straty oraz nadmierną emisję zanieczyszczeń - przekroczenia PM10 i benzo(a)pirenu).</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wspierane będą przedsięwzięcia dotyczące budowy lub przebudowy jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w wysokosprawnej kogeneracji i trigeneracji (również wykorzystujące OZE) wraz z niezbędnymi przyłączeniami, jak również działania mające na celu zastąpienie istniejących jednostek wytwarzania energii, jednostkami w wysokosprawnej kogeneracji i trigeneracji.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • jednostki sektora finansów publicznych, inne niż wymienione powyżej; • przedsiębiorstwa energetyczne; • organizacje pozarządowe; • spółdzielnie mieszkaniowe i wspólnoty mieszkaniowe; • towarzystwa budownictwa społecznego; • jednostki naukowe; • uczelnie/szkoły wyższe ich związki i porozumienia; • organy administracji rządowej w zakresie związanym z prowadzeniem szkół; • PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne; • podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej; • kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych; • podmioty lecznicze oraz ich konsorcja.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji (np. gminy uzdrowiskowe) oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria</p>

	zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju. Preferowane będą projekty: <ul style="list-style-type: none"> zakładające wykorzystanie OZE; zgodne z planami dotyczącymi gospodarki niskoemisyjnej.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Odsetek energii cieplnej produkowanej w skojarzeniu	%	Region słabiej rozwinięty				Opracowania URE	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba wybudowanych / zmodernizowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej i cieplnej w ramach wysokosprawnej kogeneracji	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	Wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						K	M	O	K	M	O		
						Produkt	2.	Powierzchnia użytkowa budynków poddanych	m ²	EFRR	Region słabiej rozwinięty		

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY ŚLĄSK

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

		termomodernizacji											
Produkt	3.	Liczba zakupionych lub zmodernizowanych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Wskaźnik postępu finansowego	4.	Wartość wydatków certyfikowanych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno-gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyt na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>
<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	<i>N/d</i>

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
009	6,0
010	13,4
011	6,0
012	13,4
013	80,0
014	41,7
015	9,7
016	16,2
043	80,0
044	10,0
068	32,4
090	23,8

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	282,3
04	50,3

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	130,4
02	187,6
03	14,6

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)	
Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Środowisko i zasoby

OŚ PRIORYTETOWA 4 ŚRODOWISKO I ZASOBY

Oś priorytetowa obejmuje 2 cele tematyczne: Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem (CT 5) oraz Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami (CT 6). Przesłanką dla łączenia tych celów jest potrzeba skutecznej, kompleksowej ochrony zasobów naturalnych.

Projekty mające na celu ochronę wartości przyrodniczych w wielu przypadkach przyczyniać się będą do adaptacji do zmian klimatu (i odwrotnie – np. w wyniku prowadzonych w ramach celu tematycznego 5 inwestycji następować będzie odbudowa cennych ekosystemów).

Połączenie dwóch celów tematycznych (5 i 6) w jednej osi, zwiększy efektywność podejmowanych interwencji.

Priorytet inwestycyjny: Gospodarka odpadami

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	4.1 Gospodarka odpadami
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Inwestowanie w sektor gospodarki odpadami celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie
Cel szczegółowy	Zmniejszenie ilości odpadów kierowanych na składowiska.
Rezultaty	<p>Realizacja priorytetu przyczyni się do stworzenia efektywnego systemu gospodarowania odpadami, zgodnego z zasadą zrównoważonego rozwoju i opartego na hierarchii sposobów postępowania z odpadami (kolejno: zapobieganie powstawaniu odpadów, przygotowanie do ponownego użycia, recykling, inne procesy odzysku oraz unieszkodliwianie).</p> <p>Zgodnie z wymogami ramowej dyrektywy odpadowej, do roku 2020 niezbędne jest przygotowanie do ponownego użycia i recykling odpadów, przynajmniej takich frakcji jak: papier, metal, tworzywa sztuczne i szkło z gospodarstw domowych wagowo na poziomie minimum 50%.</p> <p>Dyrektywa składowiskowa natomiast nakłada na Polskę obowiązek redukcji udziału odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych do składowania, do poziomu 35% w roku 2020 w stosunku do całkowitej ilości (wagi) tych odpadów wytworzonych w 1995 r.</p> <p>W celu wypełnienia przez Polskę zobowiązań akcesyjnych oraz wskazanych dyrektyw w zakresie gospodarki odpadami, niezbędnym jest osiągnięcie wyżej wymienionych limitów w odniesieniu do odpadów wytwarzanych na terenie</p>

	<p>danego województwa.</p> <p>Realizacja projektów w ramach tego priorytetu wniesie wkład w wypełnienie celów ww. dyrektyw przez województwo dolnośląskie.</p> <p>Poprzez realizację celu priorytetu inwestycyjnego wzrośnie masa odpadów poddanych bardziej zrównoważonym metodom ich zagospodarowania niż składowanie, co wpłynie znacząco na poprawę jakości środowiska naturalnego.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wspierane będą przedsięwzięcia dotyczące rozwoju niezbędnej infrastruktury służącej zagospodarowaniu odpadów komunalnych (z wyłączeniem budowy i rozbudowy składowisk) w regionach gospodarki odpadami, w których nie przewidziano komponentu dot. ich termicznego przekształcania.</p> <p>Dofinansowanie będą mogły uzyskać przedsięwzięcia z zakresu rozwoju instalacji do przetwarzania odpadów oraz innych elementów systemu gospodarowania odpadami, niezbędnych do jego prawidłowego funkcjonowania.</p> <p>W zakresie działań dotyczących bezpiecznego składowania odpadów dofinansowanie będą mogły uzyskać projekty dot. rekultywacji terenów składowisk odpadów i terenów zdegradowanych w wyniku składowania odpadów między innymi tzw. „dzikich wysypisk”.</p> <p>Wsparcie otrzymają projekty dot. unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych, przede wszystkim kompleksowe programy usuwania i unieszkodliwiania azbestu.</p> <p>Uzupełniającym elementem wsparcia będą działania z zakresu edukacji ekologicznej promującej właściwe postępowanie z odpadami.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • podmioty świadczące usługi w zakresie gospodarki odpadowej w ramach realizacji zadań jednostek samorządu terytorialnego; • organizacje pozarządowe; • spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe; • MŚP; • organizacje badawcze i konsorcja naukowe.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu.</p>

	<p>Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Zgodnie z Umową Partnerstwa, w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi finansowane będą jedynie projekty uwzględnione w tworzonych przez zarządy województw i zatwierdzanych przez ministra właściwego ds. środowiska planach inwestycyjnych dotyczących gospodarki odpadami komunalnymi.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przyczyniające się do wypełnienia zobowiązań akcesyjnych w zakresie gospodarki odpadami; • poprawiające stan środowiska na obszarach cennych przyrodniczo i turystycznie.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku	%	Region słabiej rozwinięty	8,2	2012		GUS	raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba wybudowanych/rozbudowanych/zmodernizowanych zakładów zagospodarowania odpadów	Szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

2.	Liczba wspartych Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych	Szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
----	---	------	------	---------------------------	--	--	--	----------------------	------------

Priorytet inwestycyjny: Gospodarka wodno-ściekowa

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	4.2 Gospodarka wodno-ściekowa
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie
Cel szczegółowy	Wzrost liczby ludności korzystającej z systemu oczyszczania ścieków zgodnego z wymogami akcesyjnymi.
Rezultaty	<p>Ze względu na rosnącą antropopresję, postępujące zmiany klimatu oraz ograniczone zasoby wodne, największym wyzwaniem dla Polski w najbliższych latach w zakresie ochrony wód, będzie wypełnienie zobowiązań wynikających z prawa unijnego, w tym realizacja wymagań dyrektywy ściekowej i ramowej dyrektywy wodnej. Sektor komunalny, obok zanieczyszczeń obszarowych z rolnictwa, jest głównym źródłem substancji, stanowiących zagrożenie dla jakości wód powierzchniowych i powodujących ich eutrofizację. Pomimo intensywnej rozbudowy infrastruktury odprowadzania oraz oczyszczania ścieków w przeciągu ostatnich kilkunastu lat, której efektem jest znaczna redukcja presji wywieranej na środowisko ze strony sektora komunalnego, potrzeby w tym zakresie są nadal znaczące. Konieczne jest zakończenie realizacji priorytetowych inwestycji przewidzianych w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych.</p> <p>Realizacja priorytetu przyczyni się do niwelowania dysproporcji w dostępie mieszkańców do sieci, przede wszystkim kanalizacyjnej, a także wodociągowej, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Nastąpi wzrost liczby ludności korzystającej z systemu oczyszczania ścieków zgodnego z wymogami akcesyjnymi, poprawi się jakość ścieków (do poziomu wynikającego z tzw. dyrektywy ściekowej).</p> <p>Efekt modernizacji, której wymaga znaczna część istniejącej już infrastruktury, m.in. poprzez zastosowanie nowoczesnych technologii i podwyższonego stopnia oczyszczania lub zwiększenia przepustowości systemu, ze względu na rozbudowę sieci kanalizacyjnej, będzie zmniejszenie strat wody. Podejmowane działania przyczynią się również do poprawy jakości wód powierzchniowych i zapobiegania odprowadzania zanieczyszczeń do wody i gruntów. Realizacja priorytetu przyczyni się znacząco do poprawy jakości środowiska naturalnego.</p>
Kierunki wsparcia	Wspierane będą przede wszystkim przedsięwzięcia dotyczące budowy lub rozbudowy zbiorczych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków

	<p>komunalnych (w tym instalacje dot. zagospodarowania osadów ściekowych jako element projektu), w aglomeracjach do 10 tys. RLM wyznaczonych w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych.</p> <p>Na obszarach, gdzie zakładanie sieci kanalizacyjnych nie ma ekonomicznego bądź technicznego uzasadnienia, wspierane będą zintegrowane projekty dotyczące przydomowych oczyszczalni ścieków.</p> <p>Wspierane będą także: budowa linii wodociągowych (pod warunkiem zapewnienia odbioru ścieków) i modernizacja linii wodociągowych (w tym inteligentne systemy zarządzania sieciami wodociągowymi, systemy zaopatrzenia w wodę, ujęcia i stacje uzdatniania wody), a także zakup urządzeń i aparatury (np. mobilne laboratoria, instalacje kontrolno-pomiarowe).</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • podmioty świadczące usługi wodno-ściekowe w ramach realizacji zadań jednostek samorządu terytorialnego; • Stacje Sanitarно-Epidemiologiczne; • Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska; • LGD; • organizacje badawcze i konsorcja naukowe.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przyczyniające się do wypełnienia zobowiązań akcesyjnych w zakresie gospodarki wodno-ściekowej; • porządkujące gospodarkę osadami ściekowymi z uwzględnieniem hierarchii postępowania wynikającej z KPGO i KPOŚK; • projekty realizowane na obszarach wiejskich.

Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków	%	Region słabiej rozwinięty	77,2	2012		GUS	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba wybudowanych/rozbudowanych lub zmodernizowanych oczyszczalni ścieków komunalnych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Długość wybudowanej/rozbudowanej lub zmodernizowanej kanalizacji sanitarnej	km	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Dziedzictwo kulturowe

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	4.3 Dziedzictwo kulturowe
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego
Cel szczegółowy	Zwiększenie ochrony i efektywności wykorzystania zasobów kulturowych regionu.

Rezultaty	<p>Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego. Wsparcie przedsięwzięć rozwojowych zidentyfikowanych w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020, wykorzystujących unikalne walory i dziedzictwo województwa (w tym m.in. Dolnośląskie warownie fryderycjańskie, Dolina pałaców zamków i ogrodów, Szlak Cysterski, dolnośląskie dziedzictwo przemysłowe, Uzdrowiska oraz miejscowości posiadające unikalny kulturowy potencjał, np. Henryków, Lubomierz) przyczyni się do zrównoważonego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Dolny Śląsk jest regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Stanowią one zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej, a także określają i wyznaczają w dużym stopniu uwarunkowania rozwoju województwa, będąc szansą promocji całego regionu. Dofinansowanie przedsięwzięć dot. ochrony i opieki nad najwyższej rangi obiektami zabytkowymi, w celu uniknięcia ich zniszczenia, pozwoli na zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz stanowić będzie bodziec dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.</p> <p>Podejmowane działania wpłyną na podniesienie regionalnego potencjału kulturowego i turystycznego.</p> <p>Inwestycje dot. udostępniania i promocji materialnego dziedzictwa kulturowego regionu zwiększą udział mieszkańców regionu i turystów w wybranych obszarach kultury.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Realizowane będą przedsięwzięcia z zakresu ochrony, rozwoju, udostępniania i promocji zasobów dziedzictwa kulturowego. Wsparciem zostaną objęte zabytki nieruchome, wpisane do rejestru prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu wraz z ich otoczeniem, jak również zabytki ruchome znajdujące się w ww. zabytkach objętych wsparciem.</p> <p>Możliwe będzie przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej).</p> <p>Dofinansowane będą także przedsięwzięcia dotyczące udostępniania i promocji materialnego dziedzictwa kulturowego regionu, przede wszystkim w zakresie popularyzacji jego zasobów wśród turystów i mieszkańców regionu.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • administracja rządowa; • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych;

	<ul style="list-style-type: none"> • organizacje pozarządowe, w tym regionalne i lokalne organizacje turystyczne; • LGD; • Przedsiębiorcy; • Instytucje kultury: samorządowe, państwowe oraz współprowadzone z Ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego; • Szkoły wyższe, ich związki i porozumienia.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym i pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów o dużym zasięgu oddziaływania oraz strategicznym znaczeniu regionalnym lub subregionalnym.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizowane na terenie przede wszystkim obszarów chronionych oraz atrakcyjnych turystycznie; • poprawiające dostęp osób niepełnosprawnych do obiektów objętych wsparciem.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w obiektach objętych wsparciem	%	Region słabiej rozwinięty		2014		System monitorowania	raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość raportowania
					M	K	R		
1.	Liczba zabytków nieruchomych objętych wsparciem	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	4.4 Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program „Natura 2000” i zieloną infrastrukturę
Cel szczegółowy	Ochrona różnorodności biologicznej i zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów przyrodniczych regionu.
Rezultaty	Występowanie na terenie województwa wielu siedlisk przyrodniczych, gatunków fauny i flory, nakłada na cały region szczególną odpowiedzialność za ochronę

	<p>dziedzictwa przyrodniczego. Wsparcie udzielone na rzecz przeciwdziałania czynnikom i zjawiskom powodującym ubożenie różnorodności biologicznej z jednej strony służyły będą powstrzymaniu procesu jej utraty, z drugiej zaś wzmocnią potencjał rozwojowy województwa w oparciu o wykorzystanie walorów przyrodniczych na poziomie regionalnym i lokalnym. Projekty dot. udostępniania zasobów przyrodniczych przyczynią się poprzez kanalizację ruchu turystycznego, do ochrony cennych terenów. Zapobiegnie to niszczeniu wartościowych miejsc, siedlisk, okazów.</p> <p>Realizacja priorytetu przyczyni się także do zachowania gatunków rodzimych, poprzez inwestowanie w centra ochrony różnorodności biologicznej, co pozwoli przyszłym pokoleniom na poznawanie dziedzictwa przyrodniczego swego regionu. Wspieranie ośrodków edukacji ekologicznej, jak również działania informacyjno-edukacyjne związane z ochroną środowiska, wpłyną na podniesienie świadomości ekologicznej oraz zmiany postaw i zachowań ludzi na bardziej ekologiczne.</p> <p>Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa naturalnego.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie przeznaczone będzie także na wyposażenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody przyczyniające się bezpośrednio do czynnej ochrony przyrody.</p> <p>W celu utrzymania równowagi przyrodniczej wspierane będzie tworzenie centrów ochrony różnorodności biologicznej w oparciu o gatunki rodzime oraz zapewnienie niezbędnej infrastruktury związanej z ochroną siedlisk przyrodniczych i gatunków. Umożliwiona będzie realizacja projektów dot. wykorzystania i udostępnienia lokalnych zasobów przyrodniczych m.in. na cele turystyczne (np. tereny wypoczynkowe, ścieżki rowerowe, ścieżki konne).</p> <p>Wsparcie nakierowane będzie również na przedsięwzięcia dot. rozbudowy ośrodków edukacji ekologicznej oraz kampanie informacyjno-edukacyjne. Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • administracja rządowa; • PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne; • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych; • organizacje pozarządowe, w tym regionalne i lokalne organizacje turystyczne; • LGD; • przedsiębiorcy; • Szkoły wyższe, ich związki i porozumienia.

Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym i pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów o dużym zasięgu oddziaływania oraz strategicznym znaczeniu regionalnym lub subregionalnym.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizowane na terenie przede wszystkim obszarów chronionych oraz atrakcyjnych turystycznie; • kompleksowe – łączące np. ochronę siedlisk z kanalizacją ruchu turystycznego; • poprawiające dostęp osób niepełnosprawnych do obiektów objętych wsparciem.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody objętych wsparciem	szt.	Region słabiej rozwinięty	0			System monitorowania	raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość raportowania
					M	K	R		
1.	Długość utworzonych i przebudowanych szlaków turystycznych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba ośrodków prowadzących działalność w zakresie edukacji ekologicznej objętych wsparciem	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Bezpieczeństwo

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	4.5 Bezpieczeństwo
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Wspieranie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje zagrożeń przy jednoczesnym zwiększeniu odporności na klęski i katastrofy i rozwijaniu systemów zarządzania klęskami i katastrofami
Cel szczegółowy	Wzmocnienie odporności na zagrożenia wynikające z ekstremalnych zjawisk atmosferycznych.
Rezultaty	<p>Powódzie, niewystarczające zasoby wodne, możliwości retencjonowania zostały uznane w <i>Strategicznym Planie Adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020, z perspektywą do roku 2030 (SPA 2020)</i> za jedno z najważniejszych obszarów problemowych w kontekście zmian klimatu oraz koniecznych do przeprowadzenia działań adaptacyjnych.</p> <p>Realizacja priorytetu przyczyni się do poprawy infrastruktury retencjonującej wodę, w tym infrastruktury form małej retencji, a także infrastruktury przeciwpowodziowej, co będzie miało pozytywny wpływ na bezpieczeństwo zarówno obywateli jak i środowiska naturalnego.</p> <p>Nastąpi usprawnienie organizacji systemów wczesnego reagowania i ratownictwa, co umożliwi wczesne ostrzeżenie i wykrywanie zagrożeń.</p> <p>Z uwagi na specyfikę Dolnego Śląska (tereny górzyste, częste powodzie, itp.) służby ratownicze muszą prowadzić wiele akcji ratowniczych oraz podejmować</p>

	kosztowne działania dot. usuwania skutków katastrof. Realizacja priorytetu pozwoli na wyposażenie jednostek ratowniczych, gwarantujące optymalną skuteczność w tym zakresie.
Kierunki wsparcia	<p>Wspierane będą kompleksowe projekty związane z budową lub rozbudową systemów i urządzeń małej retencji. Możliwe będzie wsparcie jednostek ratowniczych (m.in. zakup sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii), a także organizacja systemów wczesnego ostrzegania i prognozowania zagrożeń.</p> <p>Dofinansowanie będą mogły otrzymać także inwestycje przeciwpowodziowe (mające na celu ochronę obszarów ze średnim ryzykiem powodziowym) - pod warunkiem zapewnienia ich pełnej zgodności z wymogami prawa UE (w tym tzw. Ramowej Dyrektywy Wodnej i Dyrektywy Powodziowej).</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki podległe jst, w tym jednostki organizacyjne jst; • administracja rządowa; • organizacje pozarządowe.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym i pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów o dużym zasięgu oddziaływania oraz strategicznym znaczeniu dla regionu (dot. małej retencji oraz infrastruktury przeciwpowodziowej).</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapewniające rozwój systemów ostrzegania i prognozowania zagrożeń na poziomie co najmniej kilku powiatów; • dot. jednostek ochotniczej straży pożarnej (OSP) włączonych do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG); • rozwiązujące problem braku wyposażania jednostek ratowniczych w danym powiecie.

Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Pojemność obiektów małej retencji wodnej	dam ³	Region słabiej rozwinięty		2012		GUS	raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Pojemność obiektów małej retencji	m ³	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba jednostek służb ratowniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						M	K	O	M	K	O		
						Produkt	3	Długość wybudowanej / rozbudowanej lub	km	EFRR	Region słabiej rozwinięty		

		zmodernizowanej kanalizacji sanitarnej															
Produkt	4	Liczba zabytków nieruchomości objętych wsparciem	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty												System monitorowania
Wskaźnik postępu finansowego	6	Wartość wydatków certyfikowanych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty												System monitorowania

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno-gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyt na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
017	12,0
018	2,0
019	2,1
020	20,0
021	2,8
022	60,0

085	1,7
087	25,0
088	4,2
090	10,0
091	5,0
092	10,0
094	30,0
101	0,2

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania

Kod	Kwota (mln EUR)
01	185,0

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru

Kod	Kwota (mln EUR)
01	43,0
02	72,0
03	70,0

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania

Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)

Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>
<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	<i>n/d</i>

Transport

OŚ PRIORYTETOWA 5 TRANSPORT

Priorytet inwestycyjny: Drogowa dostępność transportowa

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	5.1 Drogowa dostępność transportowa
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi
Cel szczegółowy	Zwiększenie jakości i bezpieczeństwa powiązań funkcjonalnych regionalnej sieci drogowej uzupełniającej sieć TEN-T.
Rezultaty	<p>Rezultatem realizacji priorytetu będzie spójny, spełniający normy regionalny system drogowy, umożliwiający skomunikowanie najważniejszych ośrodków wojewódzkich oraz terenów peryferyjnych z siecią TEN-T w oparciu o najważniejsze, zewnętrzne powiązania województwa, tj.: osie drogowe wschód - zachód oraz północ-południe (główne tranzyty A4, A18, A8, S8, drogi krajowe nr: 3, 5, 8, 46 (połączenie Śląsk/Częstochowa – Opole – Nysa – Kłodzko – granica z Republiką Czeską), a także uzupełniająco DK12 (łącząca południową Wielkopolskę, Głogów, województwo lubuskie z A18 i granicą Niemiecką), DK15 (w kierunku na Milicz i Gniezno – jako trasa omijająca Poznań), DK33 (Kłodzko – Boboszów o dużym znaczeniu dla ruchu turystycznego), DK36 (Lubin – Rawicz – Ostrów Wlkp.), a także DK94 (alternatywna trasa do A4).</p> <p>Rezultat ten zostanie osiągnięty poprzez budowę oraz modernizację dróg - szczególnie wojewódzkich, czego efektem będzie odpowiednie powiązanie zewnętrznych połączeń drogowych z istniejącym systemem dróg i rozwiniętą siecią osadniczą na Dolnym Śląsku (91 miast) oraz z siecią powiązań wewnętrznych, szczególnie pomiędzy miastami subregionalnymi oraz głównymi skupiskami ludności w południowej i częściowo także w północnej części regionu. Ponadto działania przewidziane do realizacji w priorytecie poprawią przepustowość istniejącej sieci drogowej wobec rosnących potrzeb, oraz wpłyną pozytywnie na stan bezpieczeństwa drogowego eliminując wąskie gardła dolnośląskiego systemu transportowego zwiększając jednocześnie jego atrakcyjność inwestycyjną, poprawiając standardy dostępu do usług dla mieszkańców i gości regionu oraz umożliwią lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów i potencjału.</p>
Kierunki wsparcia	W ramach priorytetu realizowane będą przedsięwzięcia z zakresu budowy, przebudowy dróg publicznych. Inwestycje będą skoncentrowane na drogach wojewódzkich, poprawiających dostępność transportową ośrodków regionalnych i subregionalnych do infrastruktury sieciowej i węzłowej TEN-T. Ponadto realizowane będą również inwestycje służące wyprowadzeniu ruchu tranzytowego z obszarów centralnych miast i miejscowości, polegające na budowie obwodnic lub obejść

	<p>miejsowości. W ramach priorytetu przewiduje się także realizację działań uzupełniających służących poprawie bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz jego przepustowości i sprawności (Inteligentne Systemy Transportowe).</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne powołane do wykonywania zadań leżących w kompetencji samorządów; • zarządcy dróg publicznych; • służby zapewniające bezpieczeństwo publiczne.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym, przy czym głównym trybem wyboru projektów z zakresu wsparcia infrastruktury drogowej będzie tryb pozakonkursowy. Wsparcie w ramach tego trybu uzyskają inwestycje w drogi wojewódzkie (wybrane odcinki włączające do systemu dróg krajowych lub sieci TEN-T), wypełniające luki w sieci dróg pomiędzy ośrodkami wojewódzkimi, pozawojewódzkimi /regionalnymi i subregionalnymi.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący oraz z uwzględnieniem warunków wskazanych w Umowie Partnerstwa, przy czym podstawowymi kryteriami wsparcia w zakresie transportu drogowego będą: rejestrowane natężenie ruchu, kontynuacja ciągu, funkcja drogi oraz gotowości projektu do realizacji. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poprawiające dostępność do obszarów koncentracji ludności i aktywności gospodarczej, a także do rynku pracy i usług publicznych, w szczególności z obszarów dla których dostępność komunikacyjna jest barierą rozwojową; • odciążające od ruchu tranzytowego obszary intensywnie zamieszkałe.
Instrumenty finansowe	<p>Nie przewiduje się.</p>
Planowane duże projekty:	<p>Nie zidentyfikowano.</p>

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023) ³	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Międzygałęziowa dostępność transportowa		Region słabiej rozwinięty	0,3261	2010	0,3652	Opracowanie MIR „Symulacja Wskaźnika Międzygałęziowej Dostępności Transportowej (WMDT) na terytorium Polski do roku 2020;”	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Długość wybudowanych, przebudowanych dróg wojewódzkich	km	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: System transportu kolejowego

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	5.2 System transportu kolejowego
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu
Cel szczegółowy	Zwiększenie jakości powiązań funkcjonalnych w sieci regionalnych oraz lokalnych linii kolejowych.
Rezultaty	Rezultatem realizacji priorytetu będzie zwiększenie znaczenia transportu kolejowego w sieci komunikacyjnych powiązań potencjałów regionu, osiągnięte poprzez inwestycje w infrastrukturę oraz zakup taboru. W województwie dolnośląskim zdefiniowane zostały następujące potencjały: Bolesławiec, Dzierżonów (jako trójmiasto Dzierżonów /Bielawa/Pieszycy), Głogów, Jelenia Góra, Legnica, Lubin (wraz z Polkowicami), Świdnica, Wałbrzych, Wrocław i Zgorzelec/Görlitz - największe pod względem liczby mieszkańców miasta i jednocześnie największe skupiska miejsc

³ Tabela 9 - Średnia dostępność powiatowego węzła transportowego w województwie w 2020 roku według KPZK, Symulacja Wskaźnika Międzygałęziowej Dostępności Transportowej (WMDT) na terytorium Polski do roku 2020; str. 40; Tomasz Komornicki, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania
Polska Akademia Nauk

	<p>pracy, oraz Kłodzko - istotny węzeł komunikacyjny położony w strategicznym miejscu województwa. Wszystkie ważne ośrodki województwa są ze sobą powiązane siecią kolejową, jej czynnymi lub wyłączonymi z ruchu liniami. Powodem słabej dostępności (szczególnie do południowo zachodniej części województwa) jest przede wszystkim zły stan techniczny linii, dekapitalizacja infrastruktury towarzyszącej (głównie infrastruktury dworcowej) oraz brak nowoczesnego spełniającego normy taboru.</p> <p>Poprzez realizację działań przewidzianych w priorytecie nastąpi poprawa dostępności głównych ośrodków w województwie poprzez podniesienie prędkości, na wiążących ośrodkach, liniach kolejowych oraz elektryfikację niektórych jej odcinków, przez co czas dostępu do danego ośrodka transportem kolejowym będzie krótszy i stanie się konkurencyjnym względem transportu kołowego. Tabor kolejowy, zakupiony w ramach realizacji priorytetu, będzie obsługiwał linie na terenie województwa, przy czym nie wyklucza się możliwości jego wykorzystania do przewozów poza teren Dolnego Śląska, jeśli będzie to uzasadnione społecznie, gospodarczo, czy technicznie.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wsparciem objęte będą projekty dotyczące infrastruktury transportu kolejowego, położonej poza siecią połączeń krajowych i międzynarodowych, polegające na budowie, modernizacji oraz rehabilitacji infrastruktury liniowej, punktowej (dworce kolejowe, stacje i przystanki kolejowe) oraz towarzyszącej (w tym działania podnoszące bezpieczeństwo i konkurencyjność transportu kolejowego). Ponadto w ramach priorytetu realizowane będą przedsięwzięcia związane z systemami bezpieczeństwa oraz zakupem i modernizacją taboru kolejowego obsługującego połączenia wojewódzkie.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne powołane do wykonywania zadań leżących w kompetencji samorządów; • zarządcy infrastruktury lub przewoźnicy kolejowi zgodnie z ustawą z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. nr 86, poz. 789 ze zmianami). • spółki powołane specjalnie w celu prowadzenia działalności polegającej na wynajmowaniu/leasingu taboru kolejowego (tzw. ROSCO – rolling stock leasing companies)
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym, przy czym głównym trybem wyboru projektów z zakresu wsparcia infrastruktury kolejowej będzie tryb pozakonkursowy. Wsparcie w ramach tego trybu uzyskają inwestycje kolejowe szczególnie ważne dla regionalnych przewozów kolejowych, położonych na liniach poza siecią połączeń krajowych i międzynarodowych (wyjątkowo – po uzgodnieniu z PKP PLK - z poziomu regionalnego będą mogły być realizowane inwestycje również na sieci TEN-T, w przypadku gdy mają one znaczenie regionalne).</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o obiektywne, mierzalne i precyzyjne kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Na etapie wyboru</p>

	projektów zostaną zastosowane kryteria promujące realizację zasady zrównoważonego rozwoju. Preferowane będą projekty: <ul style="list-style-type: none"> kompleksowe (modernizacja infrastruktury liniowej i punktowej w ramach jednego projektu).
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023) ⁴	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Międzygałęziowa dostępność transportowa		Region słabiej rozwinięty	0,3261	2010	0,3652	Opracowanie MIR „Symulacja Wskaźnika Międzygałęziowej Dostępności Transportowej (WMDT) na terytorium Polski do roku 2020;”	Raz na rok

Tabela Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	R		
1.	Całkowita długość wybudowanych, przebudowanych, zmodernizowanych lub zrehabilitowanych linii kolejowych	km	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba zakupionych, zmodernizowanych pojazdów kolejowych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

⁴ Tabela 9 - Średnia dostępność powiatowego węzła transportowego w województwie w 2020 roku według KPZK, Symulacja Wskaźnika Międzygałęziowej Dostępności Transportowej (WMDT) na terytorium Polski do roku 2020; str. 40; Tomasz Komornicki, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polska Akademia Nauk

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						K	M	O	K	M	O		
Produkt	1.	Długość wybudowanych, przebudowanych dróg wojewódzkich	km	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Produkt	2.	Całkowita długość wybudowanych, przebudowanych, zmodernizowanych lub zrehabilitowanych linii kolejowych	km	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Wskaźnik postępu finansowego	3.	Wartość wydatków certyfikowanych	szł.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno -gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyt na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>

<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	N/d
--	-----

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
026	122,9
027	40,8
031	73,7
034	172,0

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	409,4

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	160,5
02	230,9
03	18,0

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)	
Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Infrastruktura spójności społecznej

OŚ PRIORYTETOWA 6 INFRASTRUKTURA SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ

Priorytet inwestycyjny: Inwestycje w infrastrukturę społeczną

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	6.1 Inwestycje w infrastrukturę społeczną
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych
Cel szczegółowy	Rozwój infrastruktury dla świadczenia wysokiej jakości usług opieki nad osobami zależnymi oraz osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym.
Rezultaty	Rezultatem realizacji priorytetu inwestycyjnego będzie zapewnienie dostępu mieszkańcom Dolnego Śląska do wysokiej jakości usług na rzecz opieki nad osobami zależnymi oraz osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, poprzez wsparcie infrastruktury (w tym poprzez adaptację istniejących budynków do pełnienia nowej funkcji) niezbędnej do zapewnienia wysokiej jakości tych usług. Nierówność w dostępie do dobrej jakości usług społecznych jest często przyczyną pogłębiającego się wykluczenia ze wszystkimi jego konsekwencjami. Dlatego też niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do poprawy sytuacji w tym obszarze. Ponadto interwencja zapobiegnie całkowitemu wycofywaniu się z rynku pracy osób sprawujących opiekę nad osobami zależnymi, w szczególności osób decydujących się na posiadanie dzieci. W ten sposób przedsięwzięcia realizowane w priorytecie będą prowadzić do zwiększenia szans na zatrudnienie, tym samym redukując ubóstwo oraz wykluczenie społeczne.
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie będzie ukierunkowane na budowę, remont, przebudowę (w tym dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych), rozbudowę, wyposażenie infrastruktury domów pomocy społecznej, dziennych domów pomocy, ośrodków wsparcia, hospicjów oraz ośrodków udzielających świadczeń opieki paliatywnej.</p> <p>Planowane wsparcie będzie obejmować również tworzenie i rozwój infrastruktury (w tym wyposażenie) opieki nad dziećmi do 3 roku życia. W tym wypadku wsparcie powinno przyczyniać się do tworzenia nowych miejsc opieki nad dziećmi do lat trzech i wypełniać luki w dostępie do tego typu usług.</p> <p>Wsparcie w ramach EFRR musi być powiązane z realizacją celów w zakresie zwiększenia zatrudnienia, włączenia społecznego i walki z ubóstwem przewidzianym w ramach wsparcia udzielanego z EFS.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>

Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • domy pomocy społecznej; • organizacje pozarządowe; • podmioty zajmujące się całodobową/dzienną opieką osób starszych; • hospicja; • podmioty zajmujące się opieką nad dziećmi do 3 roku życia; • podmioty lecznicze.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji możliwe jest częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizowane w partnerstwie;
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Liczba miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych oraz placówkach stacjonarnej	msc	Region słabiej rozwinięty	13 945	2012		GUS	Raz na rok

	pomocy społecznej							
--	-------------------	--	--	--	--	--	--	--

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba wybudowanych/ przebudowanych/ rozbudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	6.2 Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych
Cel szczegółowy	Dostosowanie systemu ochrony zdrowia na Dolnym Śląsku do długofalowych trendów epidemiologiczno-demograficznych oraz zrównoważenie dostępności i podniesienie standardu udzielania świadczeń leczniczych.
Rezultaty	Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie rozwój infrastruktury systemu ochrony zdrowia. Interwencja przyczyni się do poprawy dostępności i jakości udzielanych świadczeń medycznych, szczególnie w odniesieniu do podmiotów leczniczych, w zdiagnozowano występowanie deficytów. Wsparcie infrastruktury ochrony zdrowia przyczyni się do zwiększenia spójności społecznej, poprawy świadczonych usług w ramach publicznego systemu ochrony zdrowia dostępnego w szczególności dla

	<p>ubogiej części społeczeństwa, co w konsekwencji doprowadzi do poprawy zdrowotności mieszkańców regionu. Brak lub ograniczenie dostępu do usług ochrony zdrowia powoduje trwałe, często nieodwracalne pogorszenie zdolności do uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym, w tym do podjęcia i utrzymania zatrudnienia, co bezpośrednio przyczynia się do zwiększenia ryzyka wystąpienia ubóstwa. Niezbędne jest zatem podejmowanie działań w tym obszarze poprawiających dostępność i jakość usług deficytowych. Wsparcie infrastruktury ochrony zdrowia przyczyni się do zwiększenia spójności społecznej poprzez lepszy dostęp do usług medycznych co przełoży się na poprawę zdrowotności mieszkańców regionu.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie będzie ukierunkowane na budowę, remont, przebudowę (w tym dostosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych), rozbudowę infrastruktury oraz działania związane z zakupem sprzętu i aparatury medycznej placówek ochrony zdrowia mające na celu zwiększenie jakości specjalistycznych usług medycznych.</p> <p>Działania powyższe będą ukierunkowane na likwidację obszarów deficytu specjalistycznych usług medycznych, kluczowych z punktu widzenia interesu bezpieczeństwa życia i zdrowia mieszkańców regionu, na które istnieje stale rosnące zapotrzebowanie, w tym w szczególności w takich dziedzinach, jak: onkologia, ortopedia, rehabilitacja, psychiatria, perinatologia, neurologia oraz geriatrya.</p> <p>Podstawą realizacji priorytetu będą projekty wybierane w trybie pozakonkursowym.</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • podmioty lecznicze; • organizacje pozarządowe.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Podstawowym trybem wyboru projektów jest tryb pozakonkursowy. Wybór ten podyktowany jest tym, iż planuje się wsparcie jednostek świadczących specyficzne usługi specjalistyczne w zakresie zdiagnozowanych problemów zdrowotnych, dotyczących znaczną część mieszkańców województwa. Realizacja projektów w trybie pozakonkursowym pozwoli na koncentrację wsparcia finansowego w ramach zidentyfikowanych obszarów deficytowych systemu ochrony zdrowia regionu i ich koordynacji. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną</p>

	<p>zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dotyczące następujących specjalności: onkologia, ortopedia, rehabilitacja, psychiatria, perinatologia, neurologia, geriatrya; • o znaczeniu co najmniej subregionalnym; • realizowane w formule partnerstwa.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Liczba łóżek na oddziałach szpitalnych	szt.	Region słabiej rozwinięty	14 816	2012		GUS	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba wspartych podmiotów leczniczych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Rewitalizacja zdegradowanych obszarów

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	6.3 Rewitalizacja zdegradowanych obszarów
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich
Cel szczegółowy	Wzmocnienie zdolności do rozwoju zdegradowanych społecznie, gospodarczo i fizycznie obszarów miejskich i wiejskich.
Rezultaty	Rezultatem realizacji priorytetu inwestycyjnego będzie zahamowanie degradacji obszarów miejskich i wiejskich. Wobec widocznej wieloaspektowej degradacji wielu obszarów nasila się potrzeba ich trwałych przeobrażeń. Niezbędne są zatem inwestycje w infrastrukturę, która będzie przede wszystkim służyć poprawie warunków życia ubogich społeczności zamieszkujących ww. obszary. Działania rewitalizacyjne przyczynią się do włączenia społeczności zamieszkujących obszary peryferyjne i zdegradowane dzięki kompleksowej rewitalizacji postrzeganej w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich. Przyczyni się do ograniczenia ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego na tych obszarach.
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie zostanie ukierunkowane na poprawę jakości życia mieszkańców oraz ożywienie gospodarcze i społeczne zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich, gdzie doszło do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, środowiskowych i przestrzennych. Działania rewitalizacji infrastrukturalnej muszą służyć rozwiązywaniu zdiagnozowanych problemów społecznych i podporządkowane będą działaniom finansowanym z EFS. Kompleksowe działania w tym zakresie obejmą remont, modernizację i adaptację istniejących budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, odnowę zasobów mieszkaniowych (części wspólne budynków), zagospodarowanie przestrzeni publicznych obejmując również sferę bezpieczeństwa mieszkańców (monitoring miejski) lub dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także inwestycje w tzw. drogi lokalne, możliwie jedynie, gdy będą one stanowiły element szerszej koncepcji związanej z rewitalizacją.</p> <p>Wsparcie będzie udzielane w oparciu o kompleksowy Program Rewitalizacji lub inne dokumenty z powyższego zakresu, obejmujące kwestie rewitalizacji w wymiarze społecznym, fizycznym, gospodarczym i przestrzennym. Punktem wyjścia do opracowania takiego Programu jest nasilenie problemów społecznych na danym terytorium powiązane z dewastacją/degradacją przestrzeni. Finansowanie infrastruktury w przedsięwzięciach dotyczących rewitalizacji musi stanowić element uzupełniający dla realizacji celów społecznych finansowanych z EFS. Wsparcie infrastruktury musi być zatem uzasadnione brakiem możliwości osiągnięcia założonych w Programie Rewitalizacji rezultatów społecznych, bez realizacji wskazanych działań inwestycyjnych.</p>

	Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe; • towarzystwa budownictwa społecznego; • organizacje pozarządowe; • kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych; • instytucje kultury; • LGD; • uzdrowiska; • podmioty lecznicze.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji możliwe jest częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizowane w partnerstwie.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1.	Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba nowych / przebudowanych/ przekształconych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						M	K	O	M	K	O		
Produkt	1	Liczba wspartych podmiotów leczniczych		EFRR								System monitorowania	
Produkt	2	Liczba nowych / przebudowanych/		EFRR								System monitorowania	

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

		przekształconych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach											nia	
Wskaźnik postępu finansowego	3	Wartość wydatków certyfikowanych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty								System monitorowania	

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno-gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyt na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>
<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	<i>n/d</i>

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
052	10,0
053	48,6
054	22,4
055	82,8

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	163,8

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	85,4
02	55,4
03	23,0

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)	
Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Infrastruktura edukacyjna

OŚ PRIORYTETOWA 7 INFRASTRUKTURA EDUKACYJNA

Priorytet inwestycyjny: Inwestycje w edukację przedszkolną, podstawową i gimnazjalną

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	7.1 Inwestycje w edukację przedszkolną, podstawową i gimnazjalną
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej
Cel szczegółowy	Rozwój i dostosowanie infrastruktury przedszkolnej i szkolnej oraz zrównoważenie dostępności i podniesienie standardów nauczania.
Rezultaty	<p>Realizacja Priorytetu Inwestycyjnego przyczyni się do poprawy stanu infrastruktury opieki nad dziećmi i edukacyjnej oraz warunków kształcenia, a tym samym do poprawy jakości edukacji. Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie upowszechnienie edukacji przedszkolnej i wyrównanie szans edukacyjnych dzieci z terenów miejskich i wiejskich poprzez inwestycje w infrastrukturę przedszkolną. Umożliwienie dzieciom korzystania z edukacji przedszkolnej, stymuluje ich rozwój, przez co lepiej przygotowuje je do podjęcia edukacji szkolnej. W województwie dolnośląskim odsetek dzieci uczęszczających do różnych placówek wychowania przedszkolnego w 2011 roku wyniósł dla dzieci w wieku 3-6 lat 83,3% w miastach i 47,9% na terenach wiejskich. Dzieci z terenów wiejskich uczestniczące w edukacji przedszkolnej stanowią nadal niemal o połowę mniej liczną grupę niż ich rówieśnicy w miastach. Efektem realizacji priorytetu będzie poprawa dostępności placówek, szczególnie na terenach wiejskich i intensywnych procesów suburbanizacji, gdzie jest to niezwykle istotne ze względu na niezaspokojone potrzeby.</p> <p>Kolejnym rezultatem będzie zapewnienie dostępności wysokiej jakości infrastruktury edukacyjnej systemu kształcenia dzieci i młodzieży. Bezpieczne i komfortowe warunki nauczania, a także dostęp do zróżnicowanych pomocy dydaktycznych, w tym multimedialnych, determinują w dużej mierze osiągnięte wyniki nauczania. Tymczasem dostęp do pomocy naukowych, w szczególności w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych i informacyjno-telekomunikacyjnych jest nadal ograniczony. Ponadto w wielu miejscach nauczanie odbywa się w zdekapitalizowanych budynkach. Kolejnym efektem realizacji priorytetu będzie poprawa dostępności szkół dla uczniów niepełnosprawnych. Choć usunięto większość barier architektonicznych, umożliwiających dostęp do budynku szkoły, konieczne jest kontynuowanie działań związanych z zapewnieniem miejsca nauki dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.</p>

<p>Kierunki wsparcia</p>	<p>Wsparcie zostanie ukierunkowane na tworzenie i rozwój infrastruktury przedszkoli (przebudowa, rozbudowa lub adaptacja) i innych form wychowania przedszkolnego, obejmującej także wyposażenie, w celu tworzenia nowych miejsc dla dzieci w wieku przedszkolnym i wypełniania luki w dostępie do tego typu usług. Powyższe wsparcie obejmuje także obiekty żłobkowo-przedszkolne.</p> <p>Wspierane będą działania w zakresie wyposażenia laboratoriów funkcjonujących w szkołach w nowoczesne narzędzia do nauczania nauk matematyczno-przyrodniczych i cyfrowych oraz sprzętu specjalistycznego i pomocy dydaktycznych do wspomagania rozwoju uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, np. uczniów niepełnosprawnych, uczniów szczególnie uzdolnionych.</p> <p>Wsparcie zostanie ukierunkowane także na rozwój infrastruktury szkół (przebudowa, rozbudowa lub adaptacja), prowadzący bezpośrednio do poprawy warunków nauczania. Dodatkowo wspierane będą inwestycje poprawiające dostęp szkół dla uczniów niepełnosprawnych. Wszystkie działania związane z poprawą warunków kształcenia będą uwzględniać konieczność dostosowania infrastruktury i wyposażenia do potrzeb osób niepełnosprawnych.</p> <p>Budowa nowych obiektów przedszkolnych i szkolnych jest możliwa wyłącznie w sytuacji, gdy przebudowa, rozbudowa lub adaptacja istniejących budynków nie jest możliwa lub jest nieuzasadniona ekonomicznie.</p> <p>Wsparcie inwestycyjne z EFRR przewidziano w powiązaniu z działaniami realizowanymi z EFS w ramach Priorytetu Inwestycyjnego 10.1 <i>Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, podstawowej i gimnazjalnej</i> jako element uzupełniający interwencję i prowadzący do osiągnięcia celów wynikających działań EFS. Aby projekt mógł być realizowany projektodawca musi wskazać wizję i kompleksowy plan wykorzystania powstałej infrastruktury i jej powiązania z działaniami EFS (konieczność uwzględnienia kwestii demograficznych, analizy ekonomicznej inwestycji po zakończeniu projektu).</p>
<p>Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • organy prowadzące przedszkola i inne formy wychowania przedszkolnego, w tym organizacje pozarządowe; • organy prowadzące szkoły, w tym organizacje pozarządowe; • specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze.
<p>Kierunkowe zasady wyboru projektów</p>	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji możliwe jest częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów</p>

	<p>i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do kompleksowych projektów polegających na wspieraniu realizacji zadań publicznych, mających oddziaływanie regionalnie lub subregionalnie.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Ponadto premiowane będą rozwiązania realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju.</p> <p>W ramach edukacji przedszkolnej preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zlokalizowane na obszarach wiejskich; • dotyczące przedszkoli integracyjnych. <p>W ramach edukacji podstawowej i gimnazjalnej preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostosowujące szkoły do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych; • zapewniające rozwój infrastruktury w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych i cyfrowych (wyposażenie pracowni).
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Odsetek dzieci w wieku 3-4 lata objętych wychowaniem przedszkolnym	%	Region słabiej rozwinięty	61,2%	2012		GUS	Raz na rok
2	Faktyczna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie	osoby	Region słabiej rozwinięty	0	2013		System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Potencjalna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie	osoby	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury jednostek organizacyjnych systemu oświaty	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Inwestycje w edukację ponadgimnazjalną w tym zawodową

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	7.2 Inwestycje w edukację ponadgimnazjalną w tym zawodową
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej
Cel szczegółowy	Rozwój i dostosowanie infrastruktury szkolnej oraz zrównoważenie dostępności i podniesienie standardów nauczania.
Rezultaty	<p>Realizacja Priorytetu Inwestycyjnego przyczyni się do poprawy stanu infrastruktury edukacyjnej oraz warunków kształcenia, a tym samym do poprawy jakości edukacji. Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie dostosowywanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy. Inicjowanie i jednocześnie stymulowanie podaży wysokiej jakości kształcenia i szkolenia zawodowego to wyzwanie, które rynek edukacyjny musi kontynuować w celu dostosowywania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy oraz sprostania oczekiwaniom nie tylko pracodawców, ale także uczestników „procesu edukacyjnego” i przyszłych absolwentów gimnazjów. Sprostanie tym wyzwaniom wiąże się z koniecznością realizacji zadań inwestycyjnych w zakresie edukacji ponadgimnazjalnej.</p> <p>Efektem udzielanego wsparcia będzie poprawa jakości m.in. stosowanych pomocy naukowych, w szczególności w zakresie nauk technicznych, matematyczno-przyrodniczych i informacyjno-telekomunikacyjnych, obiektów dydaktycznych, infrastruktury technicznej. Dotyczy to szczególnie dostosowywania placówek dydaktycznych do potrzeb nowoczesnych programów nauczania. Ponadto efektem będzie przystosowanie budynków do potrzeb osób niepełnosprawnych, w tym usuwanie barier architektonicznych.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wspierane będą działania w zakresie wyposażenia laboratoriów funkcjonujących w szkołach ponadgimnazjalnych w nowoczesne narzędzia do nauczania nauk technicznych, matematyczno-przyrodniczych i informacyjno-telekomunikacyjnych oraz sprzętu specjalistycznego i pomocy dydaktycznych do wspomaganie rozwoju uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, np. uczniów niepełnosprawnych, uczniów szczególnie uzdolnionych.</p> <p>Wsparcie zostanie ukierunkowane także na rozwój infrastruktury szkół ponadgimnazjalnych (przebudowa, rozbudowa lub adaptacja), prowadzący bezpośrednio do poprawy warunków nauczania.</p> <p>Dodatkowo wspierane będą inwestycje poprawiające dostęp szkół dla uczniów</p>

	<p>niepełnosprawnych. Wszystkie działania związane z poprawą warunków kształcenia będą uwzględniać konieczność dostosowania infrastruktury i wyposażenia do potrzeb osób niepełnosprawnych.</p> <p>Wspierane będzie tworzenie i rozwój ukierunkowanych branżowo centrów kształcenia zawodowego. Wsparcie ukierunkowane będzie na tworzenie w szkołach kształcenia zawodowego warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej poprzez wyposażenie sal do praktycznej nauki zawodu m.in. w środki dydaktyczne, sprzęt komputerowy oraz doposażenie szkół w nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne zapewniające wysoką jakość kształcenia.</p> <p>Wsparcie inwestycyjne z EFRR przewidziano w powiązaniu z działaniami realizowanymi z EFS w ramach Priorytetu Inwestycyjnego 10.2 <i>Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości kształcenia ponadgimnazjalnego</i> oraz Priorytetu Inwestycyjnego 10.4 <i>Dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy</i> i jako element uzupełniający interwencję i prowadzący do osiągnięcia celów wynikających działań EFS. Aby projekt mógł być realizowany projektodawca musi wskazać wizję i kompleksowy plan wykorzystania powstałej infrastruktury i jej powiązania z działaniami EFS (konieczność uwzględnienia kwestii demograficznych, analizy ekonomicznej inwestycji po zakończeniu projektu oraz w zakresie szkolnictwa zawodowego konieczność uwzględnienia wymiaru dopasowania do potrzeb rynku pracy i Smart specialisation).</p> <p>Budowa nowych obiektów przedszkolnych i szkolnych jest możliwa wyłącznie w sytuacji, gdy przebudowa, rozbudowa lub adaptacja istniejących budynków nie jest możliwa lub jest nieuzasadniona ekonomicznie.</p>
<p>Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> • jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia; • jednostki organizacyjne jst; • organy prowadzące szkoły, w tym organizacje pozarządowe; • specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze.
<p>Kierunkowe zasady wyboru projektów</p>	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do kompleksowych projektów polegających na wspieraniu realizacji zadań publicznych, mających oddziaływanie regionalnie lub subregionalnie, w szczególności w zakresie kształcenia zawodowego.</p>

	<p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Ponadto premiowane będą rozwiązania realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostosowujące szkoły do pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych; • zapewniające rozwój infrastruktury w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych i cyfrowych (wyposażenie pracowni).
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu w podziale na poszczególne cele

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
1	Faktyczna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie	osoby	Region słabiej rozwinięty	0	2013		System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		

1.	Potencjalna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie	osoby	EFRR	Region słabiej rozwinięty						System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury jednostek organizacyjnych systemu oświaty	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty						System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						M	K	O	M	K	O		
Produkt	1.	Potencjalna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Produkt	2.	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury jednostek organizacyjnych systemu oświaty	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	
Wskaźnik postępu finansowego	3.	Wartość wydatków certyfikowanych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania

dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno -gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyt na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>
<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	<i>n/d</i>

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
050	12
051	37,3
052	15,5

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	64,8

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	20
02	31,8
03	13

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania	
--	--

**PROGRAM
REGIONALNY**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**DOLNY
ŚLĄSK**

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)

Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Rynek pracy
**OŚ PRIORYTETOWA 8
RYNEK PRACY**
Priorytet inwestycyjny: Zapewnianie dostępu do zatrudnienia

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	8.1 Zapewnianie dostępu do zatrudnienia
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, w tym długotrwale bezrobotnych oraz oddalonych od rynku pracy, także poprzez lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników
Cel szczegółowy	Wzrost zatrudnienia osób bezrobotnych, poszukujących pracy u biernych zawodowo.
Rezultaty	W kontekście wyzwań dla polityki zatrudnieniowej regionu, szczególnie przy ciągle dokonujących się przemianach społecznych, gospodarczych i demograficznych, które wpływają na strukturę rynku pracy, oczekiwanym rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie zdobycie nowych kompetencji lub uzyskanie nowych kwalifikacji przez osoby pozostające bez pracy oraz aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych, biernych zawodowo i poszukujących pracy, a przez to wzrost poziomu zatrudnienia w regionie. Działania realizowane w ramach priorytetu prowadzące do aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy przyczynią się do zwiększenia zasobów siły roboczej w regionie. Rezultatem działań będzie także wzrost mobilności geograficznej zasobów pracy. Dodatkowym rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie poprawa sytuacji na terenach cechujących się największymi opóźnieniami społeczno-gospodarczymi oraz zwiększenie skuteczność podejmowanych działań przez instytucje rynku pracy, które będą świadczyć usługi wysokiej jakości, m.in. poprzez udzielanie zintegrowanego wsparcia dopasowanego do potrzeb osób poszukujących pracy oraz aktywne kojarzenie popytu i podaży pracy.
Kierunki wsparcia	Wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz zwiększenia aktywizacji oraz mobilności zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska poprzez kompleksowe wsparcie dostosowane do indywidualnych potrzeb osób. Ważnym elementem wsparcia w ramach priorytetu jest tworzenie warunków sprzyjających podnoszeniu zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych, poszukujących pracy, i biernych zawodowo obejmujące działania na rzecz zdobywania nowych umiejętności i kompetencji, dalszego doskonalenia, bądź zmiany kwalifikacji zawodowych oraz możliwość zdobycia doświadczeń zawodowych w miejscu pracy. Interwencja obejmować będzie również tworzenie różnego typu zachęt do podejmowania pracy poza dotychczasowym miejscem zamieszkania dla osób

	<p>biernych zawodowo oraz bezrobotnych. Wsparcie realizowane będzie poprzez wdrażanie kompleksowych rozwiązań w zakresie aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy. Działania te podejmowane będą poprzez wsparcie w ramach usług rynku pracy i z wykorzystaniem instrumentów rynku pracy. W ramach priorytetu inwestycyjnego wsparcie będzie kierowane także do osób pozostających bez pracy zamieszkujących na obszarach wiejskich. Tereny te cechują się największymi opóźnieniami społeczno-gospodarczymi.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie i adaptację pomieszczeń lub dostosowanie infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p> <p>(Wsparcie skierowane jest do osób w wieku 25 lat i więcej. Komplementarnie wsparcie dla osób w wieku 15-24 lata będzie udzielane w ramach osi priorytetowej <i>Osoby młode na rynku pracy</i>, krajowego programu EFS – PO WER).</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osoby poszukujące pracy; • osoby bierne zawodowo; • osoby bezrobotne.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów polegających na wspieraniu realizacji zadań publicznych w ramach usług rynku pracy i z wykorzystaniem instrumentów rynku pracy, realizowanych przez publiczne służby zatrudnienia.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe,</p>

	<p>religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koncentrujące się na terenie powiatów o najwyższej stopie bezrobocia; • realizowane w ramach partnerstw publiczno-społecznych.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba osób pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	20 13				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1	Liczba osób bezrobotnych (łącznie z długotrwale bezrobotnymi) objętych wsparciem w programie	osoby	EFŚ	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	8.2 Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw
Cel szczegółowy	Tworzenie nowych miejsc pracy.
Rezultaty	Oczekiwanym efektem jest rozwój przedsiębiorczości, a także stymulowania rozwoju ekonomicznego i społecznego regionu. Planowane jest zapewnienie dostępu do kapitału dla osób zamierzających rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej oraz dywersyfikacji dostępnych instrumentów oraz źródeł finansowania, a także dostosowanie form wsparcia do potrzeb poszczególnych grup docelowych. Kolejnym oczekiwanym rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie zwiększenie liczby nowoutworzonych przedsiębiorstw oraz zwiększenie liczby nowych miejsc pracy. Zwiększenie liczby mikroprzedsiębiorstw pozytywnie wpłynie zarówno na rynek pracy jak i na ogólną sytuację gospodarczą regionu. Mikro i małe przedsiębiorstwa nie tylko generują największą ilość miejsc pracy, ale także gwarantują płynność i stabilność gospodarczą.
Kierunki wsparcia	<p>W ramach priorytetu inwestycyjnego realizowane będzie wsparcie w zakresie tworzenia przedsiębiorstw i rozpoczynania działalności gospodarczej.</p> <p>Wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz rozwoju samozatrudnienia, przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy, obejmujące doradztwo, szkolenia oraz usługi finansowo-prawne adresowane do osób pozostających bez pracy pragnących rozpocząć własną działalność gospodarczą.</p> <p>W ramach priorytetu inwestycyjnego planowane jest także wsparcie finansowe w formie zwrotnej dla osób pracujących pragnących rozpocząć własną działalność gospodarczą.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p> <p>(Mechanizm zwrotny na rozpoczęcie działalności gospodarczej dla osób młodych do 29 roku życia przewidziany jest do realizacji na poziomie krajowym w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014 – 2020).</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych); podmioty zarządzające instrumentami inżynierii finansowej.

	<p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osoby poszukujące pracy; • osoby bierne zawodowo; • osoby bezrobotne; • osoby pracujące – wyłącznie w zakresie instrumentów zwrotnych.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji możliwe jest częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia. Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koncentrujące się na terenie powiatów o najwyższej stopie bezrobocia; • koncentrujące się na obszarach o niskim poziomie aktywności gospodarczej.
Instrumenty finansowe	<p>Planuje się możliwość wykorzystania instrumentów inżynierii finansowej w formie instrumentów zwrotnych i mieszanych. Ostateczna decyzja w sprawie zakresu planowanych instrumentów finansowych, zostanie podjęta po przeprowadzeniu ekspertyzy ex-ante.</p>
Planowane duże projekty:	<p>Nie zidentyfikowano.</p>

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej	Region słabiej rozwinięty	szt.					szt.	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba osób, które otrzymały środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Godzenie życia zawodowego i prywatnego

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	8.3 Godzenie życia zawodowego i prywatnego
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Równość mężczyzn i kobiet we wszystkich dziedzinach, w tym dostęp do zatrudnienia, rozwój kariery, godzenie życia zawodowego i prywatnego oraz promowanie równości wynagrodzeń za taką samą pracę
Cel szczegółowy	Zwiększenie zatrudnienia wśród osób opiekujących się dziećmi do 3 roku życia.
Rezultaty	Zapewnienie równości szans kobiet i mężczyzn, polityka sprzyjająca godzeniu życia zawodowego z prywatnym oraz odpowiedź na wyzwania natury gospodarczej i demograficznej stanowi wyzwanie niniejszego priorytetu inwestycyjnego. Planowanym efektem jest zmniejszenie różnic w zakresie godzin płatnej pracy wykonywanej przez mężczyzn i kobiety, jak również walka z segregacją zawodową i utożsamianie pracy w niepełnym wymiarze etatu z zajęciami wymagającymi mniejszych umiejętności. Oczekiwany rezultatem prowadzonych działań będzie wdrożenie rozwiązań na rzecz godzenia życia zawodowego i rodzinnego. Jednocześnie, mając na uwadze, że dostosowywania do ciągłych zmian wymagają również przedsiębiorstwa, planowane jest zwiększenie elastyczności rynków pracy w sposób odpowiadający zarówno nowym potrzebom pracodawców, jak i pracowników. Efektem prowadzonych działań będzie zwiększenie liczby miejsc pracy uwzględniających nowe formy elastyczności, w szczególności dla osób pod opieką których znajdują się dzieci do 3 roku życia.
Kierunki wsparcia	Z uwagi na cel priorytetu inwestycyjnego jakim jest aktywizacja zawodowa i podjęcie zatrudnienia lub utrzymanie się na rynku pracy, działania ukierunkowane zostaną na rzecz osób znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy ze względu na konieczność opieki nad członkami rodziny poprzez tworzenie i rozwijanie miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 . Powyższe działania skupiać się będą na aktywizacji zawodowej osób powracających na rynek pracy po urlopach macierzyńskich czy wychowawczych oraz osób, które pozostawały bez zatrudnienia i sprawowały opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 poprzez wspieranie usług opieki nad dziećmi do 3 roku życia. Wsparcie dotyczyć będzie również projektów zakładających tworzenie i rozwijanie w zakładach pracy elastycznych form zatrudnienia i metod organizacji pracy oraz uelastycznianie czasu pracy pracownika . Interwencja będzie przyczyniać się do godzenia obowiązków prywatnych z możliwością uzyskania doświadczenia zawodowego oraz poprawy sytuacji materialnej osób, pod opieką których znajdują się dzieci do 3 roku życia. Interwencja jest komplementarna do wsparcia w ramach priorytetu inwestycyjnego gdzie przewidywane jest wsparcie na rzecz świadczenia spersonalizowanych i zintegrowanych usług społecznych (pomocy społecznej, wsparcia rodziny i pieczy

	<p>zastępczej, opiekuńczych i zdrowotnych).</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> osoby powracające na rynek pracy po urloпах macierzyńskich, rodzicielskich i wychowawczych; osoby pozostające bez zatrudnienia i sprawujące opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji możliwe jest częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym. Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> koncentrujące się na obszarach o największym opóźnieniu społeczno-gospodarczym.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba osób, które powróciły na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem/ wychowaniem dziecka, po opuszczeniu programu	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1	Liczba osób opiekujących się dziećmi w wieku do lat 3 objętych wsparciem w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	8.4 Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Przystosowanie pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian
Cel szczegółowy	Podniesienie kompetencji pracowników przedsiębiorstw i ograniczenie ryzyka bezrobocia pracowników przedsiębiorstw restrukturyzowanych.
Rezultaty	Rezultatem prowadzonych działań będzie wzrost konkurencyjności dolnośląskich mikro, małych i średnich przedsiębiorstw i wzmocnienie ich potencjału adaptacyjnego oraz rozwój kompetencji zawodowych pracowników zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami firm. Ponadto planowane działania przyczynią się do zniwelowania negatywnych zjawisk wynikających z restrukturyzacji zatrudnienia i adaptacji zwalnianych pracowników. Oczekiwanym efektem priorytetu inwestycyjnego będzie wdrożenie kompleksowych usług rozwojowych w dolnośląskich przedsiębiorstwach pozwalających na dostosowanie się do zmian gospodarczych.
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz MŚP oraz ich pracowników i obejmie rozwój kompetencji pracowników zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami przedsiębiorstw oraz kompleksowe usługi rozwojowe odpowiadające na potrzeby przedsiębiorstw.</p> <p>Interwencja będzie również obejmować wsparcie dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw i pracowników w zakresie dostosowania się do zmian gospodarczych tj.: zapewnienie przedsiębiorcy, który znalazł się w sytuacji kryzysowej wsparcia doradczego, wsparcie outplacementowe dla pracowników zwalnianych lub zagrożonych zwolnieniem w przedsiębiorstwach przechodzących proces restrukturyzacji.</p> <p>Wsparcie udzielane będzie z wykorzystaniem popytowego mechanizmu finansowania usług rozwojowych w przedsiębiorstwach.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz ich pracownicy;

	<ul style="list-style-type: none"> • pracodawcy z sektora mikro, małych średnich przedsiębiorstw przechodzących procesy restrukturyzacyjne oraz ich pracownicy.
Kierunkowe zasady	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia. Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym.</p> <p>Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów kompleksowych obejmujących swoją interwencją cały obszar województwa, i dotyczyć będzie wsparcia kierowanego do pracowników zwalnianych lub zagrożonych zwolnieniem w przedsiębiorstwach przechodzących proces restrukturyzacji (tzw. <i>programy outplacementowe</i>) oraz wsparcia obejmującego usługi rozwojowe odpowiadające na zdiagnozowane potrzeby mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Uzasadnieniem dla realizacji wymienionego wsparcia w trybie pozakonkursowym jest specyfika tych projektów, ich znaczenie i możliwość wypracowania modelowych mechanizmów, oraz wynikająca z ich realizacji wysoka wartość dodana dla regionu.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p>
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba osób, które nabyły kompetencje w ramach lub po opuszczeniu programu	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw objętych wsparciem w programie (w tym przedsiębiorstw spółdzielczych i przedsiębiorstw gospodarki społecznej)	szt.	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Aktywne i zdrowe starzenie się

Nr priorytetu inwestycyjnego	8.5 Aktywne i zdrowe starzenie się
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Aktywne i zdrowe starzenie się
Cel szczegółowy	Stworzenie warunków do wydłużenia wieku aktywności zawodowej.

<p>Rezultaty</p>	<p>Oczekiwanym rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie wdrożenie rozwiązań sprzyjających ograniczeniu ryzyka wykluczenia osób z rynku pracy z przyczyn zdrowotnych, stworzenie warunków do dłuższej aktywności zawodowej i zapewnienie odpowiedniej motywacji do dalszej pracy, jak również stworzenie warunków do starzenia się w dobrym zdrowiu i samodzielności. Poprzez działania nakierowane na wspieranie zdrowia i aktywność zawodową osób starszych zwiększona zostanie spójność społeczna oraz dostępność do świadczeń zdrowotnych przyczyniających się do polepszenia życia w regionie. Prowadzone działania doprowadzą do przekwalifikowania pracowników pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie oraz wydłużania czasu aktywności zawodowej, poprawy dostępu do profilaktyki, diagnostyki i rehabilitacji medycznej.</p>
<p>Kierunki wsparcia</p>	<p>Interwencja obejmować będzie programy zdrowotne służące wydłużeniu aktywności zawodowej (tj. podjęcie zatrudnienia lub – w przypadku osób zagrożonych utratą pracy - kontynuacja pracy). Zakres programów zdrowotnych powinien obejmować: promocję zdrowia, której składnikami są: 1) <u>edukacja zdrowotna</u> (wiedza oraz zmiana postaw i zachowań), 2) <u>zapobieganie chorobom</u> (profilaktyka pierwotna, wtórna, trzeciego stopnia – m.in. rehabilitacja medyczna, 3) <u>lokalna polityka zdrowotna</u>. Istotne znaczenie z tego zakresu będą miały projekty dotyczące chorób onkologicznych oraz obszarów chorobowych zidentyfikowanych na poziomie regionalnym, w ramach których działania będą prowadzone systematycznie i na skalę regionalną lub subregionalną.</p> <p>Wsparcie ukierunkowane będzie również na działania z zakresu przekwalifikowania osób starszych pracujących w trudnych warunkach, pozwalając im na zdobycie kwalifikacji do wykonywania prac, które będą uwzględniały ich umiejętności i stan zdrowia.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing). Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
<p>Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe</p>	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pracownicy i pracodawcy dolnośląscy; • osoby bezrobotne i bierne zawodowo.
<p>Kierunkowe zasady wyboru projektów</p>	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji możliwe jest częściowe zastosowanie</p>

	<p>wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie w przypadku projektów obejmujących cały lub subregionalny obszar województwa w ramach których działania będą prowadzone na dużą skalę. Tryb pozakonkursowy przewiduje się głównie w zakresie programów zdrowotnych.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty o znaczeniu regionalnym lub subregionalnym.</p>
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba osób, które po opuszczeniu programu podjęły pracę lub kontynuowały zatrudnienie w dotychczasowym miejscu pracy	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba osób w wieku 50 lat i więcej objętych wsparciem w programie;	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba osób objętych wsparciem w ramach programów zdrowotnych współfinansowanych z EFS	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						M	K	O	M	K	O		
Produkt	1	Liczba osób bezrobotnych (łącznie z długotrwale bezrobotnymi) objętych wsparciem w programie	osoby	EF S	Region słabej rozwinięty							System monitorowania	Raz na rok
Produkt	2	Liczba osób, które otrzymały środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	osoby	EF S	Region słabej rozwinięty							System monitorowania	Raz na rok
Wskaźnik postępu finansowego	3	Wartość wydatków certyfikowanych	szt.	EF RR	Region słabej rozwinięty							System monitorowania	

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno-gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyt na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

Fundusz	Europejski Fundusz Społeczny
Kategoria regionu	Region słabiej rozwinięty
Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)	Ogółem
Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)	N/d

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Całość osi priorytetowej nie jest poświęcona innowacjom społecznym, współpracy transnarodowej lub obydwu tym obszarom

Wpływ na realizację celów tematycznych 1-7 (tzw. „secondary theme”)

Działania podejmowane w ramach priorytetów inwestycyjnych wymienionych w powyższej osi priorytetowej przyczynią się do realizacji innych celów tematycznych. Poprzez realizację PI *Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian* nastąpi rozwój kwalifikacji zawodowych pracowników zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami przedsiębiorstw, wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych oraz wsparcie doradczo-szkoleniowe dla MŚP w obszarach pozwalających na ich rozwój. Powyższe wpłynie na wzrost konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, czyli pośrednio na realizację celu tematycznego 3 – *Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury*. Również wszelkie działania podnoszące kwalifikacje oraz kompetencje, realizowane poprzez działania PI *Zapewnienie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo* oraz PI *Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian*, w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych, zwłaszcza w celu zdobycia umiejętności ich wykorzystania wpłyną pośrednio na realizację celu tematycznego 2 – *Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych*. Wspierane będzie także dostosowanie umiejętności i kwalifikacji w celu tworzenia nowych miejsc pracy w sektorach związanych ze środowiskiem naturalnym i energią.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
102	81,4
104	107,7
105	24,8
106	24,8
107	24,8

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	220,4
04	43,1

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	78,4
02	117,6
03	24,4
07	43,1

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)	
Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Włączenie społeczne

OŚ PRIORYTETOWA 9 WŁĄCZENIE SPOŁECZNE

Priorytet inwestycyjny: Aktywna integracja

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	9.1 Aktywna integracja
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie
Cel szczegółowy	Aktywizacja społeczna i zawodowa osób i grup wykluczonych oraz narażonych na wykluczenie społeczne.
Rezultaty	<p>Rezultatem realizacji priorytetu inwestycyjnego będzie poprawa sytuacji osób wykluczonych, bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zwiększenie skuteczności podejmowanych działań w walce z ubóstwem poprzez wykorzystanie instrumentów aktywnej integracji, w szczególności aktywizacji zawodowej. Rezultatem podejmowanych inicjatyw będzie także podniesienie zdolności do zatrudnienia, zwiększenie mobilności i aktywności społecznej mieszkańców.</p> <p>Dodatkowym rezultatem wsparcia będzie wzrost liczby lokalnych inicjatyw na obszarach cechujących się największymi opóźnieniami społeczno-gospodarczymi skierowanymi do osób doświadczających wykluczenia społecznego.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz integracji osób oraz rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności poprzez aktywizację zawodowo-społeczną wykorzystującą instrumenty aktywizacji zawodowej, edukacyjnej, zdrowotnej, społecznej i kulturalnej.</p> <p>Wsparcie w ramach priorytetu inwestycyjnego dla osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym będzie realizowane także za pośrednictwem podmiotów ekonomii społecznej, w tym o charakterze reintegracyjnym (np. CIS, KIS, ZAZ, WTZ).</p> <p>Dodatkowo realizowane będą działania rozwojowe na obszarach wiejskich i miejskich, wykorzystujące potencjał endogeniczny danego obszaru, na rzecz aktywności społeczności lokalnych i rozwoju lokalnego w celu zwiększenia szans na zatrudnienie.</p> <p>Wsparcie w ramach priorytetu może być prowadzone na obszarach zdegradowanych i tym samym być komplementarne do działań realizowanych w ramach rewitalizacji.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie i adaptację pomieszczeń oraz poprzez wspieranie mobilności osób niepełnosprawnych w zakresie</p>

	<p>niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty, z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> osoby wykluczone bądź zagrożone wykluczeniem społecznym; otoczenie osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym (łącznie udział z osobami wykluczonymi/zagrożonymi).
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów polegających na wspieraniu realizacji zadań publicznych w ramach pomocy i integracji społecznej realizowanych przez państwowe jednostki organizacyjne pomocy społecznej.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> realizowane w partnerstwie instytucji rynku pracy oraz podmiotów pomocy i integracji społecznej; realizowane w partnerstwie, w szczególności z LGD.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba osób w niekorzystnej sytuacji społecznej poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącym i działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Dostęp do wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	9.2 Dostęp do wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym
Cel szczegółowy	Poprawa dostępu oraz podniesienie jakości usług społecznych i zdrowotnych.
Rezultaty	Rezultatem realizacji priorytetu inwestycyjnego będzie zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych. Nastąpi wyrównywanie standardów tych usług w terytorialnym układzie regionu, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich i peryferyjnych. Zapewniony zostanie większy dostęp do usług opieki nad osobami niesamodzielnymi oraz poszerzenie oferty opiekuńczej, tak aby odpowiedzieć na wyzwania związane ze starzeniem się społeczeństwa. Zapewnione zostanie wsparcie rodzinom, w których znajdują się osoby niesamodzielne. Wsparcie w ramach priorytetu inwestycyjnego przyczyni się do wzrostu udziału usług niestacjonarnych (deinstytucjonalizacja usług publicznych).
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz świadczenia spersonalizowanych i zintegrowanych usług społecznych (pomocy społecznej, wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, opiekuńczych i zdrowotnych). Podstawowym celem interwencji będzie zwiększenie dostępności oraz jakości ww. usług.</p> <p>Realizowane przedsięwzięcia będą dotyczyć opieki nad osobami niesamodzielnymi, w podeszłym wieku, niepełnosprawnymi oraz opieki zdrowotnej. Ponadto w ramach priorytetu inwestycyjnego dofinansowaniu będą podlegały projekty dotyczące rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych, jak również środowiskowych form pomocy i samopomocy.</p> <p>Wsparcie w ramach priorytetu może być komplementarne do działań realizowanych w ramach inwestycji w infrastrukturę społeczną.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty – w tym podmioty ekonomii społecznej - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych); <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> osoby wykluczone bądź zagrożone wykluczeniem społecznym; otoczenie osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym (łącznie udział z osobami wykluczonymi/ zagrożonymi) – jedynie jako element projektu właściwego.

Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów polegających na wspieraniu realizacji zadań publicznych w ramach pomocy i integracji społecznej realizowanych przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • realizowane przez organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne; • realizowane w partnerstwie publiczno-prywatnym; • realizowane w partnerstwie podmiotów świadczących opiekę zdrowotną lub usługi społeczne oraz organizacji pozarządowych; • realizowane na obszarach o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba osób w niekorzystnej sytuacji społecznej poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi lub zdrowotnymi w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Wspieranie gospodarki społecznej

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	9.3 Wspieranie gospodarki społecznej
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia
Cel szczegółowy	Wsparcie przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz zwiększenie ich roli w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa.
Rezultaty	<p>Rezultatem realizacji priorytetu inwestycyjnego będzie rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie dolnośląskim. Wsparcie gospodarki społecznej przyczyni się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu oraz do tworzenia nowych usług i miejsc pracy na szczeblu lokalnym w ramach przedsięwzięć łączących w sobie ekonomiczne i społeczne aspekty aktywności obywatelskiej. Rozwój sektora przedsiębiorczości społecznej zwiększy skuteczność zwalczania wykluczenia społecznego i ubóstwa.</p> <p>Stworzone zostaną również sprzyjające warunki dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej oraz integracja osób i środowisk działających w jej obszarze na Dolnym Śląsku.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie w ramach priorytetu ukierunkowane będzie na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy i wspomagania zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej, inicjowania i wspomagania procesu tworzenia nowych podmiotów ekonomii społecznej oraz wsparcie istniejących podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych wraz ze wsparciem towarzyszącym.</p> <p>Wsparcie ukierunkowane będzie również na rzecz tworzenia regionalnych i lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.</p> <p>Ponadto podejmowane działania będą służyć koordynacji, kooperacji, monitorowaniu, promocji i edukacji prowadzonych w regionie działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p> <p>Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Potencjalni beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych), w tym LGD. <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> osoby zagrożone wykluczeniem lub już wykluczone społecznie

	<ul style="list-style-type: none"> • osoby fizyczne zamierzające utworzyć podmiot ekonomii społecznej • podmioty ekonomii społecznej; • przedsiębiorstwa społeczne; • organizacje pozarządowe; • instytucje wspierające ekonomię społeczną; • publiczne służby zatrudnienia i inne instytucje rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej; • jednostki samorządu lokalnego i ich jednostki organizacyjne.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów z zakresu koordynowania działań na rzecz sektora ekonomii społecznej w regionie wynikających z kompetencji samorządu województwa w powyższym zakresie.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p>Preferowane będą projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przyczyniające się do utworzenia miejsc pracy; • realizowane w partnerstwie z LGD; • realizowane na obszarach wiejskich.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	Region słabiej rozwinięty	szt.					szt.	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	szt.	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	Wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						M	K	O	M	K	O		
Produkt	1.	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	

		wsparcie w programie												
Produkt	2.	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi lub zdrowotnymi w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty									System monitorowania
Wskaźnik postępu finansowego	3.	Wartość wydatków certyfikowanych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty									System monitorowania

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno-gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyty na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Społeczny</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>
<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	<i>n/d</i>

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

Całość osi priorytetowej nie jest poświęcona innowacjom społecznym, współpracy transnarodowej lub obydwu tym obszarom.

Wpływ na realizację celów tematycznych 1-7 (tzw. „secondary theme”)

Działania podejmowane w ramach priorytetów inwestycyjnych wymienionych w powyższej osi priorytetowej przyczynią się do realizacji innych celów tematycznych. W ramach realizacji PI *Aktywna integracja* mogą zostać wspierane e-umiejętności w zakresie aktywizacji społeczno-zawodowej. Przyczyni się to do zwiększenia dostępności i wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych. Powyższe wpłynie pośrednio na realizację celu tematycznego 2 – *Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych*. Ponadto, zaplanowana w ramach osi priorytetowej interwencja przyczyni się do realizacji celu tematycznego 3 – *Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury* poprzez wsparcie dla osób zainteresowanych założeniem lub przystąpieniem do przedsiębiorstwa społecznego, a także wsparcie inicjatyw związanych z tworzeniem nowych miejsc pracy w sektorze przedsiębiorczości społecznej.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
097	4,0
109	92,3
112	45,0
113	12,6

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	153,9

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	48,0
02	72,0
03	30,0
07	3,9

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)	
Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Edukacja

OŚ PRIORYTETOWA 10 EDUKACJA

Priorytet inwestycyjny: Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, podstawowej i gimnazjalnej

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	10.1 Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, podstawowej i gimnazjalnej
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnianie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia
Cel szczegółowy	Wdrożenie rozwiązań w zakresie zapewnienia równego dostępu do edukacji przedszkolnej oraz wysokiej jakości usług świadczonych przez szkoły i placówki oświatowe.
Rezultaty	<p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie upowszechnienie edukacji przedszkolnej szczególnie na obszarach, gdzie jej dostępność jest ograniczona, w tym na obszarach wiejskich. Zapewnienie wsparcia dla najmłodszych dzieci przyczyni się do wczesnej identyfikacji i eliminacji barier już na pierwszych etapach edukacji. Zapewnianie równego dostępu do edukacji w omawianym obszarze nastąpi m.in. poprzez tworzenie dodatkowych miejsc edukacji przedszkolnej oraz realizację dodatkowych zajęć edukacyjnych mających na celu rozwój dzieci na wczesnym etapie edukacji.</p> <p>Rezultatem Priorytetu Inwestycyjnego będzie także podniesienie jakości kształcenia w ramach edukacji podstawowej i gimnazjalnej poprzez doskonalenie programów nauczania, zapewnienie wyposażenia bazy dydaktycznej i naukowej a także działań skierowanych do kadry pedagogicznej w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia. Kolejnym efektem będzie wdrożenie rozwiązań mających na celu pomoc uczniom zdolnym oraz dzieciom i młodzieży z trudnościami w nauce oraz o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w celu umożliwienia im integracji w ramach powszechnego systemu kształcenia, w tym zmniejszania nierówności w jakości nauczania oraz podnoszenia jej jakości.</p>
Kierunki wsparcia	Wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz tworzenia nowych miejsc w ośrodkach edukacji przedszkolnej, w tym również uruchamianie nowych ośrodków edukacji przedszkolnej i alternatywnych form opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym.

	<p>Ważnym elementem wsparcia będą dodatkowe zajęcia edukacyjne mające na celu rozwój dzieci na wczesnym etapie edukacji, w szczególności zajęcia rozwijające kreatywność i przedsiębiorczość oraz podbudzające ciekawość świata. Ponadto szkoły zostaną wsparte w zakresie pracy z uczniem, uczniem młodszym przy jego przechodzeniu na kolejny etap kształcenia.</p> <p>Zapewnione zostanie wyrównanie szans edukacyjnych uczniów m.in. poprzez działania służące indywidualizacji podejścia do ucznia, wsparcie dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych (m.in. uczniowie niepełnosprawni, uczniowie uzdolnieni). Jak również przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji, w tym wsparcie placówek z terenów defaworyzowanych.</p> <p>Wsparcie ukierunkowane będzie na realizację inicjatyw związanych z kształtowaniem kompetencji kluczowych, w szczególności wsparcie nauki języków obcych, nauk matematyczno-przyrodniczych i cyfrowych, umiejętności pracy zespołowej i kreatywności a także postaw przedsiębiorczych. Przewidziano również opiekę pedagogiczno-psychologiczną oraz rozwój doradztwa zawodowego dla młodzieży.</p> <p>Planowane wsparcie będzie obejmować podniesienie kompetencji nauczycieli w zakresie pracy z uczniem, uczniem młodszym oraz rozwijanie kompetencji cyfrowych nauczycieli. Udział nauczycieli i kadry pedagogicznej będzie możliwy jako dodatkowe, uzupełniające działanie względem działań skierowanych do uczniów.</p> <p>Grupą, która będzie w sposób szczególny wspierana na tym etapie edukacji, są osoby niepełnosprawne np.: osoby autystyczne, osoby niepełnosprawne intelektualnie. Działania będą ukierunkowane na zwiększanie odsetka dzieci niepełnosprawnych uczęszczających do szkół powszechnych m.in. poprzez działania wspierające przechodzenie uczniów ze specjalnych szkół dla osób niepełnosprawnych do szkół powszechnych.</p> <p>Wspierane będzie nauczanie w zakresie wykorzystania ICT, co będzie komplementarne z zakresem Priorytetu Inwestycyjnego 2.1 <i>E-usługi publiczne</i> i Priorytetu Inwestycyjnego 7.1 <i>Inwestycje w edukację przedszkolną, podstawową i gimnazjalną</i> oraz z wykorzystaniem doświadczeń perspektywy finansowej 2007-2013 m.in. wypracowanych w ramach rządowego programu „Cyfrowa szkoła”.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie/ doposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p>
<p>Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe</p>	<p><u>Potencjalni beneficjenci:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów

	<p>odrębnych).</p> <p><u>Główne grupy docelowe:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • dzieci w wieku przedszkolnym, określonym w Ustawie o systemie oświaty; • rodzice/opiekunowie prawni dzieci w wieku przedszkolnym, określonym w Ustawie o systemie oświaty; • istniejące przedszkola; • funkcjonujące inne formy wychowania przedszkolnego; • uczniowie szkół i placówek (w rozumieniu Ustawy o systemie oświaty) prowadzących kształcenie ogólne (z wyłączeniem słuchaczy szkół dla dorosłych); • szkoły i placówki oświatowe oraz ich organy prowadzące realizujące kształcenie ogólne (z wyłączeniem szkół dla dorosłych); • nauczyciele i pracownicy pedagogiczni przedszkoli, szkół i placówek oświatowych; • osoby, które przedwcześnie opuściły system oświaty.
<p>Kierunkowe zasady wyboru projektów</p>	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do kompleksowych projektów polegających na wspieraniu realizacji zadań publicznych, mających oddziaływanie regionalnie lub subregionalnie.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p><u>W ramach edukacji przedszkolnej preferowane będą projekty:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • na obszarach o niskim poziomie upowszechnienia edukacji przedszkolnej; • realizowane na obszarach wiejskich; • realizowane w partnerstwie publiczno-prywatnym i publiczno-społecznym. <p><u>W ramach edukacji podstawowej i gimnazjalnej preferowane będą projekty:</u></p>

	<ul style="list-style-type: none"> realizowane w szkołach osiągających najniższe wyniki edukacyjne; ukierunkowane na rozwój kompetencji z zakresu następujących obszarów kształcenia: języki obce, nauki matematyczno-przyrodnicze i cyfrowe, a także postawy przedsiębiorcze; wykorzystujące w nauczaniu technologie informacyjno-komunikacyjne.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba przedszkoli, które funkcjonują 2 lata po uzyskania dofinansowania ze środków EFS.	Region słabiej rozwinięty	szt.					szt.	2013				System monitorowania	Raz na rok
2	Liczba nauczycieli prowadzących zajęcia z wykorzystaniem TIK	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba miejsc wychowania przedszkolnego dofinansowanych w programie	szt.	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok
2.	Liczba uczniów objętych wsparciem w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości kształcenia ponadgimnazjalnego

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	PI 10.2 Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości kształcenia ponadgimnazjalnego
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnianie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia
Cel szczegółowy	Poprawa jakości oferty edukacyjnej realizowanej przez szkoły i placówki oświatowe.
Rezultaty	Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie podniesienie jakości kształcenia w ramach edukacji ponadgimnazjalnej poprzez wsparcie programów nauczania, zapewnienie wyposażenia bazy dydaktycznej i naukowej a także działań skierowanych do kadry pedagogicznej w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia. Wyrównywanie szans edukacyjnych w dostępie do wysokiej jakości, kształcenia ponadgimnazjalnego, nastąpi poprzez wdrażanie rozwiązań mających na celu pomoc uczniom z trudnościami w nauce, w celu umożliwienia im integracji w ramach powszechnego systemu kształcenia, oraz zmniejszanie nierówności w jakości edukacji. Efektem Priorytetu będzie ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki i promowanie równego dostępu do stojącego na dobrym poziomie szkolnictwa m.in. poprzez koncentrację na grupach docelowych czy obszarach, gdzie występują bariery w dostępie do edukacji oraz otrzymaniem wysokiej jakości usług.
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie ukierunkowane będzie na realizację inicjatyw związanych z kształtowaniem kompetencji kluczowych, w szczególności wsparcie nauki języków obcych, nauk matematyczno-przyrodniczych i cyfrowych, umiejętności pracy zespołowej i kreatywności, a także postaw przedsiębiorczych oraz rozwój doradztwa zawodowego dla młodzieży.</p> <p>Zapewnione zostanie wyrównanie szans edukacyjnych uczniów m.in. poprzez działania służące indywidualizacji podejścia do ucznia, wsparcie dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych (m.in. uczniowie niepełnosprawni, uczniowie uzdolnieni). Jak również przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji, w tym wsparcie placówek z terenów defaworyzowanych.</p> <p>Planowane wsparcie będzie obejmować również podniesienie kompetencji nauczycieli w zakresie pracy z uczniem oraz rozwijanie kompetencji cyfrowych nauczycieli. Wsparcie dla nauczycieli i kadry pedagogicznej będzie możliwe jako dodatkowe i uzupełniające działanie względem działań skierowanych do uczniów.</p>

	<p>Grupą, która będzie w sposób szczególny wspierana na tym etapie edukacji, są osoby niepełnosprawne np.: osoby autystyczne, osoby niepełnosprawne intelektualnie. Działania będą ukierunkowane na zwiększanie odsetka uczniów niepełnosprawnych uczęszczających do szkół powszechnych m.in. poprzez działania wspierające przechodzenie uczniów ze specjalnych szkół dla osób niepełnosprawnych do szkół powszechnych.</p> <p>W szczególności wspierane będzie nauczanie w zakresie wykorzystania ICT, co będzie komplementarne z zakresem Priorytetu Inwestycyjnego 2. <i>E-usługi publiczne</i> i Priorytetu Inwestycyjnego 7.2 <i>Inwestycje w edukację ponadgimnazjalną w tym zawodową</i> oraz z wykorzystaniem doświadczeń perspektywy finansowej 2007-2013 m.in. wypracowanych w ramach rządowego programu „Cyfrowa szkoła”.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie/doposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p>
<p>Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe</p>	<p><u>Potencjalni beneficjenci:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • wszystkie podmioty – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). <p><u>Główne grupy docelowe:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • uczniowie i wychowankowie szkół i placówek (w rozumieniu Ustawy o systemie oświaty) prowadzących kształcenie ogólne (z wyłączeniem słuchaczy szkół dla dorosłych); • osoby, które przedwcześnie opuściły system oświaty; • szkoły i placówki oświatowe oraz ich organy prowadzące realizujące kształcenie ogólne (z wyłączeniem szkół dla dorosłych); • nauczyciele i pracownicy pedagogiczni szkół i placówek oświatowych.
<p>Kierunkowe zasady wyboru projektów</p>	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do kompleksowych projektów polegających na wspieraniu realizacji zadań publicznych, mających oddziaływanie regionalnie lub subregionalnie.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego</p>

	<p>wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p><u>Preferowane będą projekty:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • realizowane w szkołach osiągających najniższe wyniki edukacyjne; • realizowane w partnerstwie szkół z lokalnymi pracodawcami, instytucjami rynku pracy, organizacjami pozarządowymi; • ukierunkowane na rozwój kompetencji z zakresu następujących obszarów kształcenia: języki obce, nauki matematyczno-przyrodnicze, cyfrowe, a także postawy przedsiębiorcze; • wykorzystujące w nauczaniu technologie informacyjno-komunikacyjne.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba nauczycieli prowadzących zajęcia z wykorzystaniem TIK	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba uczniów objętych wsparciem w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorow	Raz na rok

								ania	
--	--	--	--	--	--	--	--	------	--

Priorytet inwestycyjny: Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	PI 10.3 Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Wyrównywanie dostępu do uczenia się przez całe życie o charakterze formalnym, nieformalnym i pozaformalnym wszystkich grup wiekowych, poszerzanie wiedzy, podnoszenie umiejętności i kompetencji siły roboczej oraz promowanie elastycznych ścieżek kształcenia, w tym poprzez doradztwo zawodowe i potwierdzanie nabytych kompetencji
Cel szczegółowy	Poprawa dostępności, jakości i adekwatności uczenia się przez całe życie.
Rezultaty	<p>Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie umożliwienie dorosłym uczenia się w celu zapewnienia rozwoju społecznego i ekonomicznego. Edukacja dorosłych przynosi korzyści w postaci większego zaangażowania obywatelskiego, zwiększenia szans zatrudnienia i wyższych kompetencji społecznych i zawodowych.</p> <p>Kształcenie ustawiczne umożliwi osobom dorosłym uzupełnienie wykształcenia, wzbogacenie wiedzy, rozwinięcie zdolności, udoskonalenie kwalifikacji zawodowych lub zdobycie nowego zawodu. Efektem priorytetu inwestycyjnego będzie uzupełnienie lub podwyższenie kompetencji Dolnoślązaków oraz podwyższanie ich kwalifikacji poprzez wsparcie w szczególności osób o niskich kwalifikacjach i osób starszych, prowadzące przede wszystkim do zmniejszenia dysproporcji w dostępie do kształcenia zwłaszcza na terenach wiejskich i miejskich zagrożonych degradacją.</p>
Kierunki wsparcia	<p>Wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz indywidualnych osób dorosłych chcących zdobyć nowe, zmienić lub podnieść swoje umiejętności i kwalifikacje z zakresu kompetencji kluczowych lub potwierdzenia efektów uczenia się, prowadzące do uzyskania, uzupełniania lub podwyższenia kwalifikacji ogólnych i zawodowych kończące się powszechnie uznawanymi certyfikatami.</p> <p>Wsparcie dla osób dorosłych w zakresie uczenia się formalnego i pozaformalnego.</p> <p>Wsparcie dla szkół dla dorosłych, placówek kształcenia ustawicznego, placówek kształcenia praktycznego, ośrodków dokształcania i doskonalenia zawodowego lub ich kadry ukierunkowane będzie na podniesienie jakości, rozszerzenie lub dostosowanie oferty edukacyjnej dla dorosłych do potrzeb regionalnego i lokalnego rynku pracy.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie/doposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p>

	Co do zasady udzielane wsparcie realizowane będzie w oparciu o mechanizm popytowy.
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p><u>Potencjalni beneficjenci:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). <p><u>Główne grupy docelowe:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> osoby dorosłe w szczególności osoby o niskich kwalifikacjach i osoby w wieku powyżej 50 lat; szkoły i placówki systemu oświaty prowadzące kształcenie ustawiczne i ich organy prowadzące.
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Realizacja na terenie całego województwa.</p> <p>W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy dotyczyć będzie wsparcia realizowanego w oparciu o mechanizm popytowy.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p><u>Preferowane będą projekty:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> realizowane na obszarach o wysokiej stopie bezrobocia; w zakresie kompetencji językowych oraz kompetencji informacyjno-komunikacyjnych; skierowane na rzecz osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy.
Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.

Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.
---------------------------------	----------------------

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba osób w wieku 25-64 lata o niskich kwalifikacjach, które uczestniczyły w edukacji pozaformalnej w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Priorytet inwestycyjny: Dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy

Nr i nazwa priorytetu inwestycyjnego	PI 10.4 Dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy
Odpowiadający priorytet inwestycyjny wg rozporządzenia UE	Lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy, ułatwianie przechodzenia z etapu kształcenia do etapu zatrudnienia oraz wzmocnienie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego i ich jakości, w tym poprzez mechanizmy prognozowania umiejętności, dostosowania programów nauczania oraz tworzenia i rozwoju systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami

Cel szczegółowy	Zwiększenie efektywności i atrakcyjności szkolnictwa zawodowego, w tym wzmocnienie współpracy szkół z pracodawcami.
Rezultaty	Rezultatem priorytetu inwestycyjnego będzie dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy, co nastąpi poprzez wdrażanie rozwiązań mających na celu podniesienie jakości kształcenia zawodowego. Realizacja priorytetu zapewni silne powiązanie oferty szkół z realnymi potrzebami i oczekiwaniami rynku pracy, jak również zostanie zapewniona pomoc uczniom z trudnościami w nauce.
Kierunki wsparcia	<p>W ramach wsparcia będą realizowane działania na rzecz podniesienia jakości oraz atrakcyjności szkolnictwa zawodowego oraz dostosowania jego kierunków do regionalnych uwarunkowań rynku pracy i gospodarki.</p> <p>Realizowane będą działania dostosowujące ofertę szkół prowadzących kształcenie zawodowe do potrzeb rynku pracy w tym z uwzględnieniem smart specialisation oraz prowadzenie doradztwa zawodowego.</p> <p>Promowana będzie współpraca szkół i placówek kształcenia zawodowego z ich otoczeniem, zwłaszcza z pracodawcami i szkołami wyższymi, w celu podniesienia jakości kształcenia oraz w zakresie praktycznych form nauczania – np. staże i praktyki zawodowe.</p> <p>Obszarem działań w ramach Priorytetu w zakresie ograniczania przedwczesnego kończenia nauki i promowania równego dostępu do stojącego na dobrym poziomie szkolnictwa będzie wsparcie grup docelowych, w których występują bariery/utrudnienia w dostępie do edukacji oraz zapewnienie wysokiej jakości usług. Interwencje przyczyniające się do zwiększonego i pełnego udziału młodzieży ze szczególnymi potrzebami, w tym niepełnosprawnych (np.: osoby autystyczne, osoby z zaburzeniami rozwoju) w edukacji zawodowej,</p> <p>Planowane wsparcie będzie również obejmować podniesienie kompetencji nauczycieli i instruktorów praktycznej nauki zawodu w zakresie m.in. pracy z uczniem, rozwijanie kompetencji cyfrowych nauczycieli. Jak również podnoszenie kompetencji praktycznych nauczycieli zawodu we współpracy z uczelniami i rynkiem pracy, w ramach np. praktyk, staży, szkoleń w przedsiębiorstwach. Udział nauczycieli i kadry pedagogicznej we wsparciu będzie możliwy jako dodatkowe i uzupełniające działanie względem działań skierowanych do uczniów.</p> <p>Tworzenie w szkołach i placówkach kształcenia zawodowego warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej poprzez wyposażenie/ doposażenie szkół i placówek w nowoczesny sprzęt i materiały dydaktyczne zapewniające wysoką jakość kształcenia.</p> <p>Udzielane wsparcie może być uzupełniane inwestycjami w wyposażenie/doposażenie i adaptację pomieszczeń w zakresie niezbędnym dla osiągnięcia zakładanych celów projektu w ramach mechanizmu finansowania krzyżowego (cross-financing).</p>

<p>Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe</p>	<p><u>Potencjalni beneficjenci:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych). <p><u>Główne grupy docelowe:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> uczniowie i słuchacze szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe (z wyłączeniem słuchaczy szkół dla dorosłych); szkoły i placówki (instytucje i kadra pedagogiczna) prowadzące kształcenie zawodowe (z wyłączeniem szkół dla dorosłych); nauczyciele; instruktorzy praktycznej nauki zawodu.
<p>Kierunkowe zasady wyboru projektów</p>	<p>Realizacja na terenie całego województwa. W celu osiągnięcia większej efektywności podejmowanej interwencji planuje się częściowe zastosowanie wsparcia za pomocą instrumentów terytorialnych ZIT i KD, co pozwoli na dostosowanie rodzaju wsparcia do specyfiki poszczególnych terytoriów i zamieszkujących je społeczności. Zastosowanie instrumentów terytorialnych pozwoli na realizację powiązanych ze sobą projektów, uwzględniając tym samym zasadę zintegrowanego podejścia.</p> <p>Przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów polegających na wspieraniu realizacji zadań publicznych, mających oddziaływanie regionalnie lub subregionalnie i zapewniających kompleksowe działania z zakresu kształcenia zawodowego na Dolnym Śląsku.</p> <p>Nabory będą kierowane do wszystkich lub wybranych kategorii beneficjentów, także w zakresie wyboru terytorium i obszaru interwencji oraz osiągnięcia wybranego wskaźnika Programu. Na etapie wyboru projektów zostaną zastosowane kryteria promujące równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz rozwiązania zapobiegające dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie etniczne lub rasowe, religię lub przekonania, niepełnosprawność, wiek, a także orientację seksualną oraz realizujące zasadę zrównoważonego rozwoju. Wybór projektów do dofinansowania będzie następował w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący.</p> <p><u>Preferowane będą projekty:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> realizowane w szkołach osiągających najniższe wyniki edukacyjne; realizowane w partnerstwie szkół z lokalnymi pracodawcami, instytucjami rynku pracy, organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze przeciwdziałania bezrobociu, rozwoju gospodarczego, nauki lub w innym obszarze powiązanych z zakresem wsparcia priorytetu.

Instrumenty finansowe	Nie przewiduje się.
Planowane duże projekty:	Nie zidentyfikowano.

Tabela: Wspólne wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Kategoria regionu	Jednostka pomiaru	Wspólny wskaźnik produktu stosowany jako podstawa do ustalania celów	Wartość bazowa			Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O			M	K	O		
1	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	Region słabiej rozwinięty	osoby					osoby	2013				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Wspólne i specyficzne dla programu wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)			Źródło danych	Częstotliwość pomiaru
					M	K	O		
1.	Liczba uczniów szkół i placówek kształcenia zawodowego uczestniczących w stażach i praktykach u pracodawcy	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty				System monitorowania	Raz na rok

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej

Typ wskaźnika (KEW, wskaźnik postępu finansowego, produktu, lub jeśli właściwe – wskaźnik rezultatu)	Lp.	wskaźnik lub KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria	Cel pośredni (2018)			Cel końcowy (2023)			Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)
						M	K	O	M	K	O		
Produkt	1	Liczba miejsc wychowania przedszkolnego dofinansowanych w programie	szt.	EFS	Region słabiej rozwinięty							System monitorowania	

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY ŚLĄSK

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Produkt	2	Liczba uczniów objętych wsparciem w programie	osoby	EFS	Region słabiej rozwinięty											System monitorowania	
Wskaźnik postępu finansowego	3	Wartość wydatków certyfikowanych	szt.	EFRR	Region słabiej rozwinięty											System monitorowania	

Ramy wykonania są zgodne z zasadami funkcjonowania mechanizmu ram wykonania określonych w rozporządzeniach oraz w Umowie Partnerstwa. Prezentowane pośrednie i docelowe wartości dla wskaźników wybranych do ram wykonania zostały ustalone w oparciu o metodologię szacowania, która została zaprezentowana KE w trakcie negocjacji. Instytucja Zarządzająca przedstawiła KE wszystkie uwarunkowania, jakie miały i mogą mieć wpływ na realizację przyjętych wartości. Udostępniona metodologia zawiera opis przyjętych założeń i głównych czynników, jakie miały wpływ na przyjętą (wyszacowaną) wartość docelową danego wskaźnika. Podstawowe kryteria szacowania wartości wskaźników bazują na danych historycznych, którymi dysponowała IZ, uwzględniając dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu podobnych przedsięwzięć. Kryteria te, to: średnia wartość projektu, typ beneficjenta, rodzaj instrumentu / formy wsparcia, poziom danych (kraj/region), wielkość próby, tryb wyboru projektu, tempo realizacji wskaźników, poziom osiągnięcia założonych wskaźników. Dodatkowo, poza danymi historycznymi i kosztami jednostkowymi, szacując wartości docelowe została wzięta pod uwagę również dostępne opracowania dotyczące obecnej sytuacji oraz trendów społeczno -gospodarczych, tj. (opcjonalnie): analizy i prognozy branżowe, grup docelowych, oczekiwania społeczne, pobyt na dane wsparcie czy nasycenie wsparciem na rynku.

Instytucja Zarządzająca będzie na bieżąco monitorować realizację wartości dla ram wykonania i na bieżąco reagować na zjawiska, które mogą mieć wpływ na realizację założonych wartości, jak również dokonywać odpowiednich korekt po przeprowadzeniu stosownych analiz.

<i>Fundusz</i>	<i>Europejski Fundusz Społeczny</i>
<i>Kategoria regionu</i>	<i>Region słabiej rozwinięty</i>
<i>Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)</i>	<i>Ogółem</i>
<i>Kategoria regionu dla regionów najbardziej oddalonych i północnych słabo zaludnionych regionów (w stosownych przypadkach)</i>	<i>n/d</i>

Nie przewiduje się finansowania osi priorytetowej wyłącznie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych oraz instrumentów finansowych utworzonych na poziomie Unii.

Nie przewiduje się realizacji całości osi priorytetowej przy zastosowaniu formuły rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Całość osi priorytetowej nie jest poświęcona innowacjom społecznym, współpracy transnarodowej lub obydwu tym obszarom.

Wpływ na realizację celów tematycznych 1-7 (tzw. „secondary theme”)

Działania podejmowane w ramach priorytetów inwestycyjnych wymienionych w powyższej osi priorytetowej przyczynią się do realizacji innych celów tematycznych. Poprzez realizację PI *Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie* nastąpi rozwój kwalifikacji zawodowych osób chcących podnieść swoje umiejętności, wiedzę i kompetencje. Zwłaszcza wszelkie wsparcie w celu zdobycia umiejętności w zakresie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych wpłyną pośrednio na realizację celu tematycznego 2 – *Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych*. Wpływ na realizację powyższego celu tematycznego będą również miały pozostałe Priorytety Inwestycyjne, a więc *Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, podstawowej i gimnazjalnej, Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości kształcenia ponadgimnazjalnego oraz Dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego do potrzeb rynku pracy* poprzez rozwijanie umiejętności cyfrowych uczniów i nauczycieli. Ponadto w ramach poszczególnych Priorytetów Inwestycyjnych wspierane będą umiejętności związane z przedsiębiorczością.

Kategorie interwencji

Tabela 7: Wymiar 1 – Zakres interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)
115	85,5
117	18,9
118	27

Tabela 8: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	131,4

Tabela 9: Wymiar 3 – Typ obszaru	
Kod	Kwota (mln EUR)
01	42
02	63,4
03	26

Tabela 10: Wymiar 4 – Terytorialne mechanizmy wdrażania	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 11: Wymiar 6 – Temat poboczny EFS (wyłącznie EFS)	
Kod	Kwota (mln EUR)
n/d	n/d

Pomoc techniczna

OŚ PRIORYTETOWA 11
POMOC TECHNICZNA

Priorytet	Pomoc techniczna
Cel szczegółowy	Zapewnienie sprawnego i efektywnego wdrażania programu przy wykorzystaniu środków funduszy strukturalnych w ramach RPO WD.
Rezultaty	<p>Rezultatem osi priorytetowej będzie wzmocnienie potencjału instytucjonalnego oraz skuteczna realizacja RPO WD. Zapewnienie wsparcia procesów zarządzania i wdrażania Programu oraz efektywnego wykorzystania zasobów UE i krajowych, zgodnie z prawem i polityką Wspólnoty poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> - utrzymanie wysokiej jakości i spójności działań związanych z wdrażaniem Programu; - zagwarantowanie zgodności wdrażanych projektów z regulacjami i polityką Wspólnoty; - wprowadzenie i realizację odpowiednich procedur zarządzania i kontroli, zgodnych ze standardami Komisji; - sprawne funkcjonowanie systemu informacji, promocji i szkoleń; - zapewnienie funkcjonowania systemu informatycznego dla sprawnego zarządzania i wdrażania działań; - realizację zasady partnerstwa – zapewnienie wsparcia dla partnerów społecznych.
Kierunki wsparcia	<p>Wspierane będą działania ukierunkowane na wzmocnienie potencjału administracyjnego, w ramach, którego mogą być finansowane koszty m.in. zatrudnienia, podnoszenia kwalifikacji i zapewnienia odpowiednich warunków technicznych, organizacyjnych, i administracyjnych niezbędnych do zapewnienia sprawnego funkcjonowania instytucji zaangażowanych we wdrażanie Programu, powierzchni przeznaczonych na potrzeby programu dla osób zaangażowanych we wdrażanie RPO WD, jak również zadań z zakresu komunikacji i promocji. Aby sprostać tym wymaganiom, na wszystkich szczeblach wdrażania musi być zapewniony przeszkolony personel posiadający odpowiednie kompetencje oraz dysponujący odpowiednim zapleczem technicznych i organizacyjnym oraz środkami niezbędnymi do realizacji wyznaczonych zadań.</p> <p>Wsparciem będzie objęte również wzmocnienie procesu zarządzania i wdrażania RPO WD, w ramach, którego mogą być realizowane działania dotyczące m.in. obsługi procedury naboru wniosków o dofinansowanie, wsparcia procesu ewaluacji oraz weryfikacji dokumentacji projektowej dla projektów wybieranych w procedurze pozakonkursowej.</p> <p>Dodatkowo wspierani będą partnerzy społeczni uczestniczący w procesie wdrażania funduszy europejskich zgodnie z opracowanymi przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju wspólnymi zasadami regulującymi finansowanie udziału partnerów w pracach komitetów monitorujących, grup roboczych, sieci tematycznych i innych</p>

	<p>ciał angażujących partnerów spoza administracji publicznej.</p> <p>Ze środków PT RPO WD zapewnione będzie także wsparcie działalności instytucji realizujących Zintegrowane Inwestycje Terytorialne, inne niż w obszarze funkcjonalnym miasta Wrocław.</p> <p>Wszystkie powyższe przedsięwzięcia mają m.in. zapewnić płynne przejście pomiędzy okresami programowania 2007-2013, 2014-2020 oraz perspektywą finansową po 2020 r. W związku z powyższym mogą obejmować swoim zakresem trzy wspomniane perspektywy (zgodnie z zapisami rozporządzenia ogólnego) pod warunkiem zapewnienia odpowiedniej demarkacji oraz uwzględnienia zasad kwalifikowalności.</p>
Potencjalni beneficjenci i grupy docelowe	<p>Beneficjenci:</p> <ul style="list-style-type: none"> • instytucja zarządzająca RPO dla województwa dolnośląskiego • instytucje pośredniczące, którym zostanie powierzone wdrażanie całości lub części zadań w ramach RPO WD • wojewódzka samorządowa jednostka organizacyjna - jednostka budżetowa • podmioty zaangażowane w realizację ZIT • inne Instytucje Systemu Wdrażania Programu <p>Wśród grup docelowych wspierani będą m.in. partnerzy społeczno-gospodarczy.</p>
Kierunkowe zasady wyboru projektów	<p>Dla zapewnienia osiągnięcia celu priorytetu oraz założonych wartości docelowych wskaźników, wybór projektów następować będzie w ramach procedury pozakonkursowej.</p>

Tabela: Specyficzne dla programu wskaźniki rezultatu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość składania sprawozdań
1	Liczba odwiedzin portalu informacyjnego/serwisu internetowego	szt.	0	2013		System monitorowania	Co najmniej raz na kwartał

Tabela: Wskaźniki produktu

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych
1	Liczba etatomiesięcy finansowanych ze środków pomocy technicznej	szt.	n/d	System monitorowania
2	Liczba uczestników form szkoleniowych dla instytucji	osoby	n/d	System monitorowania

3	Liczba przeprowadzonych ewaluacji	szt.	n/d	System monitorowania
4	Liczba projektów objętych wsparciem	szt.	n/d	System monitorowania
5	Liczba wspartych ZIT	szt.	n/d	System monitorowania
6	Liczba uczestników form szkoleniowych dla beneficjentów	osoby	n/d	System monitorowania
7	Liczba działań informacyjno-promocyjnych o szerokim zasięgu	szt.	n/d	System monitorowania
8	Liczba materiałów informacyjnych lub promocyjnych wydanych w formie elektronicznej	szt.	n/d	System monitorowania
9	Liczba posiedzeń sieci tematycznych, grup roboczych, komitetów oraz innych ciał angażujących partnerów spoza administracji publicznej	szt.	n.d	System monitorowania

Dodatkowo, monitorowaniu podlegać będą wspólne wskaźniki produktu dla EFS

Fundusz	Europejski Fundusz Społeczny
Kategoria regionu	Region słabiej rozwinięty
Podstawa kalkulacji (publiczne lub ogółem)	Ogółem

Kategorie interwencji

Tabela 14: Wymiar 1 – Obszar interwencji	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 15: Wymiar 2 – Forma finansowania	
Kod	Kwota (mln EUR)

Tabela 16: Wymiar 3 – Typ obszaru realizacji	
Kod	Kwota (mln EUR)

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

PLAN FINANSOWY PROGRAMU

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 jest programem operacyjnym finansowanym ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Obszarem realizacji programu jest obszar województwa. Województwo jest zaliczone do regionów słabiej rozwiniętych.

Zgodnie z UP alokacja środków unijnych na Program wynosi 1 622 774 916,21 EUR EFRR i 627 608 398,76 EUR EFS. Minimalne zaangażowanie środków krajowych - szacowane na podstawie art. 120 rozporządzenia ramowego zakładającego maksymalny poziom dofinansowania każdej osi priorytetowej EFRR i EFS w regionach słabiej rozwiniętych na poziomie 85% - wynosi w momencie programowania 397 126 467,35 EUR. W realizację programu zaangażowane będą środki krajowe publiczne i prywatne. Zakłada się, że ostateczne zaangażowanie środków krajowych, głównie prywatnych w momencie zamknięcia programu będzie mogło być wyższe w zależności od zakresu i stopnia udzielania pomocy publicznej w ramach programu.

Podstawa certyfikacji

Podstawę obliczania wkładu UE w ramach Programu stanowią całkowite wydatki kwalifikowalne.

Kategorie regionów

Program jest realizowany na obszarze jednego województwa zaliczanego do kategorii regionów słabiej rozwiniętych.

Rezerwa wykonania

W Programie wyodrębniona została rezerwa wykonania w wysokości 6% jego całkowitej alokacji EFRR oraz 6% jego całkowitej alokacji EFS.

Udział rezerwy wykonania w podziale na lata dla każdego roku wynosi 6% EFRR i 6% EFS.

Rezerwa wykonania ustanawiana jest w każdej osi priorytetowej Programu w jednakowej proporcji do jej wartości, z wyjątkiem osi Pomoc techniczna (finansowane wyłącznie z EFS), dla której zgodnie z przepisami nie ustanowiono rezerwy (wyłączenie osi pomocy technicznej wymaga dla zachowania wymaganego poziomu na funduszu w programie odpowiedniego zwiększenia rezerwy na inną/inne osie EFS).

Koncentracja tematyczna

Założone w Programie poziomy koncentracji wynikają z UP i pozwalają zachować wymagane na poziomie UP przez rozporządzenia unijne poziomy koncentracji.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Środki finansowe z poszczególnych funduszy oraz kwoty na rezerwę wykonania (euro)

	Fundusz	Kategoria regionu	2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		łącznie	
			Podstawowa alokacja [1]	Rezerwa wykonania	Podstawowa alokacja	Rezerwa wykonania	Podstawowa alokacja	Rezerwa wykonania	Podstawowa alokacja	Rezerwa wykonania	Podstawowa alokacja	Rezerwa wykonania	Podstawowa alokacja	Rezerwa wykonania	Podstawowa alokacja	Rezerwa wykonania	Podstawowa alokacja	Rezerwa wykonania
1	EFRR	regiony słabiej rozwinięte	185 666 956,20	11 851 082,31	196 560 485,73	12 546 413,98	207 919 105,52	13 271 432,27	218 282 328,96	13 932 914,61	228 662 969,46	14 595 508,69	239 017 282,59	15 256 422,29	249 299 292,78	15 912 720,82	1 525 408 421,24	97 366 494,97
2		regiony przejściowe																
3		regiony bardziej rozwinięte																
4		łącznie		185 666 956,20	11 851 082,31	196 560 485,73	12 546 413,98	207 919 105,52	13 271 432,27	218 282 328,96	13 932 914,61	228 662 969,46	14 595 508,69	239 017 282,59	15 256 422,29	249 299 292,78	15 912 720,82	1 525 408 421,24
5	EFS	regiony słabiej rozwinięte	71 806 718,18	4 583 407,54	76 019 792,07	4 852 327,15	80 412 739,67	5 132 728,06	84 420 717,62	5 388 556,44	88 435 431,61	5 644 814,78	92 439 963,49	5 900 423,20	96 416 532,20	6 154 246,74	589 951 894,83	37 656 503,93
6		regiony przejściowe																
7		regiony bardziej rozwinięte																
8		łącznie		71 806 718,18	4 583 407,54	76 019 792,07	4 852 327,15	80 412 739,67	5 132 728,06	84 420 717,62	5 388 556,44	88 435 431,61	5 644 814,78	92 439 963,49	5 900 423,20	96 416 532,20	6 154 246,74	589 951 894,83
9	YEI - dodatkowa alokacja	nie dotyczy																
10	FS	nie dotyczy																

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

11	EFRR	specjalna alokacja dla obszarów peryferyjnych lub słabo zaludnionych																
12	łącznie		257 473 674,39	16 434 489,85	272 580 277,81	17 398 741,14	288 331 845,19	18 404 160,33	302 703 046,57	19 321 471,06	317 098 401,06	20 240 323,47	331 457 246,07	21 156 845,49	345 715 824,98	22 066 967,55	2 115 360 316,07	135 022 998,90

Plan finansowy (euro)

Osie priorytetowe	Fundusz	Kategoria regionu	Podstawa kalkulacji wsparcia UE	Wkład UE (a)	Wkład Krajowy (b) = (c) + (d)	Szacunkowy podział wkładu krajowego		Finansowanie ogółem (e) = (a) + (b)	Stopa współfinansowania (f) = (a) / (e)	Dla celów inform.	Główna alokacja		Rezerwa wykonania		Udział rezerwy wykonania (wsparcie UE) w łącznej kwocie wsparcia UE na oś priorytetową	
			(Całkowite koszty kwalifikowalne albo koszty kwalifikowalne publiczne)			Krajowe środki pub. (c)	Krajowe środki pryw. (d)				Wkład EBI	Wkład UE (h)=(a)-(i)	Wkład krajowy (i)=(b)-(k)	Wkład UE (j)		Wkład krajowy (k)=(b)*((j)/(a))
1	Przedsiębiorstwa i innowacje	EFRR	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	400 793 268,40	70 728 223,84	35 364 111,92	35 364 111,92	471 521 492,24	85,0%	bd.	376 745 672,30	66 484 530,41	24 047 596,10	4 243 693,43	6,0
2	Technologie informacyjno-komunikacyjne	EFRR	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	66 386 307,79	11 715 230,79	9 372 184,63	2 343 046,16	78 101 538,58	85,0%	bd.	62 403 129,32	11 012 316,94	3 983 178,47	702 913,85	6,0
3	Gospodarka niskoemisyjna	EFRR	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	332 606 653,95	58 695 291,87	52 825 762,69	5 869 529,18	391 301 945,82	85,0%	bd.	312 650 254,71	55 173 574,36	19 956 399,24	3 521 717,51	6,0

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

4	Środowisko i zasoby	EFRR	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	184 981 508,49	32 643 795,62	29 379 416,06	3 264 379,56	217 625 304,11	85,0%	bd.	173 882 617,98	30 685 167,88	11 098 890,51	1 958 627,74	6,0
5	Transport	EFRR	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	409 368 232,78	72 241 452,84	72 241 452,84	-	481 609 685,62	85,0%	bd.	384 806 138,81	67 906 965,67	24 562 093,97	4 334 487,17	6,0
6	Infrastruktura spójności społecznej	EFRR	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	163 827 905,33	28 910 806,82	23 128 645,46	5 782 161,36	192 738 712,15	85,0%	bd.	153 998 231,00	27 176 158,41	9 829 674,33	1 734 648,41	6,0
7	Infrastruktura edukacyjna	EFRR	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	64 811 039,47	11 437 242,26	9 149 793,81	2 287 448,45	76 248 281,73	85,0%	bd.	60 922 377,10	10 751 007,72	3 888 662,37	686 234,54	6,0
8	Rynek Pracy	EFS	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	263 059 794,42	46 422 316,66	41 780 085,00	4 642 231,66	309 482 111,08	85,0%	bd.	244 659 290,82	43 175 168,97	18 400 503,60	3 247 147,69	7,0
9	Włączenie społeczne	EFS	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	153 926 218,74	27 163 450,37	21 730 760,29	5 432 690,08	181 089 669,11	85,0%	bd.	143 533 218,54	25 329 391,51	10 393 000,20	1 834 058,86	6,8
10	Edukacja	EFS	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	131 422 385,60	23 192 185,69	20 872 967,12	2 319 218,57	154 614 571,29	85,0%	bd.	122 559 385,47	21 628 126,84	8 863 000,13	1 564 058,85	6,7
11	Pomoc Techniczna	EFS	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	79 200 000,00	13 976 470,59	13 976 470,59	-	93 176 470,59	85,0%	bd.	79 200 000,00	13 976 470,59	-	-	-
	Razem	EFRR	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	1 622 774 916,21	286 372 044,04	231 461 367,41	54 910 676,63	1 909 146 960,25	85,0%	bd.	1 525 408 421,22	269 189 721,39	97 366 494,99	17 182 322,65	-
	Razem	EFS	region słabiej rozwinięty	całkowite koszty kwalifikowalne	627 608 398,76	110 754 423,31	98 360 283,00	12 394 140,31	738 362 822,07	85,0%	bd.	589 951 894,83	104 109 157,91	37 656 503,93	6 645 265,40	-
	Razem	YEI	region słabiej rozwinięty	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	bd.	-
	ŁĄCZNIE	EFRR+EF S	region słabiej rozwinięty	region słabiej rozwinięty	2 250 383 314,97	397 126 467,35	329 821 650,41	67 304 816,94	2 647 509 782,32	85,0%	bd.	2 115 360 316,05	373 298 879,30	135 022 998,92	23 827 588,05	-

Tabela z alokacją przeznaczoną na inicjatywę YEI

Inicjatywa YEI nie będzie finansowana ze środków RPO WD 2014-2020. Będzie przedmiotem wsparcia Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

Plan finansowy w podziale na osie priorytetowe, fundusze, kategorie regionu i cele tematyczne (euro)

Oś priorytetowa	Fundusz	Kategoria regionu	Cel tematyczny	Wsparcie Unii	Wkład krajowy	Finansowanie ogółem
Przedsiębiorstwa i innowacje	EFRR	region słabiej rozwinięty	1. i 3.	400 793 268,40	70 728 223,84	471 521 492,24
Technologie informacyjno-komunikacyjne	EFRR	region słabiej rozwinięty	2.	66 386 307,79	11 715 230,79	78 101 538,58
Gospodarka niskoemisyjna	EFRR	region słabiej rozwinięty	4.	332 606 653,95	58 695 291,87	391 301 945,82
Środowisko i zasoby	EFRR	region słabiej rozwinięty	5. i 6.	184 981 508,49	32 643 795,62	217 625 304,11
Transport	EFRR	region słabiej rozwinięty	7.	409 368 232,78	72 241 452,84	481 609 685,62
Infrastruktura spójności społecznej	EFRR	region słabiej rozwinięty	9.	163 827 905,33	28 910 806,82	192 738 712,15
Infrastruktura edukacyjna	EFRR	region słabiej rozwinięty	10.	64 811 039,47	11 437 242,26	76 248 281,73
Rynek Pracy	EFS	region słabiej rozwinięty	8.	263 059 794,42	46 422 316,66	309 482 111,08
Włączenie Społeczne	EFS	region słabiej rozwinięty	9.	153 926 218,74	27 163 450,37	181 089 669,11
Edukacja	EFS	region słabiej rozwinięty	10.	131 422 385,60	23 192 185,69	154 614 571,29
Pomoc techniczna	EFS	region słabiej rozwinięty	11.	79 200 000,00	13 976 470,59	93 176 470,59
Ogółem	EFRR+EFS	region słabiej rozwinięty		2 250 383 314,97	397 126 467,35	2 647 509 782,32

ZINTEGROWANE PODEJŚCIE TERYTORIALNE

W perspektywie finansowej 2014-2020 w województwie dolnośląskim realizowane będą instrumenty terytorialne wspierające rozwój społeczny i gospodarczy. Zintegrowane podejście terytorialne w RPO WD 2014-2020 zostanie zastosowane w tych obszarach, gdzie będzie to możliwe i zasadne, poprzez terytorialne adresowanie wsparcia według zdiagnozowanych potrzeb i potencjałów.

Dla zapewnienia spójnego podejścia terytorialnego realizowane będą w województwie dolnośląskim instrumenty:

- **Kontrakt Dolnośląski**, realizowany w odwołaniu do koncepcji terytorializacji polityki rozwoju zawartej w SRWD 2020.
- **Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT)**, realizujące zintegrowane strategie rozwoju obszarów funkcjonalnych największych miast regionu;

KONTRAKT DOLNOŚLĄSKI:

Kontrakt Dolnośląski realizowany będzie w wyznaczonych terytorialnie obszarach interwencji, których zasięg terytorialny określi Zarząd Województwa Dolnośląskiego. Mechanizmem tym będą objęte wszystkie gminy Dolnego Śląska, które nie wchodzą w skład ZIT. Realizacja Kontraktu Dolnośląskiego ma zapewnić trwałą i zrównoważony rozwój tych obszarów w zakresie ich największych wyzwań rozwojowych. Wsparcie będzie udzielane ze środków różnych priorytetów inwestycyjnych. Aplikowanie o środki odbywać się będzie w ramach geograficznie dedykowanych konkursów, z określoną dla obszaru alokacją zgodnie ze specyfiką poszczególnych obszarów. W ramach realizacji Kontraktu Dolnośląskiego, każda jst będzie miała możliwość uzyskania wsparcia. Na realizację Kontraktu Dolnośląskiego zostanie przeznaczona kwota co najmniej 300 mln EUR.

Dodatkowo na obszarach objętych Kontraktem Dolnośląskim realizowane będą projekty pozakonkursowe, głównie w zakresie rozwoju transportu drogowego i kolejowego, a także w ramach innych priorytetów inwestycyjnych np. skierowane na wykorzystanie walorów środowiskowych, poprawiające spójność obszarów i charakteryzujące się oddziaływaniem ponadlokalnym. Przedsięwzięcia o oddziaływaniu ponadlokalnym rozumiane są jako posiadające szersze oddziaływanie terytorialne, poprawiające spójność i sprzyjające działaniom integrującym.

OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

Ponadto interwencja prowadzona będzie na obszarach strategicznej interwencji (zgodnie z KSRR) oraz innych obszarach:

- Obszary wiejskie – działania z zakresu odnowy obszarów wiejskich, a także w zakresie poprawy dostępności do usług publicznych, uwzględniając obszary, które utraciły status miasta. Działania będą prowadzone w ramach różnych osi priorytetowych, poprzez skierowanie naborów dedykowanych lub w oparciu o preferencje określone w niektórych Priorytetach Inwestycyjnych.
- Obszary miejskie – działania z zakresu restrukturyzacji, rewitalizacji, wzmocnienia funkcji centrotwórczych i przeciwdziałające utracie funkcji społeczno-gospodarczych. Będą prowadzone w różnych osiach priorytetowych, w oparciu o nabory dedykowane, preferowane będą również projekty realizowane w partnerstwie.
- Uzdrowiska – działania z zakresu rewitalizacji społecznej i fizycznej uzdrowisk, prowadzone będą w ramach kilku osi priorytetowych, preferowane będą projekty partnerskie.

Instrumenty wspierające rozwój terytorialny będą się przyczyniały do realizacji celów szczegółowych RPO WD 2014-2020, przede wszystkim poprzez wykorzystanie endogennych potencjałów obszarów wsparcia. Spodziewane jest podniesienie poziomu konkurencyjności regionu oraz poprawa kondycji gospodarczej i społecznej na terytorium województwa dolnośląskiego.

Rozwój lokalny kierowany przez społeczność oraz obszary wiejskie

W ramach RPO WD 2014-2020 nie planuje się realizacji instrumentu Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) w formule bezpośredniej. Ze względu na szczególne znaczenie rozwoju lokalnego dla efektywnego i pełnego wykorzystania zasobów oraz potencjału regionu, zastosowana zostanie formuła pośrednia, tj. bez wskazywania indykatywnego budżetu na projekty realizowane w ramach Lokalnych Strategii Rozwoju. W ramach tego podejścia możliwe będzie kierowanie wsparcia dla Lokalnych Grup Działania.

Zintegrowane podejście terytorialne na poziomie lokalnym osiągnąć będzie poprzez wsparcie dla działań inicjowanych oddolnie przez partnerów lokalnych w oparciu o preferencje określone w wybranych Priorytetach Inwestycyjnych. Wspieranie rozwoju lokalnego odbywać się będzie w sposób horyzontalny, w ramach wybranych Priorytetów Inwestycyjnych, nie zaś poprzez utworzenie odrębnej Osi Priorytetowej. Szczególną wartością dodaną dla osiągnięcia celów RPO WD 2014-2020 wniosą przedsięwzięcia realizowane w formule partnerstwa różnych podmiotów, w szczególności z Lokalnymi Grupami Działania, co zapewni ich realny współdziałanie w modelowaniu lokalnego rozwoju, zarówno na obszarach miejskich jak i wiejskich.

W odniesieniu do obszarów wiejskich, zgodnie z zapisami unijnych i krajowych dokumentów strategicznych (KSRR, KPZK 2030, UP) jednym z kluczowych kierunków interwencji w perspektywie 2014-2020 jest rozwój obszarów o najniższym poziomie dostępu i jakości usług publicznych (OSI zidentyfikowany na poziomie krajowym). W związku z tym w RPO WD 2014-2020 wsparcie adresowane do obszarów wiejskich zaplanowano w ramach różnych osi priorytetowych poprzez skierowanie naborów dedykowanych lub preferencje określone w odpowiednich Priorytetach Inwestycyjnych. Łącznie **na obszary wiejskie przeznaczonych zostanie minimum 15% środków programu.**

Zintegrowane podejście terytorialne na obszarach wiejskich w ramach RPO WD 2014-2020 wspierane będzie poprzez inicjowanie działań mających na celu zmniejszenie dysproporcji w jakości życia ludności zamieszkującej obszary wiejskie (dostęp do infrastruktury i usług publicznych oraz jej jakość) przy jednoczesnym wykorzystaniu potencjału endogenicznego tych obszarów. Szczególnej uwagi wymagają obszary województwa dolnośląskiego, które utraciły status miasta, posiadają bogatą historię miejską oraz duży potencjał rozwojowy lub uzdrowiskowy.

Przede wszystkim podejmowane będą działania ukierunkowane na rozwój przedsiębiorczości i konkurencyjności przedsiębiorstw, w tym przedsiębiorstw branż rolno-spożywczych. Kompleksowy rozwój obszarów wiejskich obejmować będzie inwestycje w dziedzinie ochrony środowiska, w szczególności w zakresie gospodarki wodno-ściekowej oraz wykorzystania i udostępniania lokalnych zasobów przyrodniczych. Istotnym elementem wsparcia będzie rozwój inicjatyw lokalnych skierowany do osób doświadczających wykluczenia społecznego, ukierunkowanych na podnoszenie zdolności do zatrudnienia, zwiększenia mobilności i aktywności społecznej mieszkańców, a także przedsięwzięcia sprzyjające włączeniu społecznemu, poprzez zwiększenie dostępności oraz jakości specjalistycznych usług pomocy i integracji społecznej. Inicjowane będą działania przyczyniające się do rozwoju zasobów ludzkich oraz kapitału społecznego, tj. zwiększenie dostępu, jakości

i efektywności edukacji (w tym na poziomie podstawowym, gimnazjalnym, średnim, kształcenia zawodowego, ustawicznego z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych).

Dodatkowym elementem wsparcia na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich będą różnorodne formy przeciwdziałania bezrobociu (min. staże i praktyki zawodowe, przekwalifikowania, poradnictwo, szkolenia, wsparcie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy). Wdrożone zostaną rozwiązania wspomagające udział społeczności lokalnych w życiu publicznym za pośrednictwem Internetu, poprzez rozwój elektronicznych usług publicznych świadczonych przez administrację (e-zdrowie, e-edukacja) oraz zwiększenie dostępu obywateli do zasobów cyfrowych. W związku z dużym potencjałem obszarów wiejskich do produkcji bioenergii (w szczególności biomasy i biogazu), wspierane będą projekty dotyczące wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych przy wykorzystaniu lokalnych zasobów, co przyczyni nie tylko do poprawy efektywności energetycznej budynków, lecz także do wzrostu udziału energii OZE w bilansie energetycznym.

Zintegrowane działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich

Zintegrowane podejście do zrównoważonego rozwoju miast będzie realizowane poprzez Zintegrowane Inwestycje Terytorialne oraz poprzez działania prowadzone na rzecz obszarów miejskich wymagających rewitalizacji. Działania prowadzone na rzecz rozwoju miast będą podlegały analizom i ewaluacji, dzięki czemu wsparcie będzie mogło być dostosowywane do potrzeb i na bieżąco koordynowane.

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne:

Instrument będzie realizował politykę rozwoju współpracy i integracji na obszarach funkcjonalnych największych miast, stanowiących ośrodki o największym potencjale społeczno-gospodarczym Dolnego Śląska, pełniących istotną rolę pod względem ekonomicznym i geograficznym oraz mających wyraźny wpływ na rozwój regionu. Dokumentem strategicznym warunkującym wsparcie przedsięwzięć w tej formule jest Strategia ZIT, określająca przede wszystkim cele, kierunki rozwoju, zasady współpracy oraz najważniejsze działania do realizacji wynikające z analizy barier i potencjałów rozwojowych danego obszaru.

Instrument ZIT w Województwie Dolnośląskim będzie realizowany na Wrocławskim Obszarze Funkcjonalnym oraz na obszarach funkcjonalnych głównych miast województwa: Wałbrzycha i Jeleniej Góry. Zasięg terytorialny zostanie określony w uchwałach Zarządu Województwa.

Strategia ZIT powinna przyczynić się do osiągnięcia wysokiej jakości życia społeczności Miejskich Obszarów Funkcjonalnych poprzez integrację ich przestrzeni w spójny organizm społeczno-gospodarczy. Będzie wskazywać cele rozwojowe do realizacji w ramach ZIT, które muszą być opisane skwantyfikowanymi wskaźnikami produktu i rezultatu z określonymi wartościami docelowymi.

Na realizację ZIT wojewódzkiego zostały przeznaczone obligatoryjnie 173 mln Euro wskazane w Umowie Partnerstwa (w tym 155,9 mln Euro EFRR i 17 mln Euro EFS). Ponadto Samorząd Województwa przeznaczy dodatkowe środki, które będą pochodziły z podstawowej alokacji RPO. Dokładne kwoty środków alokowanych na obszary objęte Zintegrowanymi Inwestycjami Terytorialnymi będą podlegały negocjacom z przedstawicielami ZIT.

Zakres zadań przekazywanych do Związków ZIT zostanie określony w Porozumieniu zawierającym pomiędzy Związkiem ZIT a Instytucją Zarządzającą RPO. Wybór projektów dokonywany przez Związek ZIT będzie polegał na przedstawieniu Instytucji Zarządzającej listy rankingowej projektów.

Tabela 20: Zintegrowane działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich - szacunkowe kwoty wsparcia z EFRR i EFS

Fundusz	Wsparcie z EFRR i EFS (wartość szacunkowa) EUR	Udział całkowitej alokacji z funduszu w programie
EFRR OGÓŁEM	360,51*	
EFS OGÓŁEM	139,49*	
EFRR + EFS OGÓŁEM	500,00*	

*kwoty będą podlegały negocjacom

Zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT) (inne niż zintegrowane działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich)

Nie dotyczy.

Ustalenia dotyczące działań międzyregionalnych i transnarodowych w ramach danego programu operacyjnego, z udziałem beneficjentów znajdujących się w co najmniej jednym innym państwie członkowskim (w stosownych przypadkach)

Nie dotyczy.

Wkład planowanych działań w ramach programu w odniesieniu do strategii makroregionalnych i strategii morskich, z zastrzeżeniem potrzeb obszaru objętego programem zidentyfikowanych przez państwo członkowskie (w stosownych przypadkach)

Strategia Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego:

Strategia Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego (SUE RMB) ma odpowiedzieć – w skoordynowany, kompleksowy i ramowy sposób – na podstawowe wyzwania stojące przed regionem Morza Bałtyckiego oraz określić konkretne rozwiązania tych problemów. Celem SUE RMB jest podniesienie konkurencyjności całego regionu poprzez ochronę środowiska naturalnego, rozwój gospodarczy oraz społeczny. SUE RMB obejmuje makroregion, w skład którego wchodzi 8 państw: Niemcy, Dania, Szwecja, Finlandia, Estonia, Łotwa, Litwa oraz Polska.

Zgodność RPO WD 2014-2020 z SUE RMB przedstawia się następująco:

1. Region zrównoważony środowiskowo:

Zgodność RPO WD z tym obszarem SUE RMB zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby).

2. Region dobrobytu:

Zgodność RPO WD z tym obszarem SUE RMB zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
1 (Przedsiębiorstwa i innowacyjność), 2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne),
pośrednio:
4 (Środowisko i zasoby).

3. Region dostępny i atrakcyjny:

Zgodność RPO WD z tym obszarem SUE RMB zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby), 5 (Transport), 6 (Infrastruktura spójności społecznej), 7 (Infrastruktura edukacyjna), 10 (Edukacja).

Strategia Rozwoju Polski Zachodniej 2020 (SRPZ)

Główny kierunek rozwoju Polski Zachodniej skoncentrowany jest na działaniach służących zwiększeniu konkurencyjności makroregionu w wymiarze europejskim. Celem ponadregionalnej SRPZ obejmującej terytorium województw: dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego jest wykorzystanie i wzmocnienie w procesie rozwoju czynników endogenicznych oraz potencjału współpracy międzyregionalnej. Efektem będzie osiągnięcie wspólnych celów rozwojowych oraz budowanie sieci powiązań funkcjonalnych zarówno w ramach Polski Zachodniej, jak i z jej otoczeniem. SRPZ nie stanowi sumy pięciu strategii rozwoju województw, koncentrując uwagę przede wszystkim na kwestiach ponadregionalnych. Poziom programowania ponadregionalnego uzupełnia wsparcie udzielane na poziomie krajowym oraz regionalnym, ukierunkowując działania na kwestie istotne z perspektywy makroregionu. W efekcie instrumentami wdrożeniowymi SRPZ stają się programy rozwoju i programy operacyjne przygotowywane na poziomie krajowym i regionalnym.

Zgodność RPO WD 2014-2020 z SRPZ przedstawia się następująco:

Cel szczegółowy I: Integracja przestrzenna i funkcjonalna makroregionu

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRPZ zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:
5 (Transport)
pośrednio:
3 (Gospodarka niskoemisyjna), 4 (Środowisko i zasoby).

Cel szczegółowy II: Budowa oferty gospodarczej makroregionu

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRPZ zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacyjność), 2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne),
pośrednio:
4 (Środowisko i zasoby), 8 (Rynek Pracy).

Cel szczegółowy III: Wzmocnienie potencjału naukowo-badawczego makroregionu

Zgodność RPO WD z tym obszarem SRPZ zapewnią przede wszystkim cele i zakres wsparcia następujących osi priorytetowych:

1 (Przedsiębiorstwa i innowacyjność), 10 (Edukacja)
pośrednio:
2 (Technologie informacyjno-komunikacyjne).

Partnerstwo Odra

RPO WD może przyczynić się również do osiągnięcia celów wyznaczanych w ramach Partnerstwa Odra. Partnerstwo Odra jest ponadregionalną i transgraniczną inicjatywą, powołaną do budowy efektywnej wspólnoty integrującej region nadodrzański zarówno w sferze politycznej jak również pod względem infrastruktury. Celem Partnerstwa jest stworzenie dynamicznego obszaru gospodarczego, kooperującego przede wszystkim w dziedzinie polityki innowacji, transferu technologii, wspierania średniej przedsiębiorczości, transportu, logistyki i turystyki. W oparciu o zapisy art. 96 rozporządzenia ogólnego, RPO WD może wspierać te przedsięwzięcia międzyregionalne i ponadnarodowe, które jednocześnie wpisują się w jego cele.

ROZWIĄZANIA DEDYKOWANE OBSZAROM DOTKNIĘTYM ZJAWISKIEM UBÓSTWA, DYSKRYMINACJI LUB WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO ORAZ NATURALNYMI LUB DEMOGRAFICZNYMI BARIERAMI ROZWOJU.

Według danych przedstawionych w Dolnośląskiej Strategii Integracji Społecznej na lata 2005-2013 najczęstszym powodem korzystania w regionie z pomocy społecznej jest ubóstwo oraz bezrobocie. Brak pracy oraz mała elastyczność osób funkcjonujących na rynku pracy ma zasadniczy wpływ na zjawisko ubóstwa. Jednak brak zatrudnienia jest jednym z wielu czynników warunkujących ubóstwo. Często inne czynniki, jak np. brak dostępu do różnego rodzaju usług, infrastruktury, edukacji itp. występując obok czynników związanych z rynkiem pracy, potęgują lub wręcz warunkują proces pauperyzacji określonych społeczności lub osób.

W województwie dolnośląskim zasięg ubóstwa ustawowego rejestrowanego w 2010 r. wynosił 5,1%, czyli nieco mniej niż w skali całego kraju (6,1%). Należy jednak zauważyć, iż mieszkańcy Dolnego Śląska dotknięci problemem ubóstwa dysponowali najniższym przeciętnym dochodem w Polsce, wynoszącym 180 zł na 1 osobę, a przeciętny ich dochód był o 51,5% niższy od granicy ubóstwa. Wynika z tego, że mimo iż zjawisko ubóstwa jest w województwie dolnośląskim mniej rozpowszechnione niż w innych województwach, dla osób ubogich jest jednak bardziej dotkliwie. W 2010 r. w województwie dolnośląskim z pomocy społecznej skorzystało 86,7 tys. gospodarstw domowych i 202,9 tys. osób zamieszkujących te gospodarstwa, co stanowiło odpowiednio 7,6% ogółu gospodarstw domowych i 7,1% populacji w tym regionie. W samym województwie obserwowane jest zróżnicowanie odsetka ludności korzystającej z pomocy społecznej w podregionach i powiatach. W 2010 r. najwięcej osób skorzystało z pomocy społecznej w podregionie wałbrzyskim (9,3% populacji – powiaty: dzierzoniowski, kłodzki, świdnicki, wałbrzyski ząbkowicki), najmniej zaś we Wrocławiu (2,5% populacji) oraz podregionie wrocławskim (7,2%). W przypadku powiatów odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej był najwyższy w powiecie górowskim (17,2%), a wysokie wartości występowały także w powiatach legnickim, wołowskim, milickim, strzelińskim, głogowskim, zgorzeleckim, polkowickim, oławskim, średzkim, bolesławieckim, trzebnickim, oleśnickim, lubańskim, lwóweckim, złotoryjskim, jaworskim, kamiennogórowskim. Wysoki odsetek osób korzystających z pomocy społecznej na ogół pokrywa się z wyższą stopą bezrobocia rejestrowanego. We wskazanych wyżej powiatach w 2010 r. przekraczała ona 13%, a w niektórych przekraczała nawet 22% (np. powiaty jaworski, kamiennogórski, lubański, złotoryjski, górowski, dzierzoniowski, kłodzki, ząbkowicki).

Przedstawione wyżej obszary pokrywają się z wyodrębnionymi w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 obszarami interwencji, a mianowicie: Krainą Baryczy i Wzgórz Trzebnickich oraz Obszarem transgranicznym. Kraina Baryczy i Wzgórz Trzebnickich obejmuje północne tereny województwa, związane z doliną Baryczy i Stawami Milickimi. Obszar posiada potencjalne zaplecze dla turystyki kwalifikowanej i wyjątkowe warunki dla rozwijania ekologicznej gospodarki rolnej i rybnej. Szczególnej uwagi wymaga poprawa mobilności mieszkańców oraz silniejsze zintegrowanie tego obszaru z resztą województwa. Obszar transgraniczny z kolei obejmuje tereny leżące wzdłuż zachodniej i południowej granicy Dolnego Śląska. Obszar zagrożony jest peryferyzacją ze strony polityki kraju, a ze względu na swoje uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe a także trudną sytuację gospodarczo-społeczną wymaga wsparcia.

Problem ubóstwa ma jednak w większym stopniu wymiar społeczny niż terytorialny. Dotyka ono przede wszystkim osób samotnie wychowujących dzieci, osób w wieku produkcyjnym (bezrobotnych i pracujących z niskimi dochodami), osób starszych, niepełnosprawnych.

Województwo dolnośląskie jest wewnętrznie zróżnicowane pod względem udziału rodzin niepełnych w strukturze rodzin pobierających świadczenia rodzinne z pomocy społecznej. Największy

odsetek rodzin niepełnych korzystających z pomocy społecznej przypadł na podregion wałbrzyski – 30%. Co czwarta rodzina pochodziła z podregionu jeleniogórskiego. Według danych Dolnośląskiego Wojewódzkiego Urzędu Pracy w strukturze bezrobotnych zarejestrowanych w X 2011 r. kobiety stanowiły 54,7% - 74 918 osób. Z kolei 14 227z nich to były kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka (10,4% ogółu bezrobotnych). Ponadto w X 2011 r. ponad co dziesiąta osoba zarejestrowana w powiatowych urzędach pracy na Dolnym Śląsku to była osoba samotnie wychowująca co najmniej jedno dziecko (11,4%) – istotnie więcej niż w skali całego kraju – 8,7%.

W październiku 2011 r. stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie dolnośląskim wynosiła 12%. Region jest bardzo zróżnicowany wewnątrz pod względem występowania zjawiska bezrobocia. Największe bezrobocie pod koniec 2010 r. odnotowano w dwóch podregionach - wałbrzyskim i jeleniogórskim. W trzech z pięciu powiatów w podregionie wałbrzyskim oraz sześciu z dziewięciu w podregionie jeleniogórskim w analizowanym okresie stopa bezrobocia wynosiła powyżej 20%. Powiaty te stanowią południową część województwa. Najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w powiecie górowskim w podregionie legnicko-głogowskim oraz powiecie złotoryjskim.

Wpływ poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych na sytuację społeczną i zawodową ludności szczególnie widać podczas analizy poziomu tych zmiennych w grupie osób bezrobotnych. Osoby o niskich kwalifikacjach stanowią znaczącą grupę wśród zarejestrowanych bezrobotnych. Według danych z X 2011 r. osoby bez doświadczenia zawodowego stanowiły 20,9% zarejestrowanych osób bezrobotnych, zaś 31,7% nie posiadało kwalifikacji zawodowych. Dodatkowo prawie połowa zarejestrowanych w dolnośląskich PUP-ach osób (58%) posiada co najwyżej wykształcenie zasadnicze zawodowe, w tym prawie co trzecia co najwyżej gimnazjalne.

W 2010 r. w województwie dolnośląskim mieszkało ponad 490 tys. osób w wieku poprodukcyjnym, co stanowiło 17% ludności Dolnego Śląska. Najwyższy odsetek osób starszych odnotowano w Jeleniej Górze (21%), Wrocławiu (20%) i podregionie wałbrzyskim (18%) – powiaty dzierzoniowski, wałbrzyski i kłodzki. Społeczeństwo Dolnego Śląska, podobnie jak całej Polski, jest społeczeństwem starzejącym się – wzrastać będzie liczba osób w wieku poprodukcyjnym. W przypadku województwa dolnośląskiego proces ten jest nawet bardziej zaawansowany niż w całym kraju.

Według danych z 2009 r. w regionie zatrudnionych było 26 908 osób niepełnosprawnych, co stanowiło 11% wszystkich zatrudnionych niepełnosprawnych w kraju. Jedynie 16% z nich zatrudnionych było na otwartym rynku pracy – znacznie mniej niż w skali kraju (22%). Większość zatrudniona była w zakładach pracy chronionej. Osoby niepełnosprawne stanowiły w październiku 2011 r. 7,1% zarejestrowanych bezrobotnych (w skali kraju 5,3%). Była to jedna z najmniej licznych grup osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Świadczy to raczej nie o niskim poziomie bezrobocia osób niepełnosprawnych, ale o ich bierności zawodowej – osoby te po prostu nie rejestrują się i nie podejmują zatrudnienia.

W celu poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów oraz grup docelowych najbardziej defaworyzowanych, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 będą podejmowane adekwatne działania w głównej mierze w ramach osi priorytetowych:

- *Infrastruktura spójności społecznej;*
- *Infrastruktura edukacyjna;*
- *Rynek pracy;*
- *Włączenie społeczne;*
- *Edukacja.*

Inwestycje infrastrukturalne wspomagające system opieki nad osobami zależnymi oraz przyczyniające się do poprawy ochrony zdrowia mieszkańców województwa będą istotne z punktu widzenia poprawy sytuacji gospodarczej i społecznej obszarów, na których występuje kumulacja negatywnych zjawisk. Istotne będą również przedsięwzięcia przyczyniające się do poprawy sytuacji najbardziej zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich. W celu poprawy jakości życia mieszkańców województwa, kolejnym obszarem interwencji jest rozwój infrastruktury edukacyjnej.

Inwestycje infrastrukturalne realizowane na poszczególnych etapach edukacji, w szczególności na obszarach, gdzie odnotowuje się deficyt tego typu infrastruktury – wpłynie pozytywnie nie tylko na jakość nauczania, ale także na większą efektywność systemu kształcenia.

W celu uzyskania jak najlepszych efektów udzielanego wsparcia, obok przedsięwzięć o charakterze inwestycyjnym ważne będą wszelkie działania ukierunkowane na pomoc oraz rozwój kapitału ludzkiego. Wspierana będzie aktywizacja zawodowa i społeczna osób a także grup wykluczonych oraz narażonych na wykluczenie społeczne, jak również integracja społeczności marginalizowanych, oraz zapewnienie równego dostępu do kształcenia. Działania realizowane w ramach aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo oraz poszukujących pracy będą uwzględniać indywidualną charakterystykę społeczno-gospodarczą każdego obszaru obejmowanego wsparciem. W przypadku przedsięwzięć niezbędne jest, aby wszelkie działania uwzględniały zróżnicowanie terytorialnie struktury zatrudnienia Dolnego Śląska oraz odpowiadały na potrzeby pracodawców i lokalnego rynku. Priorytetowe kierunki interwencji w zakresie włączenia społecznego będą się skupiać na zwiększeniu aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, zmniejszeniu ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych, zapewnieniu dostępu i określonych standardów usług publicznych oraz integracji przestrzennej dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych. Działania podejmowane w zakresie edukacji przyczynić się będą do zapewnienia wysokiej jakości wykształcenia odpowiadającego standardom społeczeństwa opartego na wiedzy, przy równoczesnym ściślejszym dopasowaniu kierunków wykształcenia do wymogów lokalnego rynku pracy. Obszarem objętym interwencją będzie edukacja przedszkolna, podstawowa oraz ponadpodstawowa ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia zawodowego. Wdrożone zostaną również rozwiązania służące pogłębianiu wiedzy, umiejętności oraz kwalifikacji zawodowych zgodnie z ideą uczenia się przez całe życie (life long learning).

Mechanizmem, który zapewni możliwość rozwiązania specyficznych potrzeb regionalnych będzie stosowanie odpowiednich kryteriów podczas wyboru projektów. Istotne będzie aby interwencja z zakresu rynku pracy, włączenia społecznego oraz edukacji trafiała na obszary deficytowe, które znajdują się w najtrudniejszej sytuacji.

Grupa docelowa/obszar geograficzny	Główne rodzaje planowanych działań, które stanowią część zintegrowanego podejścia	Oś priorytetowa	Priorytet inwestycyjny	Fundusz
Osoby powracające na rynek pracy po okresie opieki nad dzieckiem i/lub osobą zależną	Tworzenie i rozwój infrastruktury opieki nad osobami zależnymi	Infrastruktura spójności społecznej	Inwestycje w infrastrukturę społeczną	EFRR
	Wsparcie usług opieki nad osobami zależnymi, wdrożenie elastycznych form zatrudnienia, wsparcie osób powracających na rynek pracy po okresie opieki nad osobami zależnymi.	Rynek pracy	Godzenie życia zawodowego i prywatnego	EFS
	Wsparcie na rzecz świadczenia spersonalizowanych i zintegrowanych usług społecznych w celu zwiększenia ich dostępności i jakości.	Włączenie społeczne	Dostęp do wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych	EFS
Bezrobotni, osoby poszukujące pracy	Tworzenie i rozwój infrastruktury opieki nad osobami zależnymi	Infrastruktura spójności społecznej	Inwestycje w infrastrukturę społeczną	EFRR
	Działania ukierunkowane na likwidację obszarów deficytu specjalistycznych usług medycznych, kluczowych z punktu widzenia interesu bezpieczeństwa życia i zdrowia mieszkańców regionu.	Infrastruktura spójności społecznej	Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną	EFRR
	Działania na rzecz zwiększenia aktywizacji oraz mobilności	Rynek pracy	Zapewnienie dostępu do zatrudnienia	EFS

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

**PROGRAM
REGIONALNY**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**DOLNY
ŚLĄSK**

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

	zawodowej mieszkańców regionu.		osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo	
	Działania na rzecz rozwoju samo zatrudnienia, przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy.	Rynek pracy	Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy	EFS
	Działania na rzecz rozwoju kwalifikacji pracowników zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami przedsiębiorstw.	Rynek pracy	Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian	EFS
	Działania na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności poprzez aktywizację społeczno-zawodową.	Włączenie społeczne	Aktywna integracja	EFS
	Działania na rzecz osób dorosłych chcących podnieść swoje umiejętności, wiedzę i kompetencje.	Edukacja	Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie	EFS
Osoby starsze	Tworzenie i rozwój infrastruktury opieki nad osobami zależnymi	Infrastruktura spójności społecznej	Inwestycje w infrastrukturę społeczną	EFRR
	Działania ukierunkowane na likwidację obszarów deficytu specjalistycznych usług medycznych, kluczowych z punktu widzenia interesu bezpieczeństwa życia i zdrowia mieszkańców regionu.	Infrastruktura spójności społecznej	Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną	EFRR
	Działania z zakresu przekwalifikowania osób starszych pracujących w trudnych warunkach, które będą uwzględniały ich umiejętności i stan zdrowia.	Rynek pracy	Aktywne i zdrowe starzenie się	EFS
	Wsparcie na rzecz świadczenia spersonalizowanych i zintegrowanych usług społecznych w celu zwiększenia ich dostępności i jakości.	Włączenie społeczne	Dostęp do wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych	EFS
Osoby niepełnosprawne	Tworzenie i rozwój infrastruktury opieki nad osobami zależnymi	Infrastruktura spójności społecznej	Inwestycje w infrastrukturę społeczną	EFRR
	Działania ukierunkowane na likwidację obszarów deficytu specjalistycznych usług medycznych, kluczowych z punktu widzenia interesu bezpieczeństwa życia i zdrowia mieszkańców regionu.	Infrastruktura spójności społecznej	Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną	EFRR
	Działania na rzecz zwiększenia aktywizacji oraz mobilności zawodowej mieszkańców regionu.	Rynek pracy	Zapewnienie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo	EFS
	Działania na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności poprzez aktywizację społeczno-zawodową.	Włączenie społeczne	Aktywna integracja	EFS

	Poprawa warunków nauczania uczniów niepełnosprawnych	Infrastruktura edukacyjna	Inwestycje w edukację przedszkolną, podstawową i gimnazjalną Inwestycje w edukację ponadgimnazjalną	EFRR
	Podnoszenie kompetencji nauczycieli w zakresie pracy z uczniem niepełnosprawnym	Edukacja	Zapewnienie jakości i równego dostępu do edukacji przedszkolnej, podstawowej i gimnazjalnej Zapewnienie jakości i równego dostępu do kształcenia ponadgimnazjalnego	EFS
Osoby ubogie oraz zagrożone ubóstwem	Działania na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności poprzez aktywizację społeczno-zawodową.	Włączenie społeczne	Aktywna integracja	EFS
Osoby doświadczające przemocy w rodzinie, alkoholizmu, narkomanii	Działania na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności poprzez aktywizację społeczno-zawodową.		Aktywna integracja	EFS
Osoby bezdomne	Działania na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, w szczególności poprzez aktywizację społeczno-zawodową.		Aktywna integracja	EFS
Rodziny zastępcze	Wsparcie na rzecz świadczenia spersonalizowanych i zintegrowanych usług społecznych w celu zwiększenia ich dostępności i jakości		Dostęp do wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych	EFS

SZCZEGÓLNE POTRZEBY OBSZARÓW GEOGRAFICZNYCH, KTÓRE CIERPIĄ NA SKUTEK POWAŻNYCH I TRWAŁYCH NIEKORZYSTNYCH WARUNKÓW PRZYRODNICZYCH LUB DEMOGRAFICZNYCH

Obszary z nasileniem problemów demograficznych

Strategia Rozwoju Kraju *Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności* (DSRK), wskazuje że w perspektywie 2030 roku Polskę czekają dwa istotne zjawiska jakimi są proces depopulacji oraz wyraźne zmiany w sferze struktury ludności – starzenie się populacji oraz zmniejszanie zasobów pracy. Jednym z istotnych wyzwań rozwojowych regionu są zmiany demograficzne, które będą warunkowały jego rozwój społeczno-gospodarczy. Czynnikiem decydującym o rozwoju i konkurencyjności jest potencjał (ilościowy i jakościowy) kapitału ludzkiego.

Największe znaczenie w kontekście wyzwań demograficznych mają: niska dzietność, rosnący udział w populacji osób w wieku poprodukcyjnym, ujemny bilans migracyjny, niska aktywność zawodowa pokolenia seniorów (SRK 2020). Problemy te są silnie powiązane lub wręcz stanowią wypadkową innych problemów, takich jak niemożność godzenia ról rodzinnych i zawodowych (niska dzietność),

małe szanse na zatrudnienie (migracje za pracą), czy niska dostępność do wysokiej jakości usług publicznych (problemy na rynku pracy związane z niedostosowaniem lub brakiem kwalifikacji).

Działaniom mającym sprostać wyzwaniom demograficznym pomogą założenia poszczególnych osi priorytetowych, które przyczynia się do:

- 1) zwiększenia poziomu dzietności poprzez wspieranie rodziny dzięki m.in. tworzeniu warunków do łączenia funkcji zawodowych i rodzinnych (np. zwiększenie dostępu do opieki nad dziećmi w wieku 0-3, a także nad dorosłymi osobami zależnymi),
- 2) zwiększenia elastyczności form zatrudnienia,
- 3) zwiększenia aktywności zawodowej osób starszych (55+),
- 4) poprawy dostępu do profilaktyki, diagnostyki i rehabilitacji leczniczej,
- 5) upowszechniania nauki przez całe życie, co pozwoli na dostosowania kwalifikacji seniorów do potrzeb gospodarki,
- 6) zwiększenia dostępu do wysokiej jakości usług publicznych.

Szczególny wkład w przezwyciężanie problemów demograficznych wniosą następujące osie priorytetowe Programu:

Realizacja **Osi priorytetowa – Infrastruktura spójności społecznej** skoncentruje się na poprawie jakości życia regionalnej społeczności oraz podniesieniu konkurencyjności regionu poprzez inwestycje infrastrukturalne wspomagające system opieki nad osobami zależnymi oraz przyczyniające się do poprawy ochrony zdrowia mieszkańców województwa.

Działania realizowane w ramach **Oś priorytetowej – Rynek pracy** przysłużą się aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo oraz poszukujących pracy. Działania te będą uwzględniać indywidualną charakterystykę społeczno-gospodarczą każdego obszaru obejmowanego wsparciem.

Priorytetowe kierunki interwencji w zakresie **Oś priorytetowej – Włączenie społeczne** będą się skupiać na zwiększeniu aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, zmniejszeniu ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych, zapewnieniu dostępu i określonych standardów usług publicznych oraz integracji przestrzennej dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.

Realizacja **Osi priorytetowej – Edukacja** przyczyni się do zapewnienia jakości wykształcenia odpowiadającego standardom społeczeństwa opartego na wiedzy, przy równoczesnym ściślejszym dopasowaniu kierunków wykształcenia do wymogów lokalnego rynku pracy.

Poprzez działania realizowane w ramach powyższych osi priorytetowych program przyczyni się do realizacji zintegrowanego podejścia określonego w UP.

SYSTEM INSTYTUCJI ZAANGAŻOWANYCH W REALIZACJĘ PROGRAMU

System instytucjonalny w ramach programu jest zgodny z systemem instytucjonalnym dla PS opisanym w UP. Funkcję Instytucje koordynującej realizację UP pełni minister właściwy ds. rozwoju regionalnego. Funkcję IZ pełni Zarząd Województwa Dolnośląskiego. Instytucja zarządzająca pełni równocześnie funkcję instytucji certyfikującej. Przewiduje się powierzenie części zadań Instytucjom pośredniczącym, których rola i funkcje określone są w stosownych porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Nie wyklucza się również powołania w razie potrzeby Instytucji

Wdrażających. Delegowanie zadań będzie miało miejsce jedynie wtedy, gdy będzie prowadzić do poprawy skuteczności i efektywności wdrażania programu.

Szczegółowe zasady funkcjonowania systemu zarządzania, kontroli, monitoringu, ewaluacji, informacji i promocji, systemu IT przyjęte w programie wynikają z UP i właściwych przepisów rozporządzeń.

Identyfikacja IZ, IC, IA, IP

Tabela 23: Wykaz IZ, IC, IA, IP oraz dane kontaktowe

Institucja	Nazwa instytucji, departament lub inna jednostka organizacyjna	Kierownictwo instytucji (zajmowane stanowisko)
Podmiot udzielający desygnacji	Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju	Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego
Institucja Zarządzająca	Zarząd Województwa Dolnośląskiego	
Institucja Pośrednicząca	Dolnośląska Instytucja Pośrednicząca	Dyrektor Dolnośląskiej Instytucji Pośredniczącej
Institucja Pośrednicząca	Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy	Dyrektor Dolnośląskiego Wojewódzkiego Urzędu Pracy
Institucja Certyfikująca (jeśli dotyczy)	Zarząd Województwa Dolnośląskiego	
Institucja Audytowa	Ministerstwo Finansów	Minister właściwy ds. finansów publicznych
Institucja odpowiedzialna za otrzymywanie płatności z KE	Ministerstwo Finansów	Minister właściwy ds. finansów publicznych

Podmiot udzielający desygnacji

Institucją udzielającą desygnacji w imieniu państwa członkowskiego jest Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Desygnacji podlega Instytucja Zarządzająca, która pełni również funkcję Instytucji Certyfikującej- Zarząd Województwa Dolnośląskiego. Jeśli część zadań Instytucji Zarządzającej, związanych z realizacją Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 zostanie powierzone innej instytucji, wtedy desygnacji podlegają wszystkie te instytucje.

Instytucja Zarządzająca

Za przygotowanie programów operacyjnych oraz sprawne i efektywne funkcjonowanie systemów zarządzania i kontroli programów odpowiedzialne są instytucje zarządzające (IZ).

Rolę Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Dolnośląskiego na lata 2014-2020 (RPO WD 2014-2020) pełni Zarząd Województwa Dolnośląskiego.

Instytucja Zarządzająca w ramach RPO WD 2014-2020 odpowiada za całokształt zagadnień związanych z zarządzaniem programem, w zakresie określonym przepisami [art. 114] Rozporządzenia ogólnego, zgodnie z zasadami należytego zarządzania finansowego. W celu zapewnienia prawidłowej realizacji zadań związanych z wdrażaniem programu instytucja zarządzająca przygotowuje i wydaje między innymi dokumenty - szczegółowy opis priorytetów programu operacyjnego i opis systemu zarządzania i kontroli. Regulują one szczegółowo zasady wdrażania programu, a także określają kompetencje instytucji zaangażowanych w realizację programu oraz wzajemne relacje między nimi. Instytucja Zarządzająca może też wydawać wytyczne programowe regulujące kwestie szczegółowe dla danego regionalnego programu operacyjnego oraz inne dokumenty.

Poza funkcjami związanymi z zarządzaniem i kontrolą, instytucjom zarządzającym powierzone zostały zadania związane z certyfikacją wydatków do Komisji Europejskiej, zgodnie z przepisami [art. 115] Rozporządzenia ogólnego. Warunkiem niezbędnym dla pełnienia przez IZ zadań związanych z certyfikacją w ramach danego programu operacyjnego jest zapewnienie rozdzielenia realizacji zadań zarządczo - kontrolnych od certyfikacji.

IZ RPO WD 2014-2020 może zlecić wykonywanie części swoich zadań o charakterze zarządczym lub operacyjnym innym podmiotom. Dokonując delegacji, IZ zachowuje całkowitą odpowiedzialność za całość realizacji RPO.

Instytucja Pośrednicząca

Instytucja Zarządzająca, zgodnie z art. 113 ust. 6 Rozporządzenia ogólnego, może powierzyć część swoich zadań związanych z zarządzaniem, kontrolą i monitorowaniem programu instytucji pośredniczącej, która będzie działać na rzecz IZ. Delegacja uprawnień odbywa się w drodze porozumienia, które określa zakres zadań instytucji pośredniczącej oraz prawa i obowiązki obu stron porozumienia. Delegacja uprawnień nie może dotyczyć zagadnień związanych z certyfikacją wydatków. Instytucja zarządzająca zachowuje całkowitą odpowiedzialność za całość realizacji programu.

Propozycja realizacji wybranych osi priorytetowych/priorytetów w zakresie Instytucji Pośredniczących		
Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy		Oś priorytetowa: Rynek pracy
	Priorytet	Zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom nieaktywnym zawodowo i poszukującym pracy
		Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy
		Godzenie życia zawodowego i prywatnego
	Aktywne i zdrowe starzenie się	

		Oś priorytetowa: Edukacja
		Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie
		Oś priorytetowa: Włączenie społeczne
	Priorytet	Aktywna integracja
		Dostęp do wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych
		Wspieranie gospodarki społecznej
Dolnośląska Instytucja Pośrednicząca		Oś priorytetowa : Rynek pracy
	Priorytet	Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian
		Oś priorytetowa : Przedsiębiorstwa i innowacje
	Priorytet	Innowacyjne przedsiębiorstwa
		Rozwój przedsiębiorczości
		Internacjonalizacja przedsiębiorstw
		Rozwój produktów i usług w MŚP
		Oś priorytetowa : Gospodarka niskoemisyjna
Priorytet	Efektywność energetyczna i użycie OZE w przedsiębiorstwach	

Instytucja Audytowa

Pełnienie funkcji instytucji audytowej, powoływanej zgodnie z art. 127 Rozporządzenia ogólnego, zostanie powierzone Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej, który swoje zadania będzie wykonywał przy pomocy jednego z departamentów w Ministerstwie Finansów oraz przy pomocy 16 urzędów kontroli skarbowej.

Instytucja audytowa:

- zapewnia prowadzenie audytów systemów zarządzania i kontroli, na podstawie stosownej próby działań oraz rocznego sprawozdania finansowego;
- dba o to, aby czynności audytowe uwzględniały uznane w skali międzynarodowej standardy audytu;
- w ciągu sześciu miesięcy od przyjęcia programu operacyjnego przygotowuje strategię audytu dla przeprowadzania audytów. Strategia audytu określa metodykę kontroli, metodę doboru próby w przypadku audytów operacji oraz plan audytów w odniesieniu do bieżącego roku obrotowego

i dwóch następnych lat obrotowych. Strategia audytu jest corocznie uaktualniana począwszy od 2016 r. do 2022 r. włącznie;

- sporządza opinię z audytu na temat rocznego sprawozdania finansowego z poprzedniego roku obrotowego, której zakres obejmuje kompletność, dokładność i prawdziwość rocznego sprawozdania finansowego, funkcjonowanie systemu zarządzania i kontroli oraz legalność i prawidłowość operacji leżących u ich podstaw oraz roczne sprawozdanie z kontroli, przedstawiające wyniki audytów przeprowadzonych w poprzednim roku obrotowym.

1. System monitorowania i sprawozdawczości

Monitorowanie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 obejmuje zarówno efekty rzeczowe, jak i analizę postępu finansowego realizacji programu, z uwzględnieniem danych zebranych z poziomu projektów, obejmujących wartości osiągnięte sprawozdawane we wnioskach o płatność oraz wartości wymienionych w umowach o dofinansowanie projektu albo w decyzjach o dofinansowaniu projektu. W pozostałych przypadkach monitorowanie postępu rzeczowego może być prowadzone w szczególności w oparciu o wyniki ewaluacji projektu lub dane statystyki publicznej.

W procesie monitorowania, a w tym w sprawozdawczości, uczestniczą wszystkie podmioty zaangażowane w realizację Programu, na zasadach określonych w przepisach prawa oraz odpowiednich dokumentach programowych. Monitorowanie i sprawozdawczość przebiegać będzie w sposób systematyczny i terminowo przez cały okres programowania.

Obowiązek monitorowania i sprawozdawczości dotyczyć będzie wszystkich poziomów instytucjonalnych wdrażania programu oraz wszystkich beneficjentów programu operacyjnego.

Z realizacji programu IZ RPO WD 2014-2020 sporządzi sprawozdania na zasadach określonych w rozporządzeniu ogólnym. Zakłada ono dokonanie w 2019 oceny wykonania PO, która polegać będzie na sprawdzeniu stopnia osiągnięcia wyznaczonych wcześniej kamieni milowych (wartości pośrednich wskaźników) na poziomie poszczególnych osi priorytetowych. Podstawę dla tego procesu stanowią będą w szczególności wskaźniki produktu i wskaźniki finansowe.

Realizacja programu operacyjnego podlega monitorowaniu przez komitet monitorujący, o którym mowa w art. 41 Rozporządzenia ogólnego.

W terminie trzech miesięcy od daty powiadomienia państwa członkowskiego o decyzji dotyczącej przyjęcia programu państwo członkowskie w porozumieniu z instytucją zarządzającą ustanowi komitet w celu monitorowania realizacji programu. Zgodnie z art. 41 Rozporządzenia ogólnego IZ RPO WD 2014-2020, ustanowi jeden komitet monitorujący dla Programu.

Komitetu monitorujący będzie pełnił swoje funkcje zgodnie z zapisami Rozporządzenia ogólnego.

2. System ewaluacji

Obowiązek przeprowadzenia oceny (ewaluacji) programu operacyjnego wynika z zapisów art. 47 Rozporządzenia ogólnego. Oceny przeprowadza się w celu poprawy jakości projektowania i realizacji programów, jak również w celu analizy ich efektywności, skuteczności oraz ich wpływu.

Za koordynację działań w zakresie ewaluacji prowadzonych w ramach poszczególnych PO odpowiedzialna jest Krajowa Jednostka Ewaluacji.

Do obowiązków jednostki ewaluacyjnej wyodrębnionej w ramach IZ RPO WD należy w szczególności: realizacja i koordynacja procesu ewaluacji RPO (działań finansowanych z EFS i EFRR), współpraca z Krajową Jednostką Ewaluacji oraz budowa potencjału ewaluacyjnego na poziomie PO.

Proces ewaluacji PO realizowany będzie w oparciu o Plan Ewaluacji RPO WD 2014-2020 sporządzany przez IZ RPO WD. Plan ewaluacji obejmował będzie swoim zakresem cały okres programowania i zostanie przedstawiony Komitetowi Monitorującemu nie później niż rok od przyjęcia RPO.

W perspektywie finansowej 2014-2020 realizowane będą następujące typy ewaluacji: ewaluacje ex ante, ewaluacje on-going oraz ewaluacja ex post.

- Ewaluacja ex ante, o której mowa w art. 48 Rozporządzenia ogólnego, na poziomie PO ewaluacja ex ante przeprowadzana jest na zlecenie jednostek ewaluacyjnych wyodrębnionych w strukturach instytucji zarządzających PO.
- Ewaluacje on-going oceniające skuteczność, efektywność oraz wpływ danej interwencji będą realizowane podczas okresu programowania zgodnie z przyjętymi planami ewaluacji. Zgodnie z art. 104.2 Rozporządzenia ogólnego do dnia 31 grudnia 2021 każda instytucja zarządzająca PO powinna dostarczyć do KE raport podsumowujący wyniki ewaluacji przeprowadzonych w ramach programu w całym okresie programowania.
- Ewaluacja ex post zostanie przeprowadzona nie później niż trzy lata po zakończeniu okresu programowania (zgodnie z art. 50 Rozporządzenia ogólnego do 31 grudnia 2023). Dokonana będzie przez KE we współpracy z Państwem Członkowskim i instytucjami zarządzającymi PO (art. 104.3 Rozporządzenia ogólnego) biorąc pod uwagę ewaluacje przeprowadzone w trakcie okresu programowania.

Ewaluacje będą finansowane z budżetu Pomocy Technicznej RPO i budżetu Województwa Dolnośląskiego.

Wszystkie oceny są podawane będą do wiadomości publicznej w całości.

3. System kontroli

System kontroli realizacji programu będzie zgodny z regulacjami właściwymi w tym obszarze.

Instytucja Zarządzająca zobowiązana jest do prowadzenia kontroli realizacji programu operacyjnego, w tym weryfikacji prawidłowości wydatków ponoszonych przez beneficjentów.

W przypadku delegowania przez Instytucję Zarządzającą części funkcji związanych z wdrażaniem RPO do Instytucji Pośredniczącej, Instytucja Zarządzająca przeprowadza kontrolę systemową Instytucji Pośredniczącej w celu zapewnienia, że delegowane funkcje są realizowane właściwie.

Proces kontroli i audytu funduszy strukturalnych obejmuje w szczególności:

- kontrole realizowane w ramach systemu zarządzania i kontroli PO, w tym: kontrole systemowe, weryfikacje wydatków, kontrole na zakończenie realizacji projektu, kontrole trwałości;
- audyty wykonywane zgodnie z art. 116 Rozporządzenia ogólnego przez IA;
- kontrole weryfikujące zachowywanie zgodności z kryteriami desygnacji;
- audyty wykonywane przez KE i Europejski Trybunał Obrachunkowy.

4. System Informatyczny

Zgodnie z UP, minister właściwy ds. rozwoju regionalnego zapewnia budowę i funkcjonowanie centralnego systemu informatycznego SL 2014, który będzie wspierał realizację programów operacyjnych. Instytucja Zarządzająca opracuje system informatyczny do obsługi RPO WD, który będzie współdziałał z systemem krajowym. Systemy te tworzone są w celu spełnienia wymogów rozporządzenia ramowego w zakresie:

1. obowiązku rejestrowania i przechowywania danych dotyczących każdego projektu, niezbędnych do monitorowania, oceny, zarządzania finansowego, kontroli i audytu, w tym danych osobowych uczestników projektów na potrzeby monitorowania i ewaluacji projektów współfinansowanych z EFS (art. 114 ust. 2 rozporządzenia ramowego);
2. zapewnienia systemu komputerowego służącego prowadzeniu księgowości, przechowywaniu i przekazywaniu danych finansowych i danych na temat wskaźników, dla celów monitorowania i sprawozdawczości (art. 72 d. rozporządzenia ramowego);
3. zapewnienia funkcjonowania systemu informatycznego, za pomocą którego pełna komunikacja pomiędzy beneficjentem a właściwymi instytucjami odbywać się będzie drogą elektroniczną (art. 122 ust. 3 rozporządzenia ramowego).

Systemy posłużą szczególnie do wspierania procesów związanych z:

- 1) obsługą projektu od momentu podpisania umowy o dofinansowanie projektu albo podjęcia decyzji o dofinansowaniu projektu;
- 2) ewidencjonowaniem danych dotyczących programów operacyjnych;
- 3) obsługą procesów związanych z certyfikacją wydatków.

Instytucje oraz beneficjenci korzystają z funkcjonalności udostępnionych systemów w zakresie obsługi projektu od momentu podpisania umowy o dofinansowanie projektu albo podjęcia decyzji o dofinansowaniu projektu.

Wymiana informacji pomiędzy Komisją Europejską a instytucją zarządzającą odbywać się będzie poprzez system SFC 2014.

5. Systemu informacji i promocji:

IZ jest odpowiedzialna za zapewnienie właściwej informacji i promocji programu operacyjnego. W celu zapewnienia skutecznej koordynacji działań komunikacyjnych - zgodnie z założeniami UP - prowadzonych przez poszczególne instytucje Polska, opracowuje horyzontalny dokument - wspólną strategię komunikacji polityki spójności.

W oparciu o wspólną strategię komunikacji IZ, zgodnie z art. 116 Rozporządzenia ramowego, opracowuje dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 strategię komunikacji, będącą podstawą prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych dla tego programu. IZ przygotowuje również roczne plany działań o charakterze wykonawczym. Działania informacyjne i promocyjne wspierają realizację krajowego / regionalnego programu.

Wsparcie to będzie realizowane w szczególności poprzez:

- informowanie potencjalnych beneficjentów o możliwościach finansowania w ramach programu oraz sposobach jego pozyskania,
- dostarczanie beneficjentom informacji potrzebnych do realizacji projektów na ich różnych etapach,
- upowszechnianie wśród wybranych segmentów opinii publicznej i grup odbiorców [krajowy program] / mieszkańców województwa [Regionalny Program Operacyjny Województwa

Dolnośląskiego 2014-2020] roli oraz osiągnięć polityki spójności i funduszu / funduszy przez działania informacyjne i promocyjne na temat efektów i wpływu programu oraz poszczególnych projektów, a także w stosownym zakresie UP.

Kluczowe jest, aby realizując działania informacyjno-promocyjne w perspektywie programowej 2014-2020 dążyć do wzmocnienia koordynacji działań, celem utrzymania wysokiej spójności przekazu i komplementarności komunikatów oraz narzędzi.

Wyzwaniem leżącym u podstaw skutecznej komunikacji, będzie opracowanie dokumentów skierowanych do potencjalnych beneficjentów i beneficjentów, a także materiałów przeznaczonych do komunikacji w mediach, z zastosowaniem czytelnego i zrozumiałego powszechnie języka.

W okresie 2014-2020 należy położyć większy nacisk na wykorzystanie potencjału komunikacyjnego samych beneficjentów.

Kluczowe jest również wdrażanie polityk horyzontalnych, jak równy dostęp do informacji dla osób niepełnosprawnych, dbałość o środowisko naturalne oraz współpraca z partnerami społeczno-gospodarczymi.

6. Zarządzanie finansowe

Podstawowy mechanizm przepływów finansowych w zakresie środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oparty jest o budżet środków europejskich, czyli wyodrębnioną część budżetu państwa, zasilaną transferami z Komisji Europejskiej (dochody budżetu środków europejskich), z której następnie dokonywane są płatności na rzecz beneficjentów w kwocie odpowiadającej przyznanemu dofinansowaniu unijnemu (wydatki budżetu środków europejskich). Budżet środków europejskich nie obejmuje wydatków ponoszonych w ramach pomocy technicznej.

Instytucją dokonującą płatności jest Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK). Podstawą dokonania płatności na rzecz beneficjenta jest przekazane do BGK zlecenie płatności wystawione przez instytucję, z którą beneficjent zawarł umowę o dofinansowanie projektu, przygotowane w oparciu o zweryfikowany wniosek beneficjenta o płatność. Ww. instytucja może upoważnić pisemnie inny podmiot będący państwową jednostką budżetową, realizujący projekt finansowany z udziałem środków europejskich, do wystawiania zleceń płatności. W takim przypadku instytucje systemu wdrażania są wyłączone z bezpośredniego udziału w systemie przepływu środków unijnych: środki funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności nie będą bowiem w praktyce przechodzić przez rachunki wspomnianych podmiotów.

Rozliczenie wydatków kwalifikowalnych poniesionych przez beneficjenta odbywa się na podstawie wniosku o płatność złożonego do właściwej instytucji. W oparciu o zweryfikowane wnioski o płatność dana instytucja wdrażająca sporządza zestawienia wydatków zawierające zagregowane wartości i dane z poszczególnych projektów, które następnie przekazuje do instytucji pośredniczącej lub bezpośrednio do instytucji zarządzającej. Instytucja zarządzająca, w oparciu o otrzymane dokumenty, sporządza, a następnie przesyła do KE, deklaracje i zestawienia wydatków wraz z wnioskiem o płatność okresową.

Podstawą do wyliczenia wkładu unijnego, o której mowa w art. 120 ust. 2 rozporządzenia ramowego, są całkowite wydatki kwalifikowalne.

Rola partnerów zaangażowanych w przygotowanie, wdrażanie, monitorowanie, ewaluację PO

Zgodnie z art. 5 ust. 1 rozporządzenia ogólnego, który stanowi, że w odniesieniu do każdego programu operacyjnego poszczególne państwa członkowskie UE zobowiązane są do organizowania partnerstwa m.in. z następującymi podmiotami:

- a) właściwymi organami regionalnymi, lokalnymi, miejskimi i innymi władzami publicznymi,
- b) partnerami społeczno-gospodarczymi oraz
- c) zainteresowanymi podmiotami reprezentującymi społeczeństwo obywatelskie, w tym partnerami działającymi na rzecz ochrony środowiska, organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami odpowiedzialnymi za promowanie równości i niedyskryminacji.

Zarząd Województwa Dolnośląskiego w dniu 2 kwietnia 2013 r. podjął uchwałę Nr 3815/IV/13 w sprawie powołania Grupy roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem regionalnego programu operacyjnego na lata 2014-2020 dla Województwa Dolnośląskiego.

Szeroki katalog partnerów wskazanych w składzie Grupy, zapewni realizację zasady Partnerstwa już na etapie tworzenia programu.

Zgodnie z zaleceniami ww. Zespołu oraz Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w skład Grupy wchodzi zarówno: związki zawodowe, organizacje pracodawców, organizacje pozarządowe, w tym podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie (m.in. partnerzy działający na rzecz ochrony środowiska, odpowiedzialne za promowanie równości i niedyskryminacji). Skład Grupy przedstawiono w załączeniu.

Podczas spotkań Grupy omawiano następujące zagadnienia merytoryczne związane z nową perspektywą finansową:

- Założenia do Umowy Partnerstwa;
- Założenia i harmonogram przygotowania RPO WD;
- Założenia Linii Demarkacyjnej;
- Warunkowość ex-ante;
- Możliwości wykorzystania instrumentów inżynierii finansowej w RPO WD;
- Wstępne opisy osi priorytetowych RPO WD.

Członkowie Grupy aktywnie uczestniczą w procesie tworzenia opisów osi priorytetowych.

Opracowując skład Grupy roboczej, Zarząd Województwa kierował się zaleceniami Zespołu Międzyresortowego w tej kwestii.

Decydując o wyborze poszczególnych podmiotów zwracano uwagę przede wszystkim na zakres ich działalności – związany ściśle z zakresem wsparcia w ramach poszczególnych celów tematycznych.

Umożliwiono uczestnictwo w pracach Grupy zarówno związkom zawodowym, organizacjom pracodawców, izmom gospodarczym, szkołom wyższym, jak również gminom wiejskim, miejskim i dużym miastom z obszaru województwa dolnośląskiego (zgodne z zaleceniami Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przedstawionymi w piśmie z dnia 10 maja br. (DZF-I-82208(2)-54-PSz/13).

Dokonując wyboru poszczególnych jednostek do Grupy, brano pod uwagę zarówno ich doświadczenie w pracach w podobnych gremiach (np. Komitet Monitorujący RPO 2007-2013, Podkomitet Monitorujący Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w województwie dolnośląskim, jak również położenie geograficzne (każdy z subregionów ma swoich reprezentantów z poszczególnych typów jednostek samorządu terytorialnego).

Partnerzy społeczni i gospodarczy, organizacje pozarządowe (w tym podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, m.in. partnerzy działający na rzecz ochrony środowiska, odpowiedzialne za promowanie równości i niedyskryminacji) wybrani zostali z grona najbardziej reprezentatywnych

w regionie (większość z nich to ciała zrzeszające wiele podmiotów o zbliżonym profilu działalności, co zapewnia jeszcze szerszy udział partnerów w procesie przygotowań RPO).

Wiele z instytucji zgłaszało się pisemnie z prośbą o uwzględnienie w Grupie. Każde z takich zgłoszeń było analizowane pod kątem ewentualnej wartości dodanej uczestnictwa danego podmiotu w pracach Grupy.

W okresie od 25 kwietnia 2013 r. do 23 stycznia 2014 r. odbyło się 7 spotkań Grupy. Częste spotkania zapewniały stały dostęp członków Grupy do informacji związanych z przygotowaniem RPO.

Utworzono zbiorczy adres e-mail gruparpo@dolnyślask.pl, skupiający adresy wszystkich członków Grupy, na który rozsyłane były wszelkie informacje związane z jej pracami.

Informacje dot. stanu prac nad RPO przedstawiane były także na spotkaniach m.in. takich gremiów jak Komitet Monitorujący RPO 2007-2013, Podkomitet Monitorujący Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w województwie dolnośląskim.

Główną wartością dodaną partnerstwa są uwagi zgłoszone przez członków Grupy, które dotyczyły zarówno diagnozy sytuacji społeczno-ekonomicznej regionu, jak również kierunków wsparcia planowanych w RPO i katalogu potencjalnych beneficjentów.

Regulamin prac Grupy w województwie dolnośląskim umożliwia tworzenie zespołów roboczych. Dotychczas powołano 4 takie zespoły, w tym: „Rynek pracy”, „Ekonomia społeczna”, „Zrównoważony rozwój”, „Rozwój obszarów wiejskich i Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)”.

Sam fakt tworzenia takich zespołów stanowi wartość dodaną partnerstwa, gdyż obliguje ich członków (i środowisk z nimi związanych) do faktycznej współpracy przy opracowywaniu rozwiązań, sugestii przy tworzeniu RPO.

W proces programowania zaangażowane są także Dolnośląska Instytucja Pośrednicząca oraz Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy.

Ponadto zorganizowano warsztaty dla Radnych Sejmiku Województwa Dolnośląskiego dot. nowego RPO WD.

Na etapie wdrażania kluczową rolę będzie pełnił Komitet Monitorujący RPO WD, którego katalog kompetencji zgodnie z art. 100 rozporządzenia ogólnego obejmie m.in. rozpatrywanie kwestii, które mają wpływ na wykonanie programu operacyjnego; ocenę rezultatów ewaluacji programu; rozpatrywanie i zatwierdzanie metodyki i kryteriów wyboru operacji oraz rocznych i końcowych sprawozdań z realizacji programu. Należy zatem zauważyć, że partnerzy – będąc członkami Komitetu Monitorującego – będą mieli realny wpływ na sposób wdrażania, monitorowanie i ewaluację programu.

Funkcjonowanie Komitetu będzie finansowane z Pomocy Technicznej RPO.

25 października 2013 r. Uchwałą Nr 4894/IV/13 Zarząd Województwa Dolnośląskiego przyjął projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020.

Konsultacje trwały od 28 października do 2 grudnia 2013 r. Obowiązek przeprowadzenia konsultacji społecznych wynika z Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (art. 19a ust 1 i 2). Zasada szerokiego partnerstwa w ramach prowadzonych konsultacji wynika z Rozporządzenia ogólnego PE i Rady (art. 5).

Informacje o rozpoczęciu konsultacji społecznych zostały zamieszczone w wydaniu Gazety Wrocławskiej oraz Gazety Wyborczej, na stronach UMWD, DWUP i DIP. Stworzono aplikację w formie „formularza uwag”, za pomocą którego zgłaszano wszelkie propozycje zmian dokumentu.

Zaproszono ponad 550 podmiotów z Dolnego Śląska do wzięcia czynnego udziału w konsultacjach społecznych. Zorganizowano łącznie 36 spotkań informacyjnych. W każdym powiecie zorganizowano 27 spotkań z władzami i środowiskami lokalnymi.

Konferencja inauguracyjna odbyła się 28 października 2013 r. w Jeleniej Górze. Zorganizowano także 3 konferencje subregionalne w Wałbrzychu (4 listopada 2013 r.), Legnicy (13 listopada 2013 r.) oraz we Wrocławiu (6 listopada 2013 r.).

W spotkaniach konsultacyjnych wzięło udział ponad 1 300 osób, wpłynęło łącznie 1 161 uwag. Najwięcej uwag zgłosiły jednostki samorządu terytorialnego (312 uwag), organizacje pozarządowe (220 uwag) oraz osoby fizyczne (122 uwagi). Najwięcej uwag dotyczyło Osi priorytetowej 4 Środowisko i zasoby, Osi priorytetowej 3 Gospodarka niskoemisyjna oraz Osi Priorytetowej 1 Przedsiębiorstwa i innowacje.

Raport z konsultacji społecznych Projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 został przyjęty Uchwałą nr 5148/IV/2013 z 23 grudnia 2013 r. przez Zarządu Województwa Dolnośląskiego, do publicznej wiadomości przekazany w dniu 2 stycznia 2014 r.

KOORDYNACJA Z INNYMI FUNDUSZAMI I INSTRUMENTAMI

Skuteczna koordynacja pomiędzy funduszami, a także instrumentami ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia komplementarności, a tym samym maksymalizacji efektów interwencji. Właściwe mechanizmy koordynacyjne przyczyniają się do osiągnięcia celów i związanych z nimi wskaźników, stymulowania komplementarności i synergii interwencji, służących zwiększeniu ich efektywności oraz zapewnienia spójności, skuteczności i efektywności systemu.

W ramach koordynacji z innymi funduszami i instrumentami przewiduje się następujące mechanizmy koordynacyjne na poziomie:

- programowania (Identyfikacja wspólnych obszarów interwencji, kategorii beneficjentów, grup docelowych, linia demarkacyjna, UP oraz ZIT);
- wdrażania (Komitet Monitorujący RPO WD 2014-2020 oraz działające w jego ramach podkomitety/grup robocze działające w jego ramach grupy robocze, KKUP, listy indykatywne, nabory kierowane, nabory pozakonkursowe, wspólne ogłaszanie naborów, projekty powiązane, itp. premiowanie projektów komplementarnych, kontrole krzyżowe - uniknięcie podwójnego finansowania).

W ramach rozwiązań dotyczących koordynacji z PO EWT przewiduje się tworzenie i uczestnictwo w pracach grup roboczych zajmujących koordynacją i komplementarnością działań podejmowanych w ramach różnych RPO/EWT.

OŚ PRIORYTETOWA 1 PRZEDSIĘBIORSTWA I INNOWACJE

Realizacja powyższej osi ma na celu: Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji (CT 1); Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, (CT 3)

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Rozwój infrastruktury badawczej, wsparcie badań naukowych i rozwoju nowych technologii; wsparcie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw; zwiększenie konkurencyjności sektora MŚP; wspieranie współpracy międzynarodowej w celu poprawy wyników i zwiększenia atrakcyjności

regionu; wspieranie przekształcania odkryć naukowych w innowacyjne produkty i usługi - *Horyzont 2020*;

- Wspieranie konkurencyjności, w tym innowacyjności przedsiębiorstw; wsparcie konkurencyjności sektora MŚP; wspieranie internacjonalizacji MŚP; wzmocnienie konkurencyjności przedsiębiorstw i stworzenie nowych miejsc pracy - *COSME*;
- Rozwój infrastruktury badawczej, wsparcie badań naukowych i rozwoju nowych technologii; rozwój infrastruktury oraz usług instytucji otoczenia; wsparcie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw (działalność w ramach klastrów) - *Program Operacyjny Inteligentny Rozwój*;
- Wspieranie badań naukowych i rozwoju nowych technologii; współpraca MŚP z sektorem nauki (np. bony na innowacje); wsparcie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw, szczególnie sektora MŚP - *Narodowe Centrum Badania i Rozwoju oraz PARP*;
- Wspieranie MŚP w dostępie do kapitału na inwestycje - *Europejski Bank Inwestycyjny*;
- Zwiększenia powiązań nauki z gospodarką - innowacje w rolnictwie - *EFROW*;

OŚ PRIORYTETOWA 2 TECHNOLOGIE INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNE

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych (CT 2);*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Zwiększenie zastosowania technologii informacyjno - komunikacyjnych w przedsiębiorstwach, wprowadzaniu do praktyki gospodarczej najnowocześniejszych rozwiązań cyfrowych, w tym wspierającej działalności rynkowej; zwiększenie zastosowania technologii informacyjno - komunikacyjnych w obszarze usług publicznych - *Program Operacyjny Cyfrowa Polska*;
- Umożliwienie dostępu do sieci szerokopasmowych – *EFROW*;

OŚ PRIORYTETOWA 3 GOSPODARKA NISKOEMISYJNA

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach (CT 4)*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Wspieranie w zakresie promowania rozwoju wykorzystania energii odnawialnej i efektywności energetycznej przez przedsiębiorców - *COSME*;
- Zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii - *LIFE+*;
- Zwiększenie efektywności energetycznej, Zwiększenie wykorzystania OZE - *POIS*;
- Mikroinstalacje OZE - *EFROW*;

OŚ PRIORYTETOWA 4 ŚRODOWISKO I ZASOBY

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem (CT 5), Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów (CT 6)*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Rozwój efektywnego systemu gospodarki odpadami; Ochrona i zrównoważone korzystanie z zasobów naturalnych, w tym gospodarki wodnej - *LIFE+*;

- Wsparcie działań nakierowanych na zapobieganie i minimalizację skutków wystąpienia ryzyka, m.in: powodzi, suszy; rozwój małej retencji; wsparcie w zakresie rozwoju systemu ratownictwa; rozwój systemu gospodarki odpadami; ochrona, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych; ochrona, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych; podniesienie standardu bazy technicznej i wyposażenia parków narodowych i obszarów Natura 2000; ochrona bioróżnorodności- *POIŚ*;
- Budowa lub rozbudowa zbiorczych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych w aglomeracjach od 2 do 10 tys. RLM - *KPOŚK*;

OŚ PRIORYTETOWA 5 TRANSPORT

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastrukturalnych sieciowych (CT 7)*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Rozwój infrastruktury transportowej; zwiększenie dostępności do europejskiej sieci transportowej - *POIŚ*;
- Uzupełnienie połączeń drugo- i trzeciorzędnych z siecią TEN-T - *Instrument „Łącząc Europę” (Connecting Europe Facility)*;
- Budowa spójnej sieci transportowej (inwestycje drogowe i kolejowe)- *Dokument implementacyjny do strategii rozwoju transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.)*;
- Budowa, przebudowa i remonty dróg lokalnych (powiatowych i gminnych) - *Narodowy program przebudowy dróg lokalnych*;

OŚ PRIORYTETOWA 6 INFRASTRUKTURA SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem (CT 9)*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Włączenie społeczne i walka z ubóstwem; działania na rzecz poprawy dostępu do wysokiej jakości usług medycznych; wsparcie na rzecz łączenia życia zawodowego i rodzinnego - *POWER*;
- Inwestycje w infrastrukturę będą ściśle powiązane i możliwe do realizacji łącznie z interwencją przewidzianą w ramach osi priorytetowych EFS - *EFŚ*;

OŚ PRIORYTETOWA 7 INFRASTRUKTURA EDUKACYJNA

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie (CT 10)*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Wsparcie na rzecz łączenia życia zawodowego i rodzinnego; Poprawa jakości kształcenia; Lepszy dostęp do wysokiej jakości usług edukacyjnych - *POWER*;
- Inwestycje w infrastrukturę będą ściśle powiązane i możliwe do realizacji łącznie z interwencją przewidzianą w ramach osi priorytetowych EFS- *EFŚ*;

OŚ PRIORYTETOWA 8 RYNEK PRACY,

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników (CT 8)*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Wsparcie na rzecz łączenia życia zawodowego i rodzinnego; wsparcie systemowe dla rozwoju MŚP i ich Kadr - *POWER*;
- Wzmacnianie umiejętności oraz szans na zatrudnianie; wspieranie przedsiębiorczości - *Erasmus dla wszystkich*;
- Rozwój umiejętności i postaw sprzyjających; przedsiębiorczości, zwłaszcza wśród nowych przedsiębiorców- *COSME*;
- Kompleksowe wsparcie dla pracowników zwalnianych w wyniku zmian strukturalnych - *Europejski Fundusz Dostosowań do Globalizacji*;
- Inwestycje w infrastrukturę stanowią uzupełnienie działań w ramach osi priorytetowej - *EFRR*;
- Rozwój działalności pozarolniczej przyczyniającej się do wzrostu zatrudnienia na obszarach wiejskich – *EFRRROW*;

OŚ PRIORYTETOWA 9 WŁĄCZENIE SPOŁECZNE

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem (CT 9)*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Wsparcie integracji oraz aktywizacji osób najbardziej potrzebujących - *Europejski Fundusz Pomocy Najbardziej Potrzebującym*;
- Wsparcie integracji oraz aktywizacji obywateli państw trzecich - *Europejski Fundusz Migracji i Azylu*;
- Poprawa szans na włączenie społeczne osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej i zawodowej; działania na rzecz poprawy dostępu do wysokiej jakości usług zdrowotnych i społecznych – *POWER*;
- Wsparcie przedsiębiorczości społecznej - *Program na rzecz przemian i innowacji Społecznych*;
- Inwestycje w infrastrukturę stanowią uzupełnienie działań w ramach osi priorytetowej – *EFRR*;

OŚ PRIORYTETOWA 10 EDUKACJA

Realizacja powyższej osi ma na celu: *Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie (CT10)*

W ramach niniejszej osi możliwe są obszary komplementarności i synergii:

- Poprawa jakości kształcenia; Zwiększenie powiązania systemu edukacji i umiejętności osób z potrzebami rynku pracy. Lepszy dostęp do wysokiej jakości usług edukacyjnych- *POWER*;
- Możliwość uczenia się osób indywidualnych; Współpraca instytucjonalna między placówkami edukacyjnymi, a przedsiębiorstwami - *Erasmus dla wszystkich* ;
- Inwestycje w infrastrukturę stanowią uzupełnienie działań w ramach osi priorytetowej – *EFRR*;

WARUNKOWOŚĆ EX ANTE

Zgodnie z Rozporządzeniem ogólnym dla funduszy objętych *Wspólnymi Ramami Strategicznymi 2014-2020*, ich uruchomienie będzie uzależnione od spełnienia wymogów warunkowości ex ante, tj. zapewnienia określonych warunków wyjściowych umożliwiających efektywną realizację programów współfinansowanych ze środków europejskich. Warunki te wiążą się zwykle z koniecznością zapewnienia odpowiednich ram strategicznych dla poszczególnych priorytetów inwestycyjnych bądź też transpozycją i realizacją wybranych elementów legislacji UE. Zgodnie z Załącznikiem V Rozporządzenia ogólnego, rozróżniono 2 rodzaje warunków: ogólne i tematyczne.

Warunki ogólne mają zastosowanie do wszystkich interwencji z funduszy WRS – mają na celu promocję stosowania zasad horyzontalnych UE (zasada równości szans, zasada niedyskryminacji, zasada równości płci, zasada zrównoważonego rozwoju), prawidłowe przestrzeganie horyzontalnych przepisów unijnych w zakresie pomocy publicznej, zamówień publicznych, oceny oddziaływania na środowisko oraz zapewnienie wysokiej jakości systemów monitorowania, zbierania i zarządzania danymi statystycznymi.

Uwarunkowania tematyczne powiązane są z 11 obszarami (celami) tematycznymi oraz przypisanymi do nich priorytetami inwestycyjnymi. Jeżeli spełnienie tematycznego warunku wstępnego przyczyni się do skuteczniejszej i bardziej efektywnej realizacji celów szczegółowych danej osi priorytetowej, to konieczne będzie jego spełnienie. Wybranie konkretnego priorytetu będzie pociągało konieczność spełnienia określonego warunku ex ante. Dodatkowo, należy pamiętać, że niektóre warunki ex ante będą musiały być spełnione również na poziomie regionalnym (dla każdego regionalnego programu operacyjnego).

We współpracy z władzami krajowymi Samorząd Województwa Dolnośląskiego zidentyfikował zakres stosowania warunków ex ante mających zastosowanie do RPO WD 2014 – 2020.

Identyfikacja zakresu stosowania warunków ex ante mających zastosowanie do PO oraz ocena ich spełnienia

Warunek ex ante obowiązujący program	Oś priorytetowa (lub osie priorytetowe, do której warunek ma zastosowanie)	Spełnienie warunku ex ante: Tak/Nie/Częściowo	Kryteria	Spełnienie kryteriów: Tak/Nie	Odniesienie do dokumentów (strategie, inne odpowiednie dokumenty, z podaniem odpowiednich rozdziałów, artykułów, sekcji, wraz linkami do pełnej wersji dokumentu)	Wyjaśnienia
1.1. <i>Badania naukowe i innowacje</i> : Istnienie krajowych lub regionalnych strategii badań i innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji, zgodnie z krajowym programem reform,	1. Przedsiębiorstwa i Innowacje		– Gotowa jest krajowa lub regionalna strategia badań i innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji, która: – opiera się na analizie SWOT, aby skoncentrować zasoby na ograniczonym zestawie		Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020 – uchwała nr XXXII/932/13 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 lutego 2013	W Województwie Dolnośląskim nie został przyjęty osobny dokument pod nazwą Regionalna Strategia Inteligentnej Specjalizacji. Aktualnie obowiązująca w woj. dolnośląskim wersja dokumentu to przyjęta przez Zarząd Województwa w 2011 r. „Regionalna Strategia

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY ŚLĄSK

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

<p>w celu zwiększenia wydatków na badania i innowacje ze środków prywatnych, co jest cechą dobrze funkcjonujących krajowych lub regionalnych systemów badań i innowacji.</p>		<p>Tak</p>	<p>priorytetów badań i innowacji, – przedstawia środki na rzecz pobudzenia prywatnych inwestycji w badania i rozwój, – obejmuje system monitorowania i przeglądu.</p>	<p>Tak</p>	<p>r. http://www.umwd.dolnyslask.pl/fileadmin/user_upload/Rozwoj_regionalny/SRWD/SRWD_2020-final.pdf Rozdział 6 Makrosfery – str. 34 Rozdział 7 Monitoring SRWD i system wskaźników – str. 49 Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2011 – 2020 – uchwała nr 1149/IV/11 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 sierpnia 2011 r. http://www.innowacje.dolnyslask.pl/images/attachments/aktualizacja_rsi/rsi.pdf Regionalny System Innowacji – str. 33 Analiza SWOT – str. 52 System monitoringu i ewaluacji Regionalnej Strategii Innowacji – str. 92 – Źródła finansowania wdrażania Regionalnej Strategii Innowacji – str. 106</p>	<p>Innowacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2011-2020”. W Strategii zostały zidentyfikowane tzw. branże kluczowe oraz specjalizacje naukowo-technologiczne regionu w przekroju funkcjonujących w regionie ośrodków naukowych oraz przedsiębiorstw. Dokument ten zawiera ponadto przygotowaną analizę SWOT oraz system monitoringu i ewaluacji oraz proponowane źródła finansowania. Najważniejsze wyzwania rozwojowe województwa w sferze innowacyjności i specjalizacji regionalnych zostały także uwzględnione w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020 przyjętej przez Sejmik Województwa w lutym 2013 r. Wraz z przyjęciem zaktualizowanej RSI w 2011 r. opracowany został również tzw. Plan Wykonawczy do Strategii na lata 2012 – 2014. Przedstawia on typy działań, które są możliwe do realizacji w województwie, przy założeniu współpracy wszystkich aktorów regionalnego systemu innowacji, a więc m.in. samorządowców, przedsiębiorców, instytucji otoczenia biznesu, jednostek naukowych. Przygotowanie Planu Wykonawczego zostało poprzedzone konsultacjami w ramach UMWD, z Grupami Roboczymi powołanymi na potrzeby przygotowania RSI, Komitetem Sterującym oraz konsultacjami społecznymi. W ramach Planu Wykonawczego do każdego celu i kierunku działań RSI zaproponowane zostały możliwe do zrealizowania działania wraz z potencjalnymi realizatorami,</p>
--	--	------------	---	------------	---	---

						<p>potencjalnymi beneficjentami oraz potencjalnymi źródłami finansowania i wskaźnikami monitorowania działań.</p> <p>Przewiduje się opracowanie kolejnego Planu Wykonawczego na lata 2015 – 2017.</p> <p>Przewiduje się przeprowadzenie badania monitoringowego RSI w roku 2014, a więc na zakończenie trzyletniego okresu, który obejmuje działania zawarte w Planie Wykonawczym.</p> <p>Obecnie trwają prace nad aktualizacją priorytetowych obszarów w dolnośląskiej gospodarce. Obszary te zostaną zidentyfikowane na podstawie analizy aktualnych danych statystycznych charakteryzujących region. Dodatkowo przeprowadzone zostanie badanie identyfikujące kluczowe obszary technologii w regionie oraz określenie wpływu wyłonionych kluczowych technologii na rozwój zidentyfikowanych branż gospodarki. Równolegle prowadzony jest dialog z przedsiębiorcami z Dolnego Śląska, przedstawicielami jednostek naukowych i badawczo - rozwojowych oraz jednostek otoczenia biznesu w zakresie obszarów inteligentnych specjalizacji.</p>
6.2. <i>Gospodarka odpadami:</i> Wykonanie dyrektywy 2008/98/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 listopada	3. Środowisko i Zasoby	Tak	– państwo członkowskie przekazało Komisji sprawozdanie dotyczące postępów w osiągnięciu celów określonych w art. 11 dyrektywy 2008/98/WE,		Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego przyjęty uchwałą nr XXIV/ 616/12 Sejmiku Województwa	W lutym 2013 r. Samorząd Województwa Dolnośląskiego przesłał do Ministerstwa Środowiska w postaci „Karty przeglądu wojewódzkiego planu gospodarki odpadami” informację odnośnie zgodności WPGO 2012 z

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY ŚLĄSK

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

<p>2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylającej niektóre dyrektywy, w szczególności opracowanie planów gospodarki odpadami, zgodnie z tą dyrektywą oraz hierarchią odpadów.</p>		<p>powodów niedociągnięć oraz zamierzonych działań prowadzących do osiągnięcia celów;</p> <p>– państwo członkowskie dopilnowało, aby jego właściwe organy sporządziły, zgodnie z art. 1, 4, 13 i 16 dyrektywy 2008/98/WE, jeden lub więcej planów gospodarki odpadami zgodnie z art. 28 dyrektywy;</p> <p>– nie później niż do dnia 12 grudnia 2013 r. państwo członkowskie sporządziło, zgodnie z art. 1 i 4 dyrektywy 2008/98/WE, programy zapobiegania powstawaniu odpadów, zgodnie z wymogami art. 29 dyrektywy;</p> <p>– państwo członkowskie podjęło niezbędne kroki w celu osiągnięcia celu na 2020 r. dotyczącego promowania ponownego wykorzystania i recyklingu, zgodnie z art. 11 dyrektywy 2008/98/WE.</p>	<p>Tak</p>	<p>Dolnośląskiego z dnia 27 czerwca 2012 r.</p>	<p>zapisami dyrektywy 2008/98/WE w sprawie odpadów pod kątem spełnienia wymagań warunkowości ex ante</p>
<p>7.1. <i>Drogi</i>: Istnienie kompleksowego krajowego planu transportu, który we właściwy sposób ustala priorytety inwestycji w bazową transeuropejską sieć transportową (TEN-T), w sieć kompleksową (inwestycje inne niż w sieć bazową TEN-</p>	<p>4. Transport</p>	<p>Gotowy jest kompleksowy planu transportu zawierający:</p> <p>– priorytety inwestycji w sieć bazową TEN-T, sieć kompleksową i wtórną łączność. priorytety uwzględniają wkład inwestycji w mobilność, trwały rozwój,</p>		<p>Ranking projektów transportowych</p>	<p>Samorząd województwa dolnośląskiego przygotował Ranking projektów transportowych przesłanych do MRR przewidzianych do realizacji na poziomie regionalnym, opartych o obiektywne kryteria, zawierający harmonogram realizacji ze wskazaniem kluczowych etapów oraz koszty i źródła finansowania. Kwestią</p>

T) oraz we wtórną łączność (w tym transport publiczny na szczeblu regionalnym i lokalnym).		Tak	<p>zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych oraz wkładu w jednolitą europejską przestrzeń transportową,</p> <p>– realistyczne i dojrzałe ramy projektu (wraz z harmonogramem, budżetem),</p> <p>– strategiczną ocenę środowiskową, spełniającą wymogi prawne dotyczące planu transportu,</p> <p>– środki mające na celu zwiększenie zdolności instytucji pośredniczących i beneficjentów do realizacji projektów.</p>	Tak		kluczową było zapewnienie komplementarności list projektów regionalnych w stosunku do Dokumentu Implementacyjnego dla Strategii Rozwoju Transportu przygotowanego przez Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej.
--	--	-----	---	-----	--	---

REDUKCJA OBCIĄŻEŃ ADMINISTRACYJNYCH

Wyniki przeprowadzonych badań ewaluacyjnych⁵ wskazują na występowanie w ramach perspektywy finansowej 2007 – 2013 nadmiernych obciążeń administracyjnych beneficjentów. Jako najbardziej uciążliwe beneficjenci wskazali zbyt skomplikowane procedury na etapie aplikowania oraz w trakcie realizacji projektów, problemy z interpretacją przepisów prawa, wytycznych, poradników czy zapisów samego programu oraz niedostateczną informację ze strony IZ w tym zakresie. Beneficjenci uznali również, że liczba dokumentów wymagana przez IZ w trakcie naboru projektów jest zbyt duża, a wobec braku szczegółowych informacji powoduje to konieczność ich poprawiania i przedkładania dodatkowych wyjaśnień. Wszystko to powoduje przewlekłość procedury oceny projektów oraz ich rozliczania, a w efekcie przekazywanie środków do beneficjentów z opóźnieniem. Podjęte w ramach okresu programowania 2007 - 2013 działania polegające na szerszym zastosowaniu narzędzi informatycznych, takich jak generator wniosków o dofinansowanie oraz generator wniosków o płatność spowodowały istotną poprawę poprzez sprawniejsze i szybsze generowanie dokumentów oraz mniejszą ilość popełnianych przez beneficjentów błędów. Wygenerowane elektroniczne wersje dokumentów ułatwiają eksport danych do systemów informatycznych. Z kolei wykorzystanie lokalnego i krajowego systemu informatycznego umożliwia z jednej strony szybkie i sprawne agregowanie danych na poziomie projektów oraz programu, z drugiej zaś ułatwia dostęp do zgromadzonych danych.

⁵ Ewaluacja wpływu projektów wybranych do dofinansowania w ramach Priorytetu 3 „Transport” RPO WD na rozwój i podniesienie konkurencyjności Dolnego Śląska przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju; Ewaluacja wpływu projektów wybranych do dofinansowania przez IZ RPO WD dot. infrastruktury społecznej w zakresie Priorytetu 7 „Edukacja” i Priorytetu 8 „Zdrowie” na poprawę warunków bytowych ludności Dolnego Śląska oraz podniesienie konkurencyjności regionu

Powyższe kroki wymagają dalszych działań w kolejnym okresie programowania. Priorytetem będzie możliwie najszersze wykorzystanie narzędzi informatycznych usprawniających obieg i przechowywanie informacji. Działania te ponadto wpisywać się będą w proces budowy e-administracji i w związku z tym powinny stanowić jeden z jej elementów.

W badaniach ewaluacyjnych beneficjenci wskazywali, oprócz powyższych postulatów, również konieczność usprawnienia komunikacji z IZ, szczególnie z wykorzystaniem takich narzędzi jak poczta elektroniczna i strona www. Usprawnienia wymaga również system informacji o możliwości uzyskania dofinansowania ze środków Unii Europejskiej oraz promocja projektów zrealizowanych z ich udziałem, co pozwoli na zwiększenie grupy potencjalnych beneficjentów, a także umożliwi – w razie potrzeby - prowadzenie konsultacji społecznych w oparciu o szerszy krąg zainteresowanych. Kolejnym istotnym działaniem powinno być doskonalenie instytucji zaangażowanych w proces wdrażania programu operacyjnego poprzez usprawnianie ich wewnętrznych procedur, zdefiniowanie i hierarchizację celów, skupienie się na nich zamiast na procesach, wypracowanie i wykorzystywanie mechanizmów oceny i ewaluacji oraz dalsze kształcenie i doskonalenie kadr.

Podjęte działania powinny ułatwić aplikowanie o środki dofinansowania oraz realizację i rozliczanie projektów. W powiązaniu z szerszym wykorzystaniem finansowania projektów w formie zaliczki podjęte działania przyczynią się do szybszej absorpcji środków unijnych oraz zwiększą potencjalną grupę beneficjentów o te podmioty, które bez systemu zaliczkowego nie byłyby w stanie zapewnić płynności finansowej projektu.

Główne działania planowane w celu zmniejszenia obciążeń administracyjnych obejmują w szczególności:

- Dopuszczenie możliwie szerokiego wykorzystania finansowania projektów w formie zaliczki – na etapie przygotowywania programu/uszczegółowienia;
- Opracowanie metod oceny i ewaluacji oraz mechanizmu korygowania systemu i reagowania w przypadku wystąpienia błędów lub niezadowolających efektów – na etapie tworzenia systemu zarządzania i kontroli;
- Uproszczenie procedur naboru i oceny wniosku o dofinansowanie projektu oraz w trakcie realizacji, rozliczania i kontroli – na etapie tworzenia systemu zarządzania i kontroli;
- Budowa narzędzi informatycznych służących zarówno informacji i promocji, jak również służących do wymiany, agregowania i przekazywania danych o projektach i programie – na etapie tworzenia systemu zarządzania i kontroli i w ramach budowy e-administracji;
- Przeprowadzenie szkoleń dla instytucji wdrażających program oraz dla potencjalnych beneficjentów - na etapie przygotowywania naborów projektów;

Institucje odpowiedzialne w Polsce za wdrażanie polityki spójności będą kontynuowały działania zmierzające do wprowadzenia jak najszerszego katalogu uproszczeń dla beneficjentów środków UE, zgodnie z sekcją 2.6 UP. Uproszczenia te polegają nie tylko na wprowadzeniu uproszczeń wynikających z rozporządzeń unijnych lub będących ich konsekwencją, ale także w obszarach podlegających uregulowaniom na poziomie krajowym. Zgodnie z zaleceniami krajowymi, przy opracowywaniu programu odpowiednie instytucje zaangażowane w jego przygotowanie były zobowiązane do umieszczenia w programie syntetycznej oceny najważniejszych obowiązków administracyjnych po stronie beneficjentów, związanych z jego wdrażaniem oraz do wskazania ich źródła.

Do uproszczeń we wdrażaniu funduszy polityki spójności w okresie 2014-2020, które nie wynikają bezpośrednio z planowanych regulacji unijnych, należą w szczególności:

- *większa decentralizacja systemu wdrażania poprzez zwiększenie udziału regionalnych programów w alokacji ogółem.*
- *wprowadzenie do programów mechanizmów wsparcia zintegrowanego, których wdrażanie powierzone zostanie ośrodkom miejskim (ZIT),*
- *elastyczne formy finansowania projektów z rozbudowanym systemem zaliczkowym,*
- *zapewnienie szerszego tematycznie dostępu do wsparcia zwrotnego,*
- *zapewnienie łatwego dostępu dla potencjalnych beneficjentów do kompleksowej informacji za pośrednictwem rozbudowanej sieci punktów informacyjnych poszczególnych funduszy.*

Z uproszczeń, które wynikają z możliwości wprowadzonych przez rozporządzenie ramowe, w warunkach polskich wykorzystane zostały m.in.:

- *w zakresie projektów generujących dochód - możliwie szerokie stosowanie stawek ryczałtowych, w tym także obniżenie poziomu dofinansowania w ramach osi priorytetowej po uwzględnieniu dochodowości projektów realizowanych w ramach tej osi,*
- *możliwie szerokie stosowanie form ryczałtowego finansowania w ramach programów.*

Podkreślić należy, że ww. uproszczenia zostały wprowadzone już na etapie programowania wsparcia. Natomiast w stosunku wszelkich innych obszarów problemowych, zidentyfikowanych w trakcie realizacji programów, będą podejmowane bieżące działania eliminujące źródła problemów (wzorem minionych perspektyw finansowych).

WKŁAD PROGRAMU W REALIZACJĘ ZASAD HORYZONTALNYCH

Realizacja Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 jest spójna z założeniami głównych polityk horyzontalnych Unii Europejskiej. Spójność ta zakłada przede wszystkim zapewnienie zgodności pomiędzy efektywnością przedsięwzięć wspieranych w ramach RPO WD a wymogami związanymi z zasadą zrównoważonego rozwoju, przy równoczesnym zachowaniu równości szans wszystkich osób, równouprawnienia kobiet i mężczyzn oraz zapobieganiu dyskryminacji.

Promowanie równości szans i niedyskryminacji

Równość szans i zapobieganie dyskryminacji jest jednym z fundamentów polityki spójności Unii Europejskiej. Państwa członkowskie są zobowiązane podejmować wszelkie działania, których efektem będzie ograniczenie nierównego traktowania, a także dyskryminacji na każdym jej podłożu, tj. ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, orientację seksualną, niepełnosprawność czy wiek. Zasada równości szans i niedyskryminacji realizowana będzie horyzontalnie w całym Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Dolnośląskiego 2014-2020, tzn. że będzie ona uwzględniana na każdym etapie prowadzonych działań.

Obszary, w których podejmowane działania w największym stopniu będą promować równość szans oraz ograniczać dyskryminację zawierać się będą w głównej mierze w następujących osiach priorytetowych:

- *Włączenie społeczne;*
- *Rynek pracy;*
- *Edukacja;*
- *Infrastruktura spójności społecznej;*
- *Infrastruktura edukacyjna.*

Poprzez eliminację wszelkich barier fizycznych, finansowych, socjalnych czy psychologicznych, utrudniających lub zniechęcających do brania pełnego udziału w życiu społeczno-zawodowym wspierana będzie aktywizacja osób oraz grup wykluczonych lub narażonych na wykluczenie. Dotyczyć to będzie także integracji społeczności marginalizowanych, zapewnienia równego dostępu do kształcenia, jak również innych usług publicznych. Wśród głównych grup docelowych narażonych na dyskryminację uwzględnia się m.in. członków społeczności marginalizowanych, wykluczonych, osoby niepełnosprawne o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, osoby u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe, chorobę psychiczną, czy też osoby z zaburzeniami rozwoju, jak również osoby przebywające w zakładach poprawczych, ośrodkach kuratorskich oraz mniejszości etniczne i narodowe. Szczegółowe opisy działań zgodnych z zapisami zawartymi w Umowie Partnerstwa, zmierzające do realizacji tych założeń, zostały zawarte w opisie osi priorytetowych.

Równość szans na etapie wdrażania realizowana będzie poprzez stały monitoring i gromadzenie danych w zakresie realizowanych projektów w RPO WD 2014-2020. W celu śledzenia poprawności wdrażania zasady niedyskryminacji, przynajmniej raz w okresie programowania przeprowadzona zostanie ewaluacja, poświęcona w części lub w całości, ocenie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji; wnioski i rekomendacje wynikające z ewaluacji i wyników monitoringu będą analizowane przez IZ, która w razie stwierdzenia takiej potrzeby będzie proponowała odpowiednie

korekty systemu realizacji Programu dla prawidłowego wdrażania zasady równości szans i zapobieganiu dyskryminacji, przedstawiając je Komitetowi Monitorującemu Program.

Promowanie równouprawnienia kobiet i mężczyzn

Przez „promowanie równości” należy rozumieć działania przyczyniające się do: zwiększenia trwałego udziału kobiet w zatrudnieniu, rozwoju ich kariery, ograniczenia segregacji na rynku pracy, zwalczania stereotypów związanych z płcią w dziedzinie kształcenia i szkolenia oraz propagowania godzenia życia zawodowego z prywatnym zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn. Wyraża się to w konkretnym zakresie wsparcia: promowanie zatrudnienia i mobilności pracowników przez zapewnienie równości mężczyzn i kobiet, jak również godzenie życia zawodowego i prywatnego oraz promowanie włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa.

W osi priorytetowej *Rynek pracy* oraz w zawartych w niej priorytetach inwestycyjnych wszelkie przewidziane działania będą prowadzone z uwzględnieniem zasady równości mężczyzn i kobiet gwarantującej przypisanie im równych praw i obowiązków oraz równy dostęp do zasobów w postaci np. środków finansowych czy szans samorozwoju. W priorytecie inwestycyjnym *Zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo* głównymi grupami docelowymi będą kobiety, osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami oraz osoby młode. Wsparcie ukierunkowane będzie na rzecz aktywizacji oraz zwiększenia mobilności zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska.

Kolejne działania służące zapewnieniu równości kobiet i mężczyzn oraz stanowiące odpowiedź na wyzwania natury gospodarczej i demograficznej zostaną odzwierciedlone w priorytecie inwestycyjnym *Godzenie życia zawodowego i prywatnego*. Niezależność ekonomiczna to jeden z elementów, który odgrywa znaczącą rolę w kwestii równości płci, co sprawia, że rozwiązania ułatwiające godzenie życia zawodowego z prywatnym stanowią inwestycję, która zaprocentuje w przyszłości zwiększeniem aktywności zawodowej, zwłaszcza wśród kobiet. W regionie sytuacja kobiet i mężczyzn na rynku pracy nadal jest zróżnicowana. Jak pokazują ogólnodostępne dane wciąż występują istotne różnice w zakresie godzin płatnej pracy wykonywanej przez mężczyzn i kobiety. Wynika to z faktu, iż kobiety pracują z reguły krócej niż mężczyźni i częściej w niepełnym wymiarze czasu pracy. Szczegółowy zakres działań został zawarty w opisie osi priorytetowych.

Podobnie jak w wypadku zasady równości szans i niedyskryminacji, mechanizmem, który będzie zapewniał na etapie wdrażania programu równouprawnienie kobiet i mężczyzn będzie stosowanie odpowiednich kryteriów podczas wyboru projektu. W ramach monitoringu wskaźniki dotyczące osób będą monitorowane w podziale na płeć, a dodatkowo w ramach ewaluacji badania będą uwzględniały kwestie równości, co przyczyni się do lepszego wglądu w sytuację kobiet i mężczyzn w różnych obszarach funkcjonowania i pozwoli na bardziej precyzyjne ukierunkowanie wsparcia. Rozwiązania stosowane w RPO WD 2014-2020 promujące równouprawnienie będą w pełni zgodne z zapisami Umowy Partnerstwa.

Zrównoważony rozwój

Jedną z ważniejszych kwestii dotyczących wyboru projektów będzie zasada zrównoważonego rozwoju, która zakłada podejście do planowania i realizacji przedsięwzięć, które ukierunkowane jest na osiągnięcie realnego i trwałego zmniejszenia różnic społecznych i ekonomicznych z dużym naciskiem na zachowanie i ochronę środowiska naturalnego. Głównym jej założeniem jest takie prowadzenie polityki i działań w poszczególnych sektorach gospodarki i życia społecznego, aby zachować zasoby i walory środowiska w stanie zapewniającym trwałe i nie doznające uszczerbku możliwości korzystania z nich zarówno przez obecne, jak i przyszłe pokolenia. Działania te muszą

jednocześnie dążyć do zachowania trwałości procesów przyrodniczych oraz naturalnej różnorodności biologicznej. Istotą zrównoważonego rozwoju jest także równe traktowanie racji społecznych, gospodarczych i środowiskowych.

Zgodnie z definicją zrównoważonego rozwoju działania, które mają zaspakajać podstawowe potrzeby poszczególnych społeczności lub obywateli teraźniejszego pokolenia jak i przyszłych - muszą uwzględniać długoterminowy horyzont czasowy. Liczne czynniki zrównoważonego rozwoju przypisuje się zwykle do trzech kategorii: środowiska naturalnego, gospodarki i społeczeństwa. Kategorie te pomimo swojej odmienności są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie na siebie oddziałują. Przyjmuje się, że:

- środowisko naturalne stanowi niezbędną **podstawę** zrównoważonego rozwoju;
- gospodarka jest **narzędziem** do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju;
- dobra jakość życia dla wszystkich ludzi (aspekt społeczny) jest **celem** zrównoważonego rozwoju;

Zasada zrównoważonego rozwoju będzie realizowana na obszarach:

- środowiska – m.in. poprzez zapewnienie wysokiej jakości systemu gospodarki odpadami ściśle powiązanego z hierarchią postępowania z odpadami (postrzeganie odpadów jako źródła zasobów a także zapobieganie ich powstawaniu), jak również racjonalną gospodarkę wodno-ściekową;
- energetyki poprzez racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych i ograniczanie zanieczyszczeń emitowanych do środowiska, wspieranie projektów pro-środowiskowych ze szczególnym uwzględnieniem efektywności energetycznej i wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych;
- transportu – niskoemisyjnego i zrównoważonego, w tym również intermodalnego;
- ochrony zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem konieczności adaptacji do zmian klimatu, a w szczególności ochroną środowiska naturalnego;

Zasadzie zrównoważonego rozwoju sprzyjać będą również projekty dotyczące prewencji, przedsięwzięcia z zakresu edukacji ekologicznej, działania służące minimalizacji zagrożeń wynikających z ekstremalnych zjawisk atmosferycznych, w szczególności powodzi i suszy, ukierunkowane na projekty dotyczące małej retencji wodnej oraz umożliwiające doposażenie jednostek ratowniczych (również z tworzeniem Lokalnych Programów Zarządzania Ryzykiem). Uszczegółowienie powiązań poszczególnych obszarów działań z zasadą zrównoważonego rozwoju zostało uwzględnione w opisie osi priorytetowych *Gospodarka niskoemisyjna oraz Środowisko i zasoby*. Dodatkowym narzędziem ułatwiającym uwzględnienie tej zasady w programie będzie przeprowadzona Strategiczna Ocena Oddziaływania na Środowisko. Działania ukierunkowane na zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju w RPO WD 2014-2020 będą w pełni zgodne z zapisami Umowy Partnerstwa.

ZAŁĄCZNIKI

Wykaz dużych projektów

Nie zidentyfikowano dużych projektów.

Lista partnerów zaangażowanych w przygotowanie RPO

Na dzień 1 sierpnia 2013 r. szczegółowy skład Grupy roboczej wspierającej prace nad przygotowaniem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014-2020 przedstawia się następująco:

I. strona rządowa:

1. Przedstawiciel ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego jako koordynującego programowanie dokumentów strategicznych i wdrożeniowych w ramach polityki spójności na lata 2014-2020,
2. Przedstawiciel Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jako koordynującego programowanie II filara Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa;
3. Przedstawiciel Ministra Pracy i Polityki Społecznej;
4. Aleksander Marek Skorupa - Wojewoda Dolnośląski,
5. Przedstawiciel Kuratorium Oświaty we Wrocławiu,
6. Przedstawiciel Wojewody Dolnośląskiego – Instytucji Pośredniczącej w Certyfikacji.

II. strona samorządowa:

1. Rafał Jurkowlaniec - Marszałek Województwa Dolnośląskiego,
2. Radosław Mołoń – Wicemarszałek Województwa Dolnośląskiego,
3. Jerzy Łuźniak – Wicemarszałek Województwa Dolnośląskiego,
4. Jerzy Tutaj – Członek Zarządu Województwa Dolnośląskiego,
5. Włodzimierz Chlebosz – Członek Zarządu Województwa Dolnośląskiego,
6. Elżbieta Berezowska – Skarbnik Województwa Dolnośląskiego,
7. Dariusz Kowalczyk – Sekretarz Województwa Dolnośląskiego,
8. Przedstawiciel Departamentu Marszałka UMWD,
9. Przedstawiciel Departamentu Prawnego i Kadr UMWD,
10. Przedstawiciel Departamentu Rozwoju Regionalnego UMWD,
11. Przedstawiciel Departamentu Funduszy Europejskich UMWD,
12. Przedstawiciel Departamentu Budżetu i Finansów UMWD,
13. Przedstawiciel Departamentu Infrastruktury UMWD,
14. Przedstawiciel Departamentu Polityki Zdrowotnej UMWD,
15. Przedstawiciel Departamentu Spraw Społecznych UMWD,
16. Przedstawiciel Departamentu Obszarów Wiejskich i Zasobów Naturalnych UMWD,
17. Jerzy Pokój - Przewodniczący Sejmiku Województwa Dolnośląskiego,
18. Przedstawiciel Klubu Radnych Sejmiku Województwa Dolnośląskiego: Platforma Obywatelska Rzeczypospolitej Polskiej,
19. Przedstawiciel Klubu Radnych Sejmiku Województwa Dolnośląskiego: Klub Radnych Rafała Dutkiewicza - Obywatelski Dolny Śląsk,
20. Przedstawiciel Klubu Radnych Sejmiku Województwa Dolnośląskiego: Prawo i Sprawiedliwość,
21. Przedstawiciel Klubu Radnych Sejmiku Województwa Dolnośląskiego: Sojusz Lewicy Demokratycznej - Polskie Stronnictwo Ludowe,

22. Przewodniczący Komisji Polityki Rozwoju Regionalnego i Gospodarki Sejmiku Województwa Dolnośląskiego,
 23. Przedstawiciel Miasta Wrocław,
 24. Przedstawiciel Miasta Wałbrzych,
 25. Przedstawiciel Miasta Jelenia Góra,
 26. Przedstawiciel Miasta Legnicy,
 27. Przedstawiciel Miasta Oleśnicy (m),
 28. Przedstawiciel Miasta Kudowy Zdroju (m),
 29. Przedstawiciel Miasta Zgorzelec (m),
 30. Przedstawiciel Miasta Złotoryja (m),
 31. Przedstawiciel Miasta Jawor (m),
 32. Przedstawiciel Gminy Góra (m-w),
 33. Przedstawiciel Gminy Ząbkowice Śląskie (m-w),
 34. Przedstawiciel Gminy Bolków (m-w),
 35. Przedstawiciel Gminy Przemków, (m-w),
 36. Przedstawiciel Gminy Kondratowice (w),
 37. Przedstawiciel Gminy Łagiewniki (w),
 38. Przedstawiciel Gminy Lubań (w),
 39. Przedstawiciel Gminy Kunice (w),
 40. Przedstawiciel Powiatu Milickiego,
 41. Przedstawiciel Powiatu Świdnickiego,
 42. Przedstawiciel Powiatu Bolesławieckiego,
 43. Przedstawiciel Powiatu Złotoryjskiego,
 44. Przedstawiciel Powiatu Kamiennogórskiego.
- III. Partnerzy społeczni i gospodarczy:**
1. Przedstawiciel Zarządu Regionu Dolny Śląsk NSZZ „Solidarność”,
 2. Przedstawiciel Dolnośląskiego Zarządu Wojewódzkiego Forum Związków Zawodowych,
 3. Przedstawiciel Rady OPZZ Województwa Dolnośląskiego,
 4. Przedstawiciel Sudeckiego Związku Pracodawców,
 5. Przedstawiciel Związku Pracodawców Polska Miedź,
 6. Przedstawiciel Związku Pracodawców Dolnego Śląska,
 7. Przedstawiciel Business Centre Club,
 8. Przedstawiciel Agencji Rozwoju Regionalnego „AGROREG” S.A.,
 9. Przedstawiciel Agencji Rozwoju Regionalnego „ARLEG” S.A.,
 10. Przedstawiciel Centrum Wspierania Biznesu w Świdnicy,
 11. Przedstawiciel Dolnośląskiej Agencji Rozwoju Regionalnego S.A.
 12. Przedstawiciel Dolnośląskiej Agencji Współpracy Gospodarczej Sp. z o.o.,
 13. Przedstawiciel Funduszu Regionu Wałbrzyskiego,
 14. Przedstawiciel Karkonoskiej Agencji Rozwoju Regionalnego S.A.,
 15. Przedstawiciel Wrocławskiego Centrum Transferu Technologii,
 16. Przedstawiciel Wrocławskiej Agencji Rozwoju Regionalnego S.A.,
 17. Przedstawiciel Dolnośląskiej Izby Gospodarczej,
 18. Przedstawiciel Dolnośląskiej Izby Rzemieślniczej we Wrocławiu,
 19. Przedstawiciel Zachodniej Izby Gospodarczej,
 20. Przedstawiciel Polskiej Izby Firm Szkoleniowych,
 21. Przedstawiciel Dolnośląskiej Organizacji Turystycznej,
 22. Przedstawiciel Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
 23. Przedstawiciel Fundacji EkoRozwoju,
 24. Przedstawiciel Stowarzyszenia Eko-Edukacja,

25. Przedstawiciel Dolnośląskiej Federacji Organizacji Pozarządowych,
26. Przedstawiciel Regionalnego Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych,
27. Przedstawiciel Forum Partnerów Społeczno-Gospodarczych,
28. Przedstawiciel Dolnośląskiej Sieci Partnerstw LGD,
29. Przedstawiciel Dolnośląskiej Federacji Sportu,
30. Przedstawiciel Dolnośląskiego Forum Pomocy Społecznej,
31. Przedstawiciel Wrocławskiego Sejmiku Osób Niepełnosprawnych,
32. Przedstawiciel Demokratycznej Unii Kobiet – Klubu Wrocławskiego,
33. Przedstawiciel Polskiej Rady Organizacji Młodzieżowych,
34. Przedstawiciel Dolnośląskiej Rady ds. Młodzieży,
35. Przedstawiciel Spółdzielni Mieszkaniowych,
36. Przedstawiciel Politechniki Wrocławskiej,
37. Przedstawiciel Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu,
38. Przedstawiciel Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu,
39. Przedstawiciel Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu,
40. Przedstawiciel Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu,
41. Przedstawiciel Uniwersytetu Wrocławskiego,
42. Przedstawiciel Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu,
43. Przedstawiciel Komendy Wojewódzkiej Policji we Wrocławiu,
44. Przedstawiciel Komendy Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej we Wrocławiu,
45. Przedstawiciel Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej we Wrocławiu,
46. Przedstawiciel KGHM LETIA Legnicki Park Technologiczny S.A.

Diagnoza wyzwań, potrzeb i potencjałów obszarów/sektorów objętych programem

Przedsiębiorstwa i innowacje

Dolny Śląsk jest jednym z najprężniej rozwijających się gospodarczo regionów w Polsce. O dużym potencjale rozwojowym świadczą czołowe lokaty pod względem wartości Produktu Krajowego Brutto, PKB na 1 mieszkańca, udziału w tworzeniu krajowego PKB i dynamiki PKB. Stopniowo maleje dystans dzielący region względem średniej rozwojowej w Unii Europejskiej. W strukturze sektorowej gospodarki przeważa zróżnicowany branżowo przemysł oraz usługi. Ze względu na korzystne położenie geograficzne i powiązania komunikacyjne z Europą Zachodnią, a także dobrze wykształcone kadry, region jest atrakcyjny dla inwestorów zagranicznych, ma także wysoki potencjał w kierunku internacjonalizacji gospodarki. Lokalizacji nowych inwestycji sprzyjają m.in. Specjalne Strefy Ekonomiczne oraz przebiegi międzynarodowych korytarzy transportowych. Istotnym czynnikiem lokalizacji inwestycji jest także Port Lotniczy we Wrocławiu, którego znaczenie rośnie z roku na rok.

PKB

PKB w regionie w 2012 r. ukształtował się na poziomie 137,2 mld zł, co stanowiło 8,6 % dochodu krajowego i klasyfikowało na 4. miejscu w kraju (za mazowieckim, śląskim i wielkopolskim). Dynamika wzrostu gospodarczego w województwie w 2012 r. wyniosła 4,6 % - Dolny Śląsk był w tym okresie drugim najszybciej rozwijającym się regionem w Polsce. PKB liczony na 1 mieszkańca w 2012 r. wyniósł 47,06 tys. zł, co było wartością wyższą o 13,7 % od średniej krajowej i plasowało region na 2. miejscu w kraju, po województwie mazowieckim.

Pomimo korzystnie kształtujących się wskaźników gospodarczych na poziomie całego regionu, w skali subregionów występuje bardzo duże zróżnicowanie. Wskaźnik dyspersji subregionalnego PKB per capita wynosi na Dolnym Śląsku powyżej 34% i jest to drugi po Małopolsce region o tak wyraźnym zróżnicowaniu wewnętrznym (dla porównania zróżnicowanie wewnętrzne regionów w kraju wynosi ok. 20%). Wysoki wskaźnik zróżnicowania wewnętrznego potwierdza wyraźny podział w regionie na 2 lokomotywy rozwojowe (Legnicko-Głogowski Obszar Przemysłowy oraz Wrocław) oraz słabsze rozwojowo południe i północ regionu. Dwa najsilniejsze subregiony, tj. legnicko-głogowski i miasto Wrocław znajdują się w czołówce krajowej w zakresie PKB per capita (3. i 4. miejsce), a ich wskaźnik stanowi odpowiednio 180% i 152% średniej krajowej. W tych dwóch subregionach ma miejsce koncentracja wytwarzanego dochodu województwa – blisko 55% PKB regionu. Rozwój Legnicko-Głogowskiego Obszaru Przemysłowego (LGOP) oparty jest na zasobach miedzi oraz surowców towarzyszących, Wrocław jako stolica województwa jest centrum aktywności gospodarczej regionu, z dobrze rozwiniętym sektorem usług, zróżnicowaną działalnością przemysłową, koncentrującym potencjał naukowy i innowacyjny. Jedną z przyczyn powstawania zróżnicowań między poszczególnymi podregionami jest dostępność wyspecjalizowanych kadr.

Największy udział w wytwarzaniu PKB na Dolnym Śląsku mają jednostki działające w sektorze usług (53,9 %), sektor przemysłowy w 2011 r. wytworzył 36,8 %, budowlany – 7,2 %, a rolniczy – 2,1 %. W ostatnich latach nie odnotowuje się znaczących zmian w tej strukturze.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

W województwie dolnośląskim w końcu grudnia 2012 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było 336,9 tys. podmiotów gospodarki narodowej (bez indywidualnych gospodarstw rolnych), w tym 232,1 tys. osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. W województwie koncentruje się 8,5% wszystkich podmiotów gospodarczych w kraju, co klasyfikuje je na 5. miejscu (po mazowieckim,

śląskim, wielkopolskim i małopolskim). W porównaniu do 2011 r. liczba podmiotów ogółem zwiększyła się o 9,3 tys. tj. o 2,8%.

Zdecydowaną większość (321,6 tys. jednostek), tj. 95,4% ogólnej liczby podmiotów, stanowiły jednostki sektora prywatnego. Podmioty te prowadziły działalność gospodarczą głównie w sekcjach: handel i naprawa pojazdów samochodowych (26,1%), budownictwo (12,4%) oraz działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (9,4%). Podmioty sektora publicznego, których w 2012 r. było 15,3 tys., stanowiły w rejestrze 4,6%. Prowadziły one głównie działalność gospodarczą związaną z obsługą rynku nieruchomości (64,3%) oraz edukacją (20,4%).

W końcu 2012 r. najwięcej podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych było we Wrocławiu – 105,1 tys. oraz w powiatach: wałbrzyskim – 20,2 tys., świdnickim – 17,9 tys. i kłodzkim – 17,6 tys., a najmniej w powiatach: górowskim – 2,7 tys., milickim – 3,3 tys. i strzelińskim – 3,7 tys. W końcu 2012 r. w rejestrze REGON odnotowano 30,2 tys. podmiotów gospodarczych z zawieszoną działalnością, co stanowiło 9% wszystkich podmiotów. Ponad 90% z nich stanowiły osoby fizyczne. Liczba podmiotów z zawieszoną działalnością wzrosła w porównaniu z 2011 r. o blisko 40%.

Rozwojowi przedsiębiorczości, wzmocnieniu i wzrostowi konkurencyjności sprzyja tworzenie sieci klastrowych, które znajdują się w województwie, podobnie jak w całej Polsce, w początkowej fazie swego rozwoju. Inicjatywy klastrowe powstają w branżach, które posiadają duży udział w regionalnej gospodarce lub posiadają duży udział w eksporcie regionu. Ich działalność dotyczy produkcji ceramik, energii ze źródeł odnawialnych, artykułów gospodarstwa domowego oraz takich branż jak ochrona zdrowia, motoryzacja, biotechnologia, techniki informacyjne, budownictwo związane z drewnem eko, przemysł drzewny i metalowy.

Sektor MŚP

Przedsiębiorstwa małe i średnie zaliczane są do filarów rozwoju gospodarki Dolnego Śląska. Ich znaczenie wynika nie tylko z przewagi liczbowej, lecz także z rzeczywistego wkładu w tworzenie miejsc pracy, udziału w tworzeniu PKB, generowania innowacji, udziału w eksporcie, zapewnianiu społeczeństwom alternatywnych wyborów dostarczając produkty regionalne. MŚP umożliwiają najbardziej racjonalne wykorzystanie lokalnych i regionalnych zasobów naturalnych, ludzkich i kapitałowych. Jednocześnie, zauważa się brak umiejętności radzenia sobie przez MŚP z problemami finansowymi, słabe umiejętności menedżerskie właścicieli i trudności w nawiązaniu współpracy sieciowej, które ograniczają wdrażanie innowacyjności i ekspansję na rynki zagraniczne.

W 2012 r. w województwie dolnośląskim w rejestrze REGON zarejestrowanych było **336,6 tys. mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, co stanowi 99,9% wszystkich podmiotów**. W strukturze MŚP przeważającą część wszystkich podmiotów stanowiły podmioty mikro, o liczbie pracujących do 9 osób (96,2%). Udział małych podmiotów, zatrudniających od 10 do 49 osób, wyniósł 3,0%, a jednostek średnich zatrudniających od 50-249 osób – 0,7%. Większość podmiotów, które prowadziły działalność w sekcjach handel i naprawa pojazdów samochodowych (82,1 tys., tj. 25,3%) oraz budownictwo (38,5 tys., tj. 11,9%) zatrudniało poniżej 10 pracowników. Sektor MŚP, choć przeważający pod względem liczby podmiotów gospodarczych nie jest już tak dominujący ze względu na generowane przychody i dokonywane inwestycje. W sektorze MŚP pracuje 67,1% ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw. Sektor ten odpowiada za 52,9% przychodów ogółu przedsiębiorstw oraz 50,8% nakładów inwestycyjnych ponoszonych przez firmy.

Największe przedsiębiorstwa

O rozwoju gospodarki województwa decydują w znacznym stopniu jego największe przedsiębiorstwa, mimo ich nieznacznego liczbowego udziału w strukturze sektorowej podmiotów. Duże przedsiębiorstwa tworzą największą część produkcji sprzedanej (odnotowują największe przychody ze sprzedaży), generując przy tym znaczącą dla gospodarki podaż miejsc pracy oraz są źródłem

znaczącej części innowacji w regionie. W 2012 r. w na Dolnym Śląsku w rejestrze REGON zarejestrowanych było 370 dużych podmiotów gospodarczych (8,1% dużych przedsiębiorstw w kraju), przy czym zdecydowana ich część zlokalizowana była w stolicy regionu. W latach 2007-2010 można było zaobserwować wzrost liczby podmiotów, natomiast od 2011 r. obserwuje się tendencję spadkową. Wśród podmiotów największych, zatrudniających co najmniej 1 000 osób, ponad połowa z 63 występujących w 2012 r. na Dolnym Śląsku zlokalizowanych było we Wrocławiu (7,9% liczby podmiotów w kraju).

Atrakcyjność inwestycyjna regionu sprzyja lokalizowaniu w jego obszarze znaczących inwestycji i stymulowaniu rozwoju nowoczesnych gałęzi przemysłu, takich jak: przemysł motoryzacyjny, produkcja sprzętu AGD oraz modułów ciekło-krystalicznych do telewizorów i monitorów. Lokalizowane są tu także centra logistyczne oraz wyspecjalizowane usługi outsourcingu, co stwarza szczególne wyzwania dla rynku pracy.

EKSPORT

Eksport stanowi katalizator wzrostu gospodarczego województwa - od lat jego wartość plasuje województwo w czołówce największych eksporterów w kraju, po województwie mazowieckim i śląskim. Pod względem eksportu małych i średnich przedsiębiorstw, którego wielkość stanowi 7,7%, Dolny Śląsk jest jednym z dominujących województw w kraju (5 pozycja). Najważniejszym rynkiem eksportowym województwa jest rynek niemiecki, z udziałem ponad 53% całości eksportu. Kolejne istotne rynki to francuski (blisko 7%) oraz brytyjski, czeski i belgijski, gdzie trafiło około 4% dolnośląskiego eksportu. Analiza udziałów Dolnego Śląska w eksporcie na poszczególne rynki wykazuje wyraźną ich asymetrię i bardzo mocną przewagę krajów UE, gdzie trafia około 90% całości tzw. masy eksportowej. Stosunkowo najmniejszy jest udział województwa w eksporcie towarów i usług na rynki pozaeuropejskie. Potrzebę wsparcia postaw proeksportowych i eksportu dowodzą takie opracowania jak np. badanie ICAn Research na próbie 612 średnich i dużych firm, z którego wynika, że przedsiębiorcy wolą działać na krajowym rynku a tylko 1% firm jest zdecydowana na ofertę swoich usług lub produktu na rynkach zagranicznych.

Innowacyjność i sektor B+R

Ogólny poziom innowacyjności

Zgodnie z przeprowadzonym przez PARP badaniem innowacyjności regionów pt.: „*Regionalne Systemy Innowacji w Polsce*” województwo dolnośląskie należy do regionów o wysokim poziomie innowacyjności i wg ogólnego wskaźnika innowacyjności zajmuje 3. miejsce w kraju (po mazowieckim i śląskim).

Innowacyjność przedsiębiorstw

W 2011 r. nakłady na działalność innowacyjną poniosło w regionie 7,23% przedsiębiorstw z sektora usług o liczbie pracujących powyżej 9 osób i 13,99% z sektora przemysłu, co plasuje region odpowiednio na 10. i 5. miejscu w kraju. W porównaniu z latami poprzednimi oznacza to nieznaczny spadek nakładów ponoszonych na działalność inwestycyjną przez przedsiębiorstwa usługowe i nieznaczny wzrost nakładów ponoszonych przez przedsiębiorstwa z sektora przemysłu. Powyższe dane świadczyć mogą o odpowiednim poziomie świadomości dotyczącej wprowadzania innowacji oraz dopasowaniu ofert wsparcia służących rozwojowi innowacji do potrzeb przedsiębiorstw działających w sektorze przemysłu oraz potrzebie objęcia szczególnym wsparciem w ww. zakresie przedsiębiorstw świadczących usługi.

W 2011 r. nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle wyniosły około 1 754,0 mld zł (5. miejsce w skali kraju). W tym samym czasie wielkość nakładów na działalność innowacyjną w usługach

osiągnęła poziom 327,4 mld zł (4. miejsce w skali kraju). Zarówno w przypadku wielkości nakładów ponoszonych na inwestycje w usługach, jak i w przemyśle oznacza to spadek w stosunku do 2010 r. o jedno miejsce.

Według danych GUS na Dolnym Śląsku wśród przedsiębiorstw w sektorze usług innowacyjne przedsiębiorstwa stanowią 9,56% i plasuje to region na 11. miejscu w kraju (średnia dla kraju wynosi 11,57%). Jako przedsiębiorstwo innowacyjne rozumieć należy przedsiębiorstwo, które wprowadziło w danym roku przynajmniej 1 innowację produktową bądź procesową. Niska pozycja województwa dolnośląskiego w tym zestawieniu, pomimo dość wysokich w skali kraju nakładów, może świadczyć o niskiej efektywności wykorzystania środków przeznaczonych na działalność innowacyjną. 7,8% przedsiębiorstw z sektora usług wprowadziło przede wszystkim innowacje dotyczące nowych lub istotnie ulepszonych procesów.

Wśród przedsiębiorstw przemysłowych na Dolnym Śląsku 15,04% można uznać za innowacyjne, co w 2011 r. uplasowało region na 12. miejscu w kraju. Poczynione przez przedsiębiorstwa przemysłowe inwestycje w innowacje związane są również w większości z wprowadzaniem nowych bądź istotnie ulepszonych procesów. Głównym odbiorcą innowacji jest przede wszystkim przemysł. Wśród branż, w których w 2011 r. podmioty na Dolnym Śląsku poniosły największe nakłady na innowacje, wyróżnić można: produkcję komputerów, wyrobów elektronicznych i optycznych (141,4 mln zł), produkcję pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (133,640 mln zł), produkcję wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych (114,5 mln zł). Inwestycje o charakterze innowacyjnym stanowią zarówno w usługach, jak i w przemyśle, w pierwszej kolejności nakłady na wszelkiego rodzaju środki trwałe, a w drugiej na działalność badawczo-rozwojową.

Badania i rozwój

Dolny Śląsk cechuje duży potencjał badawczo-rozwojowy bazujący w dużej mierze na wysoko wykwalifikowanej kadrze akademickiej. W regionie w 2011 r. działalność badawczo-rozwojową prowadziło 207 podmiotów (4. miejsce w kraju) z czego 169 w sektorze przedsiębiorstw (3. miejsce w skali kraju). Wśród wszystkich podmiotów prowadzących działalność B+R, wyróżnić można było 38 jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych (w tym między innymi 3 placówki Polskiej Akademii Nauk i 2 instytuty badawcze, 22 szkoły wyższe). Większość podmiotów skoncentrowana jest we Wrocławiu.

Ogółem w 2011 r. zatrudnionych było w B+R w województwie 9 302 osób, z czego zdecydowana większość w szkołach wyższych (6 707 osób), a dopiero w dalszej kolejności w podmiotach gospodarczych i jednostkach naukowo-badawczych. Zarówno poziom przygotowania kadry naukowo-badawczej, jak i stan infrastruktury do prowadzenia badań i prac wdrożeniowych uzależnione są w dużej mierze od wielkości nakładów na działalność badawczo-rozwojową. Województwo charakteryzuje się umiarkowanymi nakładami w tym zakresie. W 2011 r. ich wielkość wyniosła 725,2 mln zł (5. miejsce w kraju). W relacji do PKB z 2010 r. (w cenach bieżących) oznacza to, że nakłady te stanowią 0,52% PKB, co plasuje Dolny Śląsk na 8. miejscu w skali kraju. Blisko 77% nakładów inwestycyjnych na B+R stanowiły wydatki bieżące, a pozostałe 23% wydatki inwestycyjne na środki trwałe. W kategorii nakładów bieżących 48% stanowiły nakłady na prace rozwojowe (269,7mln zł). W ostatnich latach obserwuje się wzrost udziału nakładów na prace rozwojowe i badania. W 2011 r. udział środków przedsiębiorstw w finansowaniu działalności B+R wyniósł 43,1% (wartość dla kraju to 28,1%). Obserwowany jest tutaj znaczny wzrost udziału przedsiębiorstw w finansowaniu prac B+R (w 2009 r. wynosił 26,2%). Na Dolnym Śląsku podmioty gospodarcze zgłosiły w 2011 r. 335 wynalazków (4. miejsce w Polsce za województwami mazowieckim – 774, śląskim – 539 i wielkopolskim – 410), co stanowiło 8,64% ogółu wynalazków w kraju. W tym samym czasie Urząd Patentowy RP udzielił 257 patentów na wynalazki Dolnoślązaków, co stanowiło 12,92% udzielonych patentów w kraju (3. miejsce za mazowieckim – 411 i śląskim – 321). W porównaniu z latami

poprzednimi obserwuje się w regionie wzrost liczby zgłaszanych patentów. W zakresie ochrony wzorów użytkowych, w 2011 r. w regionie zgłoszono 75 takich wzorów co stanowiło 7,97% wartości dla kraju (5. miejsce w skali kraju), zaś 36 wzorom udzielono ochrony prawnej, co stanowiło 7,23% wartości dla kraju (również 5. miejsce w skali kraju).

Działalność funduszy pożyczkowych i poręczeniowych

Na koniec 2012 r. na Dolnym Śląsku działało 5 funduszy pożyczkowych o charakterze regionalnym (Karkonoska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A., Fundusz Rozwoju Przedsiębiorczości Fundacji Wałbrzych 2000, Dolnośląski Regionalny Fundusz Pożyczkowy przy AGROREG S.A., Fundusz Regionu Wałbrzyskiego, Sudeckie Stowarzyszenie Inicjatyw Gospodarczych) i 1 ponadregionalny związany z działalnością Polskiej Fundacji Przedsiębiorczości ze Szczecina. W 2013 r. działalność tego typu rozpoczął na Dolnym Śląsku dodatkowo Dolnośląski Fundusz Gospodarczy Pożyczki Sp. z o.o., który jest spółką córką DFG Sp. z o.o.

Kapitał pożyczkowy funduszy wyniósł 34,8 mln zł natomiast przeciętna wartość jednej pożyczki opiewała na nieco ponad 100 tys. zł. Ponieważ inwestycje stanowią trwałą podstawę rozwoju firm pożądane byłoby, aby w strukturze udzielanych pożyczek największy udział miały pożyczki przeznaczone na cele typowo inwestycyjne.

Fundusze poręczeniowe działające na Dolnym Śląsku to: Fundusz Poręczeń Kredytowych Sp. z o.o. w Jeleniej Górze, Fundusz Poręczeń Kredytowych Sp. z o.o. w Złotoryi, Funduszu Poręczeń Kredytowych Powiatu Dzierżoniowskiego Sp. z o.o. i Dolnośląski Fundusz Gospodarczy Sp. z o.o., Samorządowy Fundusz Poręczeń Kredytowych - Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych. Kapitał funduszy poręczeniowych na koniec 2011 r. wyniósł 28,8 mln zł.

Struktura klientów funduszy pożyczkowych w województwie dolnośląskim wskazuje, że główną grupę stanowili klienci, którzy poszukiwali środków pieniężnych na rozwój i kontynuację działalności gospodarczej (ok. 90%), pozostałe 10%, którzy pozyskiwali środki pieniężne na rozpoczęcie działalności, a dolnośląskie instytucje udzielały wsparcia wyłącznie mikro (94%) i małym firmom (6%). Pozycja regionu na tle kraju w zakresie działalności funduszy pożyczkowych i poręczeniowych nie jest zadowalająca.

O ile pod względem poziomu rozwoju gospodarczego i wskaźników przedsiębiorczości zajmujemy czołowe miejsca w kraju, o tyle nasz udział w sektorze funduszy pożyczkowych to 4% w kapitale funduszy i 6% w wartości udzielonych pożyczek. Widać więc, że w tym zakresie istnieje jeszcze potencjał do wykorzystania, w szczególności w zakresie wsparcia działania funduszy w obrębie zapewnienia skutecznych kanałów dystrybucji wsparcia finansowego dla podmiotów MŚP na Dolnym Śląsku, co może korzystnie wpłynąć na poprawę poziomu życia społeczno-gospodarczego w ujęciu lokalnym.

Inicjatywa JEREMIE

Fundusze pożyczkowe i poręczeniowe, jak również inne instytucje finansowe wspierają dolnośląskich przedsiębiorców środkami, które otrzymały w ramach Inicjatywy JEREMIE, udzielając im pożyczek i poręczeń.

Od początku realizacji Inicjatywy do końca 2012 r., do dwunastu pośredników finansowych, którymi są fundusze pożyczkowe i poręczeniowe oraz inne instytucje finansowe, przekazane zostały środki o wartości ponad 197 mln PLN, które przeznaczone są na wsparcie dla MŚP.

Według danych na koniec grudnia 2012 r. do ponad 1200 dolnośląskich przedsiębiorców trafiły środki o wartości prawie 170 mln zł [w tym ze środków Dolnośląskiego Funduszu Powierniczego (inicjatywa

JEREMIE) 105 mln zł], które przekazane zostały w formie pożyczek udzielonych przez pośredników finansowych z udziałem środków Dolnośląskiego Funduszu Powierniczego lub w formie kredytów, które zabezpieczone zostały poręczeniem ze środków Dolnośląskiego Funduszu Powierniczego.

Kwestią istotną jest właściwa sieć dystrybucji środków przeznaczonych na inicjatywę JEREMIE (Pośredników Finansowych), ponieważ istnieją w przestrzeni województwa miejsca, których odległość do najbliższej siedziby pośrednika finansowego jest znaczna i może to ograniczać dostęp do produktów pożyczkowych i poręczeniowych (np. relatywnie wysokie w stosunku do wartości pożyczki koszty dojazdu). Alternatywnym rozwiązaniem może być, w takich przypadkach, zastosowanie narzędzi internetowych.

Przedsiębiorstwa i innowacje

POTENCJAŁY:

- Atrakcyjne położenie na styku trzech państw, korzystne ze względu na położenie europejskich szlaków transportowych (w szczególności w układzie wschód-zachód), bliskość zagranicznych rynków zbytu i dużych centrów miejskich.
- Bogate zasoby naturalne (miedź, srebro, węgiel brunatny, surowce skalne).
- Zróżnicowany przemysł o wzrastającej roli w tworzeniu PKB.
- Wysoki poziom internacjonalizacji gospodarki.
- Kapitał ludzki o wysokich kwalifikacjach.
- Wysoka aktywność gospodarcza i przedsiębiorczość mieszkańców (zróżnicowane obszarowo).
- Potencjał naukowo-badawczy w sektorze nauki.
- Dobrze rozwinięty sektor otoczenia biznesu.
- Wysoka atrakcyjność inwestycyjna, występowanie dogodnych obszarów dla inwestycji gospodarczych i tworzenia miejsc pracy.
- Stosunkowo duża koncentracja inwestycji zagranicznych.
- Wysoki na tle kraju poziom rozwoju gospodarczego oraz wysoka dynamika rozwojowa regionu.
- Dynamiczny rozwój stref aktywności gospodarczej, w tym SSE.
- Znaczny udział firm w branży średnio-wysokich i wysokich technologii w strukturze gospodarczej w porównaniu do sytuacji na poziomie kraju.
- Wysoka ocena atrakcyjności inwestycyjnej regionu, w szczególności w zakresie technologii zaawansowanych.
- Zaawansowany stopień wdrażania i stosowania nowatorskich metod diagnostyczno – terapeutycznych w zakresie innowacyjnych technologii medycznych.
- Zróżnicowana struktura gospodarcza, w tym rosnące znaczenie w strukturze PKB i eksporcie sektorów i branż, takich jak: branża chemiczna, branża farmaceutyczna, branża informatyczna, branża motoryzacyjna, sektor RTV i AGD, branża usługowa typu BPO.
- Gotowość małych i średnich przedsiębiorstw innowacyjnych do wprowadzania zmian.
- Relatywnie znaczna aktywność innowacyjna wśród dolnośląskich przedsiębiorstw.
- Rozwijająca się współpraca między przedsiębiorstwami i jednostkami naukowymi w ramach klastrów.
- Wysoka dostępność usług instytucji otoczenia biznesu w ocenie przedsiębiorstw.
- Wyspecjalizowanie się instytucji otoczenia biznesu świadczących usługi proinnowacyjne.

WYZWANIA:

- Zwiększenie dostępności komunikacyjnej.
- Zmniejszenie zróżnicowania wewnętrznego w zakresie rozwoju gospodarczego mierzonego PKB

per capita oraz produkcją sprzedaną przemysłu.

- Zmniejszenie dystansu rozwojowego do średniej unijnej PKB per capita.
- Zwiększenie nakładów na działalność B+R i inwestycyjną przez MŚP i sektor prywatny.
- Wykorzystanie potencjału naukowego regionu przez sektor przedsiębiorstw.
- Zwiększenie liczby jednostek naukowych oferujących przedsiębiorcom możliwość pozyskania licencji lub know-how.
- Stworzenie warunków sprzyjających poprawie konkurencyjności dolnośląskich firm.
- Wsparcie wprowadzania na rynek nowych produktów i usług oraz ich ekspansji i promocji na rynkach krajowym i zagranicznych.
- Zwiększenie poziomu kooperacji między przedsiębiorstwami oraz wzrostu zaangażowania przedsiębiorstw w inicjatywy klastrowe i inne - o charakterze współpracy sieciowej firm.
- Rozwój i upowszechnianie zwrotnych instrumentów finansowania przedsiębiorczości i innowacyjności.
- Odbudowa części tradycyjnych branż lokalnego przemysłu.
- Lokalizacja instytucji otoczenia biznesu blisko przedsiębiorcy.
- Wzmocnieniu silnego endogenicznego potencjału regionu.
- Rozwój gospodarki opartej na wiedzy, poprzez promocję nowych wzorców współpracy wśród przedsiębiorstw i jednostek naukowych.
- Rozwój w oparciu o specjalizacje regionalne.
- Poprawa jakości usług oferowanych przez Instytucje otoczenia biznesu na rzecz podmiotów z sektora MŚP.

Technologie informacyjno-komunikacyjne

Dostęp do Internetu – gospodarstwa domowe

W 2011 r. gospodarstwa domowe na Dolnym Śląsku miały średnio nieco mniejszy dostęp do komputerów osobistych i Internetu niż w innych województwach. Wyższy jest za to dostęp do Internetu szerokopasmowego (57%, przy średniej dla kraju 48,2%), jednak wciąż znacznie niższy niż w Unii Europejskiej (w 2011 r. – 67 %). Według danych GUS⁶ w całej Polsce ponad 9,8 mln osób w wieku 16-74 nigdy nie korzystało z Internetu (to 32,4% populacji w tej grupie wiekowej). W regionie południowo-zachodnim (rozumianym jako województwa dolnośląskie i opolskie) ten odsetek jest jeszcze wyższy: 35,3%. Wyższy odsetek jest tylko w regionie wschodnim, który wyniósł 38,4%. Jeden z celów Europejskiej Agendy Cyfrowej wskazuje, że w Unii Europejskiej należy do 2015 r. zmniejszyć o połowę liczbę osób, które nigdy nie korzystały z Internetu (do 15%).

Dostęp do Internetu – przedsiębiorstwa.

Według danych GUS z 2012 r. dolnośląskie przedsiębiorstwa są w krajowej czołówce pod względem wykorzystania komputerów i dostępu do Internetu. Również dostęp do Internetu szybkiego (minimum 10 Mb/s) jest znacznie wyższy niż średnia krajowa.

67,6% przedsiębiorstw prowadzi stronę Internetową, 49,7% prezentuje w ten sposób katalogi, wyroby lub cenniki. Relatywnie dużo dolnośląskich przedsiębiorstw korzysta z zamówień poprzez sieci komputerowe.

W 2011 r. 11,5% otrzymywało w ten sposób zamówienia, a 21,5% składało, co jest odpowiednio trzecim i drugim wynikiem w Polsce. Jeden z celów Europejskiej Agendy Cyfrowej w zakresie e-handlu

⁶ GUS, Wykorzystanie technologii informacyjno-(tele)komunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2012 r.

przewiduje, że 33% małych i średnich przedsiębiorstw powinno prowadzić kupno/sprzedaz w Internecie w 2015 r.

W 2011 r. 90,8% dolnośląskich przedsiębiorstw wykorzystywało Internet do kontaktów z administracją publiczną. To więcej niż średnia krajowa, która wynosiła 90,2%.

E-administracja

Dane GUS z 2012 r.⁷ wskazują, że region południowo-zachodni Polski charakteryzuje się stosunkowo wysokim zaangażowaniem społecznym i politycznym gospodarstw domowych w Internecie. 8,4% ankietowanych w wieku 16-74 lata (pytano o okres ostatnich 3 miesięcy) czytało i wysyłało opinie związane z tą tematyką, przy wyniku krajowym 7,4%, natomiast 3,2% uczestniczyło w konsultacjach lub głosowaniach przez Internet (kraj: 2,2%). Lepsze wyniki w tych dwóch kategoriach ma tylko region centralny (odpowiednio: 10% i 3,5%). We wszystkich regionach wyższe wskaźniki odnotowano w miastach, niż na terenach wiejskich (w południowo-zachodnim, w miastach 9,8 i 3,6 %, a na wsiach 5,7 i 2,4%).

Tę tendencję potwierdzają dane dotyczące kontaktów przez Internet z administracją publiczną. W regionie korzystało z nich (w okresie 12 miesięcy przed przeprowadzeniem ankiety) 34,6% mieszkańców miast i 24,6% mieszkańców wsi. Ogólny wynik regionu południowo-zachodniego w tym zakresie wynosi 31,2% i jest słabszy od średniej krajowej (31,6%). Mniej osób wyszukiwało informacje na stronach administracji publicznej (odpowiednio: 22,8%; 24,9%) i pobierało formularze urzędowe (14,9%; 15,1%). Region ma natomiast lepsze wyniki dotyczące wypełniania lub wysyłania formularzy online (12,7%; 10,6%), w tym wysyłania deklaracji podatkowych (8,6%; 6,7%). Jeden z celów Europejskiej Agendy Cyfrowej wskazuje, że do 2015 r. 50% obywateli UE powinno korzystać z e-administracji, w tym ponad połowa tej grupy powinna przekazywać tą drogą wypełnione formularze.

Według danych MSWiA z 2011 r.⁸ 79% pracowników dolnośląskich urzędów ma dostęp do własnego służbowego konta poczty elektronicznej. To najlepszy wynik wśród województw. 95% urzędów miało elektroniczną skrzynkę podawczą (to również najlepszy wynik), ale 15% z nich nie informowało o tym na stronie BIP. 70% dolnośląskich urzędów miało elektroniczny system zarządzania dokumentacją (drugie miejsce, najlepsze było województwo śląskie – 71%), a 78% z pozostałych planuje go wprowadzić. Zdecydowanie słabiej dolnośląskie urzędy wykorzystują natomiast platformę ePUAP. Tylko 36% podawało na swoich stronach internetowych informację o możliwości realizacji usługi za jej pośrednictwem. Nie jest z nią zintegrowanych aż 80% systemów elektronicznego zarządzania dokumentacją i 35% elektronicznych skrzynek podawczych. 77% urzędów planuje w większym stopniu wykorzystać możliwości platformy ePUAP.

W większości spraw urzędowych możliwe jest wyłącznie pobranie formularza do utworzenia dokumentu papierowego. Złożenie elektronicznego wniosku, który nie wymaga dodatkowo składania dokumentów papierowych, nie jest w ogóle możliwe w przypadku składania ofert dotyczących zamówień publicznych. W przypadku wniosków o wydanie zaświadczenia potwierdzającego wpis do EDG i o wydanie wtórnika prawa jazdy, jest zdecydowanie lepiej. Umożliwia to odpowiednio 15% i 17 % urzędów, co należy do najlepszych wyników w kraju.

W 2010 r. urzędy na Dolnym Śląsku, miały średnio największe wydatki na informatyzację w Polsce (982 939 zł brutto). 73% zatrudniało wydzielonych pracowników zajmujących się obsługą informatyczną (średnio 2 osoby).

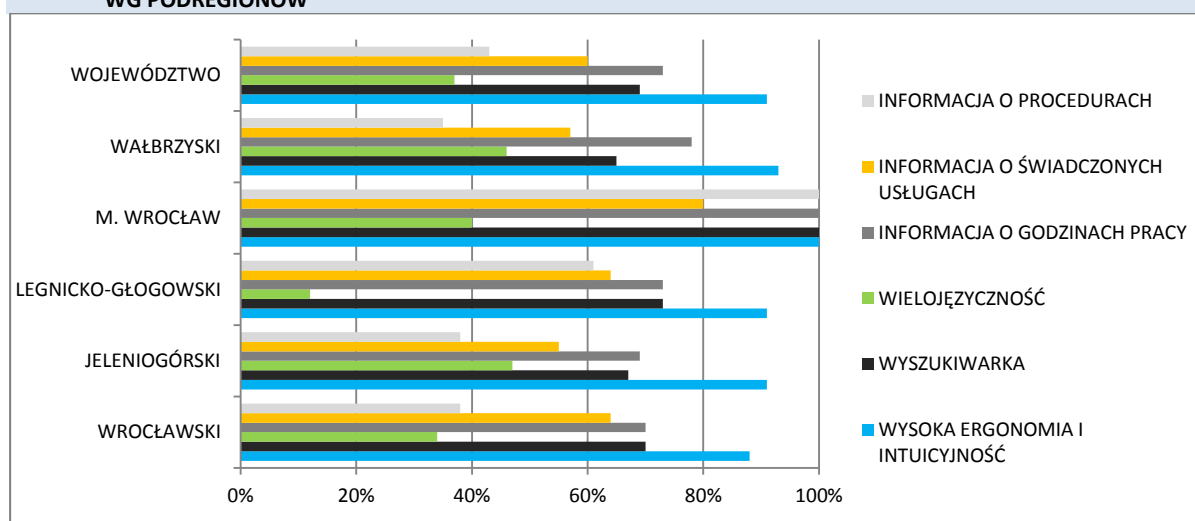
Badania ankietowe wśród JST sugerują, że wciąż największą barierą dla rozwoju usług on-line na Dolnym Śląsku są ograniczone środki budżetowe (50%), w drugiej kolejności słaba infrastruktura (12%). Analiza zawartości i funkcjonalności portali internetowych JST wskazuje, że często nie

⁷ *Ibidem*

⁸ MSWiA, *Badanie wpływu informatyzacji na działanie urzędów administracji publicznej w Polsce w 2011 roku*

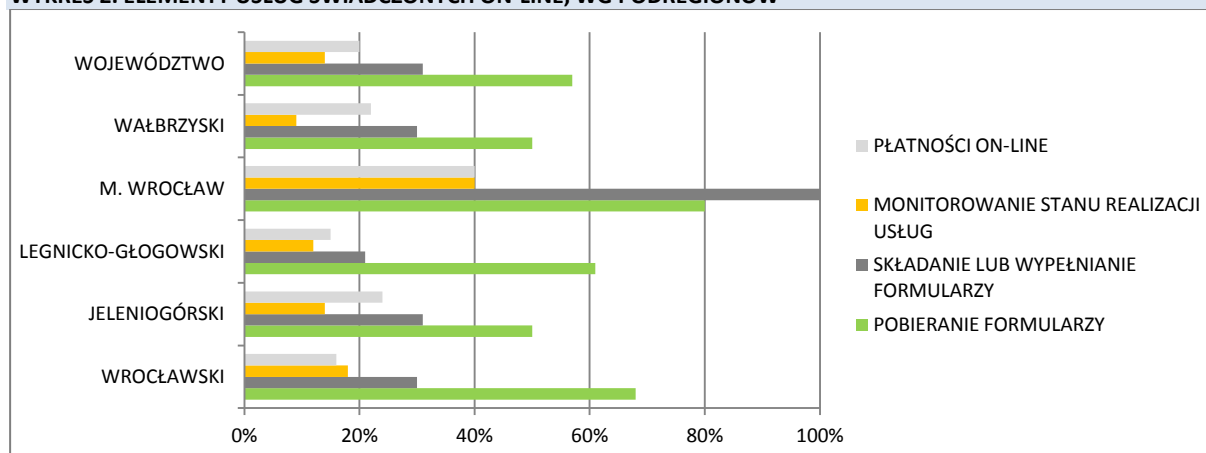
zawierają one nawet podstawowych informacji. Może to świadczyć o tym, że problemem jest również jakość obsługi informatycznej. Na przykład 27% stron dolnośląskich samorządów nie zawiera informacji o godzinach pracy urzędu, 31% nie posiada wyszukiwarki a 63% dostępnych jest wyłącznie w języku polskim. Aż 67% portali nie zawierało informacji o procedurach a 40% o świadczonych przez urząd usługach. Większość JST nie oferowało usługi składania i wypełniania formularzy przez Internet (z wyjątkiem miasta Wrocławia, gdzie umożliwiało to 100% urzędów), płatności online ani możliwości monitorowania stanu realizacji usługi. Większość, bo 68% dolnośląskich urzędów umożliwiało pobieranie formularzy, jednak jest to jedynie podstawowa usługa z zakresu e-administracji.

WYKRES 1. ERGONOMIA PORTALU ORAZ OBECNOŚĆ INFORMACJI PODSTAWOWYCH O FUNKCJACH URZĘDU, WG PODREGIONÓW

Źródło: Strategia Rozwoju Społeczeństwa Informatycznego na Dolnym Śląsku do roku 2020

WYKRES 2. ELEMENTY USŁUG ŚWIADCZONYCH ON-LINE, WG PODREGIONÓW

Źródło: Strategia Rozwoju Społeczeństwa Informatycznego na Dolnym Śląsku do roku 2020

Według danych GUS, w placówkach bibliotecznych na Dolnym Śląsku w 2011 r. było 2 770 komputerów podłączonych do Internetu, a kolejnych 2 266 w bibliotekach fachowych. Odpowiednio 55% i 40% z nich było dostępnych dla czytelników. Stawia to region w krajowej czołówce za województwem mazowieckim, śląskim i małopolskim.

Jak wskazało badanie ankietowe, przeprowadzone na potrzeby diagnozy sporządzonej w 2011 r. w ramach prac nad Strategią Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego na Dolnym Śląsku do 2020 roku, najpilniejszą potrzebą bibliotek w zakresie komputeryzacji jest zakup oprogramowania (70%) i sprzętu (65%). W dalszej kolejności (po ok. 50%): zwiększenie dostępu do Internetu i rozbudowa sieci. Za największą barierę uniemożliwiającą świadczenie usług drogą elektroniczną został uznany budżet (70%). Drugim wskazaniem była infrastruktura (ponad 40%).

Z diagnozy⁹ sporządzonej w 2011 r. wynika, że 18% dolnośląskich gmin wykorzystywało wówczas dziennik elektroniczny w przynajmniej jednej szkole na swoim terenie (w podregionie wrocławskim – 23%). Usługę WiFi oferowało 42% szkół podstawowych, 58% gimnazjów i 41% szkół ponadgimnazjalnych. W 2010 r. własną stronę internetową miało na Dolnym Śląsku 58,2% podstawówek (kraj: 57,1%), 64,8% gimnazjów (kraj: 67,8%) i 71,5% szkół ponadgimnazjalnych (kraj: 75%).

Według danych GUS z 2012 r., w okresie ostatnich 3 miesięcy, 34,7% osób w wieku 16-74 w regionie południowo-zachodnim Polski korzystało z Internetu, by szkolić się i kształcić (wynik krajowy: 36,5%). 30,8%, próbuje uzupełniać wiedzę, np. korzystając z Wikipedii (w całym kraju: 31,9%). W szkoleniach online brało udział 4,1% ankietowanych, co jest najlepszym wynikiem obok regionu centralnego.

Z badań GUS wynika, iż mieszkańcy Polski chętnie czerpią z Internetu wiedzę na temat zdrowia, natomiast usługi z zakresu e-zdrowia są wciąż na wstępnym etapie rozwoju. Region południowo-zachodni ma w tym zakresie wyniki zbliżone do średniej krajowej. Najwięcej osób korzysta z zamawiania produktów medycznych przez Internet.

Technologie informacyjno-komunikacyjne

POTENCJAŁ:

- Liczna i dobrze wykształcona kadra zajmująca się obsługą informatyczną, duże nakłady na informatyzację oraz wysoki poziom komputeryzacji i dostępu do Internetu w urzędach daje podstawy do rozwoju zaawansowanej e-administracji.
- Wysoka pozycja wśród województw w możliwości składania elektronicznego wniosku (który nie wymaga dodatkowo składania dokumentów papierowych) o potwierdzenie wpisu do Ewidencji Działalności Gospodarczej.
- Zaangażowanie społeczne i polityczne w Internecie oraz aktywność w życiu publicznym za jego pośrednictwem, jest wyższa niż w innych regionach i jeśli będzie się wciąż rozwijać może przyczynić się do budowy społeczeństwa obywatelskiego i partycypacji społecznej.
- Stosunkowo dobry rynek dla e-handlu. Przedsiębiorstwa są skomputeryzowane i mają dostęp do Internetu, oraz posiadają doświadczenia w e-handlu, co może się przyczynić do rozwoju tej formy sprzedaży.
- Szansa na rozwój usług e-edukacji i e-zdrowia. Internet jest źródłem wiedzy dla około 1/3 mieszkańców, także w tematach związanych z ochroną zdrowia.

WYZWANIA:

- Zmniejszenie liczby osób, które nigdy nie korzystały z Internetu, poprzez m.in. inwestycje infrastrukturalne (np. budowa hotspotów) oraz pobudzanie popytu, zapewnienie odpowiedniej podaży e-usług i ich promocję oraz działania edukacyjne.
- Tworzenie i rozwój systemów dedykowanych konkretnym sferom życia – np. bezpieczeństwu.

⁹ Strategia Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego na Dolnym Śląsku do 2020 roku

- Rozwój e-administracji przez wszystkie zainteresowane podmioty, zwłaszcza jst, w oparciu o tzw. pięciostopniowy model dojrzałości (informacja, jednostronna interakcja, dwustronna interakcja, transakcja, nakierowanie usług) – szczególnie preferując projekty wprowadzające usługi z najwyższych stopni tego modelu.
- Wspieranie integracji systemów, baz danych i zasobów cyfrowych w celu ich efektywniejszego wykorzystania.
- Udostępnianie danych publicznych i digitalizacja dóbr kultury.
- Przekształcanie szkół i bibliotek w sublokalne, multimedialne, interaktywne centra edukacji, wiedzy i aktywności.
- Wprowadzenie nowych usług medycznych świadczonych drogą elektroniczną zwiększających dostępność do tych usług, pozwalających na wykorzystanie drogą elektroniczną wiedzy i doświadczenia najlepszych specjalistów.
- Wykorzystanie Internetu do zwiększenia dostępności tradycyjnych usług medycznych (np. e-zdrowie, telemedycyna, teleopieka, e-rejestracja) .
- Zapewnienie profesjonalnej informacji o zdrowiu i chorobach, by zapobiec korzystaniu z niepewnych źródeł wiedzy w Internecie.
- Zapewnienie powszechnego, otwartego dostępu w postaci cyfrowej do danych będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego / lokalnego.
- Wsparcie tworzenia otwartych zasobów publicznych, w tym: dostępu do informacji publicznej, zwiększenia udziału mieszkańców w zarządzaniu gminami, powiatami i regionem (open government).
- Działania zwiększające dostęp obywateli do elektronicznych usług publicznych (w tym oddolne projekty społecznościowe)

GOSPODARKA NISKOEMISYJNA

Energia elektryczna

Obszarem kraju, gdzie w ostatnich latach notowane są największe przyrosty zapotrzebowania na energię elektryczną (powyżej średniej krajowej), jest m.in. województwo dolnośląskie, gdzie główne wzrosty związane są z lokalizacją nowej działalności przemysłowej i usługowej na terenie i w okolicach Wrocławia. Podstawowym źródłem energii elektrycznej na terenie województwa jest jedna elektrownia systemowa konwencjonalna zlokalizowana w gminie Bogatynia, wytwarzająca energię elektryczną na skalę przemysłową. PGE GiEK S.A. Oddział Elektrownia Turów jest trzecią co do wielkości elektrownią w kraju. Po modernizacji dysponowała mocą osiągalną 2106 MW, natomiast moc osiągalna na koniec 2010 r. wynosiła 1900 MW – po wyłączeniu z eksploatacji bloku nr 8. Podstawowym paliwem jest węgiel brunatny, dostarczany przesyłkami taśmowymi z KWB Turów oraz biomasa leśna i rolna współspalania w dwóch blokach. Udział produkcji energii elektrycznej Elektrowni Turów w produkcji krajowej wyniósł około 7% w 2010 r.¹⁰. Sprawność i niezawodność funkcjonowania elektrowni Turów ma zasadniczy wpływ na bezpieczeństwo energetyczne województwa i kraju. Energia elektryczna na skalę przemysłową wytwarzana jest również przez Zespół Elektrociepłowni Wrocławskich KOGENERACJA S.A., która składa się z dwóch zakładów produkcyjnych: Elektrociepłowni Wrocław i Elektrociepłowni Czechnica, o łącznej mocy elektrycznej 363 MW. Produkcja energii elektrycznej w kraju w 2011 roku wynosiła ogółem 163,5 TWh, z czego w województwie dolnośląskim wyprodukowano około 13,3 TWh, co stanowiło 8,13% energii

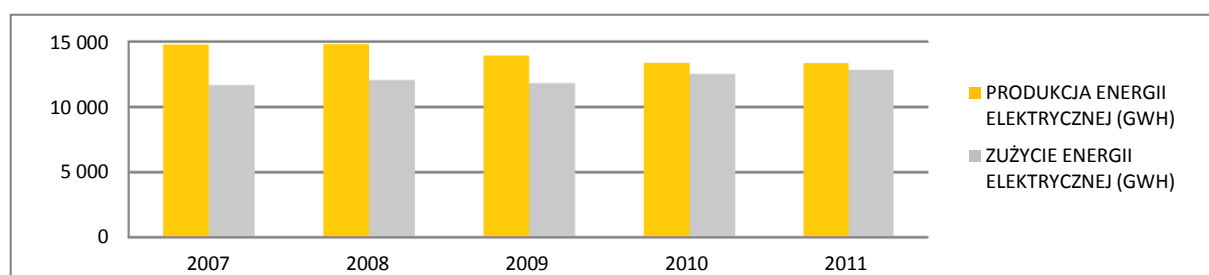
¹⁰ <http://www.pgegiiek.pl/index.php/elektrownie/elektrownia-turow/>

wyprodukowanej ogółem w Krajowym Systemie Elektroenergetycznym. W 2011 r. udział produkcji energii elektrycznej z odnawialnych nośników energii w województwie dolnośląskim wyniósł 0,7 TWh, co stanowi 5,3% energii wyprodukowanej w regionie¹¹.

Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na terenie województwa dolnośląskiego w 2011 r. wyniosło 2,2 TWh, to jest 8,7% ogólnego zużycia energii elektrycznej w kraju, przy czym zużycie na 1 mieszkańca było niewiele niższe od średniego zużycia na obszarze Polski i wyniosło 741 kWh/mieszkańca¹². Liczba odbiorców energii elektrycznej w regionie w 2011 r. wynosiła 1101 tys., co stanowi 8,8% ogólnej liczby odbiorców w kraju¹³.

WYKRES 3. PRODUKCJA I ZUŻYCIE ENERGII ELEKTRYCZNEJ W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM W LATACH 2007-2011.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS

W strukturze zużycia energii elektrycznej w województwie dolnośląskim znaczące udziały dotyczą przemysłu, sektora energetycznego i gospodarstw domowych¹⁴, natomiast ogólny bilans energetyczny ma wartość dodatnią.

Sieć przesyłowa

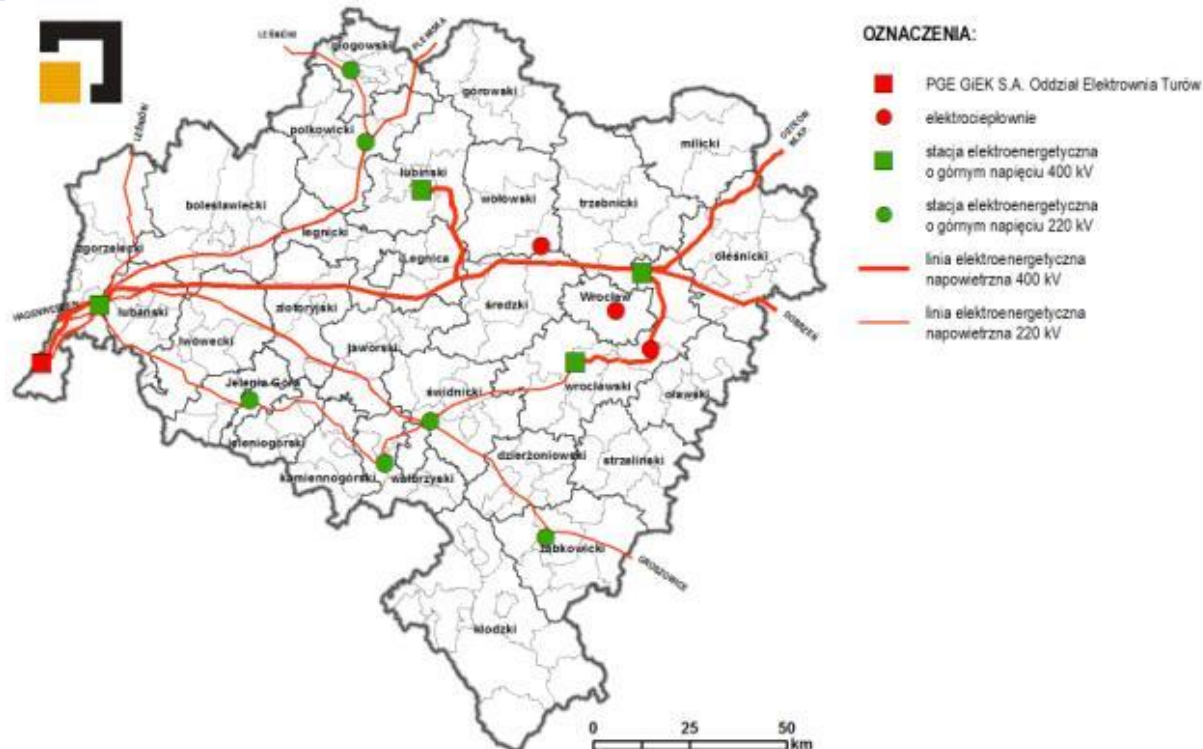
Ważnymi elementami sieci przesyłowej krajowego systemu elektroenergetycznego są rozmieszczone na terenie województwa dolnośląskiego obiekty elektroenergetyczne najwyższych napięć (400 kV i 220 kV), które zostały przedstawione na Mapie 1. Umożliwiają one wyprowadzenie mocy z Elektrowni Turów i Elektrowni Opolo oraz współpracę systemu krajowego z systemem międzynarodowym poprzez powiązanie dwoma liniami napowietrznymi 400 kV z elektroenergetycznym systemem niemieckim. Na terenie województwa dolnośląskiego zlokalizowanych jest 11 stacji elektroenergetycznych najwyższych napięć (systemowych), w tym 4 o górnym napięciu 400 kV (Mikułowa, Czarna, Wrocław i Pasikowice) oraz 7 o górnym napięciu 220 kV.

¹¹ Bank Danych Lokalnych, GUS

¹² Bank Danych Lokalnych, GUS

¹³ Rocznik Statystyczny Województw 2012, GUS

¹⁴ Bank Danych Lokalnych, GUS

MAPA 1. SYSTEMY PODSTAWOWEJ ELEKTROENERGETYCZNEJ SIECI PRZESYŁOWEJ (WG PSE-OPERATOR SA).

Źródło: opracowanie IRT

Natomiast system elektroenergetyczny wysokich napięć w województwie składa się ze 114 stacji WN/SN oraz około 3 177 km linii 110 kV. Stacje elektroenergetyczne o górnym napięciu 110 kV zlokalizowane są przeważnie w miastach, za wyjątkiem 30 mniejszych miast, które korzystają ze stacji sąsiednich miast.

Województwo dolnośląskie posiada dobrze rozwiniętą, lecz w znacznym stopniu zdekapitalizowaną, elektroenergetyczną sieć dystrybucyjną, która wymaga remontów oraz modernizacji. Urządzenia wysokich napięć (WN) są najstarszą grupą elementów sieci energetycznej, a ich średni wiek użytkowania wynosi 35-39 lat¹⁵. Podobnie część sieci średniego napięcia, jak i stacji transformatorowych, jest znacząco wyeksploatowana i wymaga modernizacji oraz budowy nowych obiektów. Sieci dystrybucyjne nie są przystosowane do aktualnie występujących obciążeń i generują znaczne straty przesyłowe. Stan niektórych odcinków sieci może być przyczyną braku możliwości przyłączenia do sieci urządzeń wytwarzających energię ze źródeł odnawialnych. Dodatkowo w ramach unijnej polityki energetycznej zakłada się stopniowy rozwój energetyki prosumenckiej, co w jeszcze większym stopniu wymaga ingerencji w sieci energetyczne, które zaprojektowane kilkadziesiąt lat temu, przewidywały konieczność dystrybucji energii elektrycznej tylko w jednym kierunku – od źródła do odbiorcy.

W obliczu coraz bardziej dostępnych, innowacyjnych rozwiązań jakie niesie za sobą rozwój energetyki prosumenckiej, konieczne jest dostosowanie do niej pozostałych elementów systemu energetycznego, w tym przede wszystkim sieci na poziomie średnich i niskich napięć.

¹⁵ Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczym województwa dolnośląskiego 2011, Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne

Odnawialne źródła energii

Od kilku lat w województwie dolnośląskim, podobnie jak w całym kraju, wzrasta zainteresowanie pozyskiwaniem energii ze źródeł odnawialnych, które spowodowane jest dążeniem do osiągnięcia przyjętego w międzynarodowych porozumieniach udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym kraju, ograniczenie emisji substancji do powietrza i zastępowanie wyczerpujących się złóż paliw kopalnych technologiami wykorzystującymi zasoby odnawialne. Dynamiczny wzrost zainteresowania zastosowaniem instalacji związanych z odnawialnymi źródłami energii i rozwój energetyki rozproszonej, szczególnie mikroinstalacji (wykorzystanie OZE w liniach produkcyjnych MŚP oraz budynkach użyteczności publicznej), warunkuje jednak przede wszystkim wzrost cen energii elektrycznej, przy jednoczesnym upowszechnianiu się i zmniejszającej się cenie urządzeń związanych z technologią OZE.

TABELA 1. STAN ROZWOJU ODNAWIALNYCH ŹRÓDEŁ ENERGII W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

RODZAJ INSTALACJI	POLSKA		DOLNOŚLĄSKIE	
	LICZBA INSTALACJI	MOC (MW)	LICZBA INSTALACJI	MOC (MW)
ELEKTROWNIE BIOGAZOWE	199	131,247	14	10,855
wytwarzające z biogazu z oczyszczalni ścieków	76	41,167	5	2,558
wytwarzające z biogazu rolniczego	29	31,782	4	3,952
wytwarzające z biogazu składowiskowego	94	58,298	5	4,345
ELEKTROWNIE BIOMASOWE	27	820,700	1	100,000
wytwarzające z biomasy mieszanej	13	660,150	1	100,000
wytwarzające z biomasy z odpadów leśnych, rolniczych, ogrodowych	9	14,950	-	-
wytwarzające z biomasy z odpadów przemysłowych drewnopochodnych i celulozowo-papierowych	5	145,600	-	-
ELEKTROWNIE SŁONECZNE	9	1,290	1	0,124
ELEKTROWNIE WIATROWE	696	2 496,748	6	62,265
ELEKTROWNIE WODNE	770	966,103	97	64,460
elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	604	44,725	61	6,528
elektrownia wodna przepływowa do 1 MW	90	54,923	23	12,347
elektrownia wodna przepływowa do 5 MW	61	138,695	11	28,280
elektrownia wodna przepływowa do 10 MW	6	49,280	2	17,305
elektrownia wodna przepływowa powyżej 10 MW	6	295,800	-	-
elektrownia wodna szczytowo-pompowa	3	382,680	-	-
ELEKTROWNIE REALIZUJĄCE TECHNOLOGIĘ WSPÓŁSPALANIA	43	-	3	-
realizujące technologię współspalania (paliwa kopalne i biomasa)	42	-	3	-
realizujące technologię współspalania (paliwa kopalne i biogaz)	1	-	-	-
RAZEM	1744	4 416,088	122	237,704

Źródło: opracowanie własne na podstawie URE, Mapa odnawialnych źródeł energii, na podstawie danych z 31.12.2012 r.

Ze względu na położenie i ukształtowanie terenu region posiada zróżnicowane warunki do rozwoju energetyki wiatrowej, nieco lepsze słonecznej oraz opartej na biomasie. Istnieje natomiast możliwość zwiększenia udziału energii wytwarzanej w małych i średnich elektrowniach wodnych oraz energii geotermalnej (na południu województwa), przy czym ze względów geologicznych, mających zastosowanie przede wszystkim do celów leczniczych i rekreacyjnych.

Według informacji Urzędu Regulacji Energetyki¹⁶ ilość instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii na terenie województwa dolnośląskiego stale wzrasta. Ich liczba w 2012 r. wynosiła 122, co stanowi 7% liczby instalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii w Polsce, a łączna moc

¹⁶ Mapa odnawialnych źródeł energii, Urząd Regulacji Energetyki, <http://www.ure.gov.pl/uremapoze/mapa.html>

zainstalowana (bez elektrowni realizujących technologię współspalania) wynosi 237,704 MW i jest to 5,4% mocy zainstalowanej we wszystkich instalacjach tego typu na terenie kraju. Funkcjonujące instalacje znajdują się w 25 powiatach województwa dolnośląskiego.

Energia wiatru

Dolny Śląsk charakteryzuje się wystarczającymi warunkami wietrznymi dla rozwoju energetyki wiatrowej, jednak mniej korzystnymi niż tereny Polski północnej i północno-zachodniej. Odpowiednie warunki występują na dużych obszarach Przedgórze Zachodniosudeckiego i obszarach nizinnych, natomiast najbardziej niekorzystnymi warunkami charakteryzują się kotliny śródogórskie.

Do końca 2012 r. na terenie województwa dolnośląskiego zainstalowano 6 turbin wiatrowych przyłączonych do sieci średniego napięcia. Są to pojedyncze urządzenia zlokalizowane w miejscowościach Słup (gmina Męcinka) i Gruszów (gmina Marcinowice) oraz grupa 4 urządzeń w miejscowości Gaj Oławski w gminie Oława. Od stycznia 2012 r. działa również pierwsza na Dolnym Śląsku farma wiatrowa, przyłączona do sieci elektroenergetycznej wysokich napięć 110 kV, w miejscowości Modlikowice (12 turbin o łącznej mocy 24 MW) i Łukaszów (17 turbin o mocy 34 MW). W 2012 r. trwały również prace przy budowie farm wiatrowych o łącznej mocy 70 MW w gminach Sulików i Zgorzelec.

Energia słońca

Warunki dogodne do wykorzystania energetyki słonecznej na terenie Dolnego Śląska znajdują się głównie we wschodniej części województwa (nasłonecznienie powyżej 3800 MJ/m²/rok). Podobne warunki panują również w okolicy na południe od Jeleniej Góry. Nasłonecznienie od 3700-3800 MJ/m²/rok panuje w środkowo-wschodniej części regionu, a od 3600-3700 MJ/m²/rok w pasie od Bolesławca, Chojnowa po Dzierżoniów, Niemczę i Piławę Górną. W porównaniu do przeciętnego nasłonecznienia w kraju, które wynosi ~3500 MJ/m²/rok (~1100 kWh/m²/rok) na poziomą powierzchnię, nasłonecznienie województwa dolnośląskiego wynosi 1030 kWh/m²/rok.

Wykorzystanie promieniowania słonecznego jako źródła energii staje się coraz bardziej popularne. Możliwe jest przetworzenie energii promieniowania słonecznego na ciepło lub bezpośrednio na energię elektryczną za pomocą ogniw fotowoltaicznych. Obecnie na terenie województwa dolnośląskiego obserwuje się nieznaczne zainteresowanie produkcją energii elektrycznej w ogniwach fotowoltaicznych. Według danych URE z końca 2012 r., w województwie dolnośląskim funkcjonuje 1 instalacja o mocy 0,124 MW wytwarzająca energię elektryczną z promieniowania słonecznego zlokalizowana na terenie powiatu polkowickiego. Natomiast w szybszym tempie wzrasta popularność ciepłej energetyki słonecznej (kolektory słoneczne). Znacząca większość (ponad 70%¹⁷) zainstalowanych kolektorów słonecznych wykorzystywana jest na potrzeby ogrzewania wody użytkowej w budynkach mieszkalnych.

Na terenie Dolnego Śląska bezpośrednio wykorzystuje się energię słoneczną do produkcji ciepła w instalacjach indywidualnych, które nie odgrywają znacznej roli w zaspokojeniu potrzeb energetycznych regionu. Obserwuje się wzrost zainteresowania instalacjami solarnymi w obiektach publicznych i budownictwie jednorodzinnych. Łączna ilość i moc tych instalacji jest trudna do oszacowania, ponieważ nie ma podmiotu zajmującego się zbieraniem takich danych.

Z danych NFOŚiGW wynika, że na terenie województwa dolnośląskiego do końca 2011 r., korzystając ze wsparcia finansowego, zainstalowano 922 kolektorów słonecznych o powierzchni całkowitej 5 598,09 m². Najwięcej instalacji solarnych do końca 2011 r. zostało zainstalowanych przy wsparciu Programu NFOŚiGW w powiatach: kłodzkim i wrocławskim; w mieście Wrocławiu oraz w gminach: Bystrzyca Kłodzka, Międzyzylesie i Strzelin.

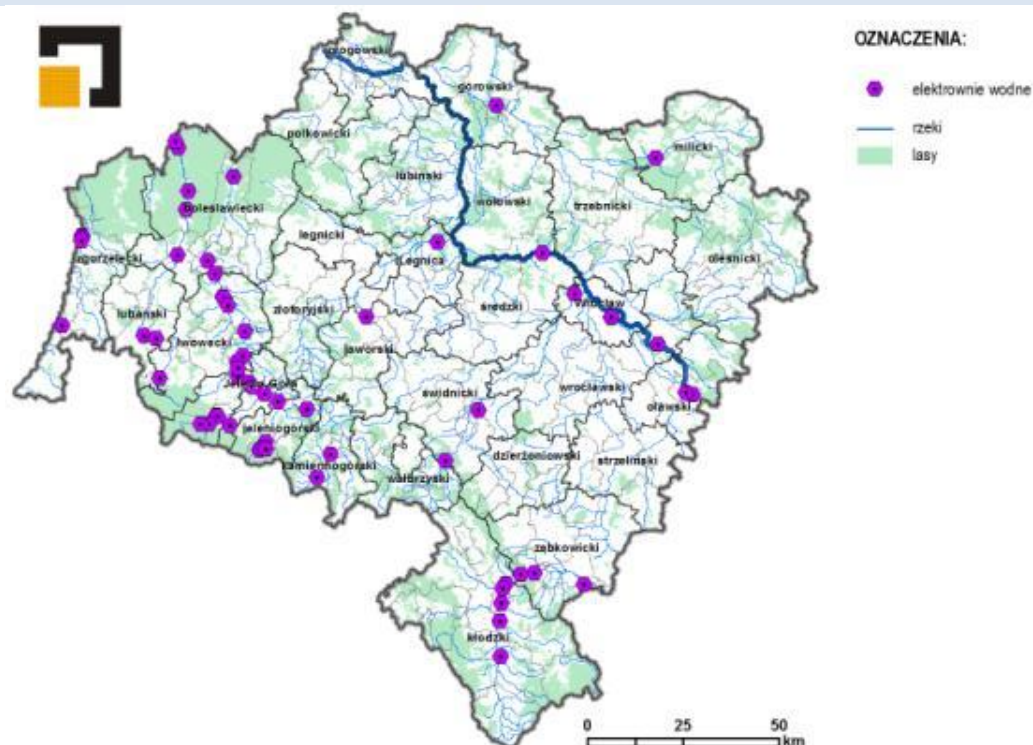
¹⁷ dane Instytutu Energetyki Odnawialnej

Energia wody

W województwie dolnośląskim istnieją dobre warunki do rozwoju energetyki wodnej ze względu na duży potencjał płynących wód powierzchniowych. Główne rzeki to Odra, Bóbr, Nysa Łużycka, Nysa Kłodzka, Barycz, Kwisa, Widawa, Bystrzyca, Oława, Kaczawa, Ślęza. Po uwzględnieniu potencjału energetycznego rzek (wielkości spadku rzeki, wielkości zlewni, wielkości odpływu wody ze zlewni, przepływów minimalnych, ilości i czasu niżówek) można stwierdzić, iż najlepsze warunki do rozwoju energetyki wodnej występują na obszarze Sudetów i Przedgórze Sudeckiego (około 15–20% potencjału polskich rzek).

MAPA 2. ELEKTROWNIE WODNE O MOCY POWYŻEJ 100 KV.

Źródło: opracowanie IRT

Potencjał hydroenergetyczny dla rozwoju energetyki ze źródeł odnawialnych mają również historyczne obiekty, takie jak koła wodne, młyny, nieczynne elektrownie wodne, jazy i inne przegrody na rzekach, zlokalizowane w regionie. Według informacji na temat lokalizacji takich obiektów szacuje się, że na terenie Dolnego Śląska znajdują się 84 miejsca, które można wykorzystać do lokalizacji małych elektrowni wodnych¹⁸.

Rola elektrowni wodnych w piętreniu wód wiąże się z ich ważną funkcją retencyjną i przeciwpowodziową. Znaczącą rolę pełnią także w systemie energetycznym, ponieważ umożliwiają lepsze zarządzanie energią, a nawet jej magazynowanie. Duże znaczenie w systemie bezpieczeństwa energetycznego regionu mają obiekty tzw. energetyki zawodowej – elektrownie zbiornikowe i przepływowe. Pozostałe urządzenia energetyki wodnej to małe prywatne elektrownie wodne o mocy mniejszej niż 0,5 MW (MEW).

¹⁸ <http://www.restor-hydro.eu/tools/mills-map/>

Największym wytwórcą energii elektrycznej z wody jest TAURON Ekoenergia spółka z o.o., która na terenie województwa dolnośląskiego eksploatuje 23 elektrownie wodne, w tym 6 zbiornikowych, o łącznej mocy wynoszącej ponad 48 MW. Przeważająca liczba elektrowni wodnych TAURON Ekoenergia wykorzystuje potencjał energetyczny rzeki Bóbr¹⁹. Natomiast według danych URE (stan na 31.12.2012 r.) w regionie działa 97 elektrowni wodnych, głównie do 0,3 MW i do 1 MW, o łącznej mocy 64,46 MW. Największa liczba instalacji hydrotechnicznych skoncentrowana jest na rzekach Bóbr i Nysa Kłodzka. Rozmieszczenie istniejących elektrowni wodnych na terenie Dolnego Śląska przedstawia Mapa 2. Znacząca inwestycja hydrotechniczna realizowana jest obecnie przy budowanym stopniu wodnym Malczyce na Odrze, gdzie powstaje nowa duża elektrownia wodna o planowanej mocy 9 MW.

Energia geotermalna

Województwo dolnośląskie ze względu na strukturę geologiczną regionu nie posiada najlepszych warunków do wykorzystania energii geotermalnej. Ponieważ istniejące zasoby geotermalne to wody o stosunkowo niskich temperaturach, ich eksploatacja w instalacjach ciepłowniczych nie jest opłacalna na terenie Dolnego Śląska. Najbardziej znaczące zasoby wód geotermalnych zlokalizowane są głównie w Sudetach. We wschodniej ich części wody termalne charakteryzują się temperaturą od 20 do 45°C, natomiast w zachodniej części Sudetów wody termalne mają wyższą temperaturę 22 – 61°C. Zasoby wód geotermalnych występują również lokalnie w rejonie Wrocławia na głębokości 3000 m p.p.m. (ok. 50°C) i 4000 m p.p.m. (ok. 100°C)²⁰.

Złoża geotermalne są obecnie wykorzystywane w uzdrowiskach w celach leczniczych. Najbardziej znane na Dolnym Śląsku są trzy lokalizacje — Lądek-Zdrój, Duszniki-Zdrój i Cieplice Śląskie-Zdrój. Promocja dolnośląskich uzdrowisk, będących jedną z najistotniejszych atrakcji turystycznych Dolnego Śląska oraz występujących w nich wód leczniczych i mineralnych, zdeterminuje konieczność dalszego ich poszukiwania i rozpoznawania (zwłaszcza w obszarze przedsudeckim). Dotyczy to również wód termalnych, które oprócz balneologii mogą być wykorzystywane w celach energetycznych obniżając znacznie koszty utrzymania obiektów, szczególnie w miejscowościach uzdrowiskowych. Przykładem takiego rozwiązania może być projekt „Termy Cieplickie” realizowany w Cieplicach.

Na terenie Dolnego Śląska wykorzystywana jest również płytka geotermia (niskotemperaturowa) wykorzystywana głównie w budownictwie jednorodzinym, która stanowi alternatywę dla tradycyjnych rozwiązań grzewczych i klimatyzacyjnych w budynkach i opiera się głównie na instalacjach wykorzystujących ciepło z gruntu i powietrza (pompy ciepła).

Energia biomasy i biogazu

W rejonie Dolnego Śląska na Nizinie Śląskiej potencjał dla produkcji bioenergii jest wyższy niż w innych obszarach kraju. Ze względu na odpowiednie nasłonecznienie i odpowiednie opady wegetacja roślin zachodzi na Dolnym Śląsku w tempie porównywalnym z wegetacją roślin w rejonach świata znacznie lepiej nasłonecznionych, ale za to bardziej suchych. Stwarza to na Dolnym Śląsku relatywnie korzystne warunki dla konkurencyjnej produkcji bioenergii.

Kotłownie na biomasę (słoma, odpady drzewne, rośliny energetyczne) znajdują się głównie w budynkach użyteczności publicznej lub wielorodzinnych budynkach mieszkalnych. Jednak na szerszą skalę wykorzystanie biomasy z odpadów komunalnych i ścieków jako paliwa energetycznego, odbywa się w 11 instalacjach biogazowych usytuowanych przy oczyszczalniach ścieków oraz w 5 biogazowniach na składowiskach odpadów. Do produkcji biogazu na Dolnym Śląsku wykorzystuje się również odpady z przemysłu spożywczego oraz biomasę z produkcji rolniczej.

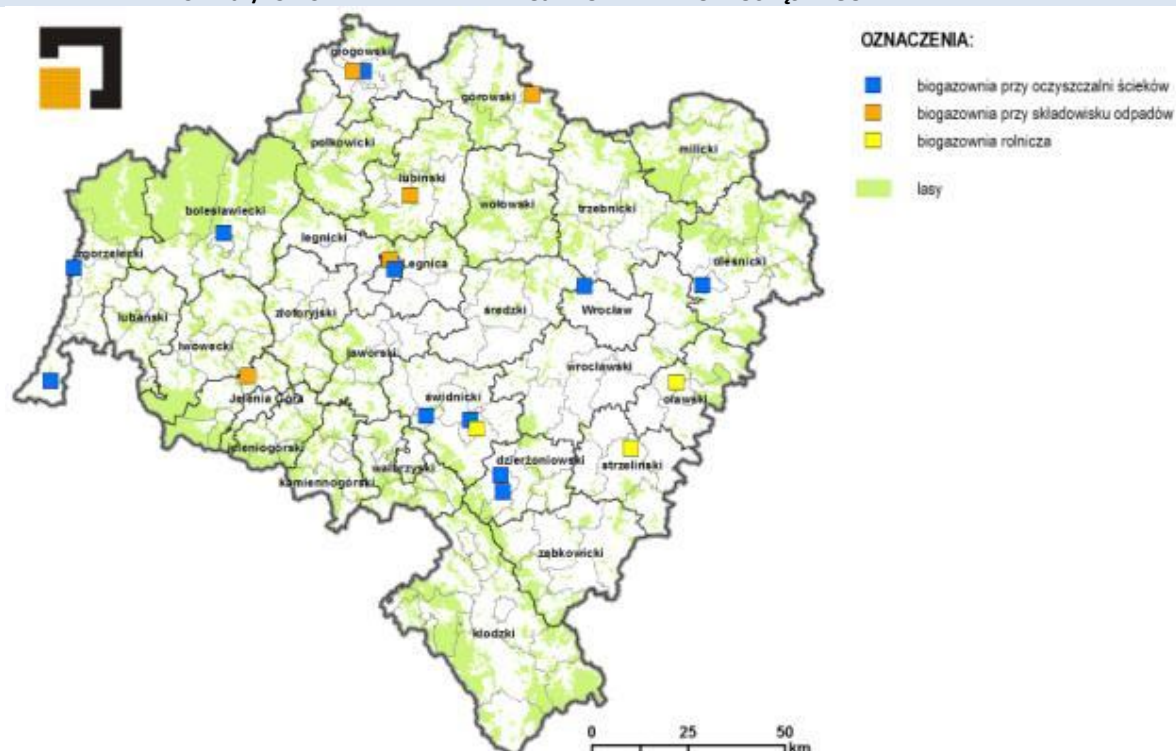
¹⁹ <http://www.tauron-ekoenergia.pl/elektrownie/Strony/mapa.aspx>

²⁰ Określenie potencjału energetycznego regionów Polski w zakresie odnawialnych źródeł energii - wnioski dla Regionalnych Programów Operacyjnych na okres programowania 2014-2020, Instytut Energetyki Odnawialnej

W 2012 r. eksploatowane były trzy biogazownie rolnicze, w tym dwie w zakładach przetwórstwa spożywczego, natomiast pięć znajdowało się w fazie budowy lub rozruchu²¹.

Z uwagi na dużą ilość odpadów zielonych (trawy, części drzew) istnieje dalszy potencjał na kolejne elektrownie biogazowe zlokalizowane na obrzeżach dużych miast. Surowcem uzupełniającym mogłyby być w nich rośliny energetyczne, jak np. kukurydza. Potrzebny jest także rozwój biogazowni typowo rolniczych zlokalizowanych w mniejszych gminach. Pozornie optymistyczny, ponad 8% w 2012 r. udział województwa na tle kraju w wielkości mocy zainstalowanej w elektrowniach biogazowych (10,85 MW w województwie i 131,25 MW w kraju²²) jest wynikiem zupełnego braku dostatecznego rozwoju tego rodzaju OZE w innych województwach.

MAPA 3. ROZMIESZCZENIE ISTNIEJĄCYCH INSTALACJI WYKORZYSTUJĄCYCH BIOGAZ DO PRODUKCJI ENERGII ELEKTRYCZNEJ I/LUB CIEPŁA NA TERENIE WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Źródło: opracowanie własne IRT

Zaopatrzenie w ciepło

Zgodnie z informacją URE na Dolnym Śląsku koncesję na wytwarzanie ciepła lub jego przesył albo obrót ciepłem posiada 35 firm (dane na 23 lipca 2013 r.)²³. Ciepło przeznaczone do ogrzewania pochodzi na Dolnym Śląsku głównie ze spalania paliwa stałego (węgiel kamienny), a tylko ok. 12% to paliwo gazowe. W 2011 r. 63,5% ciepła w województwie dolnośląskim wytworzono w kogeneracji²⁴.

Miasta regionu zaopatrywane są w ciepło przez 13 ciepłowni miejskich oraz lokalne kotłownie (213 spośród wszystkich 1 380 znajduje się w spółdzielniach mieszkaniowych). Mieszkańcy obszarów

²¹ *Odzysk energii z odpadów na Dolnym Śląsku oraz w innych Regionach Basenu Morza Bałtyckiego, praca zbiorowa pod redakcją: Emilii den Boer, Agnieszki Łukaszewskiej, Ryszarda Szpadta, 2012*

²² *Mapa odnawialnych źródeł energii, Urząd Regulacji Energetyki, <http://www.ure.gov.pl/uremapoze/mapa.html>*

²³ http://bip.ure.gov.pl/porta/bip/import/13/Baza_koncesji.html

²⁴ *Energetyka ciepła w liczbach 2011, Warszawa 2012, s. 69*

wiejskich w największym stopniu korzystają z indywidualnych palenisk domowych lub niewielkich kotłowni mieszczących się w budynkach użyteczności publicznej. Ponadto stale rosnąca cena ciepła (wg URE w 2011 r. jednostkowa cena ciepła w stosunku do roku poprzedniego wzrosła o 7%), a także rosnąca wrażliwość środowiskowa społeczeństwa powodują coraz większe zainteresowanie innymi technologiami produkcji ciepła, takimi jak kolektory słoneczne, pompy ciepła oraz kotły na biomasę, które stają się na Dolnym Śląsku coraz powszechniejsze.

Należy jednak zauważyć, że infrastruktura ciepłownicza jest w znacznym stopniu zdekapitalizowana (w większej mierze dotyczy to sieci) i wymaga prac remontowych i modernizacyjnych, szczególnie wynikających z coraz wyższych norm środowiskowych oraz ogólnoswiatowego dążenia do ograniczania emisji zanieczyszczeń pyłowych oraz gazowych. Wiele kotłów, sieci ciepłych, sieci wewnętrznych oraz odbiorników ciepła jest w złym stanie technicznym, bez odpowiedniej armatury i układów kontrolno-pomiarowych oraz automatyzacji. Jest to jedna z głównych przyczyn strat ciepła związanych z przesyłem, które na Dolnym Śląsku sięgają 13% całego wytworzonego ciepła. Jest to drugi najwyższy wynik w Polsce (po województwie łódzkim – 13,2%). Dla porównania straty te w województwach lubelskim i kujawsko-pomorskim wynoszą odpowiednio 6,5 oraz 4,2%²⁵.

Z zagadnieniem modernizacji wiąże się również konieczności promocji nowych rozwiązań technicznych, zazwyczaj o wyższej sprawności i lepszej regulacyjności. Wspieranie procesu zastępowania starych układów ciepłowniczych nowymi może być źródłem tzw. białych certyfikatów, mających znaczenie na rynku energii. Województwo dolnośląskie znajduje się w grupie regionów o ponad dwukrotnie niższych nakładach inwestycyjnych niż liderzy w tej dziedzinie (województwa mazowieckie i śląskie), przy czym dekapitalizacja majątku trwałego daje mu 6. najlepszą pod tym względem pozycję. Przy tym odsetek dekapitalizacji sięga niemal 50%.

W regionie stosunkowo niewielka część (40%) odbiorców ogrzewana jest centralnie w sposób zbiorowy, podczas gdy duże koncentracje mieszkańców Dolnego Śląska w miastach i w zwartej zabudowie wiejskiej są korzystnym czynnikiem do rozwoju ogrzewnictwa układami kogeneracji średniej lub małej wielkości o wyższej wydajności i generującej mniejsze straty energetyczne. Zapewnienie dostaw ciepła jest szczególnie istotne w świetle danych dotyczących przeznaczenia zużytej energii w gospodarstwach domowych w 2009 r. 70% z ogółu energii posłużyło do ogrzewania pomieszczeń, natomiast kolejne 15% do podgrzania wody. Analiza danych dotyczących zaopatrzenia w ciepło w regionie wskazuje na konieczność podjęcia szeregu działań naprawczych.

Niska emisja

Z systemami ogrzewania, obok szeroko pojętego transportu, związany jest również problem tzw. niskiej emisji (czyli emisji pyłów i gazów pochodzących ze środków transportu oraz z indywidualnych kotłowni węglowych i domowych pieców grzewczych, w których spalanie węgla, a często też domowych odpadów, odbywa się w sposób nieefektywny i nieekologiczny). Pod względem emisji zanieczyszczeń do powietrza Dolny Śląsk znajduje się corocznie na jednym z czołowych miejsc w kraju. Najwyższe emisje substancji szkodliwych oraz przekroczenia dopuszczalnych ich norm, są rejestrowane w aglomeracjach miejskich (w 2011 r. – 4. miejsce pod względem zanieczyszczenia pyłowego i 6. pod względem zanieczyszczenia gazowego)²⁶. W tym kontekście ważną kwestią pozostaje podjęcie działań w celu ograniczenia niskiej emisji związanej z ciepłownictwem oraz transportem. Poczynione dotąd inwestycje w sektorze komunalnym miały na celu likwidację i modernizację nieefektywnych kotłowni (np.: kotłowni oraz ciepłowni osiedlowej w Dzierżoniowie, ciepłowni C3 w Wałbrzychu), podłączanie nowych obiektów do istniejącej sieci ciepłej, budowę nowych obiektów energetyki ciepłej i uruchamianie nowych sieci grzewczych.

²⁵ *Ibidem*, s. 69.

²⁶ „Ocena poziomów substancji w powietrzu oraz wyniki klasyfikacji stref województwa dolnośląskiego za 2012 rok”. WIOŚ we Wrocławiu, 2013r.

Polegały również na wymianie odcinków sieci ciepłej na rury preizolowane itp. Pozytywne efekty przyniosła także zmiana sposobu opalania z węglowego na gazowe, olejowe czy biopaliwo, powszechnie stosowane w obiektach użyteczności publicznej i obiektach uzdrowiskowych (w Kotlinie Kłodzkiej zmodernizowano wszystkie kotłownie uzdrowiskowe).

Istotne inwestycje zostały także przeprowadzone w stolicy Dolnego Śląska. W latach 1998-2005 MPEC Wrocław S.A. (obecnie „Fortum Wrocław” S.A.) przeprowadziło inwestycje służące poprawie czystości powietrza poprzez likwidację niskich źródeł emisji oraz optymalizację systemu ciepłowniczego – zlikwidowano 63 kotłownie lokalne w większości wykorzystujące paliwa stałe (koks, węgiel, miął).

Dla dalszego ograniczania niskiej emisji istotne jest postępujące zastępowanie pieców i kotłów opalanych węglem przez systemy opalane lepszym paliwem (np. gazem ziemnym) lub dostarczanie ciepła z innych źródeł (ciepło odpadowe lub ciepło z systemów kolektorów słonecznych lub innych), a także wykorzystanie biopaliw w transporcie miejskim. Cel ten osiągnąć można także przez wspieranie różnych działań termomodernizacyjnych.

W celu ograniczenia zanieczyszczenia powietrza przez źródła komunikacyjne, tzw.: emisji liniowej (podstawowej przyczyny wysokiego całorocznego poziomu tlenków azotu oraz pyłu PM10 w powietrzu), która w ostatnich latach, ze względu na duże zagęszczenie ulic i tras komunikacyjnych szczególnie na terenach miejskich oraz rosnącą liczbę pojazdów, ma coraz większy wpływ na zanieczyszczenie powietrza, prowadzono inwestycje polegające m.in. na przebudowie i remontach odcinków dróg, przebudowie mostów i budowie obwodnic, pozwalających na wyprowadzenie ruchu tranzytowego z centralnych części miast oraz działania zmierzające do wyprowadzenia, z centrów miast, indywidualnego ruchu zmotoryzowanego poprzez inwestycje związane m.in. z multimodalnymi centrami przesiadkowymi, systemami P&R, B&R, ścieżkami rowerowymi ale również sprzyjające zmniejszeniu emisji poprzez efektywniejsze i bezpieczniejsze zarządzanie ruchem (ITS, BRD) oraz wymianę starego taboru komunikacji miejskiej i podmiejskiej na flotę niskoemisyjną oraz oszczędniejszą pod względem ekonomicznym (do 2025 roku minimum 80% całkowitej pracy przewozowej realizowanej na liniach użyteczności publicznej powinna być wykonywana z wykorzystaniem autobusów spełniających normę co najmniej Euro 5²⁷). W celu osiągnięcia zadawalających efektów trend ten powinien zostać utrzymany i w dalszym ciągu rozwijany.

Efektywność energetyczna

Dolny Śląsk posiada jeszcze duży potencjał poprawy efektywności energetycznej poprzez m.in. wykorzystanie możliwości zagospodarowania odpadów na cele energetyczne, promowanie działań służących obniżaniu energochłonności, również z wykorzystaniem usług energetycznych (termomodernizacja budynków użyteczności publicznej i budynków mieszkalnych, energooszczędne urządzenia i instalacje wykorzystywane w procesach przemysłowych, odzysk energii w procesach przemysłowych oraz ograniczanie strat sieciowych), wykorzystanie OZE, w tym rozwój energetyki rozproszonej (zwłaszcza na terenach wiejskich), wprowadzanie rozwiązań wysokosprawnej kogeneracji oraz zasad zrównoważonego transportu.

Istotnym dokumentem, który służy kreowaniu lokalnej polityki energetycznej są założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe. Opracowanie planów przez gminy wynika z przepisów Prawa Energetycznego i zobowiązuje gminę do racjonalnego zaplanowania zaopatrzenia oraz wykorzystania energii. Do końca 2012 roku 37% gmin województwa dolnośląskiego posiadało opracowane i przyjęte założenia do planu zaopatrzenia. Integralną częścią nowotworzonych, bądź już istniejących planów zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe (lub założeń do tych planów) lub innych dokumentów gmin (np. Miejskie Audyty Energetyczne), związanych z lokalnym

²⁷ „Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla województwa dolnośląskiego” Zespół pod kierownictwem dr Marcina Pawęska, Wrocław listopad 2013

bezpieczeństwem energetycznym, powinny być plany gospodarki niskoemisyjnej zawierające działania realizujące cele energetyczne Unii Europejskiej.

GOSPODARKA NISKOEMISYJNA

POTENCJAŁ:

- Znaczące wykorzystanie zasobów województwa do produkcji energii elektrycznej.
- Duże możliwości rozwoju w zakresie wytwarzania energii z odnawialnych źródeł, przede wszystkim energetyki wodnej, słonecznej, opartej na biomasie.
- Wzrost zainteresowania pozyskiwaniem energii ze źródeł odnawialnych.
- Duży potencjał opłacalnej poprawy efektywności energetycznej (EE);
- Duże możliwości obniżenia emisji CO₂ poprzez zastępowanie indywidualnego transportu niskoemisyjnymi pojazdami komunikacji zbiorowej i ruchem rowerowym;
- Rozwinięty system zaopatrzenia w ciepło scentralizowane w dużych miastach regionu;

WYZWANIA:

- Rosnące zapotrzebowanie na energię w regionie.
- Wymagająca modernizacji i rozbudowy sieć elektroenergetyczna i ciepłownicza związana z ograniczeniem strat sieciowych oraz możliwością przyłączenia do sieci urządzeń wytwarzających energię ze źródeł odnawialnych.
- Niski udział wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych.
- Poprawa niskiej efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach, budynkach użyteczności publicznej oraz obiektach mieszkalnych.
- Wysoki poziom emisji pyłów i gazów (tzw. niskiej emisji) pochodzących ze środków transportu oraz systemów ciepłowniczych.
- Ograniczenie niskiej emisji oraz zwiększenie udziału transportu niskoemisyjnego w miastach.
- Brak rynku usług energetycznych wspierającego poprawę EE.

ŚRODOWISKO I ZASOBY

Zasoby przyrodnicze i krajobrazowe

Dolny Śląsk wyróżnia się w skali kraju pod względem bogactwa i różnorodności zasobów środowiska naturalnego. Do obszarów województwa wyróżniających się szczególnym nagromadzeniem cennych siedlisk i gatunków należą przede wszystkim: doliny rzeczne stanowiące ważne korytarze ekologiczne, obszar Sudetów i Przedgórze Sudeckie, obszar Borów Dolnośląskich oraz północna część regionu tj. Dolina Baryczy z kompleksami stawów hodowlanych. Mało zmienione fragmenty dolin rzecznych Odry, Bystrzycy, Strzegomki, Bobru czy Kwisy charakteryzują się występowaniem cennych, zbliżonych do naturalnych, fragmentów lasów łęgowych, grądów i olsów. Natomiast w Sudetach spotyka się gatunki endemiczne i reliktowe typowe dla Europy północnej. Na terenie województwa występują także cenne łąki i pastwiska o różnym stopniu uwilgotnienia, coraz rzadsze torfowiska, wydmy śródleśne, starorzecza, oczka wodne i stawy rybne.

Obszary o najcenniejszych walorach zostały objęte ochroną w ramach regionalnego systemu ochrony przyrody i krajobrazu w formie: 2 parków narodowych – Gór Stołowych i Karkonoskiego, 66 rezerwatów przyrody ożywionej i nieożywionej, 12 parków krajobrazowych, 18 obszarów

chronionego krajobrazu oraz 15 zespołów przyrodniczo – krajobrazowych²⁸. Łącznie ochrona prawną zostało objęte 18,6% powierzchni województwa²⁹.

Najcenniejsze siedliska przyrodnicze oraz gatunki roślin i zwierząt zostały objęte ochroną w ramach europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000. W województwie dolnośląskim jest 11 Obszarów Specjalnej Ochrony (jeden w niewielkiej części zlokalizowany w granicach województwa dolnośląskiego, pozostała część w województwie lubuskim) oraz 88 obszarów ochrony siedlisk i gatunków uznano za ważne dla Wspólnoty (OZW) – z czego 3 w niewielkiej części zlokalizowane w granicach województwa dolnośląskiego, pozostała część w województwie lubuskim. Ponadto propozycja kolejnych 2 obszarów została przekazana przez Rząd Polski do Komisji Europejskiej.

Zasoby wodne i jakość wód

Województwo dolnośląskie niemal w całości położone jest w dorzeczu środkowej Odry. Lewostronnymi dopływami Odry są głównie rzeki górskie, należą do nich: Nysa Łużycka, Bóbr, Kaczawa, Bystrzyca i Nysa Kłodzka. Charakter nizinny mają dwa lewostronne dopływy Oława i Ślęza oraz wszystkie prawostronne, z których największymi w obszarze województwa dolnośląskiego są Barycz i Widawa. Rzeki Nysa Kłodzka i Oława połączone są kanałem przerzutowym. Przerzut ten służy utrzymaniu odpowiedniego poziomu wody w rzece Oławie zasilającej ujęcia wody dla miasta Wrocławia.

Na system wodny województwa oprócz rzek składa się również 12 dużych wielofunkcyjnych zbiorników retencyjnych, stawy (ponad 1 700 obiektów) i zbiorniki małej retencji (ok. 200 zbiorników o powierzchni zalewu ponad 1 ha i wiele mniejszych). Największe zespoły stawów występują w dorzeczu Baryczy (Stawy Milickie), w dolinie Szprotawy (Stawy Przemkowskie, rejon Chocianowa, Chojnowa, Kunic), w Borach Dolnośląskich oraz Kotlinie Jeleniogórskiej. Pod względem ilości obiektów małej retencji województwo dolnośląskie znajduje na 4., a pod względem pojemności na 2. miejscu w kraju.

Mimo prowadzenia wielu działań dla minimalizowania negatywnych skutków powodzi, nadal istnieje na terenie województwa realne zagrożenie powodziowe. Koncentruje się ono w następujących rejonach podwyższonego ryzyka powodziowego:

- Aglomeracja wrocławska (obszar związany z obiektami Wrocławskiego Węzła Wodnego) - wskazany ze względu na duże zagęszczenie ludności, wielkość zgromadzonego majątku i unikalne wartości kulturowe oraz zlokalizowanie urządzeń przemysłowych o wysokim potencjale zagrożenia a także strategicznych elementów warunkujących funkcjonowanie terenów zurbanizowanych;
- Kotlina Kłodzka - obszar wskazany ze względu na wyjątkowo intensywne narażenie na katastrofalne w skutkach powodzie;
- Sudety Zachodnie - ze względu na intensywne narażenie na katastrofalne w skutkach powodzie;
- Kotlina Żytawska - ze względu na straty poniesione w wyniku powodzi w 2010 r. (obszar przygraniczny).

Poprawie bilansu wodnego, który nie jest w województwie zbyt korzystny, służą różne rodzaje retencji (glebowa, leśna, retencja koryt i dolin rzecznych oraz retencja zbiornikowa). Pozytywne efekty retencjonowania wody w środowisku to m.in. poprawa ochrony powodziowej, zwiększenie zasobów wód powierzchniowych oraz zasilanie wód podziemnych (co służy przeciwdziałaniu skutkom suszy), poprawa możliwości wykorzystania wód do nawodnień rolniczych i leśnych, hodowli ryb, poprawa czystości wód. Nie bez znaczenia jest również wpływ zbiorników małej retencji na poprawę mikroklimatu oraz walorów przyrodniczo – krajobrazowych.

²⁸ RDOŚ, Wrocław

²⁹ GUS, 2012

Stan wód powierzchniowych województwa wg oceny przeprowadzonej w ramach monitoringu diagnostycznego przez WIOŚ we Wrocławiu w 2011 r. jest bardzo zróżnicowany. Dominującym stanem ekologicznym jest stan/potencjał umiarkowany, występujący w 60% badanych punktów. Wyniki monitoringu operacyjnego wykazały, że w 16% badanych punktów stan ekologiczny wód jest zły. Najgorsze warunki występują na mniejszych ciekach przyjmujących znaczny ładunek zanieczyszczeń lub przepływających przez tereny o nieuporządkowanej gospodarce wodno – ściekowej. Ocena jakości wód powierzchniowych będących miejscem bytowania ryb wykazała, że tylko w 1/3 punktów pomiarowych są spełnione wymagania, jakim powinny odpowiadać wody śródlądowe będące środowiskiem życia ryb w warunkach naturalnych.

Monitoring wód powierzchniowych wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia wykazał, że pod względem wymogów w zakresie kategorii jakości wody dla bardzo dobrego lub dobrego stanu ekologicznego (maksymalnego lub dobrego potencjału ekologicznego), jakość wód w 16 przekrojach pomiarowo – kontrolnych (57%) spełniała określone wymagania (tj. odpowiadała kategorii A1 lub A2), a poziom zanieczyszczeń mikrobiologicznych nie przekraczał kategorii A3. Natomiast w 12 punktach (43%) jakość wody nie spełniała takich wymagań.

Zasoby środowiska kulturowego

Kultura jest jednym z kluczowych obszarów życia społecznego, który ma również wpływ na gospodarkę. Stanowi podstawowy element budowy tożsamości regionalnej i lokalnej. Poprzez działania związane z rozwojem nowych i promowaniem istniejących obszarów kultury, możliwe jest zwiększenie atrakcyjności regionu zarówno dla mieszkańców, jak i inwestorów oraz potencjalnych turystów. Może więc być czynnikiem wzrostu konkurencyjności województwa. Sferę kultury w umowny sposób można podzielić na dwa zasadnicze komponenty: aktywność kulturalną wyrażoną poprzez aktywność siatki instytucjonalnej oraz dziedzictwo kulturowe.

Dolny Śląsk jest ważnym ośrodkiem kultury w Polsce, związane to jest z bogatą historią regionu oraz różnorodnością kulturową, terytorialną i demograficzną. W 2016 r. Wrocław będzie pełnić funkcję Europejskiej Stolicy Kultury - sprostanie temu tytułowi, jak i zwiększenie zainteresowania dolnośląską ofertą kulturalną będzie stanowiło duże wyzwanie.

Dolny Śląsk jest regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa, województwo dolnośląskie posiada łącznie 8 173 obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków³⁰. Są to m.in. historyczne zespoły staromiejskie, obiekty sakralne, zamki, pałace, dwory, obiekty przemysłowe i komponowane założenia zieleni. Około 76 tys. zabytków znajduje się w ewidencji konserwatorskiej. Na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO figurują trzy, dolnośląskie obiekty - Hala Stulecia we Wrocławiu, Kościół Pokoju w Jaworze i Kościół Pokoju w Świdnicy.

Na terenie województwa zlokalizowane są następujące pomniki historii:

- Młyn Papierniczy w Dusznikach Zdroju (obecnie siedziba Muzeum Papiernictwa),
- Zespół dawnego opactwa cystersów w Krzeszowie,
- Pobenedyktyński zespół klasztorny w Legnickim Polu,
- Twierdza w Srebrnej Górze,
- Wrocław- zespół historycznego centrum miasta obejmujący Stare i Nowe Miasto oraz wyspy odrzańskie,
- Hala Stulecia we Wrocławiu,
- Zespół pałaców i parków krajobrazowych Kotliny Jeleniogórskiej.
- Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Strzegomiu³¹.

³⁰ stan na 31.12.2012 r.

³¹ Narodowy Instytut Dziedzictwa, <http://www.nid.pl>

Turystyka

Walory przyrodnicze, kulturowe i krajobrazowe województwa stanowią bazę dla rozwoju różnorodnych form turystyki, takich jak.:

- miejska i kulturowa - w atrakcyjnych kulturowo ośrodkach całego województwa;
- aktywna (np. wędrówkowa, piesza, rowerowa, konna i inne formy rekreacji) - w różnych rejonach województwa i centrach turystyczno-wypoczynkowych, odpowiednio do lokalnych uwarunkowań np. EuroVelo 9 i Szlak Odry;
- biznesowa (związana ze spotkaniami biznesowymi) - we Wrocławiu, Legnicy i innych atrakcyjnych turystycznie dużych ośrodkach miejskich oraz w miejscowościach turystycznych i uzdrowiskowych;
- uzdrowiskowa - w dolnośląskich uzdrowiskach w paśmie Sudetów oraz w rejonie Trzebnicy;
- wiejska - w atrakcyjnych turystycznie obszarach wiejskich całego regionu, szczególnie w otoczeniu miast, które położone są poza jego głównymi obszarami turystycznymi (Wrocławia, Legnicy i Lubina, Świdnicy oraz Zgorzelca);
- tranzytowa - w obszarze oddziaływania autostrady A4 oraz innych, głównych dróg tranzytowych i tras kolejowych województwa.

Gospodarka odpadami

Na terenie województwa dolnośląskiego w 2011 r. wytworzono łącznie 1069 tys. ton odpadów komunalnych, co stanowiło czwartą najwyższą wartość pośród wszystkich regionów Polski. Z tego odpady zebrane wynosiły 915 tys. ton (w tym 705 tys. ton z gospodarstw domowych)³². Jednak w przeliczeniu na mieszkańca na Dolnym Śląsku wytworzonych zostało najwięcej odpadów komunalnych w porównaniu do innych województw – 367 kg³³. Podobnie sytuacja kształtowała się w przypadku wielkości odpadów zebranych w przeliczeniu na mieszkańca, gdzie 314 kg (w tym w gospodarstwach domowych 242 kg) plasowało region na pierwszym miejscu w kraju. Należy jednak zauważyć, że między 2009 a 2011 rokiem spadła zarówno masa zebranych odpadów komunalnych ogółem, jak i w przeliczeniu na 1 mieszkańca:

TABELA 2. MASA ZEBRANYCH ODPADÓW KOMUNALNYCH OGÓŁEM ORAZ W PRZELICZENIU NA MIESZKAŃCA W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM W LATACH 2009 I 2011.

	2009		2011	
	w tys. ton	w kg na mieszkańca	w tys. ton	w kg na mieszkańca
dolnośląskie	990	344	915	314

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Ochrona środowiska 2012, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012 r.*

Głównym sposobem unieszkodliwiania odpadów komunalnych na Dolnym Śląsku jest deponowanie ich na składowiskach, co jest najmniej pożądaną metodą zagospodarowania odpadów komunalnych. W 2010 r. procesowi składowania poddano 766,8 tys. ton odpadów, co stanowi 83% wytworzonych odpadów komunalnych.

Słabością systemu gospodarki odpadami na Dolnym Śląsku jest kwestia związana z selektywnym zbieraniem odpadów komunalnych, choć ten sposób zbierania odpadów pozwala zmniejszyć masę odpadów gromadzonych na składowiskach. Ogółem w regionie rośnie udział odpadów zebranych selektywnie, jednak wciąż ich odsetek w ogóle zebranych odpadów komunalnych wynosi jedynie nieco ponad 7%. Wynik ten jest drugim najniższym w Polsce i ponad dwukrotnie mniejszym niż w województwie małopolskim, gdzie udział selektywnie zebranych odpadów w ogólnej masie zebranych odpadów komunalnych w 2011 r. wyniósł 15%. Wśród odpadów komunalnych zebranych

³² *Ochrona środowiska 2012, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012 r.*

³³ *Ibidem.*

selektywnie na Dolnym Śląsku dominowały szkło oraz odpady ulegające biodegradacji, co odpowiadało ogólnej strukturze zebranych selektywnie odpadów komunalnych w 2011 r. w Polsce³⁴. Do 31 grudnia 2020 r. gminy zobowiązane są do osiągnięcia poziomu recyklingu i przygotowania do ponownego użycia odpadów komunalnych na poziomie co najmniej 50% masy wytwarzanych odpadów (szacunkowo będzie to ok. 70 kg na jednego mieszkańca³⁵). Tymczasem na koniec 2010 r. wartość ta w przypadku selektywnie zebranych odpadów opakowaniowych wynosiła jedynie 9 kg w przeliczeniu na jednego mieszkańca³⁶. W 2011 r. województwo dolnośląskie osiągnęło poziom 41,3% recyklingu odpadów opakowaniowych, co stanowiło piąty najniższy wynik wśród wszystkich województw³⁷. Największy, ponad 60% udział w tej grupie miały opakowania z papieru i tektury, natomiast w najmniejszym zakresie recykling dotyczył odpadów opakowaniowych z tworzyw sztucznych.

Odpady przemysłowe są odpadami szczególnie szkodliwymi lub uciążliwymi dla środowiska. W 2012 r. na Dolnym Śląsku wytworzonych zostało 34 519 tys. ton odpadów przemysłowych, co stanowi 107% wartości masy odpadów przemysłowych z 2000 r.³⁸, 68% z nich zostało poddanych odzyskowi. Udział odpadów poddanych odzyskowi od 2002 r. systematycznie spada (w 2002 r. wynosił 76%). Odpady przemysłowe składowane są na terenie województwa na 37 składowiskach.

W największym stopniu odpady niebezpieczne na Dolnym Śląsku generuje przemysł wydobywczy oraz chemiczny³⁹. Odpady tego rodzaju pochodzą jednak również z rolnictwa, transportu, służby zdrowia, a także gospodarstw domowych. W 2010 r. wśród odpadów niebezpiecznych przeważały odpady z instalacji i urządzeń służących zagospodarowaniu odpadów, z oczyszczalni ścieków oraz uzdatniania wody pitnej i do celów przemysłowych (45%), a także odpady z procesów termicznych (29%)⁴⁰.

Zgodnie z *Raportem o stanie środowiska w województwie dolnośląskim* WIOŚ na Dolnym Śląsku w 2011 r. funkcjonowało 13 czynnych składowisk odpadów niebezpiecznych, w tym przeznaczony do usunięcia jedyny w województwie mogilnik znajdujący się w Starym Julianowie w gminie Walim. Jego likwidację planuje się przeprowadzić do 2017 r.⁴¹.

W wyniku przystąpienia Polski do Unii Europejskiej nasz kraj zobowiązał się do usunięcia do 2032 r. ze swojego terytorium produktów oraz odpadów zawierających azbest. Działania do tego zmierzające podejmowane są w ramach realizacji Krajowego Programu Oczyszczania Kraju z Azbestu na lata 2009-2032 (POKA) będącego aktualizacją Programu usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest stosowanych na terytorium Polski z 2002 r.⁴². Na Dolnym Śląsku zinwentaryzowano ogółem 59,28 tys. ton wyrobów z azbestu, z czego do 2012 r. unieszkodliwiono 1,13 tys. ton⁴³.

Ramy gospodarki odpadami na Dolnym Śląsku wyznacza *Wojewódzki Program Gospodarki Odpadami dla województwa dolnośląskiego 2012*. Planowanie gospodarki odpadami odbywać się ma na dwóch poziomach: krajowym oraz wojewódzkim. Zgodnie z odniesieniem regionalnym WPGO 2012 wyznacza 6 regionów gospodarki odpadami (Mapa 4) obejmujących od kilkunastu do kilkudziesięciu

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Raport o stanie środowiska w województwie dolnośląskim w 2011 r., Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, 2012; s. 80.*

³⁶ *Ibidem, s. 80*

³⁷ *Ochrona środowiska 2012, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2012 r.*

³⁸ BDL, GUS.

³⁹ *Raport o stanie środowiska w województwie dolnośląskim w 2011 r., Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, 2012; s. 81.*

⁴⁰ WPGO, Wrocław 2012, s. 88.

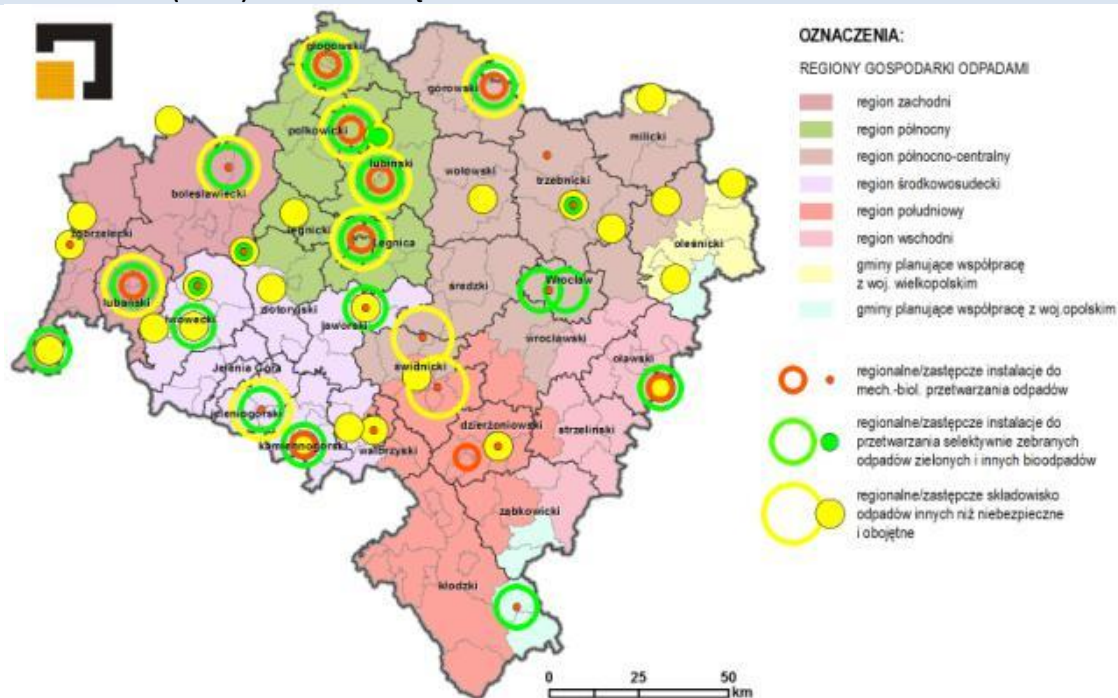
⁴¹ *Ibidem, s. 128.*

⁴² *Ibidem, s. 57.*

⁴³ <https://www.bazaazbestowa.gov.pl/stats/index>

gmin, w obrębie których zlokalizowane zostaną regionalne instalacje do przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK).

MAPA 4. REGIONY GOSPODAROWANIA ODPADAMI ORAZ ISTNIEJĄCE REGIONALNE INSTALACJE DO PRZETWARZANIA ODPADÓW (RIPOK) NA DOLNYM ŚLĄSKU W 2012 R.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami dla województwa dolnośląskiego 2012, s. 23

W każdym z regionów powinny również zostać wyznaczone instalacje zastępcze, które pełniłyby rolę RIPOK w przypadku awarii instalacji regionalnej. Rolę RIPOK mogą pełnić instalacje: termicznego przetwarzania odpadów, mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów, przetwarzania odpadów zielonych i innych bioodpadów oraz składowiska odpadów powstających w procesie mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych. Ich lokalizacja przedstawiona została na Mapie 4. Taka organizacja ma przyczynić się do bardziej efektywnego działania systemu gospodarowania odpadami w województwie, a także odzyskiwania i recyklingu frakcji odpadów komunalnych przy równoczesnym ograniczeniu składowania odpadów (w tym odpadów ulegających biodegradacji).

Gospodarka wodno-ściekowa

Zużycie wody w województwie dolnośląskim w 2011 r. wynosiło 427 hm³ (w tym 120 hm³ na cele przemysłowe), co sytuuje region na 6. miejscu w kraju⁴⁴. Istotną tendencją jest spadek zużycia wody przez gospodarstwa domowe w latach 2000-2011, który wyniósł 19,5 hm³, tj. o 17,5%, co świadczy o coraz lepszej umiejętności racjonalnego gospodarowania tym zasobem przez mieszkańców województwa, a także mniejszymi stratami wody związanymi z awariami sieci⁴⁵.

Większość wodociągów komunalnych województwa zasilana jest z ujęć wód podziemnych, a największe miasta tj. Wrocław, Legnica, Jelenia Góra oraz częściowo Wałbrzych zaopatrywane są

⁴⁴ BDL. GUS.

⁴⁵ Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego i rozwoju społeczno-gospodarczego województwa dolnośląskiego 2011, WBU, Wrocław 2011. s. 72.

z ujęć wód powierzchniowych. Długość czynnej wodociągowej sieci rozdzielczej w 2011 r. liczyła na Dolnym Śląsku 14 345,2 km (w porównaniu do 1998 r. wzrost długości sieci wyniósł ok. 30%). Stopień zwodociągowania miast i terenów wiejskich regionu jest bardzo wysoki i średnio wynosi 84%, choć zaznaczają się wyraźne różnice wewnątrzregionalne. Najniższym poziomem zwodociągowania charakteryzują się gminy południowej części województwa, zwłaszcza gminy powiatu kłodzkiego⁴⁶ (Mapa 5).

W porównaniu do dobrze rozwiniętej sieci wodociągowej gospodarka ściekowa wykazuje się znacznie słabszym poziomem rozwoju. W przypadku miast 89 na 91 z nich odprowadza ścieki do komunalnych oczyszczalni (z wyjątkiem Prusic oraz Międzyborza), choć należy zauważyć, że część z obsługujących je oczyszczalni jest nadmiernie przeciążona, wymaga modernizacji i dostosowania do wymogów ochrony środowiska⁴⁷. Trudniejsza sytuacja występuje na terenach wiejskich, gdzie w 2009 r. udział terenów skanalizowanych wynosił 22,6%⁴⁸. Jednocześnie odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków na Dolnym Śląsku wzrasta bardzo powoli (w 2002 r. – 73%, natomiast w 2011 r. 76,8%) i w 2011 r. wciąż w niektórych powiatach więcej niż połowa mieszkańców nie miała do nich dostępu (powiaty górowski, trzebnicki oraz strzeliński)⁴⁹. Ogólnie w miastach z oczyszczalni korzystało 95,2%, natomiast na wsi tylko 34,3% ludności.

Od 2000 r. spada objętość odprowadzanych ogółem ścieków komunalnych (z 123 hm³ do 102 hm³), natomiast rośnie objętość odprowadzanych ścieków przemysłowych (z 96,4 hm³ do 123,4 hm³). W 2011 r. z terenu województwa dolnośląskiego odprowadzono do wód powierzchniowych lub do ziemi 223,4 hm³ ścieków, z czego 121,2 hm³ pochodziło bezpośrednio z zakładów przemysłowych (w tym 48,8 hm³ to wody chłodnicze – umownie czyste), natomiast 102,2 hm³ odprowadzono siecią kanalizacyjną. Ze 174,7 hm³ ścieków komunalnych i przemysłowych wymagających oczyszczenia oczyszczono 97,0%. Tylko 46,9% ścieków (komunalnych przemysłowych) oczyszczonych zostało z podwyższonym usuwaniem biogenów, natomiast 30,7 % oczyszczono biologicznie i chemicznie⁵⁰.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 72.

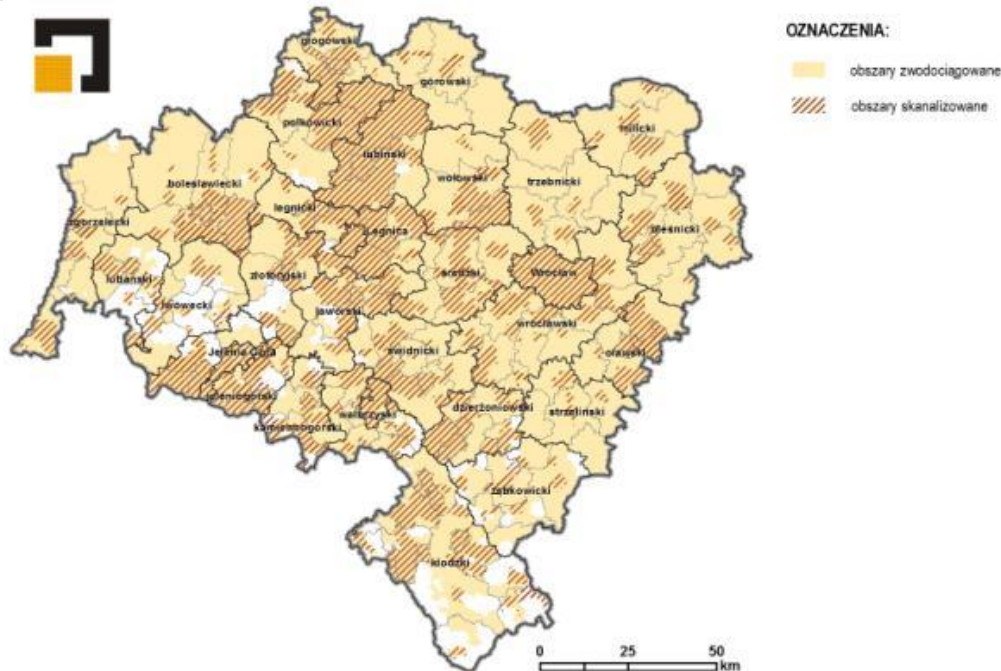
⁴⁷ *Ibidem*, s. 72

⁴⁸ *Ibidem*, s. 72.

⁴⁹ BDL, GUS.

⁵⁰ BDL, GUS.

MAPA 5. WYPOSAŻENIE GMIN W SIECI INFRASTRUKTURY KANALIZACYJNEJ ORAZ WODOCIĄGOWEJ.

Źródło: opracowanie IRT

ŚRODOWISKO I ZASOBY

POTENCJAŁ

- Zróżnicowane zasoby krajobrazowe i przyrodnicze, Bogata sieć hydrograficzna i ukształtowanie terenu sprzyjające retencjonowaniu wód i poprawie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego.
- Duża liczba instytucji kultury i innych podmiotów działających w sferze kultury.
- Największe nasycenie obiektami zabytkowymi w skali kraju.
- Wysoki stopień zwodociągowania.
- Rosnąca powierzchnia terenów skanalizowanych i odsetek mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej.

WYZWANIA

- Ochrona różnorodności biologicznej i przywróceniem właściwego stanu siedlisk przyrodniczych i gatunków.
- Poprawa stanu środowiska – jakości wód powierzchniowych i podziemnych, jakości powietrza oraz stanu gleb i powierzchni ziemi.
- Stworzenie nowych produktów, usług turystycznych
- Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich oraz obiektów zabytkowych.
- Rozwój systemu gospodarowania odpadami, zgodnego z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz opartego na hierarchii sposobów postępowania z odpadami komunalnymi - zapewnienie odpowiedniej infrastruktury umożliwiającej spełnienie wymagań związanych z pełną implementacją dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (Dz. Urz. WE L 312 z 22.11.2008, str. 3), dyrektywy Rady 1999/31/WE z dnia 26 kwietnia 1999 r. w sprawie składowania odpadów (Dz.U. L 182z 16.7.1999, str. 1), dyrektywy 94/62/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20

grudnia 1994 r. w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych (Dz. Urz. WE L 365 z 31.12.1994, str. 10, z późn. zm.; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 13, str. 349), tj.:

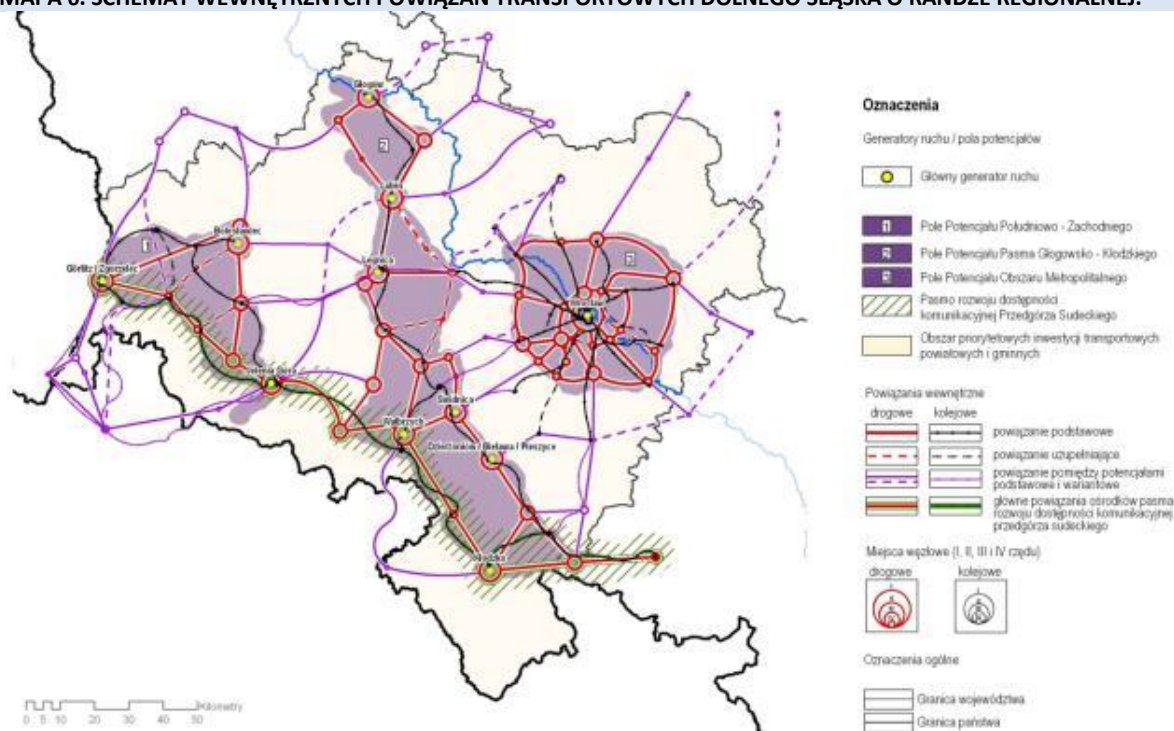
- ograniczenie ilości wytwarzanych i składowanych odpadów komunalnych oraz zagospodarowanie zgodne z przyjętą hierarchią postępowania z odpadami w systemie zbierania i zagospodarowania wytwarzanych odpadów,
- ograniczenie ilości odpadów ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska odpadów,
- osiągnięcie określonych przez UE poziomów odzysku i recyklingu odpadów opakowaniowych.
- Realizacja działań służących minimalizacji zagrożeń wynikających z ekstremalnych zjawisk atmosferycznych, w tym realizacja programu Małej Retencji.
- Niwelowanie dysproporcji w dostępie mieszkańców do sieci, przede wszystkim kanalizacyjnej (a także wodociągowej), szczególnie na obszarach wiejskich.
- Podejmowanie działań mających na celu zwiększenie stopnia oczyszczania ścieków.
- Edukacja ekologiczna.

TRANSPORT

Województwo dolnośląskie znajduje się w zasięgu oddziaływania Trzeciego Paneuropejskiego Korytarza Transportowego będącego jednym z elementów „central axis” – osi łączącej Europę Środkową m.in. z Ukrainą, Morzem Czarnym i Morzem Kaspijskim. Gęstość sieci drogowej jak i kolejowej na 1 km² powierzchni na Dolnym Śląsku jest wyższa od średniej krajowej. Równoleżnikowe powiązania drogowe i kolejowe znajdujące się w obszarze Trzeciego Paneuropejskiego Korytarza Transportowego w większości spełniają standardy europejskie, czego nie można powiedzieć o powiązaniach południowych.

Przez wiele lat infrastruktura drogowa i kolejowa na Dolnym Śląsku były zaniedbywane. Dokonano niewielu poważnych inwestycji, które wpłynęłyby na podniesienie standardu sieci. Równocześnie stale notuje się wzrost popytu na usługi transportowe oraz przyrost środków transportu drogowego, co powoduje że sieć komunikacyjna w województwie jest niewydolna. Stan techniczny podstawowej sieci drogowej (szczególnie dróg wojewódzkich i powiatowych) i sieci kolejowej (szczególnie linii kolejowych nie włączonych do sieci AGC i AGTC) jest zły⁵¹.

⁵¹ Źródło: „Wytyczne kierunkowe do kształtowania sieci drogowej i kolejowej w województwie dolnośląskim”

MAPA 6. SCHEMAT WEWNĘTRZNYCH POWIĄZAŃ TRANSPORTOWYCH DOLNEGO ŚLĄSKA O RANDZE REGIONALNEJ.

Źródło: „Wytyczne kierunkowe do kształtowania sieci drogowej i kolejowej w województwie dolnośląskim”

W województwie dolnośląskim zostały zidentyfikowane 3 główne generatory ruchu - jednostki osadnicze o największej ilości miejsc pracy i największej ilości mieszkańców (Pola Potencjałów):

- Pole Potencjału Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego;
- Pole Potencjału Pasma Głogowsko – Kłodzkiego;
- Pole Potencjału Południowo – Zachodniego.

Wymienione pola potencjałów to obszar stanowiący około 1/3 powierzchni województwa, zamieszkiwany przez około 74% mieszkańców regionu. Ponadto znajduje się w nim 81% miejsc pracy całego województwa. Struktura przestrzenna tych pól potencjałów wskazuje, że wykształciły się one i wpisały w obszar województwa względnie harmonijnie i stanowią o sile gospodarczej województwa dolnośląskiego.

Sieć drogowa

Sieć drogowa województwa dolnośląskiego należy do najgęstszych w kraju. Regionalna sieć dróg publicznych o twardej nawierzchni liczyła w 2011 r. ponad 18,8 tys. km długości i była o ponad 700 km (tj. o 3,8%) dłuższa niż w 2005r. Wskaźnik gęstości sieci w stosunku do 2005 r. zwiększył się o 3,7 km/100 km². W 2011 r. wynosił 94,4 km/100 km² (przy średniej krajowej wynoszącej 87,6 km/100 km²), co lokuje region dolnośląski na 4. miejscu w kraju (po województwach: śląskim, małopolskim i świętokrzyskim). Drogom publicznym regionu towarzyszy ponad 4,9tys. mostów i wiaduktów. W regionie niemal połowa długości (46%) dróg wojewódzkich i krajowych charakteryzuje się zadowalającym stanem technicznym nawierzchni (klasa B), 25% odcinków stanowią drogi o klasie technicznej C (stan niezadowalający), natomiast nieco ponad 20% to drogi w stanie dobrym (klasa A). Najwyższa klasa techniczna dotyczy przede wszystkim autostrad (A4, A8, A18), drogi ekspresowej S8 oraz fragmentarycznie dróg krajowych nr 3, 8, 12, 15, 94.

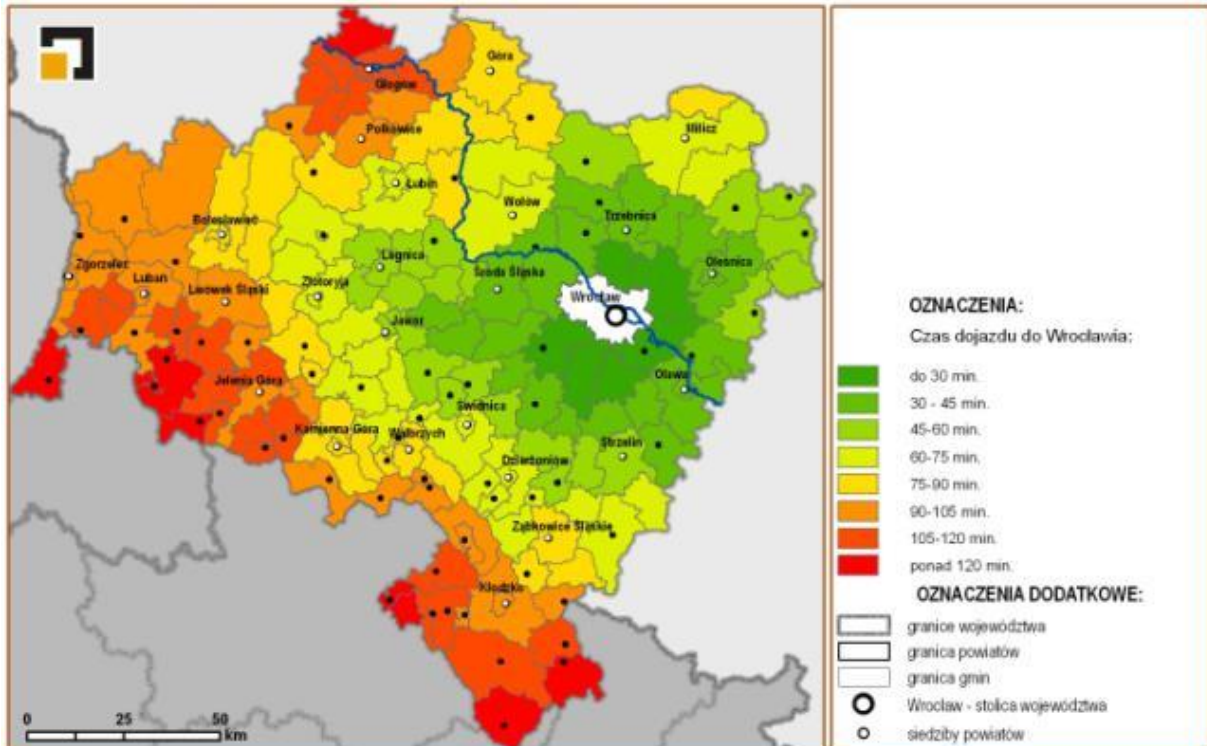
W województwie dolnośląskim najważniejszymi drogami w ujęciu tranzytowym są: A4, A18, A8 (Autostradowa Obwodnica Wrocławia), S8, drogi krajowe nr: 3, 5, 8, 46 (połączenie Śląsk/Częstochowa – Opole – Nysa – Kłodzko – granica z Republiką Czeską), a także uzupełniające DK12 (łącząca południową Wielkopolskę, Głogów, województwo lubuskie z A18 i granicą Niemiecką), DK15 (w kierunku na Milicz i Gniezno – jako trasa omijająca Poznań), DK33 (Kłodzko – Boboszów o dużym znaczeniu dla ruchu turystycznego), DK36 (Lubin – Rawicz – Ostrów Wlkp.), a także DK94 (alternatywna trasa do A4).

Sieć drogowa województwa dolnośląskiego jest gęsta, jednak nie jest wydolna z powodu złego stanu nawierzchni, niskiej klasy technicznej, a co za tym idzie ograniczonej przepustowości. Wymagana jest modernizacja dróg wojewódzkich, które efektywnie wspomagałyby generatory ruchu w regionie oraz usprawniały drogowy wewnątrz-regionalny system transportowy.

Publiczny transport autobusowy na terenie województwa jest obsługiwany przez prawie 1 500 linii regularnej komunikacji krajowej, których długość sięga prawie 80 tys. km. Ponadto rozwinięta jest sieć komunikacji miejskiej obsługująca 18 miast i wiele podmiejskich miejscowości (długość linii tej komunikacji w 2011 roku wynosiła 2,5 tys. km). Środkami komunikacji miejskiej w regionie w 2011 r. przewieziono łącznie prawie 216 mln pasażerów. Znacznie rozwijająca się motoryzacja pociągająca za sobą liczne potrzeby dotyczące rozwoju sieci drogowej i wzrostu bezpieczeństwa ruchu drogowego. W 2011 r. na 1 000 osób w województwie dolnośląskim przypadało 476 zarejestrowanych samochodów osobowych (w 2005 roku – 319) i 76 samochodów ciężarowych (w 2005 r. – 57). W kraju wskaźniki te kształtowały się odpowiednio na poziomie 470 i 81. Pod względem liczby samochodów osobowych na 1 000 mieszkańców województwo dolnośląskie zajmuje 8. miejsce wśród województw kraju (najwyższy wskaźnik cechuje województwo wielkopolskie - 535). W krajach „starej” Unii Europejskiej wskaźniki zmotoryzowania ludności oscylują przeciętnie w granicach 500 samochodów osobowych na 1 000 ludności. Przewóz ładunków w ramach zarobkowego transportu samochodowego z Dolnego Śląska w transporcie międzynarodowym wzrósł wielokrotnie – z prawie 942 tys. ton w 2000 r. do 5 547 tys. ton w 2011 r.

Rozwój motoryzacji przy braku znaczących postępów w zakresie rozwoju i modernizacji sieci drogowej wywiera wpływ na rosnącą liczbę wypadków drogowych w regionie dolnośląskim. W 2011 r. na drogach województwa odnotowano 2 948 wypadków drogowych (ich ofiarami było ponad 4 tys. osób, w tym 258 zabitych). Liczba wypadków drogowych w przeliczeniu na 100 tys. pojazdów silnikowych w regionie w 2011 r. wyniosła 14,6 (w kraju przeciętnie 17). Mniejsze natężenie wypadków drogowych dotyczy jedynie województw: małopolskiego (12,4), śląskiego (14) i wielkopolskiego (14,6).

Największymi problemami układu drogowego Dolnego Śląska wymagającymi interwencji są: niedokończona budowa południowej jezdni autostrady A-18, brak sieci dróg ekspresowych zapewniających powiązania zewnętrzne, niedostateczna ilość obwodnic miejscowości w ciągach dróg obciążonych intensywnym ruchem tranzytowym, ograniczona dostępność komunikacyjna południowej oraz częściowo północnej części województwa (szczególnie powiązań z głównymi tranzytami w regionie), niedostosowanie parametrów technicznych znacznej części dróg i niektórych mostów.

MAPA 7. DROGOWA DOSTĘPNOŚĆ CZASOWA WROCŁAWIA DO GMIN NA DOLNYM ŚLĄSKU

Źródło: Projekt zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego – Perspektywa 2020

Sieć kolejowa

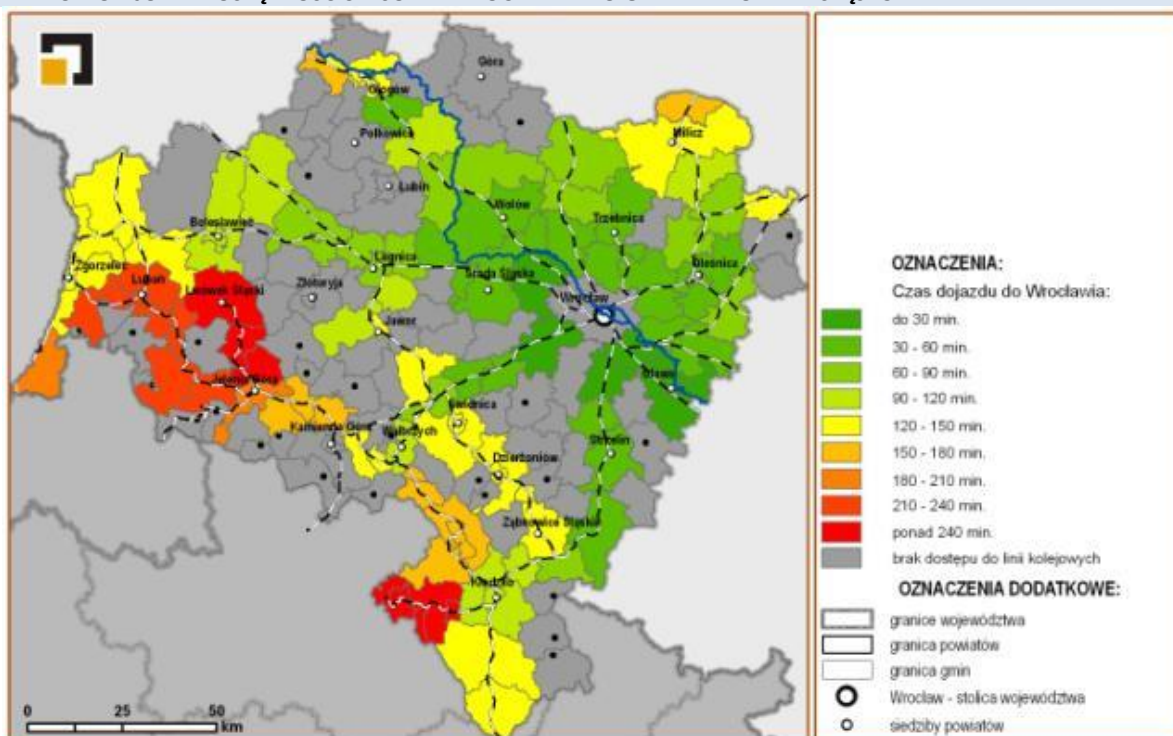
Przez obszar Dolnego Śląska w 1999r. przebiegało 2 042 km czynnych linii kolejowych. W ostatnich latach, ze względu na stan techniczny linii, lub też z przyczyn ekonomicznych, długość eksploatowanych linii wyraźnie się zmniejszyła. O ile stan linii kolejowych objętych umowami międzynarodowymi jest dobry, o tyle brak nakładów inwestycyjnych na pozostałych spowodował ich znaczną degradację, a w konsekwencji fizyczne zniszczenie. Pogorszeniu parametrów technicznych linii kolejowych towarzyszy spadek prędkości przewozowej, co w konsekwencji powoduje odpływ klientów zniechęconych zarówno długim czasem przewozu, jaki i wysoką ceną dostępu do infrastruktury (transport towarowy).

Według danych na koniec 2011 r. w województwie dolnośląskim eksploatowanych było 1 779 km linii kolejowych (3. miejsce po województwie śląskim i wielkopolskim), co stanowiło 8,8% ich łącznej długości w całym kraju. Pod względem gęstości sieci linii kolejowych województwo dolnośląskie (8,9 km linii kolejowych na 100 km²) zajmuje 3. miejsce w kraju (po województwie śląskim - 17,2 km/100 km² i opolskim – 9,0 km/100 km²). Jest to wyraźnie więcej niż średnia dla kraju, która w 2011 r. wynosiła 6,4 km linii kolejowych na 100 km². Także w relacji do krajów Unii Europejskiej Dolny Śląsk prezentuje się korzystnie.

Główne trasy kolejowe w województwie (magistralne i pierwszorzędne) są zelektryfikowane. Długość linii zelektryfikowanych w 2011 r. wynosiła 1 053 km, przy czym elektryfikacji wymagają niektóre jeszcze odcinki linii. Spośród 1 779 km eksploatowanych linii kolejowych, 1007 km jest liniami jednotorowymi, natomiast linii dwu i więcej torowych – 772 km. Jakość usług proponowanych przez przewoźników na dolnośląskiej sieci kolejowej ulega znacznej poprawie. W ostatnich latach Koleje Dolnośląskie dokonują systematycznie zakupu nowoczesnego taboru, który poprawia jakość usług

kolejowych w regionie. Wciąż jednak czas przejazdu i dostępność transportowa do linii kolejowych oraz infrastruktury towarzyszącej (dworców i przystanków), nie odpowiada społeczno-gospodarczym oczekiwaniom i nie jest w stanie konkurować z innymi gałęziami transportu. Aby stało się inaczej, regionalne i lokalne linie kolejowe wymagają dalszej gruntownej modernizacji i rewitalizacji rozpoczętej w perspektywie 2007-2013.

MAPA 8. KOLEJOWA DOSTĘPNOŚĆ CZASOWA WROCŁAWIA DO GMIN NA DOLNYM ŚLĄSKU

Źródło: Projekt zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego – Perspektywa 2020

TRANSPORT

POTENCJAŁY:

- Jedna z najgęstszych w kraju sieć drogowa, która nadal się rozwija.
- Stosunkowo niska wypadkowość na drogach na tle kraju.
- Duże znaczenie tranzytowe Dolnego Śląska, przez którego obszar przebiegają europejskie korytarze transportowe.
- Gęsta sieć kolejowa, wiążąca wszystkie ośrodki stanowiące zarówno główne generatory ruchu jak również generatory o znaczeniu lokalnym. Potencjał ten nie jest jednak wykorzystywany. Wyłączona z eksploatacji część infrastruktury kolejowej pozostaje nadal jako potencjalny element przestrzennego zagospodarowania województwa i możliwe jest odtworzenie jej pierwotnego przeznaczenia funkcjonalnego. Jest to znaczne ułatwienie dla procesu reaktywacji połączeń kolejowych, gdyż pozwala na przywracanie ruchu na niektórych dotychczas zawieszonych dla ruchu liniach bez konieczności wytyczania nowych przebiegów i stosowania czasochłonnnych procedur prawnych związanych z ustaleniem lokalizacji inwestycji. Mimo zawieszenia ruchu na niektórych liniach kolejowych, możliwe jest jeszcze zorganizowanie spójnego i efektywnego systemu publicznego transportu zbiorowego w oparciu o istniejącą sieć, popartego analizami społeczno-gospodarczymi, potrzeb przewozowych w ruchu pasażerskim i towarowym oraz

racjonalnym rachunkiem ekonomicznym".

WYZWANIA:

- Pilne i niezbędne skoncentrowanie możliwych sił i środków do stworzenia nowoczesnej sieci dróg i linii kolejowych zintegrowanej w spójny system z siecią osadniczą i innymi podsystemami transportu, z wykorzystaniem istniejącej infrastruktury, a także poprzez budowę nowej,
- Działania zmierzające do uzyskania zewnętrznej i wewnętrznej spójności komunikacyjnej drogowej i kolejowej (właściwe do rangi i znaczenia regionu).
- Zapewnienie sprawnej komunikacji pomiędzy polami potencjałów jak i wewnątrz nich (wiązania potencjałów).
- Budowa drogi ekspresowej S5: Wrocław – Poznań (węzeł Widawa, Kryniczno, Trzebnica, Prusice, Krościna, Żmigród, Żmigródek, Korzeńsko – granica województwa).
- Budowa drogi ekspresowej S5: Wrocław – Kłodzko – granica państwa.
- Dokończenie budowy drogi ekspresowej S3: Nowa Sól – Legnica – Bolków.
- Budowa drogi S3: Bolków - Kamienna Góra – Lubawka – granica państwa.
- Modernizacja jezdni południowej A18 Olszyna-Golnice, wraz z węzłem na wysokości Olszyny.
- Realizowanie w pierwszej kolejności zadań charakteryzujących się najwyższą stopą zwrotu, istotnie wpływających na redukcję kosztów transportu, zmniejszających pola konfliktu społecznego i przyrodniczego, generujących impulsy dla rozwoju społecznego i gospodarczego, wpływających na nawiązywanie kooperacji gospodarczej oraz będących elementem systemu dyfuzji innowacji.
- Dążenie do wdrożenia założeń zawartych w opublikowanej w marcu 2011 r. przez Komisję Europejską Białej Księgi „Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu”.

Infrastruktura spójności społecznej

Infrastruktura zdrowotna i społeczna

Dostępność do podstawowych usług w zakresie ochrony zdrowia można zobrazować na podstawie danych dostępnych w GUS m.in.: liczby szpitali, placówek opieki zdrowotnej, liczby lekarzy, ilości łóżków. Na Dolnym Śląsku w 2011 r. swoją działalność prowadziły 72 szpitale ogólne (bez oddziałów i filii), tylko w województwie śląskim (116) i mazowieckim (106) odnotowano więcej. Stan techniczny blisko 20% budynków i obiektów w których podmioty lecznicze na Dolnym Śląsku udzielają świadczeń medycznych jest mierny lub niedostateczny. Ponad 60% budynków wymaga modernizacji. 15,4% ogółu obiektów wykorzystywanych wyłącznie do realizacji świadczeń medycznych liczy ponad 100 lat. Poddając analizie stopień nasycenia województwa dolnośląskiego w sprzęt i aparaturę medyczną w stosunku do danych krajowych, wg stanu na rok 2011, wskazać należy, że w większości przypadków dane przemawiają na niekorzyść regionu. Około 50% sprzętu i aparatury medycznej przekroczyło okres „starzenia technologicznego”, w związku z czym wymaga wymiany lub modernizacji.

Przeliczając ilość łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności sytuacja wygląda gorzej, województwo dolnośląskie ze wskaźnikiem 48,4 zajęło 5 miejsce w kraju, jednak jest to wskaźnik wyższy od średniej dla Polski 46,9. Problemem pozostaje kwestia asymetrii zasobów, rozumiana w kontekście niedostosowania rodzajów łóżek do długoterminowych trendów demograficzno – epidemiologicznych, zwłaszcza w układzie relacji liczby łóżek „ostrych” (zabiegowych), w stosunku do łóżek opieki długoterminowej. Stan taki, w połączeniu ze stopniem wykorzystania (obciążenia) łóżek, prowadzi do powstawania problemu tzw. „mocy niewykorzystanych”. Tylko w odniesieniu do analizy

działalności szpitali ogólnych w roku 2011 stwierdzić należy, że województwo dolnośląskie charakteryzuje się znacząco niższym wskaźnikiem wykorzystania łóżek (234,7 dni w roku wobec 244,5 średniej krajowej). Przyjmując jako pożądany standard docelowy wskaźnika wykorzystania łóżek w dniach na poziomie 300 (82%), przy przeciętnym okresie pobytu chorego wynoszącym 5,2 dnia, różnica (nadmiar) pomiędzy rzeczywistą liczbą łóżek (14 722), a liczbą optymalną (10 749) wynosi 3 973, co oznacza, że ok. 26% zasobu ogółem łóżek w dolnośląskich szpitalach ogólnych w ciągu roku nie jest wykorzystywane. Jednocześnie wskazać należy na występowanie zjawiska „hiperobłożenia” łóżek w sferze opieki psychiatrycznej i długoterminowej. Ważną kwestią są placówki opieki zdrowotnej i dostęp do nich. W 2011 r. z 1 343 placówek na Dolnym Śląsku tylko 15,9% (214) to placówki publiczne, pozostałe 84,1 % (1 129) to placówki niepubliczne. Podobnie wygląda sytuacja w kraju 14,4% to placówki publiczne, 85,6% niepubliczne. Z 29 powiatów tylko pięć ma wskaźnik większy od średniej dla województwa, z czego dwa powiaty to miasta na prawach powiatu: Wrocław (6,5) i Jelenia Góra (5,8), pozostałe to powiaty: kłodzki (5,7), milicki (5,3), dzierżoniowski (5,2). Analiza danych dotyczących liczby i struktury zachorowań oraz prognoz opartych o długoterminowe trendy epidemiologiczne dla Dolnego Śląska prowadzi do wyodrębnienia obszarów (dziedzin medycyny) stanowiących główne przyczyny umieralności, niezdolności do pracy oraz wyłączenia społecznego.

Rozwój nowoczesnych metod diagnostycznych i terapeutycznych oraz poprawa kondycji zdrowotnej Polaków, realizowana dzięki prozdrowotnemu stylowi życia, znajdują odzwierciedlenie w trwającym już od ponad dwudziestu lat spadku natężenia zgonów, a tym samym wydłużaniu przeciętnego trwania czasu życia. Według danych przedstawionych w „Diagnozie stanu województwa dolnośląskiego, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011”, w 2010 r. przeciętne trwanie życia dla mężczyzn na Dolnym Śląsku wyniosło 71,7 lat, a dla kobiet 80,2 lata (wydłużenie w stosunku do roku 1990 odpowiednio o 5,5 roku oraz 5 lat).

W 2004 roku mieszkańcy Dolnego Śląska w wieku 65. i więcej lat stanowili 13,3% populacji (w kraju zaś nieco mniej – 13,1%). Prognozuje się, że w 2020 roku wskaźnik ten wyniesie ponad 18,3% ogółu mieszkańców województwa dolnośląskiego. Oznacza to, że ludność Dolnego Śląska będzie starzeć się intensywniej niż ludność reszty kraju. Według prognoz przewidywanych zmian w strukturze ludności Dolnego Śląska (Źródło: GUS), proces starzenia się populacji będzie wynikiem zmniejszania się udziału roczników młodszych i dynamicznego wzrostu udziałów ludzi w wieku 65 lat i więcej. Mieszkańcy województwa dolnośląskiego w wieku do 0 do 19 lat w 2030 roku stanowić będą 18,1% udziału całej populacji. W stosunku do roku 2011 ich udział w życiu społecznym zmniejszy się o 1,4%. W roku 2030 liczba ludność w wieku od 20 do 64 lat ulegnie zmniejszeniu o 8,2%. Populacja mieszkańców województwa w wieku 65 lat i więcej w roku 2030 zwiększy się o 9,6% i stanowić będzie 23,3% ogółu ludności na Dolnym Śląsku.

W województwie dolnośląskim obserwuje się negatywny trend szybszego przyrostu odsetka osób w wieku poprodukcyjnym, w stosunku do osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Ponadto region charakteryzuje się ponadto ujemną wartością wskaźnika przyrostu naturalnego, co implikuje systematyczny spadek liczby ludności.

Demograficzne prognozy długoterminowe (2003 – 2035) dla Dolnego Śląska wskazują na długookresową tendencję spadkową wartości przyrostu naturalnego. Liczba urodzeń będzie drastycznie maleć, natomiast zgonów utrzymywać na wysokim poziomie, co oznacza istotny spadek liczby ludności regionu.

Wpływ na uwarunkowania demograficzne w województwie dolnośląskim mają występujące w różnym nasileniu w ostatnich latach zjawiska, w tym m.in.:

- zmniejszanie się liczby urodzeń;
- stosunkowo wysoki poziom umieralności niemowląt;
- przedwczesna umieralność mężczyzn w wieku produkcyjnym;
- wydłużanie się przeciętnego, dalszego trwania życia.

Wobec dalece uprawdopodobnionego scenariusza dalszego starzenia się populacji mieszkańców Dolnego Śląska oraz stałego spadku ich liczebności niezbędne są działania mające z jednej strony prowadzić do odwrócenia niekorzystnych trendów – wsparcie działań prowadzących do podniesienia poziomu dzietności, poprzez m.in. wzmoczenie szeroko rozumianej opieki nad matką i dzieckiem, z drugiej zaś przeciwdziałanie postępującemu wykluczeniu społecznemu osób w wieku senioralnym oraz poprawie stanu opieki zdrowotnej nad nimi, zwłaszcza w zakresie schorzeń geriatrycznych.

Celem właściwego przeorientowania zasobów oraz maksymalizacji efektu w aspekcie oddziaływania na stopień zdrowotności populacji mieszkańców Dolnego Śląska koniecznym jest koncentracja na projektach o charakterze kluczowym opracowane w oparciu o wytyczne dla tworzenia regionalnych map potrzeb zdrowotnych, na które składać się będą zarówno komponenty o charakterze infrastrukturalnym (budowa, rozbudowa, modernizacja budynków i budowli oraz zakup sprzętu i aparatury medycznej) jak i działań socjalnych (akcje społeczne, cykle szkoleniowe, działania edukacyjno-badawcze i doradcze itp.).

Inną formą opieki zdrowotnej są hospicja sprawujące opiekę paliatywną, zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze i zakłady opiekuńczo-lecznicze świadczące całodobowe lub całodziennie świadczenia zdrowotne osobom tego wymagającym. W 2011 r. na Dolnym Śląsku odnotowano 9 hospicjów publicznych w powiatach: jeleniogórskim, lubińskim, świdnickim, bolesławieckim, trzebnickim, wałbrzyskim oraz mieście Wrocław⁵², co dało nam trzecią pozycję w kraju. W 2011 r. odnotowano w nich 144 łóżka i 1 873 pacjentów. Przeliczając liczbę łóżek na 10 tys. mieszkańców wskaźnik dla województwa dolnośląskiego równy jest 0,49 i jest wyższy od wskaźnika dla Polski, który wynosi 0,33. Według Forum Hospicjów Polskich w Krakowie i Ośrodka Hospicjum Domowe w Warszawie⁵³ w województwie dolnośląskim znajdowało się 38 hospicjów i zakładów opieki paliatywnej publicznych i niepublicznych (stan na 1.07.2013 r.).

W 2011 r. odnotowano 61 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych i opiekuńczo-leczniczych. W 2011 r. liczba łóżek w tych zakładach wynosiła 3 627 łóżek, co w przeliczeniu na 10 tys. ludności dało wskaźnik równy 12,4 był to najwyższy wskaźnik ze wszystkich województw i wyższy od wskaźnika dla Polski (7,0). Zwiększająca się w społeczeństwie grupa osób powyżej 64 roku życia powoduje konieczność dostosowania zakładów opieki zdrowotnej i lekarzy do opieki nad nimi. Pomoc społeczna oferuje osobom, które ze względu na wiek czy chorobę wymagają pomocy innych, pomoc w formie usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych. Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w codziennych potrzebach życiowych, może to być: robienie zakupów, sprzątanie, gotowanie, załatwianie spraw w urzędach, mycie, ubieranie, dozowanie leków, zapobieganie powstawaniu odleżyn i odparzeń, karmienie. Natomiast specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone są przez osoby z odpowiednim przygotowaniem zawodowym dostosowanym do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności osoby wymagającej opieki i mogą to być: pielęgniarki, rehabilitanci, fizjoterapeuci. Osoby wymagające całodobowej opieki mają możliwość starania się o umieszczenie w domu pomocy społecznej.

W 2012 r. na Dolnym Śląsku zanotowano 105 placówek (z filiami) opieki społecznej, z czego 65 to domy opieki społecznej wraz z filiami. W 2012 r. odnotowano w nich 8 101 miejsc i 7 889 mieszkańców z czego 1 058 (13,4%) to osoby w podeszłym wieku, tylko w województwie wielkopolskim (12,0%) świętokrzyskim (11,5%) i zachodniopomorskim (8,8%) odsetek osób w podeszłym wieku zamieszkujących placówki pomocy społecznej był niższy.

Z uwagi na fakt, iż dostęp do usług zdrowotnych dla osób zagrożonych wykluczeniem lub wykluczonych społecznie jest utrudniony i w głównej mierze mogą oni liczyć wyłącznie na publiczny

⁵² Dolnośląski Urząd Wojewódzki, *Biuletyn statystyczny ochrony zdrowia województwa dolnośląskiego 2011/Załącznik* (<http://www.duw.pl/porta1/pl/2346/2443/Biuletyn.html>)

⁵³ http://www.hospicjum-domowe.waw.pl/?page_id=19

system opieki zdrowotnej, wsparcie zostanie skierowane do podmiotów świadczących usługi w ramach publicznego systemu ochrony zdrowia.

Zdegradowane obszary miejskie

Łączna powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji w końcu 2011 r. wyniosła ok. 8,2 tys. ha (0,4% powierzchni województwa), w tym 71% stanowiły grunty zdewastowane, a 29% zdegradowane⁵⁴. Województwo dolnośląskie jest jednym z dwóch regionów w Polsce o największej liczbie terenów przemysłowych i zdegradowanych. Pozostałością po przemysłowej działalności jest zdewastowane środowisko oraz grunty pozbawione wartości użytkowej, zdekapitalizowane i zdewastowane budowle przemysłowe (budowle „widma”), itp. Skala tego problemu w województwie dolnośląskim jest bardzo duża w związku z powyższym szczególną uwagę należy zwrócić na konieczność rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich. Odnowa zespołów staromiejskich i rewitalizacja zespołów uzdrowiskowych to coraz częściej obserwowane w ostatnich latach działania na rzecz uporządkowania i odbudowy zabytkowych układów urbanistycznych. Najczęściej obejmują one tylko wybrane obiekty lub większe obszary w zespołach staromiejskich i prowadzone są w zawężony sposób do powierzchniowych remontów. Dzięki kompleksowej rewitalizacji przestrzennej w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym zdegradowanych obszarów wiejskich i miejskich przyczyni się do ograniczenia ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego na tych obszarach.

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

POTENCJAŁ:

- Koncentracja specjalistycznych placówek ochrony zdrowia (klinik i szpitali specjalistycznych).

WYZWANIA:

- Dostosowanie regionalnej opieki zdrowotnej do długookresowych trendów demograficznych i epidemiologicznych.
- Pomoc na rzecz osób starszych, wymagających opieki i pomocy innych.
- Stworzenie większej ilości żłobków oraz innych form opieki nad dziećmi do lat 3.
-
- Adaptacja obiektów zdegradowanych na obiekty potrzeby aktywizacji społeczno-zawodowej.

Edukacja oraz infrastruktura edukacyjna

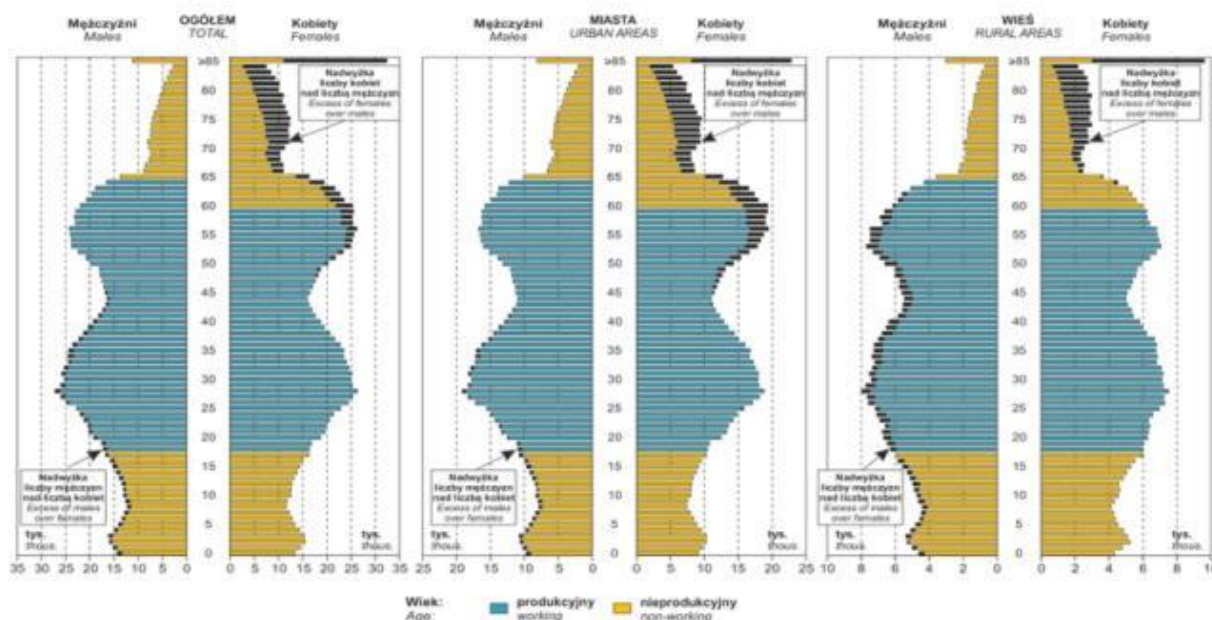
Uwarunkowania demograficzne

Jednym z istotnych czynników mających wpływ na rozwój województwa dolnośląskiego, w tym również sferę związaną z edukacją i nauką, jest jego potencjał demograficzny. Województwo dolnośląskie charakteryzuje się ujemną wartością wskaźnika przyrostu naturalnego. W 2011 r. wskaźnik ten był jednym z najniższych w całym kraju i wynosił -0,6 w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców (0,3% dla Polski), choć w ujęciu wewnątrzregionalnym daje się zauważyć wyraźne zróżnicowanie rozkładu wartości tego wskaźnika. W powiatach: bolesławieckim, głogowskim, polkowickim, lubińskim, milickim, oławskim, oleśnickim, trzebnickim oraz wrocławskim w 2011 r. odnotowano dodatni współczynnik przyrostu naturalnego, natomiast w powiatach południowej

³⁰ Rocznik Statystyczny Województw 2012, GUS, Warszawa 2013 r., s.194.

części województwa (wałbrzyski, jeleniogórski, kłodzki, dzierzoniowski, lubański oraz kamiennogórski) przyjmuje on najniższe wartości (od -4,5% do -2,2%)⁵⁵.

WYKRES 4. LUDNOŚĆ WEDŁUG PŁCI I WIEKU W 2011 R., STAN W DNIU 31.12.2011 R.

Źródło: Urząd Statystyczny we Wrocławiu

Na Dolnym Śląsku wyraźnie zaznacza się szybsze tempo wzrostu odsetka osób starszych w porównaniu do osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym co wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa regionu. Wskaźnik starości, który jest relacją liczby ludności w wieku 65 lat i więcej do liczby dzieci i młodzieży poniżej 20 lat wzrósł z 66,7 w 2009 r. do 67,7 w 2010 r., co oznacza, iż w województwie dolnośląskim na każde 100 osób w wieku poniżej 20 lat przypadało 67,7 osób powyżej 65 roku życia⁵⁶.

W połączeniu z omawianą już ujemną wartością współczynnika przyrostu naturalnego oraz wydłużaniem się przeciętnego dalszego trwania życia mamy do czynienia z podwójnym starzeniem się społeczeństwa (tzw. starzenie się „od dołu” – coraz mniejsza liczba dzieci, oraz „od góry” – coraz więcej osób starszych, którzy żyją coraz dłużej), co negatywnie wpływa na strukturę wieku ludności Dolnego Śląska. W 2010 r. w województwie dolnośląskim przeciętne trwanie życia dla mężczyzn wyniosło 71,7 lat, a dla kobiet 80,2 lata, przy czym średnie wartości dla Polski wynoszą odpowiednio 71,5 oraz 80,1 lat (co daje województwu 12. miejsce w kraju)⁵⁷. Dodatkowo na Dolnym Śląsku zwiększeniu uległ wiek środkowy (mediana) ludności. W 2010 r. wynosiła ona 38,9 lat (w Polsce 38 lat). Taki układ struktury wiekowej w województwie dolnośląskim będzie wpływać m.in. na sytuację gospodarczą regionu, ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy i edukacji⁵⁸.

Prognozy demograficzne wskazują, że ludność Dolnego Śląska będzie starzeć się w szybszym tempie niż ludność reszty kraju. W okresie od 2010 do 2035 r. liczba osób powyżej 65 roku życia wzrośnie o ponad 238 tys. (tj. 62%), a ich odsetek w ogóle społeczeństwa na terenie województwa wyniesie 23,84% w porównaniu do 23,22% szacowanego dla Polski. Co jednak najistotniejsze z punktu widzenia rozwoju edukacji na terenie Dolnego Śląska, prognozowany spadek liczby osób

⁵⁵ Województwo dolnośląskie. Podregiony, powiaty, gminy, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław 2012 r.

⁵⁶ Diagnoza stanu województwa dolnośląskiego, Wrocław 2012, s. 12

⁵⁷ Ibidem, s. 12

⁵⁸ Ibidem, s. 12

w edukacyjnych grupach wieku, a zatem liczących od 3 do 24 lat, będzie wynosił 13,5% (92,5 tys. osób; w 2012 r. – 22%), przy czym dla Polski przewiduje się, że będzie to 12,8%⁵⁹ (Tabela 3). Spadek ten najdotkliwiej odczuwalny będzie w przedszkolnej i ponadgimnazjalnej grupie wieku, a także wśród osób znajdujących się w 2020 r. w wieku między 19 a 24 rokiem życia.

Intensywne starzenie się populacji Dolnego Śląska będzie zatem implikować liczne konsekwencje społeczne i ekonomiczne⁶⁰. Jednocześnie jednak będzie motywatorem do kreowania lokalnej polityki społecznej. Dlatego też niezbędną jest świadomość zachodzących zmian i obecnych oraz prognozowanych uwarunkowań demograficznych Dolnego Śląska, aby móc kształtować odpowiadającą na nowe wyzwania sieci placówek oświaty i wychowania w regionie.

TABELA 3. PROGNOZOWANA LICZBA OSÓB W EDUKACYJNYCH GRUPACH WIEKU NA DOLNYM ŚLĄSKU DO 2021 R.

Lata	Liczba osób w edukacyjnych grupach wieku					Razem
	przedszkolne	szkoła podstawowa	gimnazjum	szkoła ponadgimnazjalna	szkoła wyższa	
2013/2014	85 620	175 281	78 104	88 067	217 924	644 996
2014/2015	86 073	178 318	76 123	84 357	209 549	634 420
2015/2016	86 147	182 598	74 245	80 774	200 543	624 307
2016/2017	85 869	187 488	72 395	78 094	191 891	615 737
2017/2018	85 277	191 549	71 877	76 139	184 422	609 264
2018/2019	84 408	168 796	99 025	74 283	177 091	603 603
2019/2020	83 284	170 044	102 441	72 450	170 090	598 309
2020/2021	81 944	170 038	106 023	71 958	164 699	594 662

Źródło: P. Brezdeń, S. Górecka, P. Tomczak, *Analiza systemu edukacji w świetle zmian demograficznych i społecznych regionu. Określenie zapotrzebowania na edukację na różnych poziomach w regionie w świetle prognoz demograficznych i społecznych, Wrocław 2010, str. 138*

W końcu 2004 roku w miastach regionu zamieszkiwało 71,0% ogółu ludności, podczas gdy w końcu 1999 roku notowano już 71,5%. Proces ten związany jest z wyraźnie postrzeganym zjawiskiem suburbanizacji, polegającym na migracji ludności, zwłaszcza dużych ośrodków miejskich, i osiedlaniu się jej w podmiejskich miejscowościach wiejskich. Pod tym względem województwo dolnośląskie zajmuje 2. miejsce w kraju. W kraju przeciętnie 61,5% ludności zamieszkuje w miastach⁶¹. Proces ten warunkuje działania mające na celu poprawę dostępności do wysokiej jakości i oferty edukacyjnej dla coraz większej liczby uczniów zamieszkujących na tych terenach.

Na obszarze województwa zróżnicowany jest także stan infrastruktury edukacyjnej na wszystkich poziomach kształcenia. Dlatego niezbędna jest modernizacja infrastruktury i zaplecza poszczególnych placówek, tak aby mogły one zaoferować uczniom możliwość zapoznania się z najnowszymi narzędziami i rozwiązaniami stosowanymi w kształconych zawodach⁶². Zasadnicze znaczenie ma przy tym odpowiednio rozwinięta na poziomie lokalnym sieć placówek oświaty i wychowania⁶³. Wyrównanie różnic infrastrukturalnych pozwala na bardziej efektywną realizację spójnej polityki edukacyjnej. Prowadzone działania powinny mieć na celu poprawę jakości oferty edukacyjnej zgodnie z potrzebami lokalnego rynku pracy. W procesie niwelowania luki kwalifikacyjno-zawodowej

⁵⁹ P. Brezdeń, S. Górecka, P. Tomczak, *Analiza systemu edukacji w świetle zmian demograficznych i społecznych regionu. Określenie zapotrzebowania na edukację na różnych poziomach w regionie w świetle prognoz demograficznych i społecznych, Wrocław 2010, s.137*

⁶⁰ *Diagnoza stanu województwa dolnośląskiego, Wrocław 2012, s. 15*

⁶¹ *Diagnoza stanu województwa dolnośląskiego, Wrocław 2012, s. 7*

⁶² *Ibidem, s. 44*

na dolnośląskim rynku pracy szczególnie istotną rolę powinny odgrywać instytucje edukacyjne, których podstawowym zadaniem powinno być kształcenie młodzieży w taki sposób, by zapewniać im w przyszłości silną pozycję na rynku pracy⁶⁴. Dlatego konieczne są działania w zakresie wsparcia dla zdegradowanej infrastruktury edukacyjnej w celu stworzenia odpowiednich warunków dla systematycznego podnoszenia jakości i standardów kształcenia uczniów. Kolejnym obszarem który wymaga wsparcia o charakterze pomocniczym są działania wzmacniające sprawność fizyczną uczniów, m.in. poprzez uzupełnianie luk w zakresie niezbędnej infrastruktury w placówkach edukacyjnych.

Wychowanie przedszkolne

Podniesienie wartości wskaźnika dotyczącego upowszechnienia wychowania przedszkolnego jest nadal jednym z najważniejszych wyzwań dla polityki oświatowej w skali krajowej.⁶⁵ Jednym z ważniejszych czynników mogących wpływać na decyzję o posiadaniu dziecka, a co za tym idzie zapewnić poziom dzietności pozwalający na zachowanie naturalnej zastępowalności pokoleń (statystyczna liczba dzieci przypadająca na jedną kobietę wynosząca 2,1; w 2012 r. wskaźnik ten na Dolnym Śląsku wynosił 1,2), jest powszechny dostęp do opieki nad małymi dziećmi. Dzięki zwiększeniu dostępności tego typu placówek możliwe staje się utrzymanie wysokiej aktywności zawodowej rodziców (w szczególności kobiet) przy równoczesnym powiększaniu rodziny. Tymczasem w województwie dolnośląskim liczba oczekujących dzieci na miejsce w żłobku oraz przedszkolu rośnie (Tabela 4), a co za tym idzie dostępność tych placówek jest coraz mniejsza.

TABELA 4. LICZBA OCZEKUJĄCYCH DZIECI NA MIEJSCE W ŻŁOBKU I PRZEDSZKOLU W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM W LATACH 2009-2012.

Rok	Liczba oczekujących dzieci			
	2009	2010	2011	2012*
Żłobki	1 242	1 421	1 352	1 642
Przedszkola	4 807	5 627	6 698	7 527

*prognoza

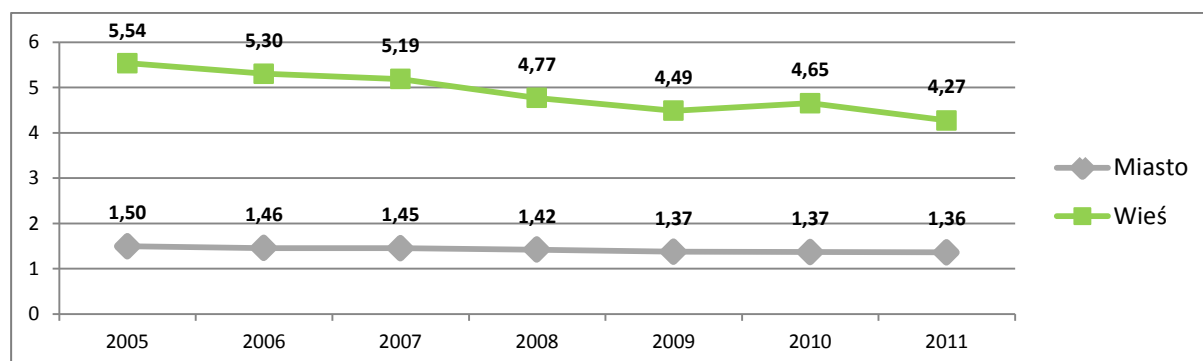
Źródło: Załącznik do Uchwały nr 2497/IV/12 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 26 czerwca 2012 r., Ocena zasobów pomocy społecznej w gminach i powiatach województwa dolnośląskiego, Wrocław 2012 s.11

Dla zatrzymania tego negatywnego trendu niezbędne staje się rozwijanie infrastruktury przedszkolnej poprzez tworzenie nowych placówek oraz wspieranie powstawania nowych miejsc w już istniejących przedszkolach. Ważnym działaniem ułatwiającym wzrost jakości infrastruktury przedszkolnej może stać się adaptacja już istniejących budynków do pełnienia funkcji przedszkoli oraz placówek żłobkowo – przedszkolnych. Odsetek 4-latków objętych wychowaniem przedszkolnym na Dolnym Śląsku wyniósł 63,9%, co jest wynikiem przeciętnym na tle kraju (8 miejsce). Znacznie gorzej wypada porównanie do średniej dla całej Unii Europejskiej, gdzie wskaźnik ten wynosi 90,45%.

W ostatnich latach liczba przedszkoli na wsiach rośnie, ale widocznie zarysowują się dysproporcje wewnątrz województwa między miastami a wsiami (Wykres 5). Stosunek ich właściwie się nie zmienił (z 3,6 w 2005 r. do 3,2 w 2011 r.). Ponadto w obrębie miast dominującą pozycję zajmuje Wrocław, skupiając niemalże jedną trzecią wszystkich przedszkoli znajdujących się ogółem w miastach (128 placówek spośród 449 w 2011 r.). Naturalną konsekwencją takiego układu przestrzennego występowania przedszkoli jest ogromna różnica upowszechnienia edukacji przedszkolnej: podczas gdy w miastach wynosi ona 80,3%, na wsiach jedynie 38,8% 4-latków objętych jest opieką przedszkolną.

⁶⁴ Prognoza rozwoju dolnośląskiego rynku pracy, Warszawa 2010 r., str. 42

⁶⁵ Analiza porównawcza województw

WYKRES 5. LICZBA DZIECI W WIEKU 3-6 LAT, PRZYPADAJĄCA NA MIEJSCE W PRZEDSZKOLU.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, GUS

Szkolnictwo podstawowe oraz gimnazjalne

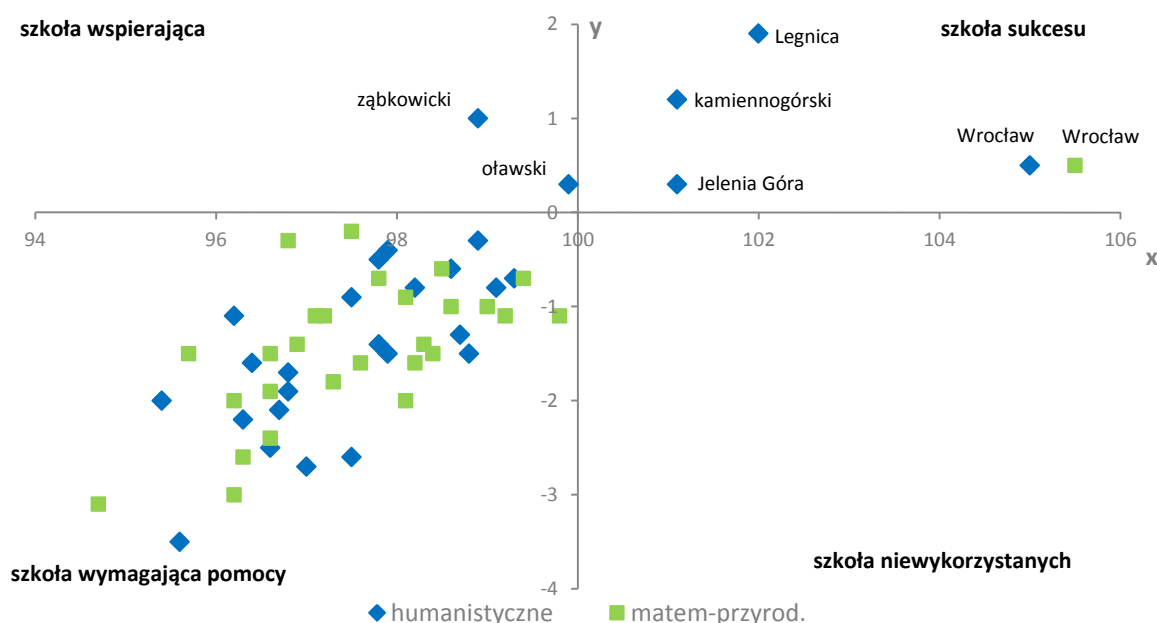
Zarysowane na wstępie uwarunkowania demograficzne i związane z nimi prognozy, a także obecnie obserwowane zachodzące zmiany zaznaczające się wyraźnie wahaniami liczby dzieci i młodzieży, oddziałują na szkolnictwo wszystkich szczebli, lecz szczególnie wpływają na sytuację szkolnictwa podstawowego oraz gimnazjalnego ze względu na obowiązującą rejonizację. Spadek liczebności roczników dzieci objętych edukacją podstawową oraz gimnazjalną stanowi zarazem zmniejszenie zapotrzebowania na usługi edukacyjne w tych grupach wieku. W związku z tym zachodzi istotna konieczność racjonalizacji systemu szkolnictwa. W praktyce oznacza to najczęściej likwidację niektórych placówek, co generuje niekiedy bardzo poważne konflikty społeczne i znacząco wpływa na sytuację szkolnictwa na poziomie podstawowym i gimnazjalnym szczególnie na obszarach wiejskich. Zmniejszanie liczby placówek decyduje także o utracie pracy nauczycieli, którzy mając za sobą kilku lub kilkunastoletnią praktykę pedagogiczną często stają w obliczu konieczności przekwalifikowania się bądź podjęcia pracy w nowym miejscu, z czym z kolei mogą być związane długotrwałe dojazdy lub zmiana miejsca zamieszkania. Kolejnym ważnym obszarem jest wspieranie szkół w zakresie pracy z uczniem młodszym, może ono przyjąć postać m.in. narzędzi do rozpoznania problemów funkcjonowania dziecka młodszego w momencie przekraczania progu edukacyjnego, materiałów edukacyjnych, szkoleń i warsztatów dla nauczycieli i w zakresie pracy i współpracy z uczniem młodszym, zakupu specjalistycznego sprzętu, udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Egzamin gimnazjalny

Analiza wyników egzaminu gimnazjalnego za pomocą edukacyjnej wartości dodanej (EWD) służy ocenie osiągnięć uczniów w świetle wymagań programowych oraz ewaluacji wyników i efektywności nauczania w danej szkole⁶⁶. Metoda ta, wprowadzona przez Centralną Komisję Egzaminacyjną, wykorzystuje szereg metod statystycznych pozwalających oszacować wkład szkoły w końcowe wyniki egzaminu przy uwzględnieniu zasobów *na wejściu*, które są niekiedy bardzo zróżnicowane w poszczególnych szkołach (miarą zasobów w gimnazjach są wyniki osiągnięte przez uczniów podczas sprawdzianu w VI klasie). Edukacyjną wartością dodaną są zatem wiedza i umiejętności, które udało się wypracować danej szkole. Z tego też powodu stanowi ona lepsze narzędzie dla porównywania efektywności nauczania niż np.: wyniki egzaminu gimnazjalnego lub matury. Wykres 6 przedstawia sposób prezentacji wyników EWD, gdzie na osi x prezentowany jest potencjał edukacyjny uczniów wyznaczony jako relacja osiągniętych przez nich wyników egzaminu gimnazjalnego do średniego wyniku w kraju, zaś na osi y edukacyjna wartość dodana.

⁶⁶ Roman Dolata [red.]: *Edukacyjna Wartość dodana jako ocena efektywności nauczania na podstawie egzaminów zewnętrznych*. Warszawa 2008

Zdecydowana większość szkół, zarówno w części humanistycznej, jak i matematyczno-przyrodniczej znalazła się w grupie szkół wymagających pomocy, a zatem takich, gdzie występują niskie wyniki egzaminacyjne oraz niska efektywność nauczania. Ponadto jedynie w czterech powiatach Dolnego Śląska gimnazjaliści dysponowali wyższym niż średni w Polsce potencjałem w części humanistycznej, a z zakresu matematyczno-przyrodniczego byli to jedynie uczniowie z Wrocławia. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że posiadany potencjał uczniów z powiatów ząbkowickiego oraz oławskiego nie wskazywał na osiągnięcie EWD powyżej średniej, co jednak udało się osiągnąć dzięki efektywnej pracy nauczycieli.

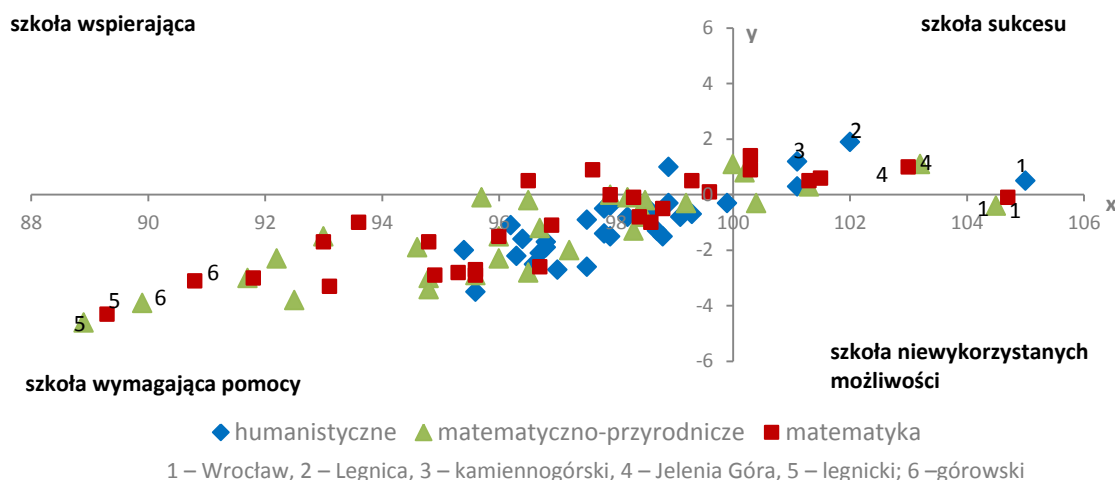
WYKRES 6. EDUKACYJNA WARTOŚĆ DODANA W GIMNAZJACH NA DOLNYM ŚLĄSKU W LATACH 2010-2011.

Źródło: Edukacja i Szkolnictwo Wyższe dla Strategii Rozwoju Dolnego Śląska, A. Jeżowski, Wrocław 2011

Egzamin Maturalny

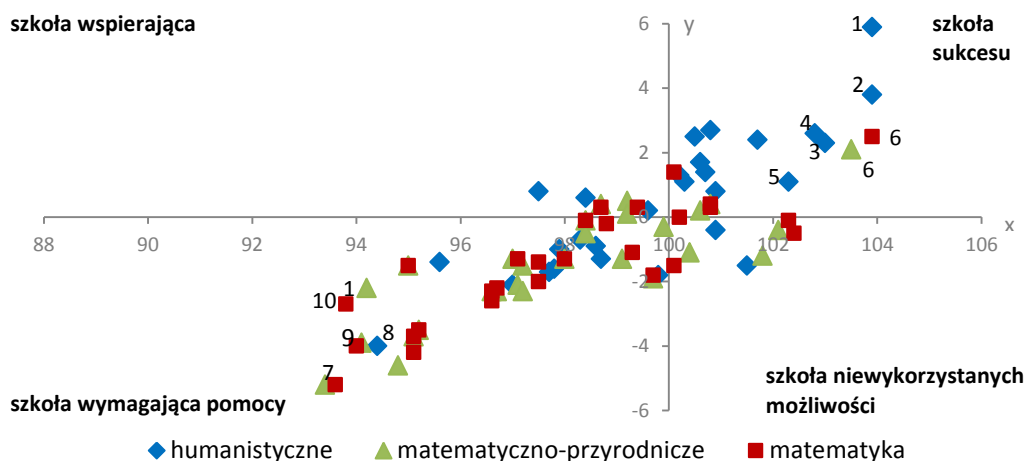
Wyniki egzaminu maturalnego są obecnie podstawą rekrutacji na uczelnie wyższe. Biorąc pod uwagę współczynnik zdawalności egzaminu maturalnego w 2011 r. wśród osób, które podeszły do egzaminu 93,7% absolwentów dolnośląskich liceów ogólnokształcących uzyskało świadectwo dojrzałości, natomiast w przypadku absolwentów techników odsetek ten wynosił 73%. Porównanie jednak jedynie poziomu zdawalności jest niewystarczające dla oceny jakości kształcenia, gdyż miara ta nie uwzględnia zarówno osiągniętego przez uczniów wyniku egzaminu, jak i poziomu posiadanej przez nich wiedzy zdobytej na wcześniejszych etapach kształcenia. W tym przypadku zasobami, jakie wnoszą uczniowie są ich wyniki osiągnięte podczas egzaminu gimnazjalnego. Zarówno licea ogólnokształcące (Wykres 7), jak i technika (Wykres 8) zostały sklasyfikowane jako wymagające pomocy. Niepokojącym zjawiskiem jest relatywnie niewielka efektywność nauczania w liceach ogólnokształcących. Warto podkreślić również o wiele większy zakres wyników egzaminu (oś x), jaki osiągają uczniowie liceów ogólnokształcących w porównaniu do techników, co świadczyć może o większej dywersyfikacji tego typu szkół pod względem zdolności i posiadanej przez uczniów wiedzy, a co za tym idzie wymagających większego wsparcia w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych oraz podnoszenia jakości kształcenia.

WYKRES 7. Edukacyjna wartość dodana w liceach ogólnokształcących w powiatach na Dolnym Śląsku w latach 2010-2011.

Źródło: *Edukacja i Szkolnictwo Wyższe dla Strategii Rozwoju Dolnego Śląska*, A. Jeżowski, Wrocław 2011

WYKRES 8. Edukacyjna wartość dodana w technikumach w powiatach na Dolnym Śląsku w latach 2010-2011.

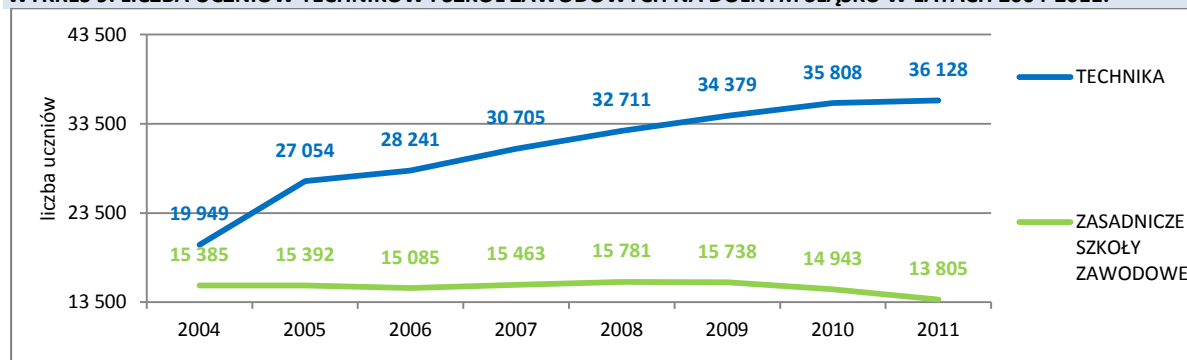
Źródło: *Edukacja i Szkolnictwo Wyższe dla Strategii Rozwoju Dolnego Śląska*, A. Jeżowski, Wrocław 2011

Szkolnictwo zawodowe

Na skutek zmian demograficznych na przestrzeni lat 2004-2011 spadła liczba uczniów szkół ponadgimnazjalnych, w tym również w obszarze szkolnictwa zawodowego. Istotne znaczenie miała również zmiana preferencji uczniów, którzy zdecydowanie częściej wybierają technika niż licea profilowane i szkoły zawodowe. Konsekwencją tych zmian jest spadek liczby szkół (szczególnie radykalny w przypadku liceów profilowanych – 80%), który dotyczy również techników. W przypadku tych ostatnich spadek jest kompensowany zwiększeniem liczby oddziałów w istniejących szkołach z 738 w 2004 r. do 1 472 w 2011 r.

Ponadto absolwenci gimnazjów coraz częściej wybierają te ścieżki kształcenia, które dają możliwość nauki konkretnego zawodu, bądź lepiej przygotowują do podjęcia studiów na technicznych kierunkach niż licea ogólnokształcące. Coraz rzadszy wybór liceów profilowanych może być

spowodowany tym, że szkoły te oferują „sprofilowaną” naukę Ogólnokształcącą, która wymaga uzupełnienia kwalifikacji w celu zdobycia konkretnego zawodu⁶⁷.

WYKRES 9. LICZBA UCZNIÓW TECHNIKÓW I SZKÓŁ ZAWODOWYCH NA DOLNYM ŚLĄSKU W LATACH 2004-2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

Szczególnie w przypadku szkolnictwa zawodowego kluczowym zagadnieniem jest stworzenie takiej oferty edukacyjnej, która będzie zwiększała szansę absolwentów na znalezienie pracy. Niezbędne wydaje się zatem dokładne rozpoznanie potrzeb rynku pracy i oczekiwań pracodawców względem kandydatów na konkretne stanowiska. Kształcenie na poziomie zawodowym powinno dążyć nie tylko do elastycznego reagowania na zmieniający się popyt na rynku pracy, ale także do wyposażania absolwentów w umiejętności praktyczne bez zaniedbywania wiedzy teoretycznej.

Wciąż brakuje jednak trwałych i skutecznych mechanizmów zapobiegających tworzeniu się swoistej luki kwalifikacyjno-zawodowej, wynikającej zarówno z niedopasowania jakościowego, jak i ilościowego przyszłych potencjalnych pracowników do zapotrzebowania zgłaszanego przez pracodawców⁶⁸. Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać m.in. w następujących problemach różnych instytucji:

- **Niewystarczająca liczba zajęć praktycznych podczas nauki.** Aktualny system praktyk zawodowych nie gwarantuje przygotowania praktycznego absolwentów. Wiedza osób kończących szkoły o profilach zawodowych jest zbyt teoretyczna, a przy tym nieprzydatna z punktu widzenia pracodawców.
- **Brak dostępu do nowych technologii.** Zajęcia praktyczne, podczas których uczniowie przyuczani są do zawodu, prowadzone są bardzo często za pomocą przestarzałego technologicznie sprzętu. Zmiany zachodzące w poszczególnych zawodach znacznie przekraczają tempo modernizacji szkół, skutkiem czego absolwenci nie są przygotowani do spełnienia wymagań stawianych w tym zakresie przez przyszłego pracodawcę. Dopasowanie oferty szkół i placówek kształcenia zawodowego do rynku pracy wpływa pozytywnie na atrakcyjność zatrudnieniową absolwentów, zwiększa jednak koszt wyposażenia warsztatów.
- **Brak oferty kształcenia modułowego** polegającego na dodawaniu nowych elementów kształcenia związanych z aktualnym popytem na rynku pracy do istniejących już programów nauczania⁶⁹.
- **Niski poziom świadomości możliwości zawodowych** oraz oczekiwań rynku pracy wśród młodzieży kontynuującej naukę na poziomie ponadgimnazjalnym⁷⁰, co związane jest m.in. z brakiem doradztwa edukacyjno-zawodowego opartego na realnej ocenie rynku pracy. Przykładowo dominującym kierunkiem kształcenia zawodowego w województwie dolnośląskim w 2011 r. był

⁶⁷ Edukacja i Szkolnictwo Wyższe dla Strategii Rozwoju Dolnego Śląska, A. Jeżowski, Wrocław 2011

⁶⁸ Prognoza rozwoju dolnośląskiego rynku pracy, Warszawa 2010 r., s. 23

⁶⁹ Analiza potencjału dolnośląskich powiatów i gmin w zakresie rynku pracy i edukacji, Wrocław 2010 r., s. 353

⁷⁰ Prognoza rozwoju dolnośląskiego rynku pracy, Warszawa 2010 s. 48

technik-ekonomista i jednocześnie wśród osób bezrobotnych na Dolnym Śląsku osoby z takim wykształceniem stanowią jedną z najliczniejszych grup⁷¹. Taka sama sytuacja dotyczyła absolwentów szkół zawodowych, spośród których najwięcej osób otrzymało wykształcenie w takich zawodach jak: sprzedawca, cukiernik oraz kucharz podczas gdy zajmują one czołowe miejsca na liście zawodów nadwyżkowych⁷².

- **Niedostateczne umiejętności kadry nauczycielskiej** - braki w systemie kształcenia kadr w zakresie umiejętności praktycznych wykonywania zawodu wynikają głównie z niedostosowanych do realiów rynku pracy programów nauczania oraz braku odpowiednio wyposażonego zaplecza do realizowania praktyk. Ponadto często przygotowanie nauczycieli kształcenia zawodowego nie jest aktualizowane. Konieczne są praktyki/staże u pracodawców zarówno dla uczniów jak i nauczycieli.
- **Ograniczona współpraca szkół z pracodawcami⁷³ oraz urzędami pracy.** System monitorowanych przez szkołę praktyk i staży bezpośrednio u pracodawcy oraz zwiększenie liczby tzw. klas patronackich mogłoby przyczynić się do ułatwienia wejścia absolwentów na rynek pracy.

Uczniowie niepełnosprawni oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Na Dolnym Śląsku znikomy odsetek uczniów szkół innych niż specjalne to osoby niepełnosprawne oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (tab. 5), co odpowiada ogólnej sytuacji charakterystycznej dla całego kraju.

TABELA 5. UDZIAŁ UCZNIÓW ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI NIEPEŁNOSPRAWNYCH W SZKOŁACH – BEZ SZKÓŁ SPECJALNYCH.

	Szkoły podstawowe	Gimnazja	Licea i uzupełniające licea ogólnokształcące	Zasadnicze szkoły zawodowe
Polska	1,63 %	1,99 %	0,50 %	0,96 %
Dolny Śląsk	1,26 %	1,54 %	0,57 %	0,32 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012*, GUS, Warszawa 2012

Ponadto, co należy zauważyć, udział ten w szkołach ponadgimnazjalnych jest znacząco niższy niż w przypadku szkolnictwa niższych poziomów, co może sugerować bardzo wczesne kończenie edukacji przez osoby niepełnosprawne oraz te ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, lub też przenoszenie się tych osób ze szkół ogólnodostępnych do szkół specjalnych, co uniemożliwia integrację w ramach powszechnego systemu kształcenia na kolejnych etapach edukacji.

W tym kontekście istotne wydaje się przystosowanie szkół wszystkich typów do potrzeb osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, np.: osób niepełnosprawnych zarówno na poziomie usunięcia barier architektonicznych budynków oświatowych, jak i wyposażenia sal lekcyjnych i laboratoriów w sprzęt niezbędny do zapewnienia wysokiej jakości kształcenia.

Nauczyciele

W przypadku województwa dolnośląskiego struktura pracujących nauczycieli we wszystkich typach szkół pod względem awansu zawodowego (warunkowanego m.in. długością stażu pracy) wykazuje się podobieństwem w stosunku do pozostałych województw. Nauczyciele dyplomowani (najwyższy stopień awansu zawodowego) oraz nauczyciele mianowani stanowią odpowiednio 40% oraz 34,8% udział wśród całej kadry pedagogicznej na Dolnym Śląsku. Bardzo korzystnym zjawiskiem w świetle jakości nauczania w ujęciu przestrzennym jest brak wyraźnych różnic między miastem a wsią,

⁷¹ Raport podsumowujący badania realizowane w ramach projektu Obserwatorium Dolnośląskiego Rynku Pracy i Edukacji, Wrocław 2013 r., s. 54

⁷² Raport podsumowujący badania realizowane w ramach projektu Obserwatorium Dolnośląskiego Rynku Pracy i Edukacji, Wrocław 2013 r., s. 55

⁷³ Ibidem s. 35

bowiem w tych pierwszych nauczyciele dyplomowani stanowią 40%, a nauczyciele mianowani 35% spośród wszystkich nauczycieli, natomiast na wsi wskaźnik ten kształtuje się na poziomie odpowiednio 36% oraz 37%. W odniesieniu do średniej dla Polski udział nauczycieli dyplomowanych na Dolnym Śląsku w mieście i na wsi jest niższy (średnia odpowiednio po 49%), natomiast w przypadku nauczycieli mianowanych jest on wyższy: dla miast średnia wynosi 27%, dla wsi 28%.

Wyzwanie dla systemów edukacji to starzenie się populacji nauczycieli, w szczególności konieczność zachowania wysokiej jakości istniejących zasobów oraz rekrutacja nowych, utalentowanych osób wobec rosnącej konkurencji. W obliczu zmniejszającej się z roku na rok liczby dzieci w wieku szkolnym konieczne jest przekwalifikowanie części nauczycieli szkolnych w taki sposób by mogli oni prowadzić drugi przedmiot lub zajęcia w ramach zatrudnienia w jednej. Konieczne są również działania umożliwiające zdobycie nowych lub rozszerzenie posiadanych kwalifikacji niezbędnych z punktu widzenia zapewnienia jak najwyższej jakości procesu nauczania.

Integracja środowiska edukacyjnego ze środowiskiem pracodawców przyczyni się do poprawy jakości kształcenia przez szeroko rozumiane kadry pedagogiczne. Uczestnictwo kadry nauczycielskiej w życiu gospodarczym, nawiązanie bezpośredniego kontaktu z przedsiębiorcami, dałoby szanse na zdobycie przez kadrę nauczycielską niezbędnej wiedzy o wymaganiach praktycznych, jakie będzie stawiał przed absolwentami rynek pracy i realia gospodarcze. Bezpośrednia współpraca ze środowiskiem pracodawców pozwoliłaby również na częściowe wykorzystanie zasobów lokalnych przedsiębiorstw do kształcenia uczniów, szczególnie w tych zawodach, które wymagają umiejętności związanych z nowoczesnymi technologiami o wysokim koszcie pozyskania, niedostępnymi bezpośrednio dla szkół. Przyniosłoby to korzyści także samym pracodawcom, ułatwiając pozyskanie wyszkolonych pracowników, gotowych do podjęcia pracy w przedsiębiorstwie.⁷⁴

Uczenie się przez całe życie oraz kształcenie ustawiczne

Pojęcie uczenia się przez całe życie, *life long learning* (LLL), jest różnie rozumiane i definiowane, ale najogólniej można powiedzieć, że są to różnego typu procesy edukacyjne, zarówno o charakterze formalnym (w systemie szkolnym i przedszkolnym), jak i nieformalnym, pozwalające na rozwijanie kompetencji, uzupełnienie posiadanego już wykształcenia oraz poszerzanie zakresu wiedzy. Dzięki uczeniu się przez całe życie wzrasta ogólne zainteresowanie wiedzą, możliwe staje się stałe rozwijanie zdolności, a także zmiana bądź udoskonalanie kwalifikacji zawodowych⁷⁵.

W Europie kształcenie ustawiczne jest powszechnie uznawane za skuteczną formę dostosowywania się potencjalnych pracodawców do wymogów zmieniającego się rynku pracy (wskazuje na to m.in. Strategii Europa 2020). Jednak w Polsce, w tym również na obszarze Dolnego Śląska, ta forma podnoszenia kwalifikacji wciąż jest mało popularna. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy może być niska świadomość społeczeństwa odnośnie znaczenia kształcenia ustawicznego⁷⁶. Ponadto barierą może być także podstawowy system kształcenia, który nie przygotowuje absolwentów w sposób na tyle uniwersalny, by dzięki korzystaniu z kształcenia ustawicznego mogli w szybki sposób dostosowywać swoje kwalifikacje do wymogów pracodawców. Jednocześnie współczesny rynek wymaga od kandydatów do pracy posiadania miękkich kompetencji (w szczególności na stanowiskach wymagających kontaktu z klientem czy też współpracy zespołowej), w tym także gotowości do kształcenia ustawicznego, które uczniowie wciąż w niewielkim stopniu mogą nabywać podczas

⁷⁴ Prognoza rozwoju dolnośląskiego rynku pracy, Warszawa 2010 r., s. 43-44

⁷⁵ Analiza systemu edukacji w świetle zmian demograficznych i społecznych regionu Określenie zapotrzebowania na edukację a różnych poziomach w regionie w świetle prognoz demograficznych i społecznych; Wrocław, 2010 r., s. 46

⁷⁶ Analiza potencjału dolnośląskich powiatów i gmin w zakresie rynku pracy i edukacji, Wrocław, 2010 r., s. 1

edukacji szkolnej⁷⁷. Upowszechnienie edukacji ustawicznej jest także znacznie zróżnicowane w zależności od aktualnie posiadanego poziomu wykształcenia. Osoby posiadające wyższe wykształcenie częściej są zainteresowane kształceniem ustawicznym niż osoby o niskich kwalifikacjach i relatywnie gorszej pozycji na rynku pracy.

W 2012 r. stopień upowszechnienia kształcenia ustawicznego (definiowanego jako odsetek osób w wieku 25-64 lata, które kształcą lub dokończają się) w UE 27 wyniósł 9%. Zgodnie z założeniami strategicznych ram współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia i szkolenia do 2020 r. co najmniej 15% populacji UE 27 we wskazanej grupie wieku. Na terenie Polski odsetek ten jest dużo niższy niż średni rezultat dla krajów UE 27 i na koniec 2012 r. ukształtował się na poziomie 4,5%⁷⁸. Większą aktywnością wykazują się kobiety – 5,1% z grupy wiekowej 25-64 lata uczestniczyło w 2012 r. w którejś z form LLL, natomiast wśród mężczyzn odsetek ten wyniósł 3,8%⁷⁹.

Na Dolnym Śląsku na koniec 2011 r. wskaźnik ten kształtował się na poziomie 4,5%, co oznacza, że ponad 78,5 tys. mieszkańców Dolnego Śląska we wskazanej grupie wieku uczestniczyło w jakiegokolwiek formie kształcenia ustawicznego⁸⁰. Rezultat ten plasuje Dolny Śląsk na 7 miejscu w kraju.

Kształcenie ustawiczne realizowane jest głównie w placówkach szkoleniowych. Na Dolnym Śląsku w 2011 r. zarejestrowanych było ogółem 689 instytucji, co plasowało region na czwartym miejscu w kraju (za województwami: mazowieckim – 1 419 instytucji, wielkopolskim – 840 oraz śląskim – 704)⁸¹. Biorąc pod uwagę rozmieszczenie placówek kształcenia ustawicznego na Dolnym Śląsku widać wyraźnie dominującą pozycję Wrocławia - 2011 r. znajdowało się tam 279 instytucji o tym profilu. Ponadto instytucje skupiają się głównie w miastach na prawach powiatu oraz w większych miastach regionu⁸². Sieć placówek uzupełniają również szkoły policealne oraz uczelnie wyższe oferujące studia podyplomowe. Opisany rozkład przestrzenny jest zrozumiały z ekonomicznego punktu widzenia, choć może generować pewne trudności związane z dostępnością szczególnie na obszarach wiejskich. Pod względem grup tematycznych najczęściej oferowanymi szkoleniami były te z zakresu rozwoju osobowości i kariery zawodowej, usług transportowych (w tym nauka jazdy, obsługa wózków jezdniowych oraz transport towarów niebezpiecznych), a także informatyki i nowych technologii (obsługa programów rachunkowych, programów do edycji tekstu oraz programowanie)⁸³.

Edukacja

POTENCJAŁ:

- Utrzymujące się dodatnie saldo migracji jest szansą na łagodzenie negatywnych następstw dla edukacji utrzymującego się ujemnego przyrostu naturalnego.
- Dolny Śląsk jest silnym ośrodkiem edukacyjno-kulturalnym przyciągającym młodzież spoza regionu, co sprzyja poprawie poziomu edukacji w regionie.
- Wrocław jako znaczący ośrodek akademicki w skali kraju oraz nowe uczelnie wyższe i szkoły policealne w ośrodkach subregionalnych pozwalają na wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży oraz stwarzają warunki rozwoju sieci placówek kształcenia ustawicznego dla dorosłych.

⁷⁷ Prognoza rozwoju dolnośląskiego rynku pracy, Warszawa 2010 r., s. 37

⁷⁸ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

⁷⁹ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

⁸⁰ BDL GUS

⁸¹ Analiza potencjału dolnośląskich powiatów i gmin w zakresie rynku pracy i edukacji, Raport podsumowujący badania, Wałbrzych 2011 r. s. 314

⁸² Ibidem, s. 315

⁸³ Ibidem, s. 315

- Rosnąca liczba uczniów techników oraz niemalejąca popularność szkół zawodowych są szansą na lepsze dopasowanie kompetencji i kwalifikacji absolwentów do potrzeb rynku pracy.
- Stosunkowo dobrze rozwinięta w regionie baza przedsiębiorstw stanowiących potencjalnych pracodawców dla absolwentów szkół zawodowych.

WYZWANIA:

- Upowszechnienie edukacji przedszkolnej na wsi i w mieście poprzez rozwój infrastruktury przedszkolnej jako metoda wczesnej identyfikacji i eliminacji barier w dostępie do niej.
- Poprawa wyników i efektywności nauczania, potwierdzone egzaminami zewnętrznymi w szkołach.
- Dostosowanie oferty edukacyjnej do wymagań gospodarki i rynku pracy.
- Modernizacja szkolnictwa zawodowego, w tym wyposażenie szkół zawodowych w sprzęt niezbędny do praktycznej nauki zawodu oraz modernizacja istniejącej infrastruktury.
- Zbudowanie platformy współpracy między szkołami zawodowymi, lokalnymi pracodawcami a instytucjami samorządowymi.
- Zwiększenie roli profesjonalnego doradztwa zawodowego w gimnazjach oraz szkołach ponadgimnazjalnych.
- Działania zmierzające do podniesienia poziomu kompetencji nauczycieli wszystkich poziomów edukacji, w tym rozwój kształcenia ustawicznego oraz nawiązanie ściślejszej współpracy ze środowiskiem pracodawców przez nauczycieli szkół zawodowych.
- Wyposażenie placówek oświatowych w niezbędną infrastrukturę oraz kadre dydaktyczną w celu zwiększenia dostępu do szkolnictwa powszechnego osobom niepełnosprawnym oraz o specjalnych potrzebach edukacyjnych.
- Wzrost współczynnika kształcenia ustawicznego mieszkańców regionu.
- Tworzenie zaplecza nowoczesnej infrastruktury dydaktycznej, szczególnie w obszarze nauk matematyczno-informatycznych oraz przyrodniczych.

RYNEK PRACY

SYTUACJA NA DOLNOŚLĄSKIM RYNKU PRACY

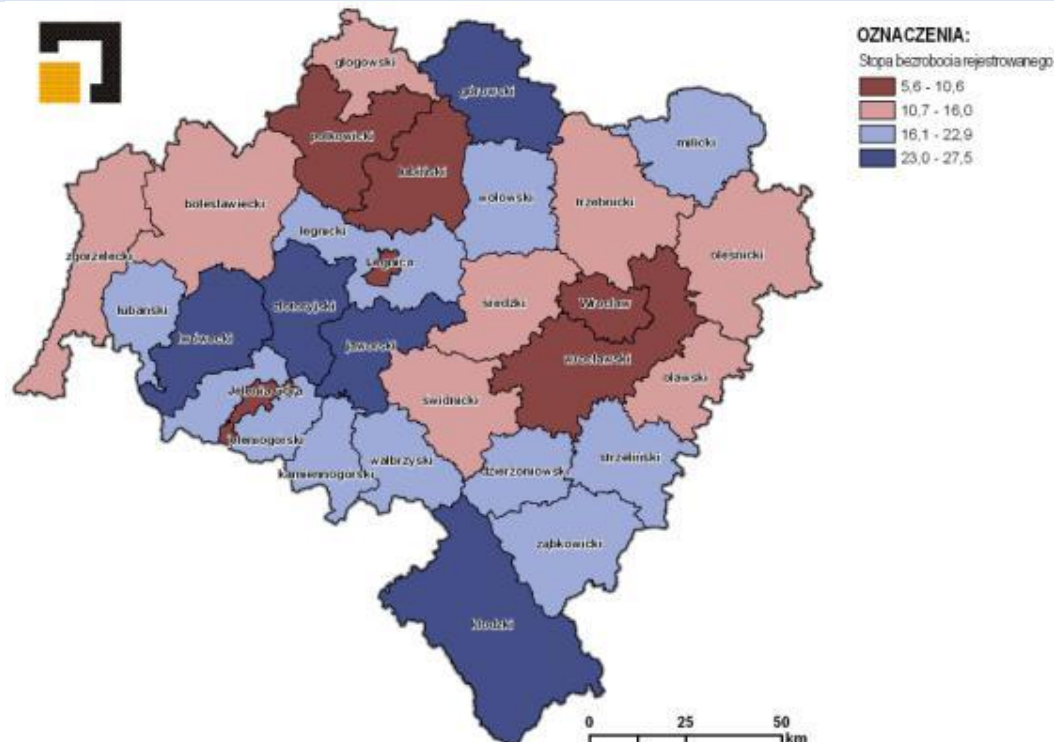
Jednymi z najważniejszych wskaźników aktywności ekonomicznej ludności są: wskaźnik zatrudnienia, współczynnik aktywności zawodowej oraz stopa bezrobocia. Według danych GUS z 2012 r. województwo zanotowało stosunkowo niskie współczynniki aktywności zawodowej – 70,9% (Polska - 72,1%) i zatrudnienia -65,1% (Polska – 65,4%) oraz stopę bezrobocia (13,5%) na poziomie wyższym od wskaźnika dla Polski (13,4%). Ponadto biorąc pod uwagę prognozy demograficzne, istnieje realne zagrożenie, iż malejąca liczba osób w wieku produkcyjnym doprowadzi w przyszłości do spadku dostępnych zasobów siły roboczej.

Warto zauważyć, iż wśród osób niepracujących istotną kategorię stanowią osoby bierne zawodowo, które z różnych przyczyn nie mogą lub nie chcą pracować. Ponadto istotnym problemem w województwie jest stosunkowo wysoka liczba osób długotrwale pozostających bez pracy, które w 2012 r. stanowiły 31,9% ogółu bezrobotnych. Pod tym względem Dolny Śląsk w 2012 r. zajmował szóstą pozycję wśród województw w Polsce.

W województwie dolnośląskim obserwuje się silne zróżnicowanie poziomu wskaźników rynku pracy pomiędzy powiatami i podregionami. Dolny Śląsk jest regionem bardzo niespójnym. Z jednej strony w stolicy województwa oraz powiatach czerpiących korzyści z faktu istnienia specjalnej strefy ekonomicznej mamy do czynienia z bardzo korzystną sytuacją: bezrobocie rejestrowane osiąga wartości jednocyfrowe, pracuje bardzo duża część mieszkańców w wieku produkcyjnym, a odsetek

długotrwanie bezrobotnych jest stosunkowo niski. Z drugiej strony na znacznych obszarach obserwujemy bardzo niekorzystne wartości wskaźników: dotyczy to szczególnie podregionu jeleniogórskiego i wałbrzyskiego, na terenie których znajdują się powiaty ze stopą bezrobocia przekraczającą 20%, a nawet 25%⁸⁴.

MAPA 9. STOPA BEZROBOCIA REJESTROWANEGO W DOLNOŚLĄSKICH POWIATACH W 2012 R.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analiza wewnętrznego zróżnicowania stopy bezrobocia rejestrowanego w województwie dolnośląskim w 2012 r. (Mapa 9) wskazuje na najwyższy wskaźnik zanotowano w powiatach: górowskim, złotoryjskim, kłodzkim, lwóweckim i jaworskim. Powiatami, które wyróżniły się najlepszą sytuacją w tym zakresie były: wrocławski, miasto Wrocław, polkowicki, miasto Jelenia Góra, miasto Legnica oraz lubiński. Wszystkie ww. jednostki samorządu terytorialnego oraz powiat oławski osiągnęły stopę bezrobocia rejestrowanego niższą od wskaźnika dla Polski (13,4%).

Można wskazać kilka przyczyn dużego zróżnicowania bezrobocia w regionie: długofalowe efekty restrukturyzacji gospodarki (upadek tradycyjnego przemysłu ciężkiego, w tym górnictwa węgla kamiennego), brak dużych ośrodków miejskich oraz niekorzystne położenie geograficzne (peryferyjność oraz pośrednio: duża odległość od głównych dróg kołowych, obecność linii kolejowych o niskich prędkościach maksymalnych – wszystkie te cechy to szczególnie przypadłość obszaru Sudetów)⁸⁵. Kwestia bliskości dużych aglomeracji miejskich oraz korzystnie położonych szlaków komunikacyjnych jest czynnikiem bardzo istotnym zarówno z punktu widzenia kondycji przedsiębiorstw, jak i mobilności pracowników. Tezę tę potwierdzają stopy bezrobocia rejestrowanego w 2012 r. w powiatach: wrocławskim (5,6%), oławskim (11,8%), trzebnickim (14,3%),

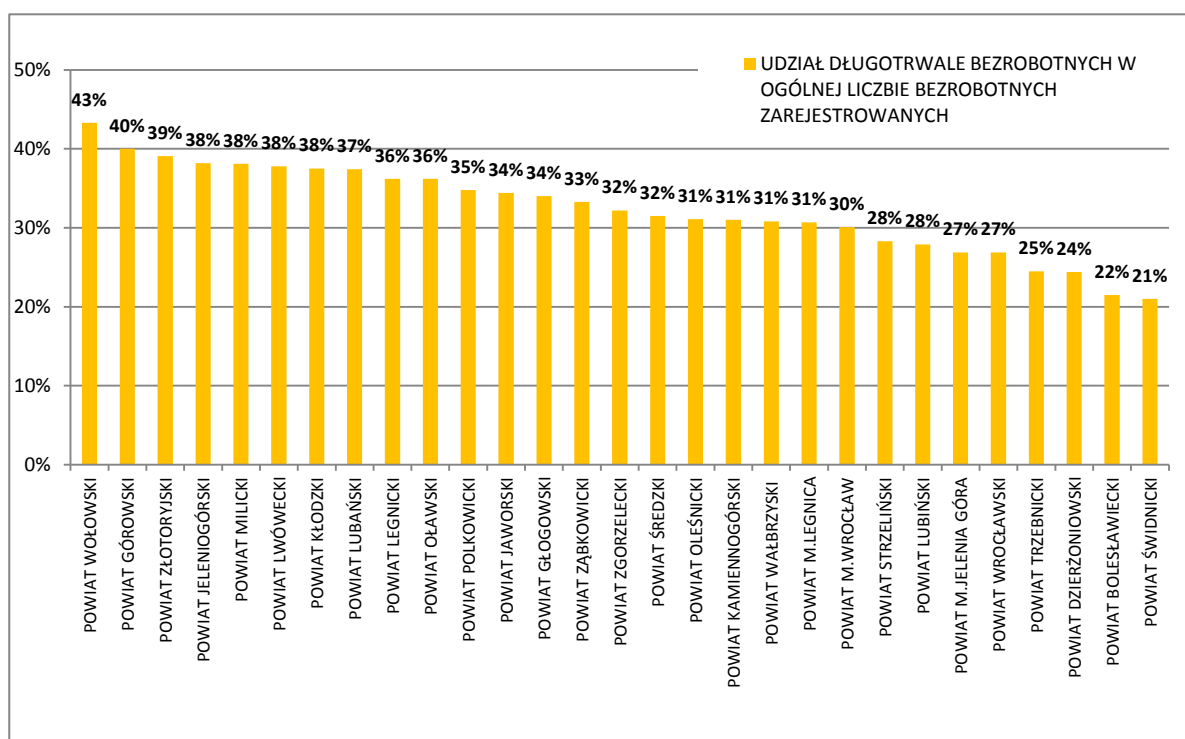
⁸⁴ Sytuacja na dolnośląskim..., s.17;

⁸⁵ Ibidem

średnim (14,6%) i świdnickim (15,1%), na które oddziałuje bliskość położenia Wrocławia i autostrady A4⁸⁶.

Województwo dolnośląskie w 2012 r. wyróżniało się również zróżnicowanym poziomem bezrobocia długotrwałego. Najwyższy udział długotrwanie bezrobotnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych miał miejsce w powiatach: wołowskim (43,3%), górowskim (40,0%), złotoryjskim (39,1%), jeleniogórskim (38,2%) oraz milickim (38,1%). Natomiast najniższe wartości wskaźnika zanotowano w powiatach: świdnickim (21,0%) i bolesławieckim (21,5%).

WYKRES 10. UDZIAŁ DŁUGOTRWALE BEZROBOTNYCH W OGÓLNEJ LICZBIE BEZROBOTNYCH ZAREJESTROWANYCH W 2012

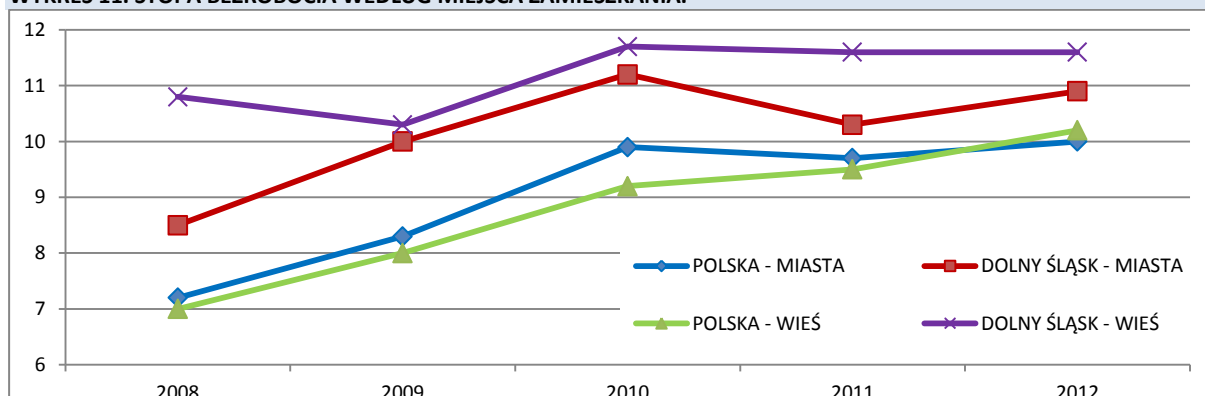

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Kolejne zróżnicowanie występuje na linii miasto-wieś. Osoby zamieszkujące na wsi mają często większy problem ze znalezieniem odpowiadającej im pracy, chociażby z powodu niewielkiej liczby ofert zlokalizowanych w danym rejonie oraz trudnej sytuacji na rynku pracy na obszarach popegeerowskich. Według danych GUS na podstawie wyników Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) w całym województwie dolnośląskim średnioroczna stopa bezrobocia na wsi w 2012 r. była równa 11,6%, a dla miast wynosiła 10,9%. Ponadto z porównania wskaźników dla miast i wsi na Dolnym Śląsku i w Polsce od 2008 r. do 2012 r. wynika, że poziom bezrobocia na dolnośląskich wsiach utrzymywał się na najwyższym poziomie przez cały badany okres.

⁸⁶ Ibidem

WYKRES 11. STOPA BEZROBOCIA WEDŁUG MIEJSCA ZAMIESZKANIA.

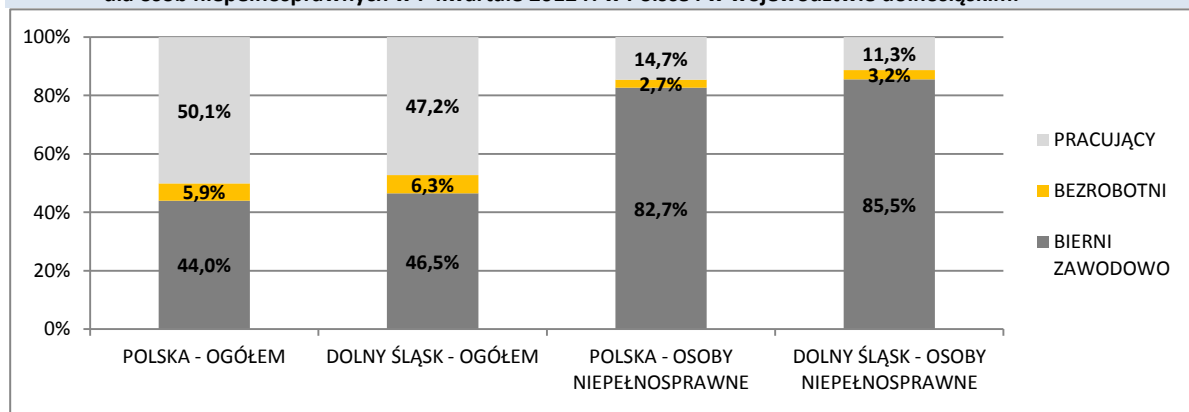

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku

Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy w województwie dolnośląskim należy do najgorszych w kraju – zarówno pod względem współczynnika aktywności zawodowej, jak i wskaźnika zatrudnienia Dolny Śląsk zajmuje przedostatnie miejsce wśród województw (odpowiednio 12,3% i 9,7%)⁸⁷. Ogromna większość osób niepełnosprawnych w wieku powyżej 15 lat pozostaje bierna zawodowo – w I kwartale 2012 roku w Polsce ich odsetek wyniósł 82,7%, a w województwie dolnośląskim aż 85,5%. Na Dolnym Śląsku pracuje jedynie 11,3% osób niepełnosprawnych w wieku 16 i więcej lat, zaś 3,2% to osoby bezrobotne.

WYKRES 12. Udział osób pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo w wieku 16 lat i więcej – dla ogółu ludności i dla osób niepełnosprawnych w I kwartale 2012 r. w Polsce i w województwie dolnośląskim.

Źródło: Badanie sytuacji osób niepełnosprawnych na dolnośląskim rynku pracy i edukacji, Obserwatorium dolnośląskiego rynku pracy i edukacji, Wrocław 2013, s. 110

Jeden z najwyższych udziałów osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w 2012 r. zanotowano na Dolnym Śląsku – 3 miejsce w Polsce, ze wskaźnikiem równym 7,0% (BDL, GUS).

Zatrudnianie osób niepełnosprawnych jest rzadko spotykaną praktyką w województwie dolnośląskim. Nieco ponad co dziesiąta firma zatrudniająca pracowników (11%) deklaruje, iż pracują w niej osoby niepełnosprawne, kolejne zaś 3% miało takie doświadczenia w przeszłości. Największa liczba

⁸⁷ Badanie sytuacji osób niepełnosprawnych na dolnośląskim rynku pracy i edukacji, Obserwatorium dolnośląskiego rynku pracy i edukacji, Wrocław 2013, s. 110

pracodawców (86%) nigdy nie zatrudniała osób niepełnosprawnych. Jedynie co dziesiąty pracodawca z terenu Dolnego Śląska zatrudnia 6% i więcej niepełnosprawnych pracowników⁸⁸.

Z badania średniego udziału ofert pracy dla osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie ofert w latach 2008-2012 wynika, iż Dolny Śląsk osiągnął wartość wskaźnika minimalnie wyższą od średniej dla Polski (Dolny Śląsk – 10,4%, Polska – 9,1%). Najmniejszym udziałem wyróżniły się powiaty: głogowski i jeleniogórski, w których w badanym okresie nie zanotowano ofert pracy dla osób niepełnosprawnych oraz powiaty: lwówecki, średzki, kamiennogórski, ząbkowicki, wołowski, polkowicki, bolesławiecki i trzebnicki, w których poziom wskaźnika nie przekroczył wartości 3,3%. Największy odsetek ofert dla osób niepełnosprawnych zarejestrowano w mieście Jelenia Góra (31,2%).

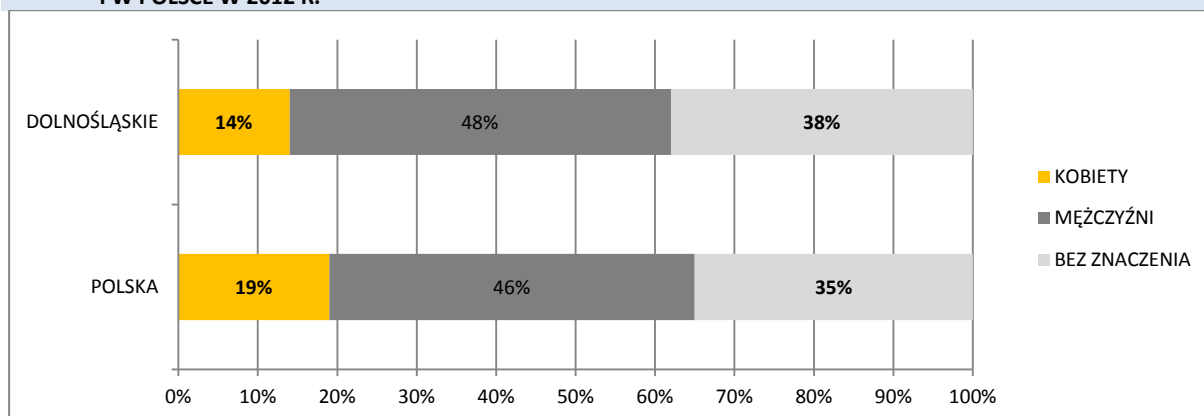
Samo położenie grupy niepełnosprawnych jest na tle ogółu osób bez pracy zdecydowanie trudniejsze – osoby te są w wieku starszym (powyżej 45 roku życia (68%), gorzej wykształcone (aż 37% bezrobotnych niepełnosprawnych posiada wykształcenie co najwyżej gimnazjalne, zaś kolejne 35% to osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym) i dłużej pozostają bez pracy (61% bezrobotnych niepełnosprawnych nie ma pracy od co najmniej 6 miesięcy. Ponad połowa osób niepełnosprawnych (57%) nie ma żadnych życiowych doświadczeń związanych z pracą zawodową⁸⁹.

Aktywizacja zawodowa kobiet na Dolnym Śląsku

Udział kobiet w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych na Dolnym Śląsku w 2012 r. wynosił 51,0%, przy wskaźniku dla Polski równym 51,4%. Z analizy przestrzennego zróżnicowania wynika, że najwyższy odsetek kobiet wśród ogółu bezrobotnych w 2012 r. wystąpił w powiecie głogowskim (61,4%), a następnie – w powiatach lubińskim (59,3%), polkowickim (58,5%), milickim (56,7%) i zgorzeleckim (56,4%). Z kolei najniższe wartości wskaźnika odnotowano w powiatach: kamiennogórskim (41,1%), mieście Jelenia Góra (46,5%), średzkim (47,1%), ząbkowickim (47,3%) oraz jeleniogórskim (47,9%).

Warto zwrócić uwagę na kwestię związaną z równouprawnieniem mężczyzn i kobiet. Potwierdzeniem lepszej sytuacji mężczyzn na rynku pracy jest badanie „BKL – Badanie Pracodawców 2012” dotyczące preferowanej płci kandydatów do pracy. Wynika z niego, że prawie połowa ankietowanych na Dolnym Śląsku i w Polsce wskazała mężczyzn jako preferowaną płć w procesie rekrutacji (Wykres 13).

WYKRES 13. WYMAGANIA PRACODAWCÓW DOTYCZĄCE PŁCI KANDYDATÓW W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM I W POLSCE W 2012 R.

Źródło: Rynek pracy w województwie dolnośląskim w świetle danych z badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2012, Patrycja Antosz, Krzysztof Kasperek, Mateusz magie rowski, Kraków-Wrocław 2013 r., s. 39

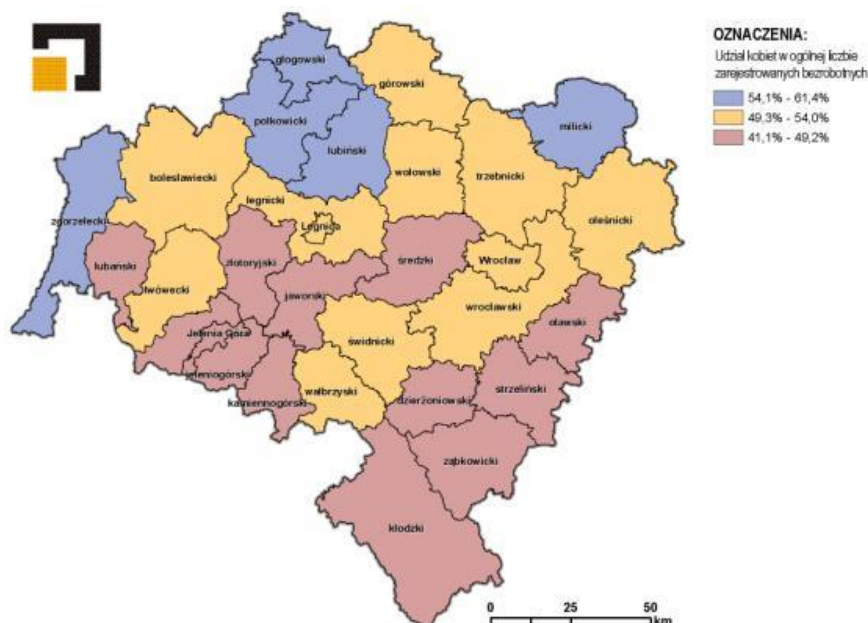
⁸⁸ Ibidem

⁸⁹ Ibidem

Analizując aktywność zawodową ludności według płci w województwie dolnośląskim w 2012 r., można zauważyć, że dla mężczyzn wartość współczynnika jest równa 61,9%. Dla porównania współczynnik aktywności kobiet wyniósł 46,5%. Analiza współczynników przeprowadzona dla obu płci wykazała, iż w latach 2008-2012 na Dolnym Śląsku współczynnik aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn był niższy od wskaźników mierzonych dla kraju.

Mapa 10. Udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych w 2012 R.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

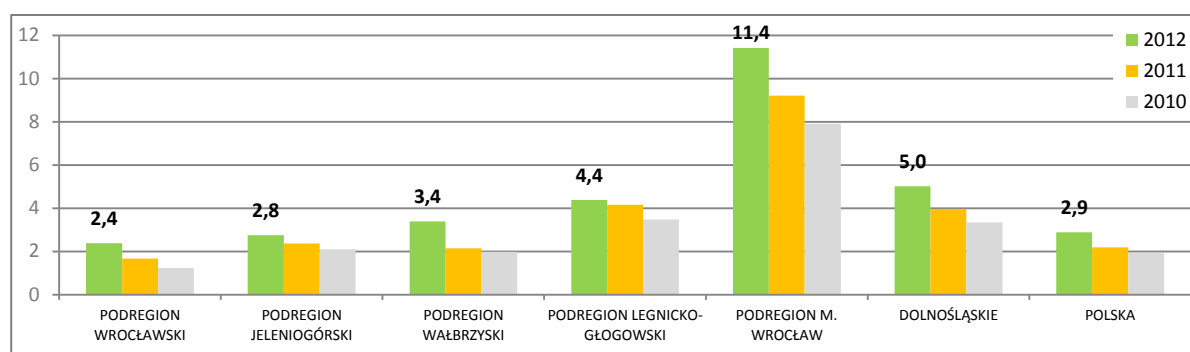
Istotny jest również fakt, iż w Polsce i na Dolnym Śląsku największą grupę biernych zawodowo w 2012 r. stanowiły kobiety, których udział w ogólnej liczbie osób biernych zawodowo wynosił kolejno: 61,3% i 61,1%. Dlatego też należy podejmować działania mające na celu zapobieżenie całkowitemu wycofaniu się z rynku pracy kobiet decydujących się na macierzyństwo. Tego rodzaju polityka powinna być obliczona przede wszystkim na ułatwianie obojgu rodzicom godzenia opieki nad dziećmi z pracą zawodową (telepraca, dzielenie etatów, indywidualne umowy pracowników z pracodawcami dotyczące elastycznych godzin pracy i pracy w domu). Ważna jest również diagnoza stanu infrastruktury żłobków oraz prowadzenie polityki mającej na celu zapewnienie równego dostępu do tych form opieki dzieci, których rodzice pragną pozostać na rynku pracy.

Jednym z najbardziej efektywnych narzędzi pozwalających zapewnić wysoki poziom dzietności przy utrzymaniu wysokiej aktywności zawodowej rodziców (w szczególności kobiet) jest zapewnienie łatwego dostępu do instytucjonalnej i/lub pozarodzinnej opieki nad małym dzieckiem. Na Dolnym Śląsku w 2011 r. prowadzonych było 78 żłobków, do których na przyjęcie czekało aż 1 352 dzieci⁹⁰.

⁹⁰ Przed wprowadzeniem w życie ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3, żłobki działały jak zakłady opieki zdrowotnej (ZOZ), a ich funkcjonowanie określały przepisy ustawy o ZOZ-ach. Musiały być w nich przestrzegane przepisy dotyczące standardów sanitarnych i higienicznych takich jak np. w szpitalach, czy innych placówkach służby zdrowia. Także wymagania lokalowe musiały spełniać standardy zakładów opieki zdrowotnej. Sprostanie tym wymaganiom nie było łatwe, dlatego utworzenie żłobka niepublicznego stanowiło prawdziwe wyzwanie.

Biorąc pod uwagę liczbę dzieci oczekującą na miejsce w żłobku można wnioskować, iż inne formy opieki nad dzieckiem (kluby dziecięce, opiekun dzienny, niania)⁹¹ będą się cieszyć również dużym zainteresowaniem. W 2012 r. w województwie dolnośląskim powstało 11 klubów dziecięcych, trzy w podregionie wałbrzyskim w powiatach: dzierzoniowskim, świdnickim, ząbkowickim; trzy w podregionie wrocławskim w powiatach: milickim, oleśnickim, średzkim oraz pięć w mieście Wrocław. Powiat górowski jako jedyny nie posiadał żadnych miejsc w żłobkach oraz oddziałach żłobowych w latach 2010-2011. Z 91 miast na Dolnym Śląsku w 10 gminach miejskich oraz w 39 miastach gmin miejsko-wiejskich nie odnotowano w 2012 r. ani jednego miejsca w żłobkach, czy klubach dziecięcych.

WYKRES 14. MIEJSCA W ŻŁOBKACH I KLUBACH DZIECIĘCYCH NA 100 DZIECI W WIEKU 0-3 LATA W LATACH 2010-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W 2012 r. wskaźnik miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych przypadająca na 100 dzieci w wieku 0-3 lata dla Dolnego Śląska wynosił 5,0 (tylko Opolskie miało wyższy 5,5) i był wyższy od wskaźnika dla Polski, który wynosił 2,9. Pomimo rosnącego z roku na rok wskaźnika (2010 = 3,4, 2011 = 4,0) i wysokiego wskaźnika w stosunku do pozostałych województw w 2012 r. ilość tych miejsc jest niewystarczająca.

Aktywizacja zawodowa osób po 50 roku życia na Dolnym Śląsku

Na koniec 2012 r. w województwie dolnośląskim wśród zarejestrowanych bezrobotnych znalazło się 44,2 tys. osób powyżej 50 roku życia co stanowiło 28,1% ogółu zarejestrowanych. Stosunkowo wysoka wartość wskaźnika wynika z faktu, iż większa liczba starszych osób w ogólnej liczbie ludności regionu przekłada się też na liczbę bezrobotnych w tym wieku. Osoby w wieku przedemerytalnym często posiadają wykształcenie nieadekwatne do aktualnych potrzeb rynku, są to osoby najmniej mobilne i najtrudniej poddające się przekwalifikowaniu⁹².

Z analizy udziału bezrobotnych w wieku 55 lat i więcej w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w województwie dolnośląskim w 2012 r. wynika, że najwyższy udział osób starszych zanotowano w powiatach: miasto Wrocław, miasto Jelenia Góra, wrocławski i jeleniogórski, a najniższy w powiatach położonych w północnej części województwa (lubiński, polkowicki, górowski, milicki, głogowski).

Analiza wskaźnika zatrudnienia w grupie powyżej 50 roku życia na Dolnym Śląsku w latach 2008 – 2012 można zauważyć pozytywne tendencje w tym zakresie (od 28,5% w 2008 r. do 30,5% w 2012 r.).

⁹¹ Według nowej ustawy opieka nad dziećmi do lat 3 może być organizowana w formie żłobka lub klubu dziecięcego, a także sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię.

⁹² Analiza potencjału dolnośląskich powiatów i gmin w zakresie rynku pracy i edukacji, Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy, Wałbrzych 2011 r., s. 11

Rozwój przedsiębiorczości w województwie dolnośląskim w 2012 r.

Jednym ze wskaźników dobrze obrazujących rozwój przedsiębiorczości wśród mieszkańców Dolnego Śląska w 2012 r. jest liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym. Z analizy wynika, że poziom przedsiębiorczości w 2012 r. w województwie dolnośląskim (wskaźnik równy 12,3%) oraz w kraju był na zbliżonym poziomie (wskaźnik równy 11,9%). Pozwoliło to ulokować Dolny Śląsk na 5 pozycji wśród województw (razem z lubuskim i małopolskim).

Badając wewnętrzne zróżnicowanie Dolnego Śląska w zakresie poziomu przedsiębiorczości w 2012 r., można zauważyć, iż największą liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym zanotowały powiaty: miasto Wrocław (17), miasto Jelenia Góra (16), jeleniogórski (14), miasto Legnica (14) i wrocławski (14). Wyżej wymienione jednostki samorządu terytorialnego osiągnęły wartość wskaźnika wyższą od średniej krajowej (12). Najniższymi wskaźnikami wskazującymi na wysokość poziomu przedsiębiorczości wyróżniały się powiaty: wołowski (8), polkowicki (8), górowski (8), zgorzelecki (9), strzeliński (9), lwówecki (9) i bolesławiecki (9).

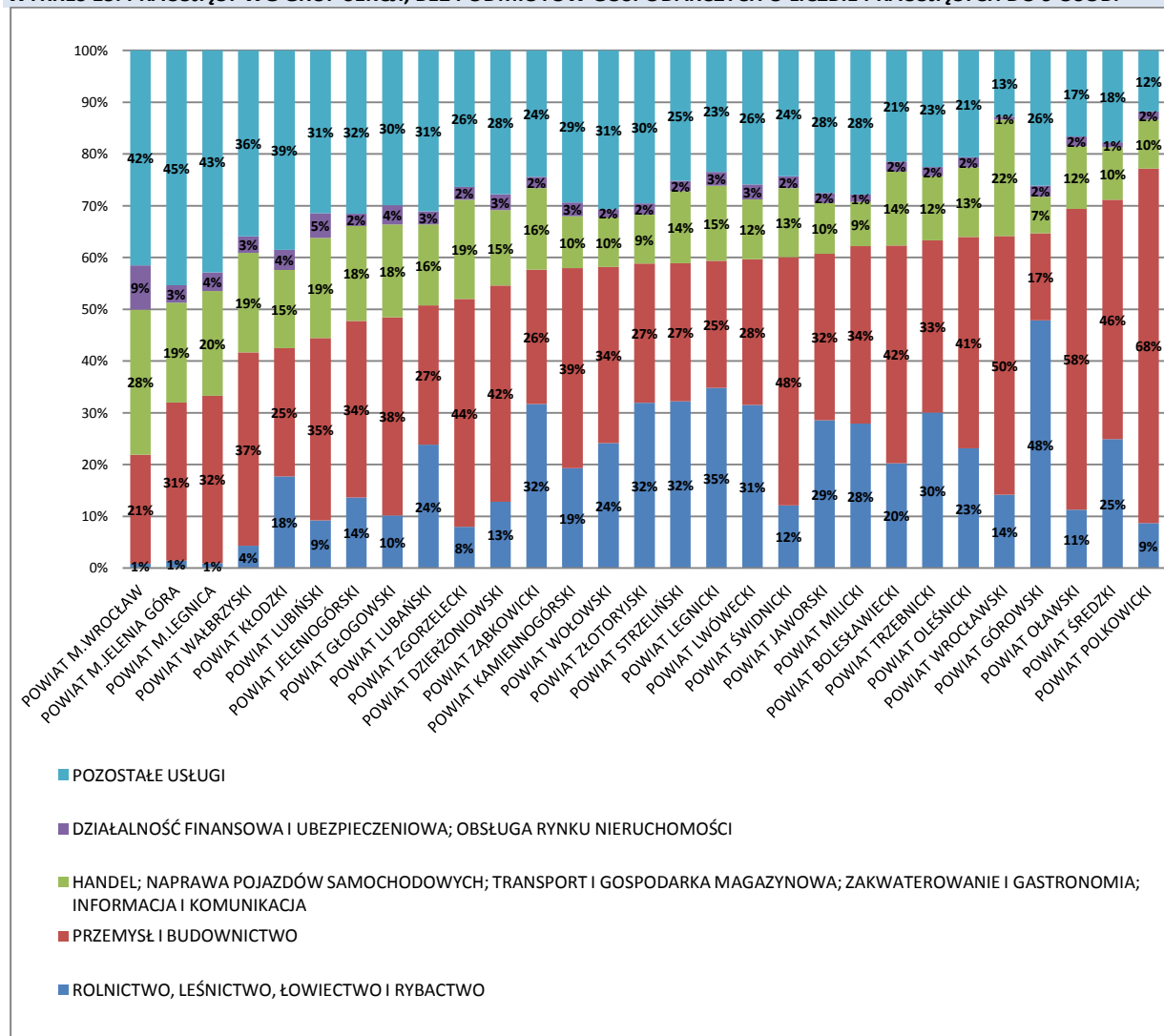
Pracujący i bezrobotni według sekcji gospodarki w 2012 r.

Analizując strukturę pracujących w podmiotach o liczbie pracujących powyżej 9 osób w 2012 r., można zauważyć, iż na Dolnym Śląsku dominują pracujący w grupach sekcji: przemysł i budownictwo (33%) oraz pozostałe usługi (32%). W Polsce również przeważają pracujący w ww. sekcjach, jednak ich udział w ogólnej strukturze jest mniejszy (28%) niż w przypadku województwa dolnośląskiego. Największa różnica pomiędzy analizowanymi strukturami występuje w przypadku udziału pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie, który na Dolnym Śląsku wyniósł 11%, natomiast w Polsce 22%.

Z badania zróżnicowania struktury pracujących w 2012 r. wynika, iż prawie wszystkie dolnośląskie powiaty zanotowały większy udział pracujących w przemyśle i budownictwie od wskaźnika dla kraju, przy czym największy miał miejsce w powiatach: polkowickim, oławskim, średzkim, świdnickim i wrocławskim, a najmniejszy w górowskim i mieście Wrocław. Większym od wskaźnika dla kraju udziałem pracujących w sekcjach usługowych wyróżniało się 8 powiatów. Największy udział zanotowano w powiatach grodzkich: Wrocław, Jelenia Góra i Legnica, natomiast najmniejszym charakteryzowały się powiaty: polkowicki, średzki i oławski. Największy udział pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie odnotowano w powiecie górowskim, a najmniejszy w powiatach grodzkich: Wrocław, Jelenia Góra i Legnica oraz w powiecie wałbrzyskim.

WYKRES 15. PRACUJĄCY WG GRUP SEKCJI, BEZ PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH O LICZBIE PRACUJĄCYCH DO 9 OSÓB.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na Dolnym Śląsku W 2012 r. w powiatowych urzędach pracy wzrosła liczba zarejestrowanych bezrobotnych. Zarejestrowano 218 256 bezrobotnych, napływ wzrósł o 8 581 osób w porównaniu z 2011 r. W strukturze napływu bezrobotnych największy odsetek stanowiły osoby, które przed nabyciem statusu bezrobotnego pracowały w następujących sekcjach gospodarki: przetwórstwo przemysłowe (33 328 osób, tj. 18,1% poprzednio pracujących), handel hurtowy i detaliczny (26 518 osób, tj. 14,4%), budownictwo (16 300 osób, tj. 8,8%), działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (13 642 osoby, tj. 7,4%), administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne (7 514 osób, tj. 4,1%). Największy wzrost napływu bezrobotnych, w porównaniu z 2011 r. wystąpił w grupie osób pracujących poprzednio w sekcji działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (wzrost o 2 455 osób) oraz budownictwo (wzrost o 2 085 osób). Wzrosła też o 3 735 liczba zarejestrowanych osób, dla których nie zidentyfikowano sekcji działalności gospodarczej. Natomiast zmniejszyła się o 2 119 osób liczba nowo zarejestrowanych bezrobotnych, którzy wcześniej nie pracowali. Struktura napływu bezrobotnych w układzie sekcji gospodarki wskazuje, że więcej niż co czwarty rejestrujący się bezrobotny pracował przed rejestracją w przetwórstwie przemysłowym i budownictwie (26,9%), stąd

też 36,6% napływu bezrobotnych posiadających zawód stanowiły osoby reprezentujące wielkie grupy zawodów – robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy oraz operatorzy maszyn i urządzeń.

W 2012 r. zarejestrowało się 65 638 bezrobotnych posiadających zawody z tych grup. Negatywnym zjawiskiem jest fakt, że znaczna liczba absolwentów rejestruje się w zawodach o największej liczbie bezrobotnych⁹³.

W oparciu o wskaźnik intensywności nadwyżki (deficytu) zawodów, zidentyfikowano w województwie dolnośląskim w 2012 r.: 295 zawodów deficytowych (bez zawodów o deficycie maksymalnym), 94 zawody zrównoważone (bez zawodów o maksymalnej nadwyżce), 819 zawodów nadwyżkowych. W 2012 r. w zawodach deficytowych sklasyfikowano 6,4% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, 6,6% napływu bezrobotnych oraz 43,9% napływu ofert pracy. W zawodach nadwyżkowych sklasyfikowano 72,5% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, ponadto zawody nadwyżkowe objęły 69,8% napływu bezrobotnych oraz 50,9% napływu ofert pracy. Zawody zrównoważone objęły 1,2% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, 1,3% napływu bezrobotnych oraz 4,4% ogólnej liczby zgłoszonych ofert pracy. Liczną grupę nadwyżkową na rynku pracy stanowią bezrobotni bez zawodu. Stanowili oni w omawianym okresie 15,4% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych oraz 18,0% napływu bezrobotnych⁹⁴.

Kwalifikacje Dolnego Śląska w perspektywie lat 2015–2020

Popyt na pracowników o określonych kwalifikacjach i umiejętnościach w danym województwie w istotnym stopniu warunkuje struktura branżowa podmiotów gospodarczych działających na jego obszarze. Zarysowujące się zmiany na dolnośląskim rynku pracy będą w sposób znaczący oddziaływać na rodzaj kwalifikacji zatrudnionych.

W województwie dolnośląskim pracodawcy najczęściej poszukujący pracowników działają w branży: usługi specjalistyczne (co trzeci pracodawca z branży poszukiwał pracowników), co przewyższa wynik ogólnopolski, gdzie co piąty pracodawca z tej kategorii poszukiwał pracowników. Wyraźnie niższe zainteresowanie zatrudnieniem nowych pracowników niż przeciętna ogólnopolska widoczne jest w przypadku branż opieka zdrowotna i pomoc społeczna (16 pkt. procentowych różnicy), edukacja (7 pkt. procentowych różnicy) oraz przemysł i górnictwo (6 pkt. procentowych różnicy).

Trzy kategorie zawodowe pracowników na które zgłaszano największy popyt wśród pracodawców w dolnośląskim to kolejno:

- robotnicy wykwalifikowani. Najczęściej wymieniano mechaników pojazdowych, dekarzy, konserwatorów budynków, operatorów obrabiarek, ślusarzy, monterów instalacji sanitarnych, murarzy, monterów ociepleń budynków oraz monterów sieci wodno-kanalizacyjnych),
- technicy i personel średniego szczebla. Wśród nich najczęściej poszukiwano: księgowych, agentów ubezpieczeniowych, agentów ds. pozyskiwania gruntów pod nieruchomości, zaopatrzeniowców, techników mechaników oraz spedytorów.
- specjaliści. Najczęściej wymieniano: spec. ds. marketingu i handlu, architektów, spec. ds. rozwoju systemów informacyjnych, spec. ds. sprzedaży, inżynierów mechaników oraz chemików⁹⁵.

Mając na uwadze rozwój sektora usług - wzrośnie zapotrzebowanie na umiejętności o charakterze komunikacyjnym, w tym kompetencje cyfrowe i umiejętności analitycznego myślenia. Biorąc

⁹³ Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie dolnośląskim w 2012 r. część diagnostyczna, Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy, Kwiecień 2011, s. 4-5

⁹⁴ Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie dolnośląskim w 2012 r. część diagnostyczna, Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy, Kwiecień 2011, s. 35-36

⁹⁵ Fragment prezentuje wyniki badań BLK przeprowadzonych w 2012 r. przez PARP wśród 16000 pracodawców z Dolnego Śląska.

natomiast pod uwagę rozwój technologii teleinformatycznych, również umiejętności w tym zakresie będą dla regionu znaczące. Niezbędną wiedzą nt. elastyczność w sferze zatrudnienia będą musieli wykazać się dolnośląscy przedsiębiorcy (umiejętności związane z problematyką zarządzania czasem pracy, a także z zagadnieniem łączenia życia zawodowego z życiem rodzinnym)⁹⁶.

Wyniki badania przeprowadzonego w 2012 wśród 16 000 przedstawicieli przedsiębiorstw z Dolnego Śląska pokazują następujące zapotrzebowanie na kwalifikacje:

W województwie ankietowani najczęściej wskazywali na umiejętności samoorganizacyjne (ponad połowa pracodawców) oraz umiejętności zawodowe i interpersonalne. Wyniki badania wykazały, że u nowo zatrudnionych pracowników pracodawcy poszukują przede wszystkim kompetencji takich jak: zaangażowanie, motywacja, komunikatywność, umiejętności interpersonalne, umiejętność pracy w grupie, samodzielność, umiejętność samodzielnego rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji.

Jako nowe wyzwanie można traktować języki obce w obszarze specjalistycznym czy też znajomość języków krajów dynamicznie rozwijających się, np. chińskiego. Okazało się również, iż w przyszłości najbardziej będą poszukiwani specjaliści, których kwalifikacje zostały potwierdzone przez niezależne, najchętniej międzynarodowe środowiska branżowe. Zapotrzebowanie firm na specjalistów, szczególnie w przemyśle high-tech jest tak duże, że niemal niezależnie od kraju i stopy bezrobocia nie mają oni problemów z zatrudnieniem. Szczególnie specjaliści w dziedzinie informatyki, telekomunikacji, biotechnologii, nowych materiałów są w czasach rozwoju gospodarki opartej na wiedzy niezbędni. Dobrzy pracownicy są na rynku województwa dolnośląskiego „dobrem rzadkim”. Szacunkowo 60% dolnośląskich przedsiębiorców uważa, że znalezienie następcy pracownika, który nagle odszedł z firmy byłoby trudne (w tym 15% sądzi, że to bardzo trudne). Z tego względu pracodawcy starają się zachęcić pracowników do związania się z firmą – oferują w tym celu rozmaite świadczenia. 43% badanych pracodawców prowadziło ostatnio szkolenia dla swoich załóg, a 40% zamierza takie szkolenia przeprowadzić w najbliższej przyszłości. Najliczniejsi jednak są tacy pracodawcy, którzy nie prowadzili i nie zamierzają prowadzić żadnych szkoleń dla swoich pracowników. Na ogół twierdzą, że nie ma takiej potrzeby. Najczęściej oferowane przez pracodawców szkolenia to kursy językowe (prawie wyłącznie język angielski, w pojedynczych przypadkach inne języki) oraz kursy pozwalające zdobyć specjalistyczne uprawnienia zawodowe. Szkolenia oferują przede wszystkim firmy duże, które charakteryzują się profesjonalnym podejściem do rozwoju zasobów ludzkich⁹⁷.

RYNEK PRACY

POTENCJAŁ:

- Położenie Dolnego Śląska to wielki potencjał do wykorzystania. Znaczne zagęszczenie ważnych perspektywnie dla Polski i Europy szlaków transportowych, tworzących szanse dla rozwoju gospodarczego regionu, sprzyjają mobilności pracowników i podejmowaniu pracy w miastach innych niż stałe miejsce zamieszkania.
- Dolny Śląsk charakteryzuje się stosunkowo wysokim, zróżnicowanym obszarem poziomem przedsiębiorczości mieszkańców.
- Dolny Śląsk dzięki wysokiemu wskaźnikowi urbanizacji oraz jednej z największych liczb

⁹⁶ Fragment prezentuje wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 2010 r. wśród 789 przedstawicieli przedsiębiorstw z Dolnego Śląska. Koncepcja badań, jak i ich realizacja będące przedmiotem niniejszego opracowania jest autorstwa Teresy Kupczyk, W: Zapotrzebowanie na kwalifikacje i szkolenia pracowników przedsiębiorstw z Dolnego Śląska, Wyd. Wyższa Szkoła Handlowa, Wrocław 2011.

⁹⁷ Zespół The Gallup Organization Poland Sp. z o.o., SYTUACJA NA DOLNOSLASKIM RYNKU PRACY – BADANIE ZAPOTRZEBOWANIA NA ZAWODY, KWALIFIKACJE I UMIEJETNOSCI, Wałbrzych 2011, s. 25-26.

zarejestrowanych podmiotów gospodarczych posiada potencjał do tworzenia nowych miejsc pracy.

- Województwo dolnośląskie na tle kraju wyróżnia się wysoką liczbą organizacji i stowarzyszeń społecznych, wspierających wzrost aktywizacji zawodowej bezrobotnych, w szczególności znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy.
- Duża aktywność społeczna i gospodarcza mieszkańców i przedsiębiorców skierowana na kreowanie nowych produktów turystycznych, a co za tym idzie kreowanie nowych miejsc pracy w województwie⁹⁸.
- Istotne znaczenie dla rynku pracy ma koncentracja specjalistycznych placówek służby zdrowia na Dolnym Śląsku (kliniki i szpitale specjalistycznych) jako szansa na przedłużenie aktywności zawodowej osób pracujących np. w warunkach szkodliwych oraz cierpiących na choroby cywilizacyjne, będące najistotniejszą przyczyną niezdolności do pracy.
- Wrocław jako silny i rozpoznawalny ośrodek akademicki z dużym potencjałem naukowo-badawczym, to miejsce gdzie kształcenie ustawiczne mieszkańców regionu, ale i także z całej Polski, jest dużo łatwiejsze. Ludzie młodzi posiadający różnorodne wykształcenie mogą zaspokoić potrzeby regionalnego rynku pracy.
- Dolny Śląsk jest silnym ośrodkiem edukacyjno-kulturalnym przyciągającym młodzież spoza regionu, co sprzyja wspieraniu mobilności młodych pracowników.
- Wysoka atrakcyjność inwestycyjna, występowanie dogodnych obszarów dla inwestycji gospodarczych i tworzenia miejsc pracy to kolejny atut sprzyjający aktywizacji zawodowej mieszkańców regionu.

WYZWANIA:

- Wspieranie i pobudzanie aktywności zawodowej Dolnego Śląska.
- Włączenie wszystkich grup społecznych Dolnego Śląska (zwłaszcza rodziców wracających na rynek pracy) w aktywne życie zawodowe⁹⁹.
- Wspieranie osób bezrobotnych o kwalifikacjach niedostosowanych do potrzeb rynku pracy, w szczególności ludzi starszych.
- Wspieranie równości mężczyzn i kobiet na rynku pracy oraz godzenia życia zawodowego i rodzinnego, zwłaszcza poprzez wdrażanie idei flexicurity oraz wspieranie opieki nad dziećmi do 3 roku życia.
- Rozwój i wspieranie innowacyjnych rozwiązań w zakresie programów zdrowotnych służących wspieraniu i wydłużaniu aktywności zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska.
- Dostosowanie wsparcia do przestrzennego zróżnicowania sytuacji na dolnośląskim rynku pracy¹⁰⁰.
- Aktywna polityka prozatrudnieniowa województwa zapewniająca wsparcie mobilności pracowników.
- Wspieranie przystosowania przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian na rynku pracy.
- Przeciwdziałanie wysokiemu wieloletniemu bezrobociu na obszarach wiejskich.

⁹⁸ *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020, s. 15*

⁹⁹ *Ibidem, s.6.*

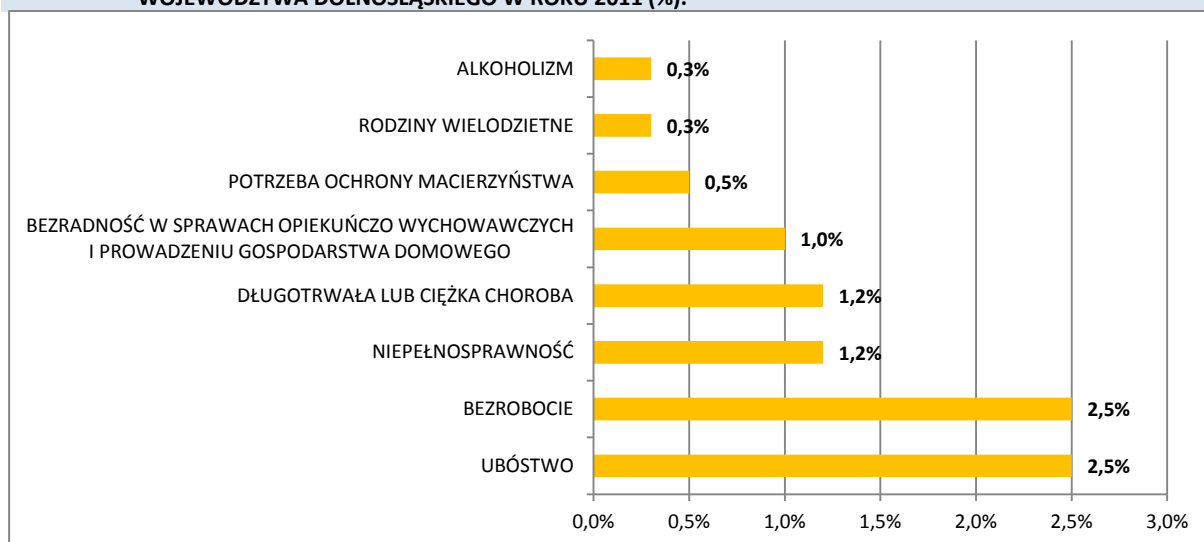
¹⁰⁰ *Ibidem, s.12.*

WŁĄCZENIE SPOŁECZNE

Analiza grup zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym

W Polsce wsparcie z systemu pomocy społecznej udzielane jest osobom i rodzinom, które nie są w stanie same pokonać trudnych sytuacji życiowych, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości¹⁰¹. Poziom ww. wsparcia najlepiej obrazuje wskaźnik deprivacji lokalnej (liczba osób korzystających z pomocy społecznej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców), który w województwie dolnośląskim w 2011 r. wyniósł 43. Niższy odnotowano tylko w 4 województwach. Najczęstsze powody uprawniające osoby i rodziny do korzystania ze wsparcia instytucji pomocy społecznej to ubóstwo i bezrobocie (Wykres 16).

WYKRES 16. ODSETEK KORZYSTAJĄCYCH Z POMOCY SPOŁECZNEJ W GMINACH W OGÓLNEJ LICZBIE MIESZKAŃCÓW WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO W ROKU 2011 (%).

Źródło: DOPS, Ocena zasobów pomocy społecznej w gminach i powiatach województwa dolnośląskiego, Wrocław 2012, s. 15

Ubóstwo

Ubóstwo określa się jako stan, w którym jednostce lub grupie społecznej brakuje środków na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych¹⁰². Polska należy do państw o wysokim poziomie zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, który w 2011 r. wynosił 27,2% (przy średniej dla UE 24,1%), jednak notuje się stopniowy spadek wartości tego wskaźnika¹⁰³.

W 2011 r. problem ubóstwa dotyczył 58% Dolnoślązaków korzystających z pomocy społecznej. Z powodu ubóstwa wsparciem objęto 69 938 osób, w tym 46 640 rodzin¹⁰⁴. Gospodarstwo domowe (tym samym osoby wchodzące w jego skład) zostały uznane za ubogie (zagrożone ubóstwem), jeżeli poziom jego wydatków jest niższy od wartości przyjętej za granicę ubóstwa: relatywna granica ubóstwa, ustawowa granica ubóstwa, minimum egzystencji (ubóstwo skrajne)¹⁰⁵.

¹⁰¹ Art. 2.1. ustawy o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 roku

¹⁰² A. Rajkiewicz, J. Supińska, M. Księżopolskiego (red), *Polityka społeczna: materiały do studiowania*, Katowice: "Śląsk", 1998, s. 137.

¹⁰³ Europejskie badanie dochodów i warunków życia (EU-SILC) w 2011 r., źródło danych Eurostat

¹⁰⁴ Ocena zasobów pomocy społecznej w gminach i powiatach województwa dolnośląskiego; Wrocław 2012, s.

16

¹⁰⁵ www.stat.gov.pl „Ubóstwo w Polsce w 2011 r.(na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych”, s.2.

Z analiz ubóstwa wykorzystujących wyniki badań budżetów gospodarstw domowych w województwach wynika, że odsetek osób w gospodarstwach domowych o dochodach nie pozwalających na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych w 2012 r. w województwie dolnośląskim kształtował się na poziomie 4,6%, natomiast wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wyniósł 12,2%. Według tzw. ustawowej granicy ubóstwa, która wg ustawy o pomocy społecznej wynosi 542 zł dla osoby samotnie gospodarującej i 519 zł dla osoby w rodzinie, żyło 6,1% osób w gospodarstwach domowych. Z prowadzonych w Polsce badań w 2011 r. wynika, że dzieci są bardziej narażone na ubóstwo (ok. 22% ogółu dzieci w Polsce), niż dorośli (poniżej 17% populacji w wieku 18 lat i więcej w Polsce)¹⁰⁶. W sposób szczególny należy walczyć z biedą wśród osób zależnych, tj. dzieci (zagrożenie dziedziczenia ubóstwa) oraz osób starszych. W grupie osób w wieku produkcyjnym w 2012 r. w województwie dolnośląskim zagrożenie ubóstwem wyniosło 11,8% (kraj 10,1%). Na tle pozostałych regionów kraju Dolny Śląsk plasuje się na 4. miejscu.

Osoby niepełnosprawne

Według wstępnych danych NSP w 2011 r. w województwie dolnośląskim odnotowano 383 tys. osób z niepełnosprawnością, co stanowi 13,2% ogółu ludności województwa (w kraju 12,2%). Z NSP wynika, że w 2011 r. na Dolnym Śląsku w miastach żyło 280 tys. niepełnosprawnych, na wsi zaś 133,6 tys. Osoby niepełnosprawne zamieszkałe w miastach są lepiej wykształcone i mają mniejsze trudności z dotarciem do instytucji zajmujących się ich aktywizacją zawodową. Warto zwrócić uwagę na to, iż sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy w województwie dolnośląskim należy do najgorszych w kraju¹⁰⁷. Według szacunków GUS w 2011 r. poniżej minimum egzystencji znalazło się niemal 10% osób w gospodarstwach domowych z co najmniej jedną osobą niepełnosprawną. Z kolei odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa w przypadku osób niepełnosprawnych od 2005 r. utrzymuje się na poziomie 22-23% i jest to o 5-7 % więcej w porównaniu z rokiem 2011, niż w przypadku gospodarstw bez osób niepełnosprawnych. Powyższe dane wskazują, iż osoby niepełnosprawne są grupą silniej niż przeciętnie zagrożoną ubóstwem¹⁰⁸. Niepełnosprawność stanowi jeden z wiodących czynników zagrożenia wykluczeniem społecznym, co potwierdza fakt, iż 82% osób niepełnosprawnych na Dolnym Śląsku jest dotkniętych jakimś wymiarem wykluczenia¹⁰⁹. Zdecydowanie najpowszechniejszym wymiarem jest wykluczenie z produkcji, co związane jest z ich bardzo małą aktywnością zawodową (Wykres 17).

Dużym problemem dla osób niepełnosprawnych jest niedostosowany do ich potrzeb system edukacji na wszystkich jej poziomach. Na Dolnym Śląsku jedynie 9% osób niepełnosprawnych może legitymować się wykształceniem wyższym. Wykształcenie gimnazjalne i niższe posiada 26% osób niepełnosprawnych, średnie ogólnokształcące 6%, zaś zasadnicze zawodowe 40%¹¹⁰. Niski poziom wykształcenia oraz brak dostatecznych umiejętności ogranicza szanse na rynku pracy i zwiększa zagrożenie wykluczenia społecznego.

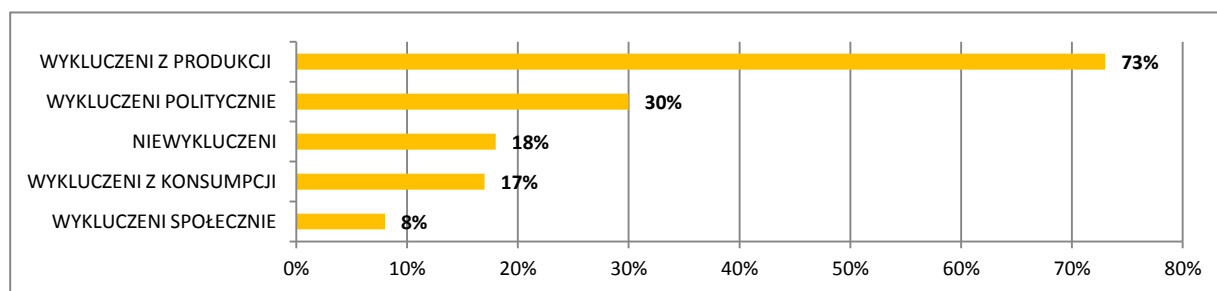
¹⁰⁶ *Dochody i warunki życia ludności Polski (raport z badania EU-SILC 2011) s.144*

¹⁰⁷ *Diagnoza dotycząca osi priorytetowej nr 9 – Rynek pracy*

¹⁰⁸ *„Badanie sytuacji osób niepełnosprawnych na dolnośląskim rynku pracy i edukacji” Raport podsumowujący badania realizowane w ramach projektu „Obserwatorium Dolnośląskiego”, s.40*

¹⁰⁹ *Ibidem, s.43*

¹¹⁰ *Ibidem*

WYKRES 17. ZASIĘG POSZCZEGÓLNYCH WYMIARÓW WYKLUCZENIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA DOLNYM ŚLĄSKU.

Źródło: Badania PAPI z osobami niepełnosprawnymi

Pod względem odsetka uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, województwo dolnośląskie (2,9%) znajduje się w grupie województw o udziale uczniów niepełnosprawnych nieznacznie powyżej przeciętnej (kraj 2,6%). W województwie dolnośląskim udział uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych wśród ogółu uczniów szkół i przedszkoli jest przeciętnie wyższy w południowej części województwa (za wyjątkiem powiatu kamiennogórskiego), zaś niższy w części północnej (za wyjątkiem powiatu wołowskiego). Do powiatów o najwyższym udziale uczniów z orzeczeniem należą: powiat lwówecki (4,9%), wołowski (4,1%), strzeliński (3,9%) oraz świdnicki (3,9%). Natomiast powiaty o najniższym odsetku uczniów z orzeczeniem to: powiat legnicki (1,1%), polkowicki (1,4%), kamiennogórski (1,6%), średzki (1,7%) i zgorzelecki (2,4%).

Grupą osób również wymagającą wsparcia są osoby z zaburzeniami rozwoju. Przyjmuje się, że w Polsce żyje co najmniej 30 000 osób z autyzmem (Dolny Śląsk około 1 200 osób), ale są to dane szacunkowe, oparte na wskaźnikach epidemiologicznych z innych krajów. Problem wykluczenia społecznego, związanego m.in. z rynkiem pracy dotyczy w naszym kraju ok. 10 tys. autystycznych osób dorosłych, przy czym na Dolnym Śląsku wg. wstępnych szacunków takich osób jest ok. 300. Po zakończeniu obowiązku szkolnego pozostają one bierne, w większość przypadków pozostając pod opieką rodziny bez szans na pełne uczestnictwo w życiu społecznym. Osoby autystyczne funkcjonują na każdym poziomie inteligencji, od głęboko upośledzonych umysłowo do niezwykle utalentowanych, dlatego też istotne jest, aby wsparcie do nich skierowane odpowiadało na ich specyficzne problem, dzięki czemu dostaną szansę na poprawę jakości ich życia oraz życia ich rodzin.

Przemoc w rodzinie, alkoholizm, narkomania

Przemoc w rodzinie to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych (w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego), a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą¹¹¹. W roku 2012 w województwie dolnośląskim liczba rodzin i osób w rodzinach objętych pomocą w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców wynosi odpowiednio 28,9 i 88,6. Na tle innych województw Dolny Śląsk w odniesieniu do rodzin objętych pomocą plasuje się na drugim miejscu, natomiast w przypadku osób w rodzinach objętych pomocą zajmuje pierwszą pozycję. Dla Polski wskaźniki, o których mowa, wyniosły w 2012 r. odpowiednio: 48,6 i 163,6. Jako główny czynnik przyczyniający się do przemocy w rodzinie wskazywano nadużywanie alkoholu. Do pozostałych przyczyn należy zaliczyć problemy związane z sytuacją materialno-zawodową, kłopoty w relacjach z najbliższymi oraz bycie ofiarą przemocy w rodzinie. Statystyki Niebieskiej Linii z 2010 r. wykazują, że od kilku w kraju lat

¹¹¹ Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180 poz. 1493 ze zm.)

narasta problem przemocy ekonomicznej wobec członków rodziny (2007-15%, 2008-17%, 2009-21%, 2010-24% zgłoszeń). Ze względu na ścisłą korelację takich czynników jak uzależnienie ekonomiczne od sprawcy oraz prawdopodobieństwo wyjścia z sytuacji przemocy w rodzinie, istnieje potrzeba specjalnego wsparcia, które przyczyni się do aktywizacji społeczno – zawodowej.

Na terenie województwa dolnośląskiego obecnie funkcjonują dwa ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie: Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie we Wrocławiu oraz SOW i Interwencji Kryzysowej w Wałbrzychu. Celem tych jednostek jest udzielanie stosownej pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, w tym zapewnienia im bezpiecznego schronienia w ośrodku. Z uwagi na małą liczbę miejsc w w/w ośrodkach osoby doświadczające przemocy w rodzinie umieszczane są ośrodkach typu schroniskowego, które nie zapewniają im właściwego wsparcia.

Obszarem działania z zakresu polityki społecznej jest również problem narkomanii. Dotyka on mniejszej liczby osób niż alkoholizm i często występuje w tych samych rodzinach co powyższy. W 2012 r. w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców 229,4 rodziny objęto pomocą z powodu alkoholizmu, a 12,4 z powodu narkomanii. Oba wskaźniki są wyższe od średniej krajowej (odpowiednio 228,5 i 8,8) i plasują Dolny Śląsk odpowiednio na 9. i 4. miejscu wśród województw (świadczą to może o tym, że oferta pomocy społecznej dla rodzin i osób borykających się z problemem narkomanii jest szczególnie rozwinięta)¹¹². Z analizy liczby osób w rodzinach objętych pomocą z powodu problemu alkoholowego na 100 tys. mieszkańców w 2012 r. wynika, że województwo dolnośląskie na tle innych województwa zanotowało jeden z najniższych wskaźników – 434 (Polska – 484). Natomiast liczba rodzin objętych pomocą z powodu problemu alkoholowego w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców w 2012 r. uplasowała Dolny Śląsk na 9 pozycji wśród województw, osiągając wartość równą wskaźnikowi dla kraju (229). W przypadku liczby osób w rodzinach objętych pomocą z powodu problemu narkotykowego w 2012 r. na 100 tys. mieszkańców województwo dolnośląskie zanotowało jeden z najwyższych wskaźników w kraju – 18 (Polska – 13,5), zajmując piąta pozycję w zestawieniu. Podobny wskaźnik, tyle że liczony dla rodzin objętych pomocą ulokował Dolny Śląsk na czwartej pozycji wśród województw -12,4 (Polska – 8,8)¹¹³.

Bezdomność

Według danych z NSP 2011 r. w województwie dolnośląskim na 100 tys. mieszkańców przypadało prawie 90 osób bezdomnych. Jest to jeden z najwyższych wskaźników w kraju, który ulokował Dolny Śląsk na 4. miejscu wśród województw. Dla porównania wartość wskaźnika dla Polski wyniosła 66,9. Ponadto województwo dolnośląskie zajmuje siódme miejsce w kraju pod względem zagrożonych z powodu bezdomności (108,5 – w przypadku liczby rodzin objętych pomocą i 134,6 – w przypadku osób w rodzinach).

Instytucjonalne wsparcie na rzecz osób starszych

Na Dolnym Śląsku funkcjonuje 17 domów pomocy społecznej (stan na 15.03.2013 r.). Domy te zaliczane są do placówek stacjonarnego wsparcia dla osób, które wymagają całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, a które nie mogą samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, oraz którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania. Ważnym rodzajem ośrodka wsparcia są placówki o charakterze dziennych domów pomocy - DDP (realizacja wobec osób potrzebujących środowiskowych form wsparcia służących utrzymaniu osoby z jej naturalnym środowiskiem). DDP są formą pół stacjonarną przeznaczoną głównie dla starszych mieszkańców. W DDP można skorzystać z usług opiekuńczych, terapii zajęciowej, usług rehabilitacyjnych, posiłków itp. Na Dolnym Śląsku

¹¹² Serwis Informacyjny Narkomania nr 2 (62) 2013, s.42

¹¹³ Statystyki Ministerstwa Pracy i Polityki społecznej

funkcjonowało 19 takich jednostek organizacyjnych, które w 2011 r. udzieliły różnych form wsparcia 1 579 osobom przewyższając swoje możliwości lokalowe – liczbę miejsc dla osób, którym można pomóc¹¹⁴. Ze względu na starzenie się społeczeństwa i rosnący odsetek osób w podeszłym wieku zapotrzebowanie na miejsca w takich domach będzie rosnąć. Zapewnienie opieki nad osobami zależnymi jest o tyle istotne, iż umożliwi członkom rodziny aktywizację zawodową i poprawę sytuacji materialnej gospodarstwa domowego.

Wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej

Przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wyznaczają dwa zasadnicze obszary działania. Pierwszy z nich kładzie nacisk na utrzymanie dzieci w naturalnym środowisku, drugi natomiast – na zapewnienie sprawnie funkcjonującego systemu pieczy zastępczej w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowywania przez rodziców. W ramach instytucjonalnych form pieczy zastępczej wymienia się między innymi: placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne.

Według danych z 2013 r. liczba placówek opiekuńczo – wychowawczych w powiatach województwa dolnośląskiego wynosi 91. Głównie są to świetlice funkcjonujące jako placówki wsparcia dziennego, najczęściej ukierunkowane na dzieci i młodzież wywodzące się z rodzin patologicznych lub mających trudną sytuację materialną. Najwięcej, placówek oprócz Wrocławia (28), jest w powiecie kłodzkim (8). Najgorsza sytuacja, miała miejsce w dwóch powiatach: górowskim i lwóweckim, gdzie nie odnotowano żadnej placówki opiekuńczo – wychowawczej. W większości powiatów, znajdujących się na terenie województwa dolnośląskiego, liczba placówek wahała się pomiędzy 1 a 3.

Działalność ośrodka preadopcyjnego jest kluczowa dla wsparcia procesu adopcji i późniejszego wzmocnienia rodzinnych – a nie instytucjonalnych – form opieki nad dzieckiem. Na terenie województwa dolnośląskiego nie funkcjonuje ośrodek tego typu. Rodzina może otrzymać wsparcie przez działania placówek wsparcia dziennego, asystentów rodziny, rodzin wspierających oraz innych podmiotów lub instytucji działających na rzecz dziecka i rodziny.

W 2011 r. w województwie dolnośląskim funkcjonowały 104 placówki wsparcia dziennego (9. miejsce wśród województw)¹¹⁵, z czego aż 35 placówek zlokalizowanych było na terenie Wrocławia. Na drugim miejscu uplasował się powiat wałbrzyski z ilością 18 placówek. Z kolei w 11 powiatach (złotoryjski, głogowski, górowski, legnicki, lubiński, polkowicki, ząbkowicki, średzki, trzebnicki, wołowski oraz wrocławski) nie funkcjonowała żadna placówka tego typu.

W 2011 r. na terenie Dolnego Śląska funkcjonowało 35 rodzinnych domów dziecka, dysponujących 224 miejscami, z których w ciągu roku skorzystało 249 dzieci. Ponadto w województwie funkcjonowało 3 724 rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem, w których znajdowało się 4 697 podopiecznych oraz 436 niespokrewnionych z dzieckiem rodzin zastępczych, mających pod opieką ok. 618 dzieci.

Na terenie województwa dolnośląskiego w 2012 r. działały 33 jednostki specjalistycznego poradnictwa. Obejmowały one w szczególności poradnictwo prawne, psychologiczne i rodzinne, świadczone osobom i rodzinom, które miały trudności lub wykazywały potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.

Najwięcej jednostek odnotowano we Wrocławiu (6) oraz w powiecie dzierżoniowskim (5). W 11 powiatach (bolesławieckim, górowskim, jeleniogórowskim, kamiennogórowskim, kłodzkim, oleśnickim, oławskim, średzkim, ząbkowickim, zgorzeleckim i złotoryjskim) nie odnotowano żadnej jednostki specjalistycznego poradnictwa.

¹¹⁴ „Ocena zasobów pomocy społecznej w gminach i powiatach województwa dolnośląskiego”, s.23

¹¹⁵ W jednostce tej dziecku można zagospodarować czas wolny, zapewnić opiekę i wychowanie, a także poddać specjalistycznym oddziaływaniom terapeutycznym w razie zdiagnozowanej potrzeby.

Wspieranie usług na rzecz sektora ekonomii społecznej

Ekonomia społeczna to sfera łącząca aktywność gospodarczą z realizacją celów społecznych. Jej kluczową zasadą jest pierwszeństwo działań na rzecz ludzi nad osiągnięciem zysków. Za pośrednictwem podmiotów ekonomii społecznej prowadzone są działania umożliwiające aktywizację społeczną i zawodową osobom zagrożonym marginalizacją społeczną. Najbardziej klasyczną formą podmiotu ekonomii społecznej są spółdzielnie socjalne. W 2011 r. w województwie dolnośląskim działały 22 spółdzielnie socjalne. Jest to znaczny wzrost w porównaniu z latami wcześniejszymi (w 2009 r. było tych instytucji 11)¹¹⁶. Według stanu na koniec maja 2012 r., zgodnie informacjami Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych, w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowanych było 478 spółdzielni socjalnych z czego 46 w woj. dolnośląskim, w tym 36 aktywnych (analiza Fundacji Rozwoju Ekonomii Społecznej). Wynik ten pozwolił uplasować się regionowi na 7. pozycji w kraju.

Na terenie województwa dolnośląskiego działało 6 Centrów Integracji Społecznej (Wrocław, Bystrzyca Kłodzka, Kłodzko, Kłodzko-Krosnowice, Kamieniec Ząbkowicki, Ząbkowice Śląskie)¹¹⁷ oraz 10 Klubów Integracji Społecznej¹¹⁸. Dodatkowo Dolny Śląsk posiada na swoim terenie 4 Zakłady Aktywności Zawodowej: we Wrocławiu, w Mikoszowie, w Świerzawie oraz w Jeleniej Górze¹¹⁹.

Działalność ekonomiczną dla realizacji celów społecznych podejmuje część z licznych grona organizacji pozarządowych zarejestrowanych na Dolnym Śląsku. W 2012 r. wskaźnik fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych przypadających na 10 tys. mieszkańców w województwie dolnośląskim wyniósł 32. Do ośrodków o wysokim poziomie aktywności społecznej zaliczono gminy, w których wskaźnik wyniósł ponad 40. Największą wartość wskaźnika osiągnęły miasta Karpacz i Prusice (62).

Gminy o średnim poziomie aktywności społecznej, w których wskaźnik mieścił się w przedziale od 25 do 41, stanowiły największą grupę. Do gmin o małym poziomie aktywności społecznej zaliczono ośrodki, w których wskaźnik liczby stowarzyszeń i fundacji, w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, był mniejszy niż 25. Najgorzej w tym zestawieniu wypadły gminy Wąsosz (6) i Piława Górna (7).

Ponadto na terenie Dolnego Śląska istnieją instytucje wspierające rozwój ekonomii społecznej. W ramach współfinansowania z EFS funkcjonuje obecnie 5, działających subregionalnie, Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej.

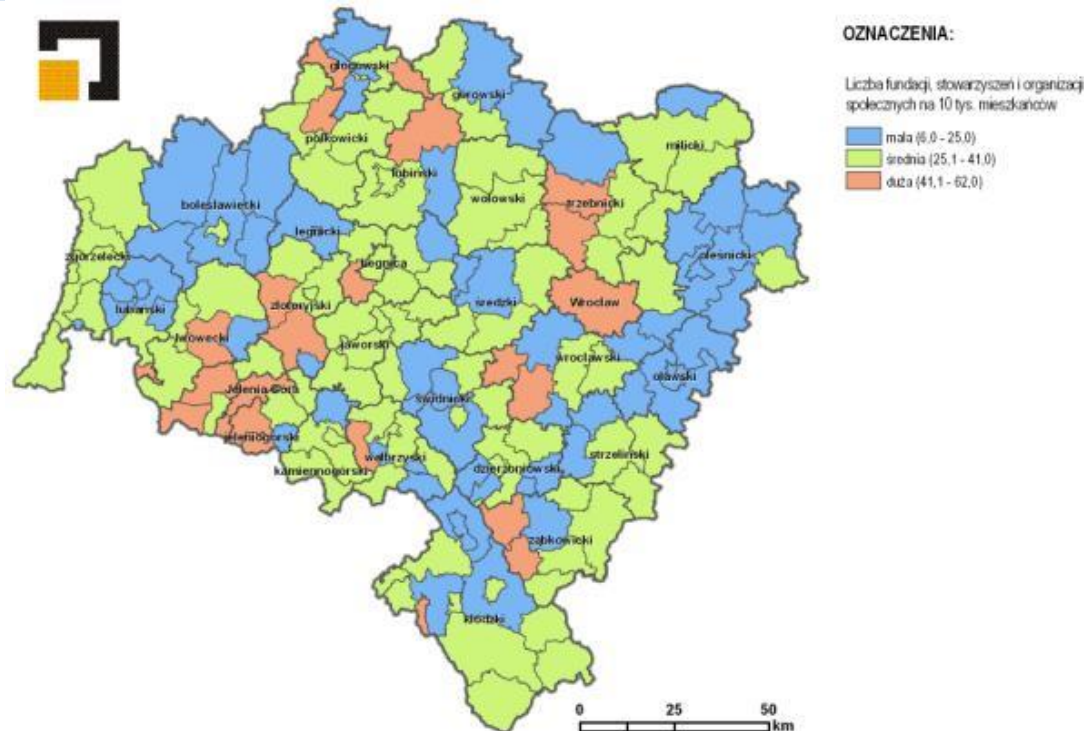
¹¹⁶ „Ocena zasobów pomocy społecznej w gminach i powiatach województwa dolnośląskiego; Wrocław 2012, s. 9

¹¹⁷ Dolnośląski Urząd Wojewódzki, Wydział Polityki Społecznej, stan na 13.06.2013r.

¹¹⁸ „Ocena zasobów pomocy społecznej w gminach i powiatach województwa dolnośląskiego; Wrocław 2012, s. 9

¹¹⁹ <http://bazy.ngo.pl>

MAPA 11. POZIOM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ W 2012 R.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

WŁĄCZENIE SPOŁECZNE

POTENCJAŁ:

- W 2012 r. Dolny Śląsk zaliczany był do województw w najmniejszym stopniu zagrożonych ubóstwem skrajnym (2 miejsce w kraju – po śląskim – 4,4%)¹²⁰.
- W 2012 r. województwo dolnośląskie na tle kraju wyróżniało się wysoką liczbą organizacji pozarządowych. Pod względem liczby organizacji Dolny Śląsk zajmuje trzecie miejsce po województwie mazowieckim i warmińsko-mazurskim.

WYZWANIA:

- Zintegrowane podejście do rozwiązywania problemów społecznych i jednoczesna inwestycja w infrastrukturę pomocy społecznej.
- Organizowanie opieki nad osobą w podeszłym wieku oddalającą całodobową opiekę instytucjonalną na rzecz tworzenia opieki krótkoterminowej. Tworzenie oferty półstacjonarnej i domowej tj. korzystnych społecznie i tańszych wariantów usług opiekuńczych m.in. dla osób w podeszłym wieku.
- Wzrost aktywności zawodowej osób wykluczonych społecznie, zwłaszcza osób niepełnosprawnych.
- Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego.
- Poprawa sytuacji życiowej (poprzez aktywizację zawodową polegającą na zwiększeniu dostępu do usług użyteczności publicznej) osób w sposób szczególny narażonych na wykluczenie.
- Zapewnienie realnego wzmocnienia rodzinnego poprzez działania placówek wsparcia dziennego, asystentów rodziny, rodzin wspierających oraz innych podmiotów lub instytucji działających na rzecz dziecka i rodziny.
- Wzmocnienie instytucji ekonomii społecznej.

¹²⁰ Publikacja „Ubóstwo w Polsce w 2012 r. (na podstawie budżetów w gospodarstwach domowych) s. 9

Wykaz stosowanych skrótów

- AT2020** – Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020
BAEL – Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności
B+R – Badania i Rozwój
BRD – Bezpieczeństwo ruchu drogowego
B2B – Nazwa relacji występujących pomiędzy firmami (business to business)
B2C – Nazwa relacji występujących pomiędzy firmą a klientem końcowym (business to customer)
COSME - Program na rzecz konkurencyjności przedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (*Programme for the Competitiveness of Enterprises and SMEs*)
CT – Cel Tematyczny
DSRK – Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju - Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności
EDI – Elektroniczna Wymiana Danych (Electronic Data Interchange)
EFMR – Europejski Fundusz Morski i Rybacki
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFROW – Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich
EPC – Ekwiwalent pełnego czasu pracy
ePUAP - (elektroniczna Platforma Usług Administracji Publicznej)
Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu
EWT- Europejska Współpraca Terytorialna
FS – Fundusz Spójności
GUS – Główny Urząd Statystyczny
IA – Instytucja Audytowa
IC – Instytucja Certyfikująca
ICT – Technologie informacyjne i komunikacyjne (*information and communication technologies*)
IOB – Instytucje otoczenia biznesu
IP – Instytucja Pośrednicząca
ITS – Inteligentne systemy transportowe
IZ – Instytucja Zarządzająca
JST – Jednostki samorządu terytorialnego
KE – Komisja Europejska
KPR – Krajowy Program Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020”
KPZK 2030 – Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie
KT – Kontrakt Terytorialny
LGD – Lokalna grupa działania
LGR – Lokalna grupa rybacka
LIFE+ - Instrument Finansowy koncentrujący się wyłącznie na współfinansowaniu projektów w dziedzinie ochrony środowiska
LPR – Lokalny program rewitalizacji
MRR – Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
MŚP – Małe i średnie przedsiębiorstwa
MW – Megawat
NGO – Organizacje pozarządowe
NSP – Narodowy Spis Powszechny
OHP – Ochotnicze Hufce Pracy
OZE – Odnawialne źródła energii

**PROGRAM
REGIONALNY**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**DOLNY
ŚLĄSK**

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

PARP – Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości
PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PI – Priorytet inwestycyjny
POIS – Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
POWER – Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój 2014-2020
PZPWD – Projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego
PKB – Produkt Krajowy Brutto
RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność („community - led local development” – CLLD)
RML – Równoważna liczba mieszkańców
RPO WD – Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020
RSI WD – Regionalna Strategia Innowacji dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2011-2020
SRK – Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo
SRWD 2020 – Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020
SUE RMB – Strategia Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego
TEN-T – Transeuropejska Sieć Transportowa (*Trans-European Transport Networks*)
TWh - Terawatogodzina
UE – Unia Europejska
UP – Umowa Partnerstwa
URE – Urząd Regulacji Energetyki
WPGO – Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami dla Województwa Dolnośląskiego 2012
WRS – Wspólne Ramy Strategiczne
YEI – Inicjatywa na rzecz zatrudnienia ludzi młodych (*Youth Employment Initiative*)
ZIT – Zintegrowane inwestycje terytorialne